చిత్రములు

త్రివర్ణ చిత్రములు:—చిత్రాంగి, నటరాగిణి.

సాధారణ చిత్రములు:-౪౨ వ భారతజాతీయమహాసభ-చెన్నపురి, సభామంటప సింహద్వారము*, నాయకుల సభామంటప గమనము*; కాంగ్రెసునగరము-అధ్యక్షులు మొదలగువారు*; మరికొందరు*, జాతీయపతాకాస్థాపనము, సేనుగుప్తగారు, కీ. శే. హకీం అజ్మల్ ఖానుగారు; శ్రీమతి ఆచంట రుక్మిణమ్మగారు*, శ్రీమతి కమలాదేవి ఛటోపాధ్యాయ గారు*, స్వచ్ఛందస్త్రీసేవాదళము, కే. నటరాజనుగారు*, డాక్టరు ప్రమోదనాథ బెనర్జిగారు*; పండిత జవాహిర్ లాల్ నెహ్రూగారు, ఇబ్రహిం రహింతుల్లాగారు, పండిత మదనమోహనమాలవ్యాగారు, మహాత్మాగాంధిగారు, సేట్ జమ్నాలాల్ బజాజ్ గారు, కాంగ్రెసునగర దృశ్యము*; పానశాలచిత్రములు ౨†; ప్రాచీనభారతీయ చిత్రకళ-మొగలు చిత్రములు ౧౬, ఇతర చిత్రములును.

* ఈగుర్తుగల ౯ చిత్రములు, తీర్మానములలోనున్న 3 చిత్రములు, శ్రీ కే. ఏ. హెబ్బరుగారొసగినవి

† ఈరెండుచిత్రములు టైమ్సు ఆఫ్ ఇండియా ౧౯౨౮ వ సంవత్సరపు సంవత్సరాది సంచికలోని త్రివర్ణ చిత్రములనుండి కైకొనబడినవి.

చెన్నపట్టణము, ఫిబ్రవరి ౧౯౨౮ 2\1928

సంపుటము ౫ ప్రభవ సంవత్సరము మాఘమాసము సంఖ్య ౨

భరతమాత

జి. బాపువ గారు

ప్రమథనాథుని నీరు ప్రావింపఁజాలిన నప్రాలకొండకుఁ బడసినావు
హరికాళ్ళ తిగుండఁడేఁ గరఁగింపఁజాలిన నెలఁతమిన్నలఁ బుట్టఁ బెట్టినావు
బ్రహ్మాయింపెటివాని నణఁకింపఁజాలిన మునులఁ మూఁపురఁ బనిఁ మాపినావు
అంటినంతన పాప మణఁగింపఁజాలిన తీర్థకోటుల ముస్గ తేలినావు
యుర్వి పుట్టకముఁదె నన్నుటినేము—సకలశాస్త్రపురాణముల్ చదివినావు
గొనఁబుసిరిగంల భాగ్యశాలినివి నీవు—భారతాంబ నీ, నమస్కారమమ్మ!

సీ. జలకంబులాడించు చలిక్రొత్తగిన నీకుఁ గసకాంబుభాగ్య గంగాధనాని
తలమీఁదుగొంచు మల్లెలవంపిగిన నీకు నత్యున్నతోన్న హిమాలయంబు
పుంత బంగారు సొమ్ములెఁపెట్టగిద నీకు సిరిపొందఁ చిరించు సింహళంబు
ముద్దుగారెడు సిగ్గుటద్దంబుగిద నీకు నింబౌనఁ హిందూమహాంబునిధి
ఇట్టి నినుఁ జూచి బిచ్చగాఁ బెట్టుమనుచు—నన్న దమ్ములు గూఁచుచున్నారమ్మ,
ఐకమత్యంబు గర్గి నిన్ననుభవించుకొనఁగఁ ప్రారంభ నే మాయ భారతమాత!

పుష్పాంజలి
కాళికళభకవి

మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు,
యం. ఏ.

ఆంధ్రకావ్యాభివృద్ధి సరిగా పరిపూర్ణముగా నెఱుఁగఁబడియున్నను, ఆంధ్రులచరిత్రా నైపుణ్యము సర్వాంగవిస్తృతముగాఁ దెలియఁ గోరినను సంస్కృత ద్రవిడకర్ణాటాది భాషాభివృద్ధియుఁ, గళింగద్రవిడ కర్ణాటాదిరాజ్యవృద్ధిక్షీణదశలును [illegible] చేరదు. కావున [illegible] యుఁ గారణమగును. [illegible] అపూర్వనామ [illegible] ర్యము కాదు. ఈ విపులార్థ [illegible] వివర్ణము గాదు. ఇట్టి [illegible] సంస్కృతమున దోరసముద్రపురాధీశ్వరుఁడగు హొయసాలేశ్వరుని చరిత్రమును గద్యకావ్యముగా రచించెను. అయ్యది యపూర్ణముగా లభించినను జరిత్రకును గావ్యచమత్కృతికిని విమర్శనీయగ్రంథమని దానిం గైకొనుచున్నారము.

పాశ్చాత్యచాళుక్యులలో ముఖ్యులగు నాహవమల్ల త్రిభువనమల్లుల కాలములో ననేక సేనాధిపతులు స్వసైన్యములతోఁ జాళుక్యచక్రవర్తులకు సంబంధము చేసి యసమానమగు యుద్ధకౌశలము సాధించి వారియనుగ్రహముచేఁ బొందిన చిన్నభూఖండములకు నామమాత్ర రాజులై వెలయుచుండిరి. భల్లాళికాకతీయులు నట్టివారే. క్రీ. శ. ౧౩౩౦ ప్రాంతములలో ద్వారసముద్రపు భల్లాళిరాజ్యము, కాకతీయ ప్రభుత్వము, తురకలచేఁ బడఁగాఁ దత్తత్సేనాధిపతులు చెదరిపోయి విజయనగరాది ప్రభువుల నాశ్రయించిరి; కొందఱు సోమదేవరాజులవలె స్వతంత్రరాజ్యములు స్థాపించుకొని కొంతకాలము [illegible]. [illegible] రాజ్యములకును, జన్మస్థలములు [illegible] వలెనే యుపనివార్యములై యుండెను. నిరంతరము దిగ్విజయములను, జయలక్ష్మీ కరగ్రహణవ్యాజమున [illegible] భూమినను రాజులు పరస్పరము పోరాడుచు [illegible] ప్రగల్భుఁడై [illegible] మఱియొకఁడు విజయోన్నతిచే జయస్తంభము నాటెను. మూఁడవనాఁడు మూఁడవఁగియుండిన [illegible] రాజు సాహసికుఁడై జయమునొందుగు [illegible] సులభముగా నోడించి జయపతాకతో యశఃకర్పూరమును దిక్కులఁ జల్లుచుండును.

"భుజంగ జిహ్వా చపలా నృపశ్రియః"

యన్నట్లు వీరప్రాభవము క్షణభంగురము మగు

టయకాక యనుక్షణము శంకావహ మగుచుండును. ఈరాజులు తమ యశశ్చంద్రికలం గావ్యబంధములనైన నిలుపఁగోరియో, కేవల రాజలాంఛనముగా గ్రహించియో కవిజనుల నాదరించి వారిచేఁ దమ తమ విజయప్రశస్తిచరితముల రచియింపించి కాని, దేవతాకథలఁ జెప్పించి, తమవంశావళుల నందు ముఖ్యాలంకారములుగాఁ జొప్పించి కాని, తమకీర్తిశేషములఁ గల్పాంతస్థాయిగ నెలకొల్పఁ గడంగిరి. పుణ్యమును; బురుషార్థమును గాని కేవలరాజగాథల నెవ్వఁడు చదువును? సకల ధర్మాధర్మ విచారకమంబగు భారతంబును, జన్మతారకమగు భగవచ్చరిత్ర నిబంధనంబగు భాగవతరామాయణాది ప్రౌఢగ్రంథజాలంబును నొక్క పురుషాయువునకుఁ జాలినంతయు ననువృత్తి చేసినచో పరంపరాప్రతిమానమగు రాజగాథావళిఁ దత్కాలమునందక్కఁ జదువువారు సాధారణముగా నుండరు. మఱియు వైరిరాజన్యులు ప్రబలినచోఁ దమచే విజితులైనవారి కథలు విని వాని స్థిరీకరింప నొల్లరు. కాళిదాసువంటి మహాకవియు విక్రమాదిత్యునియట్టి రాజేంద్రునికీర్తి వెలయింపఁ జేసిన కుంతలేశ్వరదౌత్యమనుకావ్యము కేవల మనాదరముచే నదృశ్యమయ్యెఁగదా. రాజులు విద్వత్సభల నడపి పోషించుచున్నందున విద్యాసంచయముతో వారిప్రశస్తులును గాలసముద్రమున భగ్ననౌకాంగములవలె నచ్చటచ్చటఁ దొట్టికొని తీరాంతరముఁ జేరుచున్నవి. ఇట్టి రాజగాథాకావ్యములు ప్రౌఢకవితామనోజ్ఞములు గాకుండెనేని యొక్క పురుషాయుఃపరిమితకాలమైన నిలువవు. ప్రౌఢకావ్యములు నిలిచినను గేవల కావ్యవినోదులే చదివి కరుణాద్భుతశమాది మనోధర్మములు క్షణకాల ముద్రిక్తులై యానందింతురు. కల్పనాకథారమణీయమగు కాదంబరినైనఁ జదువుదురు కాని హర్షవర్ధనుని కీర్తివిస్తారకమగు హర్షచరితమును గవితారసమునకైన సాధారణముగాఁ జదువరు. బిల్హణుని కీర్తి దోరశ్శృంగారగాథారూపమున వెలయుచున్నది కాని యాతని విక్రమాంకదేవచరితమించుక గనభరితమైనను జదువనొల్లరు. పరిమళ కాళిదాసబిరుదాంకితుని నవసాహసాంకచరితము ప్రసన్నకవితావల్లభమయ్యుఁ బఠించువారు లేరు. ఇఁక శూద్రకచరిత్ర, శాతకర్ణిహరణము, అశ్మకవంశము, దిలీపవంశము మొదలగు కావ్యరత్నములు సహితము నష్టములగుట కేవల రాజగాథాప్రలాపములగుటచే నాత్మసంస్కారకములు, విశ్రాంతచింతావినోదనములు, దత్త్వవిచారకములుఁ గాకపోవుటచేతనే యని యూహింపఁదగును. అట్టి రాజగాథాశిల్పములు లభించునేని దేశచరిత్రనిర్మాణశిల్పుల కత్యంతపరితోషకరములు గావచ్చునని యీకాళికళభ నవాగ్విస్తృతిఁ బ్రకటించుచున్నారము.

౧. కాళికళభుఁ డెవ్వఁడు? ౨. వీరసోమేశ్వరుఁ డెవ్వఁడు? 3. గ్రంథములోఁగల దేశకాలప్రశంసయుఁ, ౪. గావ్యచమత్కృతియు నేవి? యను నీయంశము లీవ్యాసమున సూత్రింపఁబడును. పరమేశ్వరునికొలువున నారదుఁ డీ

కథను జెప్పినట్లున్న తత్కథాప్రణాళికలో మం గవిగుఱించి,

"కాత్యాయనీచరణరేఖారేణు రాళకళభనా
మ్నా కవిచక్రవర్తినా ప్రవర్తమానేన విర
చితమునసస్కృతగద్యసంపత్సుందరమపి ప్రబంధ"

మనియు, గ్రంథమున నొకప్రకరణాంతమున,

"కవిరాజరాజ బాణభట్టబాణ కలికాల
కాళిదాస రాహుళకవిసార్వభౌమ రాళకలి
కళభ సకలవిద్యాచక్రవర్తి విరచిత గద్య
కర్ణామృతే"

మనియు నున్నట్లు మాటిమాటికిఁ గాళకళభనా మమునకూడ బిరుదముననే తోఁచుచున్నది. లేదా, కాళహస్తి యనుటకుఁ బర్యాయపదమై యుండునేమో! కాళిని యనియుఁ, దసుకాళత్తి యనియు పేరులు గలవుకదా! ద్వారసముద్ర వాసియగు నితండు కాళహస్తీశ్వర భక్తిస్తోత్ర కమగు నీశ్వర జన్మకాలమునఁ బుట్టెనాయను సందియము కలుగును. లేక రాహుళకవిసార్వ భౌముఁ డనుటచే నిటుపేరు రాహుళుఁ డెసఁగ చ్చునా? డిండిమాడంబరమునఁ గవితారాజ్యమే లినకవులకు డిండిములని పేరు గలిగినట్లు వీనికిఁ గాహళమే పరకవిభీకరంబైనదగు చిహ్నమై తన్నామమే పౌరుషనామ మయ్యెనా? ఇతని కభినవభట్టబాణుఁడని బిరుదము కలదు. ద్వార సముద్రరాజులలో వీరసోమేశ్వరుని పితా మహునియొద్ద నుండిన జైనకర్ణాటకకవియగు సుమనోబాణుఁ డీబిరుదము వహించెనఁట. కర్ణాటకవులు కున్నంత బిరుదము లేభాషా కవులకుఁ గానరావు. వారు తమగ్రంథములలో వానినెల్లఁ బ్రకటించుకొనుటయు నతివిచిత్ర ముగా నుండును. ఈకవికి విద్యాచక్రవర్తియని బిరుదము కలదు. కవులు తమబిరుదనామములు తోడనే గ్రంథరచన చేయుదురు. ఉభయక నామకుండగు భవభూతియు, సర్వజ్ఞనామకుండగు విద్యానాథుఁడును, వేంకటరాయనామకుండగు బాలసరస్వతియు బిరుదనామములతోడనే లోకములలో ఖ్యాతిచెందిరి. విద్యాచక్రవర్తి యనువారు మువ్వురు భల్లాళరాజుల సభలలో నుండిరి. వారివంశవృక్షము నిచ్చెదను.

విద్యాచక్రవర్తి I
|
వైద్యనాథకవి
|
విద్యాచక్రవర్తి II
|
వాసుదేవకవి (భార్య పట్టమాంబ)
|
మహాదేవకవి — విద్యాచక్రవర్తి III

వీరభల్లాళుఁడు II 1181 నుండి 1206 క్రీ. శ. (భార్య పద్మ) (పాండ్యకామదేవుని జయించె.)
|
ఇమ్మడి వీరనృసింహుఁడు II 1223 నుండి 1250 క్రీ. శ. (చోళపాండ్యుల జయించెను.)
|
వీరసోమేశ్వరుఁడు 1250 నుండి 1259 క్రీ. శ. (భార్యలు–దేవిల, సోమిల, బిజ్జల)
|
ముమ్మడి నరసింహుఁడు III 1260–1300 (?) క్రీ. శ.
|
ముమ్మడి భల్లాళుఁడు III 1300–1330 క్రీ. శ.

పై వంశవృక్షములు సంబంధించి చదువ ముగ్గురు విద్యాచక్రవర్తు లొకరొకరి పౌత్రు లగుచు వీరభల్లాళ వీరసోమేశ్వర ముమ్మడి భల్లాళుల సభల నలంకరించినట్లు విశదమగును. ముమ్మడివిద్యాచక్రవర్తి పైనుదాహృతలోని వంశక్రమనామములు విశదముగాఁ దన రుక్మిణీకల్యాణ మను రమణీయకావ్యమున ననుగ్రహించెను. ఇతఁడు కావ్యప్రకాశాలంకారసర్వస్వము లను మహాగ్రంథములకు సంజీవనీనామకములు వ్యాఖ్యలు గూర్చెను.

"ఇతి సంజీవనీకారః"

యని పండితరాయలు రసగంగాధరమున నే దూషించెను. అట్లు దూషింపఁ దగినను దద్వ్యాఖ్య లతిరమణీయము లనుటకు సందేహము లేదు. పండితరాయలచే ప్రవిమర్శనను దూషింపఁబడిన యప్పయదీక్షితులవారి మహిమకుఁ ద్రోపు కలుగునా? ప్రభాకరులచే

"ఇవ మజ్ఞానవిలసిత"

మని పరిహసింపఁబడిన భట్టకుమారిలుని యుక్తి యనాదరణీయ మగునా? సింహములు పరస్పర మెట్లు సమదమకొన్నను మన కవి సింహములే కదా. ఇమ్మడివిద్యాచక్రవర్తి వీరసోమేశ్వరుని యాశ్రితుఁడు. దేవీపంచస్తవిలోఁ బ్రసిద్ధ మగు లఘుస్తుతికిని, విమర్శనాచార్యక యను ప్రత్యభిజ్ఞాశాస్త్రసారసంగ్రహమునకును వ్యాఖ్యలు కూర్చె.

మొదటివిద్యాచక్రవర్తి గ్రంథరచనావిషయము తెలియరాదు. హొయసలరాజజయగాథలు చారుశయ్యలలోఁ గూర్చి శిలోట్టంకితములుగా నీకవి పంక్త్యలు చేసినట్లు రుక్మిణీకల్యాణమునఁ జెప్పఁబడియె. ముమ్మడివిద్యాచక్రవర్తి

"తే నోపనీయావరజో వినీతః
ప్రసిద్ధనామా కవిచక్రవర్తీ;
భల్లాళభూపస్య మనోఽభిరామై
ర్వాచాం విలాసై రతివల్లభోఽభూత్.
ఉన్మూలితస్థాపితభూమిపాల
దేశేషు యద్వైర్యుపవర్ణ్య గీతాః;
ఉట్టంకితా యేన మహాశిలాసు
భల్లాళభూపస్య భుజప్రతాపాః,
ఉదాహృతిర్యేన న కైర్నిబధ్య
కావ్యప్రకాశాదిషు లక్షణేషు;
నివేశితా యేన జగత్సమక్షం
ఖ్యాతిం గతా హొయసలరాజగాథాః.
యశ్ఛత్రభద్రాసనచామరాద్యైః
స్ఫీతే స్ఫృహారాజపదై ర్భునక్తి;
సభాసు రాజ్ఞాం చ విపశ్చితాం చ
సాహిత్యరాజ్యం కవిచక్రవర్తీ."

ఇట్టి మహైశ్వర్యము ననుభవించె ననుట సందియము లేదు. ముగ్గురు విద్యాచక్రవర్తులును దమతమకాలముల హొయసలరాజులకు మతగురువులును, విద్యాగురువులు నై యుండిరి. వీరెల్లరు కాశ్మీరశైవమను ప్రతీతిగల ప్రత్యభిజ్ఞాశైవాద్వైతమతము ననుసరించి దీక్షఁ బొందినవారు. మొదటి విద్యాచక్రవర్తి—

"విద్యాను నామ్నా భువనత్రయేఽపి
యశ్చక్రవర్తీ త్వ్యపగీతకీర్తిః;

"ఆస్థానబద్ధప్రవరస్య తస్య
రాజ్ఞః ప్రశస్తిః ప్రథయాంబభూవ.
ఆయత్నసంసిద్ధకులానుయాయీ
విద్యావతా ముగ్రతరై స్తపోభిః;
ఉమాపతే ర్దక్షిణతో ముఖాద్య
స్సాక్షాత్ప్రపేదే పరతత్త్వదీక్షామ్.
నిరగ్నిహోత్రాః పరిమందవాచో
న కేవల బ్రహ్మవిచారశూన్యాః;
ఆసన్న నైసర్గికసిద్ధవిద్యా
ద్విజాః కులే యస్య తపోభిరిద్ధాః."

అని వర్ణింపఁదగిన జ్ఞానదీక్షాగురుండపు నెగడుటయకాక వారివంశ్యులు సనూచానసంతాను లైరనుట యతిశయోక్తి కాదు. కాత్యాయనీచరణశేఖరాది విశేషణములఁ బట్టి కాళకళభుఁడు రెండవవిద్యాచక్రవర్తి కావచ్చునని తోఁచుచున్నది. ఒక్కరాజు నాస్థానమున నిరువురు విద్యాచక్రవర్తు లుండఁగలరా? ఒక్కయింట నిద్దఱు సవతులైన నుండఁగలరు కాని యొకగుహలో రెండుమగసింగము లుండఁజాలునా? కావున వీరసోమేశ్వరుని యాస్థానకవియగు విద్యాచక్రవర్తియే మనకాళకళభుఁడని యిప్పటికి నిర్ణయింతము.

హోయ్సలరాజులు వీరసోమేశ్వరుని ముత్తాతయగు వీరనరసింహుని కాలమువఱకును జైనమహాకవులనే యధికముగా నాదరించుచుండిరనియు, వీరభల్లాళుని (౧౧౭౨-౧౨౧౯ క్రీ. శ.) మొదలు శైవకవులే రాజాస్థానమున నెగ్గుచుండి రనియు నూహింపవలసియున్నది. బసవేశ్వరుని శైవమతోత్థాపనము దీనికిఁ గొంత కారణమై యుండవచ్చును. అయినను శివాద్వైతము కుమారిల శంకరాచార్యులకుఁ బూర్వమే దక్షిణదేశమున సుప్రసిద్ధమై యుండెననుటకు నాచార్యసుందర పాండ్యుఁడును, భర్తృప్రపంచుఁడును సాక్షిభూతు లగుచున్నారు. పిదపఁ బ్రత్యభిజ్ఞాసిద్ధాంతము కాశ్మీరమునుండి ద్విగుణితశక్తిమంతమై మత్తమయూరశిష్యులగు విమలశివాదులచేఁ బ్రస్థానాంతరముగా మాఱెను. బసవేశ్వరుఁడు వేదప్రామాణ్యావేదకర్మ ల్నుల్లంఘించి శివాద్వైతమున నూతనపక్ష శాసించె. పండితారాధ్యుఁడు శైవమునసే ద్వైతమును సంపూర్ణముగా సంగీకరించి యద్వైతమును నిరసించి తిసయభిమతమును శివతత్త్వసారమునఁ బ్రకటించుచున్నాఁడు. వీరసోమేశ్వరుని కాలమున నచ్చటఁ బ్రాచీనశివాద్వైతమే ప్రబలియుండెను.

హోయ్సలరాజులు క్రీ. శ. ౧౦౮౦ నుండి ౧౩౩౦ వఱకును సుమారు పదునో౯౦డు మంది ప్రభుత్వము సేసిరి. వీరలెల్లరు తమ చుట్టునున్న రాజులతో నిరంతరము పోరుచుండి తుట్టతుదకుఁ దురుష్కులచే నందఱును గీర్తిశేషులై వంశనిశ్శేషు లైరి. ద్వారావతీపురము వీరలకు రాజధాని. దక్షిణమున గాంగ బాణ పాండ్య చోళ చేర కేరళ రాజ్యములును, దూర్పునఁ గలచురి పాశ్చాత్య ప్రాచ్యచాళుక్య తెలుఁగు చోడరాజ్యములును, నుత్తరమునఁ గలచురి సేవణ కాకతీయ వంగ గాంగ ఘూర్జర మాళవ త్రైపురరాజ్య

ములును వీరలకు నిరంతరము రణమృగయకు గహనభూములవలె నుండెను. వీరిలో మనకు ముఖ్యుఁడగు సోమేశ్వరుని తాత యగు (రెండవ) వీరభల్లాళుఁడు (౧౧౮౧–౧౨౦౬ క్రీ. శ.) మహారాష్ట్రసీమను జయించి,

"గంధద్విపై ర్యస్య విలోడ్యమానే
పంకాకులే వారినిధిం ప్రపన్నే,
గోదావరీవారిణి సేవుణానాం
(దేవగిరిరాజుల)
యయా యశోవారిధి రావిలత్వమ్"

అన్నట్లు తూర్పునంక విజయధ్వజము నాటించెను.

మఱియుఁ బాండ్యరాజగు కామదేవు నోడించి చోళరాజుఁ దక్షిణ పాశ్చాత్య చాళుక్య రాజగు సోమేశ్వరుఁ బరాజితుం జేసెను. మనసోమేశ్వరునితండ్రియగు (ఇమ్మడి) వీరనరసింహుఁడు (౧౨౨౦–౧౨౩౫) మకరరాజ్యమును జయించి,

"యః పాండ్యస్య దుర్వారభుజప్రతాప
శ్చోళం చ పాండ్యం చ రణే జిగాయ."

యన్నట్లు దక్షిణదిక్కున నెక్కువగాఁ దిరిగి చోళరాజ్యమునఁ దనబావమఱఁది నిల్పి చోళరాజ్యస్థాపకబిరుదము పొందెను. మన కథానాయకుఁడగు వీరసోమేశ్వరుఁడు చుట్టునున్న రాజ్యముల నన్నిటితోఁ బోరి జయాపజయములు పొందుచుండెను. ఘూర్జరరాజుల జయించి దేవికయను తద్రాజకుమారిఁ బెండ్లియాడెను. సేవుణరాజులచే నోడి పిదప నెల్లూరితెలుఁగుచోళుఁడగు తిక్కనృపాలుచేఁ బరాభూతుఁడయ్యె. కేతన దీనినే

"కర్ణాటవిభునహంకారంబు మాన్పించె"

ననియుఁ, దిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణమున—

"కమలాక్షప్రతిమానమూర్తి యగు నా కర్ణాటసోమేశుదు
ర్దమదోర్గర్వము రూపు మాపి నిజద
ర్పంబుం బ్రతిష్ఠించి లీ
లమెయిం జోళుని భూమిపై నిలిపి చో
ళస్థాపనాచార్యనా
మము దక్కం గొని తిక్కభూవిభుఁడు సా
మర్థ్యంబు చెల్లింపఁడే."

యనియు వర్ణించిరి. ఇటు సోమేశ్వరుఁడు పరాజితుఁ డగుటకుఁ గారణము సంపురాయఁడు, శంభురాజు, సాంపరాయఁడు అను నామాంతరములుగల యొక తెలుఁగురాజుతో (తెలుంగాధీశసాళువరాజులకుఁ బూర్వపురుషుఁడు) నెల్లూరితిక్కరాజుఁ గలసి సోమేశ్వరు నోడించి కాంచీపురము తాఁ గొని యొరయూరుపురమునఁ జోళరాజు నిలిపెఁ గాని సుందరపాండ్యుఁడు బల్లవరాజగు "కోపెరుంశింగదేవుఁడు" వేఱ్వేఱ కంచిపై దండెత్తి తిక్కరాజుఁ దక్షిమి వేయుచు వచ్చిరి.

కోపెరుంసింగదేవుఁడు (పెద్దరాజసింహదేవుఁడని యఱవపదమున కర్థము) పల్లవవంశస్థుఁడై యించుమించుగాఁ జుట్టురాజులనెల్ల జయించి యుత్తరమున దాక్షారామమువఱకు

మృగయావిహారమున నరణ్యము సొచ్చి చని నట్లు దండెత్తి యచ్చటఁ దనవిజయాంకశాసనము స్థాపించెను. ఇతఁడు వీరసోమేశ్వరునే కాక యతనితండ్రియగు వీరనరసింహునికూడ నోడించి తుద కోడిపోయెను. ఇతఁడే చోళరాజగు ముమ్మడి రాజేంద్రుని జయించి తత్సింహాసనమునుండి వానిఁ దొలఁగించినందునఁ దిక్కరాజు కోపెరుంసింగదేవునితో యుద్ధము సేసి రాజేంద్రు సింహాసనమున నిలిపెను. రాజేంద్రుఁడు వీరసోమేశ్వరునకు భావమఱఁది కొడుకు. రాజ్యప్రవృత్తిలో బాంధవము ముఖ్యము కాదుకదా! తిక్కరాజు శంభురాజులతోఁ జేరెనని కాఁబోలు, వీరసోమేశుఁడు చోళరాజుతోఁ గలసివచ్చిన పాండ్యరాజుతోఁ గాంచీపురమునకు నాగ్నేయమున సముద్రమున నుండు మహేంద్రమంగలమను పట్టణప్రాంతమున యుద్ధము సేసినట్లు కాళికళభకవి కావ్యములోఁ బ్రధానాంశము. నారదుఁడు దాని సాక్షాత్తుగాఁ జూచి సరస్వతి వీణవాయించుచుండ నంతకంటె రుచికరముగాఁ బరమేశ్వరునితోఁ గైలాసమునఁ బార్వతీసమక్షమున వర్ణించెనఁట. అంతెఁ బాండ్యరాజు కూఁతురగు లక్ష్మీదేవిప్రశంస వచ్చుస్థలమున గ్రంథము నిలిచిపోయె. శాసనములచే సోమేశుఁడు సుందరవీరపాండ్యులవలనను, రాజేంద్రునివలనను నోడింపఁబడియెనని తేలుచుండెను. పాండ్యుఁడు వీనికిఁ గాలదండ మనుటచే సోమేశుఁడు చోళదేశయుద్ధభూమిలోఁ జచ్చెనని తలఁచెదను. ౧౨౬౪ క్రీ. శ. కాలములో నితఁడు చనిపోయియుండును. మహేంద్రమంగలయుద్ధములో సోమేశుఁడు యానవనములో నుండె ననుటంజేసియు, నితఁడు ముగ్వురు భార్యలఁ బరిణయమై వారియందు సంతానము వడయుటకుఁ గాలావధి వలయుటంజేసియు నితనిపుత్రులగు రామనాథ నరసింహులు ౧౨౭౪ ప్రాంతములకే యుద్ధక్రీడల నడప శిలాశాసనములు స్థాపించినందునను మన కాళికళభకవి సూచించిన మహేంద్రమంగలయుద్ధము ౧౨౬౪ ప్రాంతములకుఁ దరువాత నడచి యుండును.

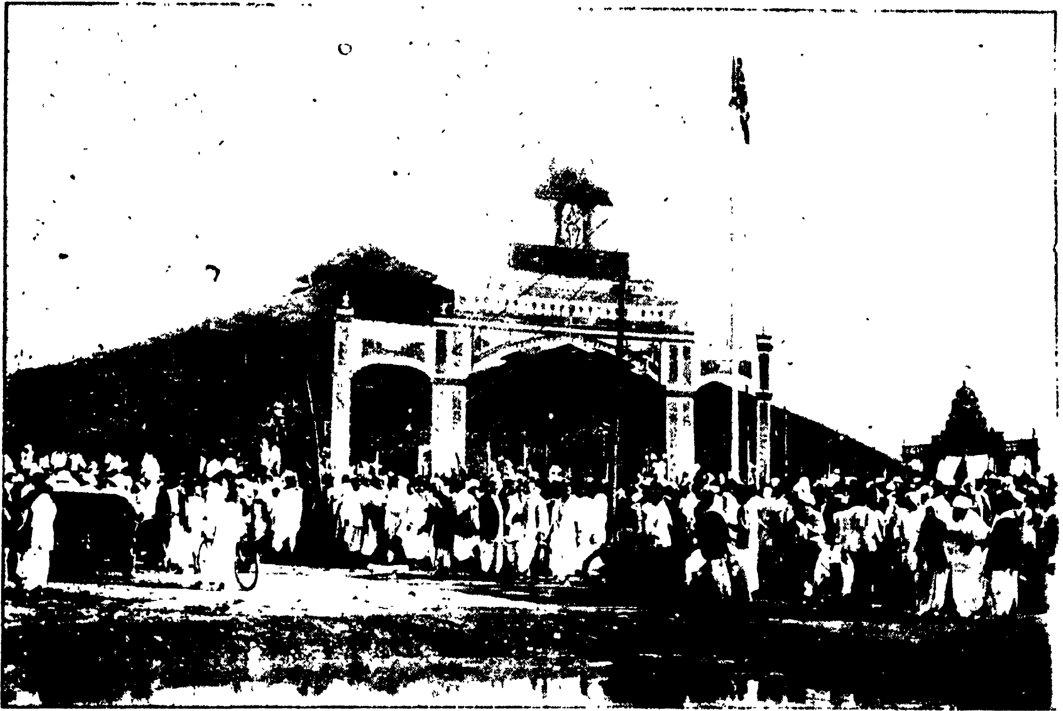
మహేంద్రమంగలము నిశ్చితముగా నెచ్చట నున్నదో తెలియరాదు. కాంచీపురసమీపమున దక్షిణసముద్రతీరమున నని కవి చెప్పుచున్నాఁడు. ఈప్రదేశ మనేకరాజులకు యుద్ధభూమియయ్యె నేఁటికి స్థలనిశ్చయము సులభముగాఁ గారాదు.

"చోళేషు మంగల ఇతి ప్రథితార్థనామ్ని
గ్రామే వసన్ పితృగురో రభిధాం దధానః;
జ్ఞానోత్తమః సకలదర్శనపారదృశ్వా
వ్యాఖ్యామిమాం వితనుతేస్ఫుటమిష్టసిద్ధేః."

అని జ్ఞానోత్తముఁడు తన వేదాంతవ్యాఖ్యానగ్రంథములలో వ్రాయుచున్నాఁడు. ఈమంగళనామకాగ్రహారములు ౧౦౦ చోళదేశమునఁ గలవు. ఇది యేదియో యిప్పుడు నిర్ధారింప వలనుకాదు.

గ్రంథరచనాక్రమము.—— కైలాసమునఁ బార్వతియుఁ, బరమేశ్వరుండును విహరించు

౪౨వ భారత జాతీయ మహాసభ—చెన్నపురి

సభామంటప సింహద్వారము

నాయకుల సభామంటప గమనము

కాంగ్రెసు నగరమున

అస్పృశ్యులు మొదలగువారు

మరికొందరు

చుండ, సాయంతనసమయంబున నారదుఁడు వారిసన్నిధానముఁ జొచ్చి యథావిధి నమస్కరించి, "దేవా, నాశిష్యులగు వ్యాసవాల్మీకులు భూలోకంబునఁ గాళకళభకవి రచించిన యొకకావ్యంబుఁ దెచ్చియున్నారు. దాని దేవర యవధరింపఁదగు"నని విన్నవించునంతలో దేవీసఖియగు మంజుళిక యచ్చటికి వచ్చెను. మహేశ్వరుఁ డంత సంధ్యాసమయంబగుట మఱునాఁ డుదయమున దాని విందమని చెప్పి నారదునిఁబంపి, పార్వతీమంజుళికలతో నుద్యానవనవిహారము చేసి యిల్లుచేరి, మఱునాఁడు సభలోనుండి సరస్వతీదేవి యతిమనోజ్ఞముగా వీణ వాయింపఁగా విని గానము మెచ్చి ముక్తాహార మొకటి వాగ్దేవికిఁ బ్రీతిదాయక మొసఁగెను. అంతలో నారదుఁడు సభ కేతేర నుమావిభుఁ డేల సరస్వతీగానము వినుటకు రానైతివని. నారదు నడుగ నతండు "రాత్రి యాదవసోమేశ్వరునకును పాండ్యభూపతికిని దక్షిణసముద్రతీరమున యుద్ధము జరిగెను." అనిపుడు మహేశ్వరుఁ డాయుద్ధప్రకారము వర్ణింపుమన నట్టి యుద్ధరంగము తా నెప్పుడు చూచినది లేదని తద్వృత్తాంతమంతయు ద్వారసముద్రరాజవంశవర్ణనముతోఁ జెప్పుచున్నాఁడు. గ్రంథము పాండ్యరాజకుమారికావివాహముతో ముగిసియుండును. ఈ గద్యకర్ణామృతములో శివుని సంధ్యావిహారఘట్టమును రచనామాధుర్యము గోచరించున ట్లుదాహరించెదను.

"అత్రాంతరే వనలతాంతరితవిగ్రహా దేవీపరిచారికాను కాచి త్ప్రాభృతికానామ కళమధురా మిమాం గాథా మగాథయత్.

"తమసి సఖి యూథికే త్యజ
గౌరీనిశ్వసితసౌరభస్పర్ధామ్,
కి మకృత సముచ్ఛ్వసంతీ
సానూయం మాలతీవ లతా."

అథ నిశీథసూచినీ మిమా మార్యాముమాపతి రుమయాసహ శ్రుత్వా సమేరుతలా దుదతిష్ఠత్; ఉత్థాయచ నిజనికేతనాభిముఖో వృషభకేతనః కాంతయాసహ పరిణతహిమకరకిసలయితేన కైలాససానువర్త్మనా జగామ. గౌరీ గచ్ఛంతీ క్వచి త్కుతూహాలాత్స్నలకమలదళశయనతలనిషణ్ణ మితరేతరాంగసంస్పర్శసుఖనిమీలితలోచనమివ నిద్రాయమాణం హంసమిథున మాశింజితనూపురేణ పదేన పస్పృశత్; తత స్తచ్చరణచాలితమపి ముహూర్తన్నిశీథనిద్రాంతరమంథరే కథమపి కృతకళగద్గదరవ మున్మీల్య లోచనే పునరపి నిమిమీల హంసయుగళమ్; అత్ర క్వచి త్సర స్తీరసీమ్ని విరహవిధురా మధీరత(యా)విపీంతారవ మాళిజనేన గ్రాహయిత్వా చక్రవాకీం ప్రియసమీప మానినాయ సా; పున రానీతా ప్రియతమ మంతికగతమ ప్యజానతీ విధివశా దన్యతో యాంతీ కరుణతర మాచక్రంద చక్రవాకీ; కుత్రచి త్కాంత మనుసారతీ మంతరా కౌముదీ మదవిఘూర్ణమానలోచనా మపథప్రస్థితాం నివార్య వర్త్మని చకార చకోరీం చకోరాక్షీ; క్వచి ద్బహిరవస్థితమధుకరానుశోచితాం విరచిత వివిధప్రలాపాం స్వరుచిపంకజోదరబంధనస్థాం మధుకరీం విభిద్య ము

కుళం విజయాకరేణ విమోదయామాస–ఇతి వివిధవిహారవ్యాపృతాం వినోదయన్తయితాం మదచపలచకోరలోచనపుటపాటలిమపల్లవితచంద్రికాప్రసరేణ మందమారుతాందోళితశేఫాలికాపరిమళలహరీపరిప్లవమానషట్పదేన పదేన చంద్రికాంతదృషన్నిష్యంద శ్వేతశిశిరశైలేయసురభిశిలాతలేన నిశీథయాధికామోదవాసితవనదేవతాకుందళేన (?) నిరన్తరవిసృమరకైతకపరాగధూసరచకోరకామినీచరణేన రజతాచలమేఖలాపథేన సవిలాస మాలయ మాజగామ గౌరీపతిః."

కథారచన లోకాతీతమగు భంగితోఁ గూర్పఁబడియు మృదుమధురపదవిన్యాసరమణీయమగు సర్గనాట్యఘట్ట మింపుగొలుపుచుండును. సాహిత్య మువలఱుచుకొనువారల కిది యుత్తమకావ్యములలో నొకటి యని యంగీకరింపక తప్పదు.

నిర్గుణోపాసన

బొమ్మరాజు జానకిరామశర్మ గారు

స్థిరమనస్కత దరిశవిచ్ఛిత్తిఁ గలుఁగ–నాత్మసంతు లెవ్వాని నేకాంతమందు
నెలమి ధ్యానింతు రట్టి సర్వేశు నీశు–నాశ్రయించెద సచ్ఛ్రద్ధాంజలిగను.

ప్రబలసంపదచేతఁ బ్రాభవముచేత–నిఖిల భోగానుభూతిచే నేర్పుచేతఁ
బడయఁగారాని పదము నేవాఁ డొసంగు–నట్టి మంగళదనాథు నే నాశ్రయింతు.

జాతి, మత, వర్ణ, గుణ, ధర్మ, సమితిలేక–నామరూపాభిమానభావములు లేక
ద్వంద్వములులేక యెట్టి చందములులేక–యొప్పుమైనుండు నా పరమేశుఁగొలుతు.

స్నాన, భోజన, పాన, ప్రసంగ, సంగ–సౌఖ్య, దుఃఖ, ప్రచార, విచార, భోగ
యోగ, సంత్యాగ, వేష, భాషోపయోగ–రహితపదదాయకునకు శీర్షంబువంతు.

భువనకల్యాణమయమయి పూజితమయి–యఖిలసూర్యాభిభాషితమై యనవధియయి
యచ్ఛమై యనవద్యమై యాద్యమైన–తేజమును మానసమున స్తుతించువాఁడ.

నిస్తరంగనీరధివోలె, నిష్పవనగృ–హాగతదీపికవోలె నిరభ్రశుభ్ర
విష్ణుపదమట్లు వెలయు సంవిత్ప్రకాశు–నీశునిఁ నిర్విశేషు భజించువాఁడ.

చర్మచక్షుర దృశ్యప్రచారమగుచుఁ–గలుష చిత్తానపోహ్యాత్మ విభవమయి
నిర్మలంబయి సర్వత్ర నిండియుండు–నట్టి పరతత్త్వమూర్తికి నంజలి యిది.

చేతనమ్ములయందు నచేతనముల–ఖగములందు నగములందు మృగములందు
బ్రహ్మమందున నొక గడ్డిపరకయందు–నేకరీతిగ నున్న పరేశుఁ దలతు.

పిల్లలమఱ్ఱిపినవీరభద్రుడు-జైమినిభారతము

టేకుమళ్ల అచ్యుతరావుగారు

శృంగార శాకుంతలము తరువాతఁ బినవీరభద్రుఁడు జైమినిభారతము రచించినట్లు కానిపించుచున్నది. పీఠికయందు జైమినిభారతమునందుఁ దానంతకుఁ బూర్వము రచించిన గ్రంథముల నుగ్గడింపక పోయినను శాకుంతలమందుఁ జేర్కొనిన గ్రంథములలో జైమినిభారతము లేకపోవుటయే యీ పౌర్వాపర్యరచనా నిర్ణయమునకు ముఖ్యాధారము. కావునఁ బినవీరభద్రుని గ్రంథములలో నిప్పటివఱకు లబ్ధములైనవానియందు జైమినిభారతమే కడపటిది.

ఈ జైమినిభారతము సాళువనరసింహ రాయల కంకితము చేయఁబడినది. గ్రంథాదియందలి కృతిసమర్పణభాగమును జదివినచో నొండు రెండు విశేషాంశములు గోచరించుచున్నవి.

1. వీరభద్రుఁడు నరసింహరాయల యాస్థానమం దొకకవి.

దీనికి గ్రంథమందే యాధారమున్నది. ఒకనాఁడు నృసింహరాయలు సభలోఁ గూర్చుండి జైమినిభారతము నుగ్గడించి వితర్కించుచు,

"తే. ఆపురాణంబు గనఁ దెనుఁగయ్యెనేని
జెప్ప నేర్చిన కవియుఁ బ్రసిద్ధుఁడేని
దెనుఁగు నధికారమున మించు గనియె నేని
గుంపనము కమ్మనలచిన చంద మగును."

అని చెప్పి సభాసదులవంకఁ జూడ వారు నీయద్భుతపురాణమును దెనుఁగున నొక్కఁ బినవీరభద్రుఁడే చేయనోపునని తమయేలికకు విన్నవించిన నృసింహరాయలు తనయొద్దనున్న పినవీరన్నను జూచి యిట్లు చెప్పెనఁట:

"క. అని విన్నపంబు చేసిన
నను గనుఁగొని యలరి నాధనంబు ఋణముగాఁ
దినక యుపార్జించె యశో
ధన మిటు గావలదె యాశ్రితత్వంబనుచున్."

కావున నీకవి యాశ్రితుఁడైయుండి రాయలధనముదిని ఋణవిముక్తుఁడగుటకుఁ గృతిరూపకమగు యశోధనము నిచ్చినట్లు తేలుచున్నది. ఇదియే యాశ్రితత్వవిధానమఁట.

(2) ఈగ్రంథము రచించుటకుఁ గవికిమాత్రమే కోరిక యుండుటగాక నరసింగరాయలకుఁ గూడ నీగ్రంథము నెవరిచేతనైనను వ్రాయించి కృతినొందఁ గుతూహలము మిక్కుటముగా నుండెను.

ఉ. ఆదట సప్త సంతతుల
యందును నొక్కొక కాలమందు వి
చ్ఛేదము గల్గు నాఁటికిఁ
జెప్ప విపర్యయ మే యుగంబునన్
లేదు కవిత్వ సంతతికి
నిక్కము తత్కవితావిలాసమున్
జాదులు నిష్టదైవము ప్ర
సాదమునా హరి కీర్తనంబునన్.

క. నామది నిరతము భారత
రామాయణ కథలఁ బ్రేమ గంజిలు నందున్
జైమిని భారత మనఁగా
భూమి నపూర్వము పురాణముల గణియింపన్.

గీ. ఆ పురాణంబు గనఁ దెనుఁగయ్యెనేని
జెప్ప నేర్చిన కవియుఁ బ్రసిద్ధుఁడేని
దెనుఁగు నధికారమున మించు గనియె నేని
గుంపనము కమ్మనలచిన చంద మగును.

అని సభాసదుల మొగంబులు చూడ నవధరించిన వారాజసత్తము చిత్తం బెఱింగి వా రిట్లని విన్నవించిరి:

క. ఏ రీతి నెఱిఁగెనో పిన
వీరన దేవర తలంపు విఖ్యాతముగాఁ
జేరును బెట్టిదియును నవ
పేరుగ రచియింపఁ జాలఁ జేకలఁగుణశీలిన్.

కావున నరసింహరాయలకును పినవీరభద్రునికినిఁ గూడ నీ పురాణముఁ దెనిఁగింప నుద్దేశము ప్రత్యేకముగఁ గలిగినట్లు విదిత మగుచున్నది. నరసింహరాయల తలం పెఱింగియే పినవీరన్న యీ గ్రంథమును దెనిఁగింపఁ బూనెనా యని సందేహ మవ్వోటి సభాసదులకే కాక యెల్లరకుఁ గలుగవచ్చును. పినవీరభద్రున కీ సంగతి యెట్లు తెలిసి యుండును? కేవలము మంత్రశక్తిచేతనను, జ్యోతిషప్రభావమునను ప్రభువుయొక్క యంతరాలోచనఁ దెలిసికొనె నని చెప్ప సాహసింపలేము. బహుశః నరసింగరాయలయొద్ద చమూపతిగ నుండిన పెదవీరభద్రుఁడు రాజు మనసెఱింగి తన తమ్ముఁ డైన పినవీరన్నకుఁ జెప్పి యుండవచ్చు. ఎట్లయినను పినవీరన్న జైమినిభారతమును దెనిఁగింప నుద్దేశించెను. నృసింహరాయలా గ్రంథమును గృతి నొంద నిశ్చయించెను.

రాయల కీగ్రంథమందుఁ బ్రత్యేకాభిమానము గలుగుటకుఁ గారణమేమి? అనేక పురాణము లింక నాంధ్రీకృతములు గాకుండెనుగదా! జైమినిభారతమునే నృసింహరాయలు వరించుటేల?

దీనికి సమాధానము జైమినిభారతమందలి కథావిషయమువలనఁ దెలియఁగలదు. జైమిని భారతమందలి కథాభాగ మేమన:—

ధర్మరాజు చేయఁదలచిన యశ్వమేధ యాగము నిమిత్తము భీమార్జునులు సలిపిన భారతదేశదిగ్విజయ మీ గ్రంథమున వర్ణింపఁబడినది. ఈదిగ్విజయము ముఖ్యముగాఁ బశ్చిమ దక్షిణభాగములందుఁ జరిగినది. అనఁగా సౌరాష్ట్రము, మహారాష్ట్రము, కొంకణము, కేరళము, పాండ్యము, ఇత్యాది దేశములు జయింపఁబడినట్లు వర్ణింపఁబడినది.

ఈదేశములను జయించినవాఁ డర్జునుఁడు. విష్ణుస్వరూపుఁడైన శ్రీకృష్ణుని సహాయమున నీయర్జునుఁ డీ దేశముల నన్నిటిని తన యన్నగారికొఱకు జయించెను. అట్లే వైష్ణవమతస్థుఁడైన సాళువ నృసింహరాయలు తన యేలిక యగు విజయనగరరాజ్య ప్రభువున కాదేశముల నన్నిటిని జయింపవలసి వచ్చెను.

ఆమహాయోధుఁడు తత్కారణమున దా నర్జునునితోఁ దుల్యుఁడని యూహించుకొని యుండవచ్చును. దానికి నిదర్శనముగఁ బినవీరన్న తన గ్రంథమున నృసింహరాయలఁగూర్చి యిట్లు నుడివెను:—

ఉ. భారతవంశ మండనుఁడు
పాండవ గాండివముక్త బాణసం
భారతత్ప్రభావనుతి
పారగుఁ డంచిత గోమహీశులా
భారతవంగదాన పరి
పాక సమగ్రయశోవిలాస శో
భారతశాలి గుండ నర
పాల నృసింహుఁడు గహ్వరీ స్థలిన్.

కావున నృసింహరాయ లర్జునునిపరాక్రమము చాటుచున్న గ్రంథమును గృతినొందుటకు నిశ్చయించెనని చెప్పుట సామంజస్యము నతిక్రమింపదు. *

సాళువ నరసింహరాజు

సాళువనృసింహరాయలు విజయనగరరాజ్యము నేలిన సంగమవంశస్థులలోఁ గట్టకడపటివారైన రాజశేఖరరాయలు, విరూపాక్షరాయలు మున్నగు వారికి ముఖ్యదండనాధుఁడుగా నుండి యనేక దేశములు జయించి సామ్రాజ్యమును విస్తరించి, తుదకుఁ దనప్రభువులు దుర్బలులై యుండుటచే కేంద్రప్రభుత్వము చెడకుండుటకుఁ దానే చక్రవర్తియయ్యెను. ఈమహామహుని వంశచారిత్రము సంస్కృతమున "సాళువాభ్యుదయ" మనెడు గ్రంథమున రాజనాథ డిండిముఁ డను నాస్థానకవి రచిం

* గ్రంథాంతమునఁ బినవీరభద్రకవి తన ప్రభువగు నృసింహరాయలను శ్రీకృష్ణుని కలియుగావతారముగ వర్ణించెను. శ్రీకృష్ణుఁ డిట్లు చెప్పెనఁట:

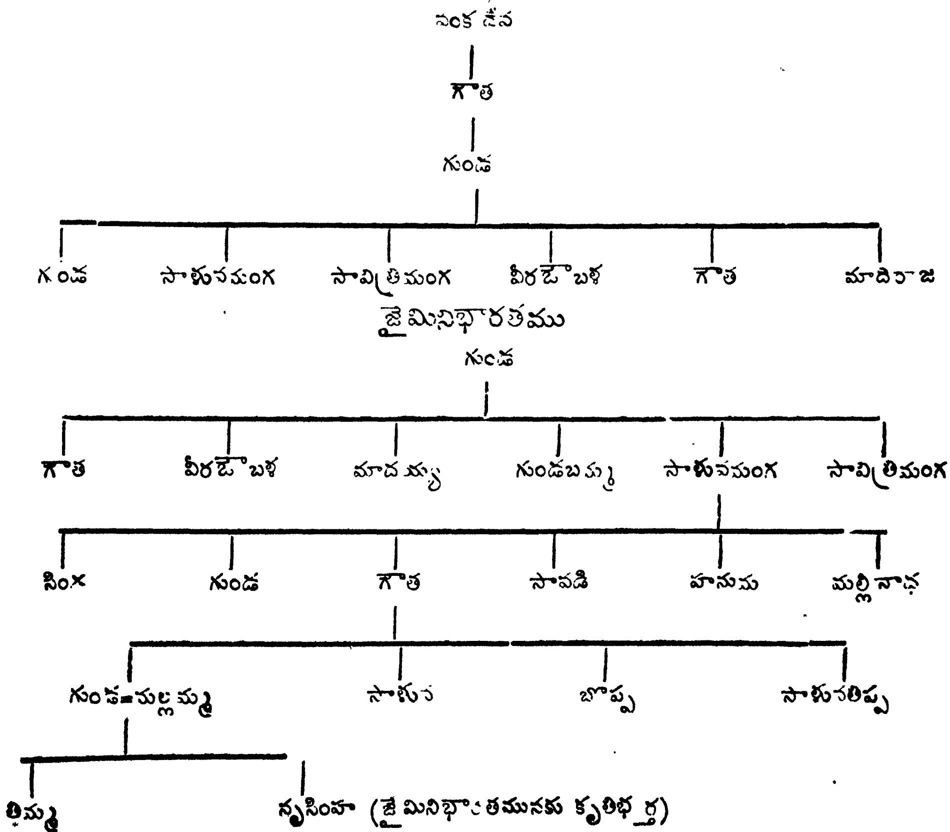
క. ఆసమయంబున ధర్మజ, నేసోమకులంబునను జనించి కుటిలులన్
శాసించి ధరణిపాలన, చేసెదఁ దగ సాళ్వనారసింహుఁడ నగుచున్.

చెను. కొంతవఱకు జైమిని భారతమునఁగూడ నీనృపాలుని వంశచారిత్ర మున్నది.

సాళువనృసింహరాజు వంశము చంద్రవంశము. ఈ వంశస్థులు చాలకాలమునుండి చిత్తూరు మండలములోఁ జంద్రగిరిని ముఖ్యరాజ్యస్థానముఁ జేసికొని తత్ప్రాంతదేశము నేలుచు వచ్చిరి. వీరికి మూలపురుషుఁడు మంకదేవుఁడు. అతనికొడుకు గౌతరాజు. గౌతరాజుకొడుకు గుండరాజు. గుండవిభుని కార్గురుపుత్త్రులు. వీరిజననక్రమము సాళువాభ్యుదయమున నొకరీతిగాను, జైమినిభారతమున మఱియొకరీతిగా నున్నది.* వారిలో మంగురాజు బుక్కరాయలపుత్త్రుఁడైన కంపభూపతికి సైన్యాధిపతిగనుండి దక్షిణదేశమును జయించి పరపక్షసాళ్వుఁడనుటచే సాళువబిరుదమును బొందెను. ఆకారణమున నీవంశపువారికి సాళువనామము వంశనామముగ వచ్చెను. ఈవిషయము సాళువాభ్యుదయమునను, జైమినిభారతమునను నేకరీతిగ నుడువఁబడినది. సాళువమంగున కార్గురుకుమారులు గలిగిరి. వారిలోఁ దృతీయుఁడగు గౌతరాజునకు నలుగురుపుత్త్రులు జనించిరి. ఈనలుగురిలో నగ్రజుఁడగు గుండమహీపతికి తిమ్మరాజును, నృసింహరాజును జనించిరి. ఈ నృసింహరాజే జైమినిభారతమును గృతి నొందెను.

నృసింహరాజు పితృపితామహాగతంబగు చంద్రగిరి నేలుచుఁ దన భుజపరాక్రమమునఁ గళింగగజపతుల వశమై యుండిన యుదయగిరి రాజ్యభాగము నాక్రమించుకొని, తరువాత దక్షిణదిగ్జయమునకు బయలు దేఱెను. చోళరాజు యుద్ధము చేయకయే లొంగిపోయెను. పెనుగొండ దుర్గమును స్వాధీనము చేసికొనిన తురుష్కులను బాఱఁదోలి, యారాజ్యమును వశముచేసికొనెను. ఇంకఁ బశ్చిమమున మఱికొన్ని రాజ్యములనుగూడ జయించెను.

ఈమహనీయుఁడు కళింగ భూపతులకును, దురుష్కసుల్తానులకును దుర్జయుఁడై విజయనగర రాజ్య

మును క్షీణింపకుండఁ గాపాడెను. తన బాహుబలము చేతను, బుద్ధికౌశలము చేతను దక్షిణ చమూనాయకుల ప్రేమాదరణంబుల కాస్పదమై వారి యంగీకారమున సామ్రాజ్యపదవిని క్రీ.వె.1487 స్వీకరించిన వాఁడయ్యెను.

జైమినికవి

జైమిని కవి యశ్వమేధపర్వము కర్తయగు భారత గ్రంథమును సంపూర్ణముగ వ్రాసెనో లేదో తెలియదు. ప్రొఫెసర్ వీబర్ అను జర్మనీ పండితుఁడు తన "సంస్కృతవాఙ్మయ చరిత్రము"న నీ గ్రంథము గుఱించి వ్రాయుచు నిట్లు నుడివెను: "అశ్వమేధికపర్వమను పేరు గల యీ గ్రంథము బొంబాయిలో క్రీ. వె. 1863 లో ముద్రితమైనది. గ్రంథాంతమందు వ్రాయఁబడిన యంశములను బట్టి గ్రంథమంతయు సమగ్రముగా విరచితమైనట్లు కాన్పించుచున్నది. కాని యిప్పటివఱకు నీ గ్రంథసంబంధమైనది యొక యశ్వమేధపర్వము తక్క వేఱు భాగము దొరకలేదు. ఈపర్వమునకుఁ గన్నడ భాషాంతరీకరణము క్రీ. వె. 13 వ శతాబ్దమునని తెలియవచ్చుచున్నది. ఆగ్రంథమునే కిట్టెలు దొరగారు తాము నాగవర్మ ఛందోగ్రంథమునకు వ్రాసిన యుపోద్ఘాతములో క్రీ. వె. 18 వ శతాబ్దమునకు త్రోసివేసిరి. ఈజైమిని గ్రంథమున శ్రీకృష్ణసంబంధమైన ప్రపత్తి ముఖ్యముగా గోచరించుచున్నది. క్రైస్తవమతసంబంధమైన పాశ్చాత్యసంసర్గములు నిశ్శంకముగాఁ గాన్పించుచున్నవి."

ఈ పండితుఁడే వేఱొకతావున నిట్లు వ్రాసెను: 'సుమంతు — జైమిని — వైశంపాయన — పైల—సూత్ర—భారత—మహాభారత— ధర్మాచార్యాః' ఈవాక్యము ఇటీవలి వారిదై యుండవచ్చును. దీనినిబట్టి జైమినిభారత మిప్పటి వ్యాసమహాభారతము వలె నుండెనని నిశ్చయించుటకు వీలు లేక పోయినను జైమినికవియు వ్యాసమునివలె భారతమును సమగ్రముగా రచించియుండెనని యూహింపవచ్చును. కాని యప్పటి జైమినికవి గ్రంథమునకును నిప్పుడు వాడుకలో నున్న జైమినిభారతమునకును పోలిక చాల తక్కువగా నుండునని చెప్పవచ్చును."

ఇట్లు వీబరుపండితుఁడు మొదలగు గ్రంథకర్తలు భారతమును సమగ్రముగా జైమినికవి వ్రాసియుండవచ్చునని యూహించుచున్నారు. కాని యీ క్రింది కారణములచే నాయభిప్రాయము వేఱుగా నున్నది. జైమిని కవియని చెప్పఁబడిన మహాపురుషుఁడు భారతమందలి యశ్వమేధపర్వముతప్ప నితరపర్వములను వ్రాసియుండఁడని నాకుఁ దోఁచుచున్నది.

(1) జైమినిభారతమున అశ్వమేధపర్వమందలి యాశ్వాసాంతగద్యభాగములో "ఇతి మహాభారతే అశ్వమేధికేపర్వణి జైమినీయే" అనియున్నది. జైమిని పూర్తిగా గ్రంథమును వ్రాసియున్నయెడల "ఇతి మహాభారతే జైమినీయే అశ్వమేధికే పర్వణి" అని యుండవలసినది.

(2) గ్రంథస్వభావమునుబట్టి యశ్వమేధపర్వము దప్ప వేఱుపర్వములను జైమినికవి వ్రాసియుండఁడని యూహింపవచ్చును.

(i) గ్రంథమందెక్కడఁ జూచినను శ్రీకృష్ణుని మాహాత్మ్యమే కానఁబడుచున్నది. వ్యాస భారతమందు శౌర్యపరాక్రమాది గుణగరిష్ఠులగు పాండవవీరాగ్రేసరులందఱు నిందు తమతమ స్వభావతేజఃపుంజముల నడఁచుకొని శ్రీకృష్ణునికి స్తోత్రపాఠములఁ జేయుచు దాసులవలె మెలఁగుచున్నారు. శత్రువుల నోడించునపుడు శ్రీకృష్ణుని బలములేనిదే లేశమాత్రము చేయలేనట్లు వర్ణించుటయే కాక దాని నెల్లడించుటయుఁ గాన్పించుచున్నది. ఇది యంతయు వ్యాసకృతికి విరుద్ధము.

కావున జైమినిభారతము వైష్ణవమతప్రాబల్యము నొందినతరువాత శ్రీమహావిష్ణుని యవతారమైన శ్రీకృష్ణునిమాహాత్మ్యము నుగ్గడించుటకు వ్రాయఁబడినగ్రంథమని చెప్పవచ్చును. శ్రీమద్భాగవతము క్రీ. వె. 12 లేక 13_వ శతాబ్దమున * బోపదేవుఁ డను కవివర్యునిచే రచిం

* ఈ బోపదేవుఁడు మహారాష్ట్రప్రభువులగు దేవగిరిసంస్థానాధీశుల యొద్ద నుండి [illegible]. క్రీ.వె. 13_వ శతాబ్దాంతమున నుండినట్లు తెలియుచున్నది.

పఁబడినది [illegible] ప్రస్తావక్రమమున వచ్చుచున్న హైమవత్ప్రదేశవర్ణనయందు గలదు. జైమినిభారతముఁగూడ నట్లే కొంచెమెచ్చుతక్కువగఁ దత్క్రమమున వ్రాయఁబడియుండునేమో!

2. వ్యాసకృతియం దర్జునుఁడు దక్షిణహిందూరాజ్యములను పౌండ్ర, ఆంధ్ర, ద్రవిళ, పాండ్య, కేరళములను జయించినట్లు సూచింపబడెనేకాని యారాజ్యముల నేలిన రాజవంశములనుగాని, యర్జునునితోఁ బోరాడినరాజులపేర్లనుగాని యుద్ధవర్ణనలుగాని కవి చెప్పియుండలేదు. జైమినిభారతమం దట్లుగాక ముఖ్యముగా భారతవర్షములోని పశ్చిమదక్షిణభాగములనున్న హిందూరాజ్యము లర్జునాదిపాండవవీరుల నెదుర్కొనినసమరముచేసి యాలఘుపరాక్రమమున వారిని డిందుపఱచి శ్రీకృష్ణభగవానులకు శరణాగతులఁగాఁ జేసిన క్రమమంతయు నభివర్ణింపఁబడినది. కావున వ్యాసకృతిలో సూచనమాత్రమున సూచింపఁబడిన పశ్చిమదక్షిణ హిందూరాజ్యముల ప్రశంసను ప్రత్యేకముగఁ బూనుకొని విపులముగ వ్రాసి యారాజ్యములకు వాసి దెచ్చుటకుఁగాను, ఎవరో మహాకవి యీగ్రంథమును వ్రాయసమకట్టెనని యూహింపవచ్చును. ఆరాజ్యముల ప్రభూతిప్రతిష్ఠల నుగ్గడించుటకు నాయా యాస్థానముల నాశ్రయించిన యొక మహాకవికిఁగాని వేఱొకరికి నీయభిలాష కలుగనేరదుకదా! కావున జైమినికవివర్యుఁడు పశ్చిమహిందూదేశస్థుఁడో లేక దక్షిణహిందూదేశస్థుఁడో యైయుండవలెను. ఇంతియకాక దక్షిణపశ్చిమహిందూరాజ్యముల యౌన్నత్యము వర్ణించుటకు నద్దానితో శ్రీకృష్ణుని మహిమఁ బ్రకాశింపఁజేయుటకును నొక ఆశ్వమేధికపర్వమునఁ దప్ప వేఱొండుపర్వమునం దవకాశము లేదు. కావున నశ్వమేధపర్వము మాత్రమే జైమినికవి వ్రాసెననియు, నా జైమినికవి పశ్చిమహిందూదేశస్థుఁడనియు నే నూహించుచున్నాను.*

3. మఱియొక విచిత్రాంశ మీగ్రంథమందుఁ గానఁబడుచున్నది. అశ్వమేధ దీక్షితుఁడైన యుధిష్ఠిరుఁడు సువర్ణమగు నశ్వము భద్రావతీపురమున నున్నదని విని దానిని దెచ్చుటకుఁ బవననందనునిఁ బంపెను. భీముఁడు తత్పురాధీశ్వరుఁ డగు యౌవనాశ్వుని జయించి దానిని దెచ్చి ధర్మనందనునికి సమర్పించెను. ఈ యుదంతము జైమినికవికల్పితమే కాని వ్యాసముని గ్రంథమం దగపడుటను గానము. ♦భీముని పరాక్రమాతిశయ మెట్లయినను జూపించి యభివర్ణించుటకొరకే కల్పింపఁబడి యుండవచ్చును. మధ్వాచార్య ప్రతిష్ఠాపితమైన వైష్ణవమతము నవలంబించినవారికి భీముఁడు ముఖ్యప్రాణదేవర గదా! కావున నీ జైమినికవి పశ్చిమదేశస్థుఁడగు మాధ్వమతస్థుఁడేమో!

అశ్వమేధపర్వము

ధర్మనందనుని అశ్వమేధయాగ మొనరింపు మని వేదవ్యాసుఁడు పురికొల్పుటయు, తత్క్రతు నిర్వహణార్థము మఱియు ద్రవ్యసముపార్జనకై మరుత్తుని కథ నివేదించుటయు, నిత్యాదిపూర్వభాగ మభయగ్రంథములయందును సమానము. యజ్ఞాశ్వమును దెచ్చుటకుఁగాను భీముని భద్రావతీపురమునకుఁ బంపుట వ్యాసభారతమందు లేక జైమినిగ్రంథమున మాత్రమే యున్నదని యిదివఱకే చెప్పితిని. సవనాశ్వసంరక్షణమునకై వెనువెంట నర్జునునిఁ బంపుట నుభయగ్రంథములయందును సమానము. అటు తర్వాత రెండు గ్రంథములు చాలవఱకు భేదించుచున్నవి.

* జైమినికవి మహారాష్ట్రదేశస్థుఁడని చెప్పుటకు గ్రంథమం దింకను చాల నాధారములు కాన్పించుచున్నవి. అతడొక్కచోట సింహబృహస్పతులు గూడినప్పుడు గోదావరీపుష్కరము యొక్క పాపాపహరణశక్తినిగూర్చి ప్రశంసించెను.

"సర్వతీర్థాని గర్జంతి తావత్పాపప్రణాశనే, యావన్న సింహగే జీవే దృశ్యతే గౌతమీనదీ."

వేఱొకచోట భీముని వంటకముల నభివర్ణించుచు పశ్చిమ హిందూదేశమందలి భోజ్య పదార్థముల నన్నిటిని పేర్కొనెను. ఇట్లనేకములు చిన్నచిన్న నిదర్శనములుగూడ కాన్పించుచున్నవి.

♦ భీముని సూపకారకౌశలముగూడ నప్రస్తుతాంశమైనను గ్రంథాంతమున వర్ణింపఁబడినది. భీముని మాహాత్మ్యము నిరూపించుటకై వీని నన్నిటిని కవి కల్పించి యుండవచ్చును.

ప్రాయశః యీభేద మర్జునుని దిగ్విజయవిషయమునఁ గన్పట్టుచున్నది. ఈదిగ్విజయము వర్ణించుటలో వ్యాసకవి వింధ్యోత్తర రాజ్యములకుఁ బ్రాముఖ్య మిచ్చుటయు, జైమినికవి వింధ్యమునకు దక్షిణభాగమున నున్న రాజ్యములకుఁ బ్రాముఖ్య మిచ్చుటయుఁ గాన్పించుచున్నది. వ్యాసముని త్రిగర్త, ప్రాగ్జ్యోతిష, సింధు దేశములతోఁ బ్రారంభించి తరువాత నర్జునునికుమారుఁడగు బభ్రువాహనుఁ డేలుచున్న *మణిపూరపురముఁ జెప్పెను. అటుతరువాత మగధ, వంగ, పుండ్ర, కోసలదేశములను, పదంపడి కాశి, శృంగ, కోసల, కిరాట, దాశార్ణములను జేర్చెను. ఈ దేశములన్నియు వింధ్యమున కుత్తర భాగమున నున్నవియే. వీని కన్నిటికిఁ గలిపి యుత్తర హిందూస్థానమని పేరిడఁబడుచున్నది. ఉత్తరదేశములను జయించినతర్వాత అర్జునుఁడు దక్షిణదిక్కునకు వెళ్లెనని వ్యాసభారతమున జెప్పఁబడినది. నిషధద్రవిడాంధ్ర మాహిషములును, దరువాతఁ బశ్చిమరాజ్యము లగు సౌరాష్ట్రము, గోకర్ణము, ద్వారక, గాంధారము మున్నగునవియు నర్జునుఁడు గ్రుమ్మరించినట్లు వ్యాసకృతిలో రచించిన దిగ్విజయక్రమము.

ఇంక జైమినిభారతమునందు దిగ్విజయవర్ణన ప్రారంభముననే—

మ. కదలెన్ దత్తురగోత్తమంబు నగర
గ్రామావనీభృన్నదీ
నదవేశంతసరిత్తటాకతట నా
నాభూమి సీమాదురా
పదకాంతార కఠోరమార్గము లన
ష్టంభంబునం దాఁటి యా
మ్యదిశా మండలమండనం బయినయా
మాహిష్మతిన్ జేరఁగన్.

అశ్వరాశ్వము నానా దేశములు గ్రుమ్మరి దక్షిణ దిశనున్న మాహిష్మతీపురముఁ జేరినదఁట. ఈ మాహిష్మతీపురము నర్మదానదీతీరమున నున్నది. అనఁగా వింధ్య పర్వతములకు దక్షిణభాగమున నున్నది. కావున జైమిని కవి వింధ్యపర్వతముల కుత్తరమున నున్న దేశములతోఁ బ్రసక్తిఁ బెట్టుకొనక, వాని పేళ్లయినను జెప్పకయే, దిఙ్మాత్రముగ సూచించి, దక్షిణహిందూస్థానముతోఁ బ్రారంభించి మొట్టమొదటఁ గనుపించెడు మాహిష్మతీపట్టణముతో మొదలుపెట్టెను. వ్యాసభారతమందు దక్షిణహిందూ దేశముల పేళ్లయినను జెప్పఁబడినవి. జైమిని భారతమున నుత్తరహిందూదేశముల పేళ్లుగూడ సూచింపఁబడలేదు. ఈవిషయము ముఖ్యముగ గుర్తింపఁదగినది.

మాహిష్మతీపురము తరువాత మఖాశ్వము చంపకాపురముఁ జేరెను. అటుతరువాత స్త్రీమండలమునకుఁ బోవ నాదేశపురాణియగు ప్రమీల యర్జునునితోఁ బోరి యావీరుని ప్రేమాతిశయమున కాస్పదమయ్యెను. స్త్రీమండలము తరువాత వృక్షదేశమునకును, దానిని గడచి మణిపురమునకును యజ్ఞాశ్వ మరిగెను. మణిపురము నేలెడు ప్రభువగు బభ్రువాహనుఁ డర్జునునికిఁ జిత్రాంగదయందు జనించినవాఁడు. తండ్రికొడుకులకు ఘోరసమరము సంఘటిల్లెను. అందు గంగా శాపగ్రస్తుఁడైన యర్జునుఁడు బభ్రువాహనునిచేఁ జిగి, మున్ను కుశలవులతోఁ బోరి మూర్ఛిల్లిన శ్రీరామచంద్రుని వలె సంగ్రామస్థలమున నీల్గెను. § ఈసందర్భమున శ్రీరామచరిత్రము సంగ్రహముగా వ్రాయఁబడినది. ఇది వ్యాసభారతమున లేదు.

---

* వ్యాసకృతినిబట్టి యీమణిపూరపురము అస్సాం దేశములోనున్న మణిపురమని కొందరి యభిప్రాయము.

§ బభ్రువాహనుని రాజ్యమగు మణిపురము లేక మణిపూరపురము రెండుగ్రంథములలోను సమానముగ నున్నది. నిజముగ నర్జునుని దిగ్విజయవిషయములో నుభయగ్రంథములయందు సమానముగ నున్నది. ఈ మణిపురపు రాజగు బభ్రువాహనుని చరిత్రమే. ఐనను వ్యాసభారతమం దొకచోట మణిపురము ఉత్తర హిందూస్థానమందలి అస్సాంలోనున్న మణిపురమనియు, ఆగ్రంథమందే వేఱొకచోట దక్షిణ హిందూస్థానమందలి పాండ్యరాజ్యమందున్న మణిపూరపురమనియుఁ జెప్పబడినది. జైమినిభారతమునుబట్టి చూడఁగ నీమణిపురము మైసూరుదేశములో నున్నట్లు రైసుదొరగారు తమ "కన్నడవాఙ్మయచరిత్రము"నఁ జెప్పియున్నారు.

మణిపురము విడిచి యశ్వము రత్నపురముఁ జేరినది. ఆపైన సారస్వతపురమునకు, నటుతరువాతఁ గుంతలదేశమునకును బోయెను. కుంతలదేశమునఁ గృష్ణార్జునులు చంద్రహాసుఁ డనురాజుతో సఖ్యముచేసికొని, బకదాల్భ్యుఁ డను వింశతిబ్రహ్మకల్పుఁ డగు వృద్ధమహామునిఁ దోడ్కొని యుత్తరదేశ కరిగి, సింధుదేశముఁ బ్రవేశించి, క్రమముగఁ గరిపురముఁ జేరిరి.

కావున పైనఁ జేర్కొనిన దేశములలో బభ్రువాహనుని రాజ్యమైన మణిపురమును, సైంధవుని రాజ్యమైన సింధుదేశమును దప్ప వ్యాసకృతిలో నున్న దేశములతో సరిపోవున వేవియు జైమినిగ్రంథమునఁ గానరావు.

(2) మఱియొక విషయము: వ్యాసభారతమున లేని యద్భుతచర్యలు, శ్రీకృష్ణధ్యానమాహాత్మ్యములు జైమినిభారతమునఁ బ్రతికథయందు నావహించి యున్నవి. సుధన్వుఁడు తప్తతైల కటాహమునఁ ద్రోయఁబడినను నించుకైనఁ గ్రాఁగుచుదనమునొందక సుఖముగ బయటకువచ్చెను. ఈయద్భుతశక్తి యతనికి నేకపత్నీవ్రతత్వమునను, సంతతకృష్ణధ్యానపరత్వమునను గలిగెనట.

బభ్రువాహనుం డర్జునుని శిరంబు దిగఁ ద్రేయ నాశిరంబును నాగకుమారు లపహరించి పాతాళంబున కరుగఁ బెట్టిరి. అర్జునుని బ్రతికించుటకు సంజీవికరణిని దెచ్చి యతని శిరస్సునకై వెదుకగ నెచ్చోటను గాన్పింపలేదు. అప్పుడు సమస్తజనులు జనార్దనుని వేఁడుకొనిరి. ఆమహానుభావుఁడు ధ్యానపరవశుఁడై యర్జునుని యుత్తమాంగమును రమ్మని యాజ్ఞాపించెనఁట. ఆయంగము రోదసీకుహరము వదలి క్షణములోఁ గృష్ణుని పాదములయొద్దఁ బడెనఁట. ఈవృత్తాంతము వ్యాసమహాభారతములోఁ గానము. కేవలము జైమినికవి కల్పితము.

రత్నపురాధీశ్వరుఁడగు మయూరధ్వజుని కుమారులు దుర్జయులై కృష్ణార్జునుల నెదిరింప మాయారూపుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడు బ్రాహ్మణవేషమున బర్హిధ్వజునికడ కేఁగి యారాజు మేనియందు సగ మిమ్మని వేఁడెను. ఆరాజసత్తముఁ డట్లు కానిమ్మని తనమేని సగము గోయించుకొని యదునందనున కొసఁగెను. ఇట్లనేకాద్భుతకథలు గ్రంథమందుఁ గానఁబడుచున్నవి.

కుంతలేశుఁడగు చంద్రహాసుని చరిత్రము జనరంజకముగ నుండి నిరంతర కౌతూహలముఁ గలిగించుచుండును. ఈరాజసత్తముని చరిత్రము సామాన్యముగాఁ దెలియనివా రుండరు. మంత్రియగు దుష్టబుద్ధి కుతంత్రములును, విష్ణుభక్తిపూరితుఁడగు చంద్రహాసుని యవ్యాజప్రభుభక్తియు, మంత్రికుమారుఁ డగు మదనుఁడు విషమునకు బదులుగ విషయ నిచ్చి వివాహము చేయుటయు నిత్యాదికథాంశములు సార్వజనీనములు. ఈకథయంతయు జైమినిగ్రంథమునకు నాయకమణివలె విరాజిల్లుచున్నది. ఇతరకథలు సయుక్తిమిశ్రలోకవ్యవహారచాతుర్యమునకు నిదర్శకములుగఁ గల్పింపఁబడినవి. ఈగ్రంథ మెంతయో హృదయరంజకముగ నుండి వ్యాసభారతమున కెంతమాత్రము దీసిపోనట్టిదియై యుండును.

(3) మఱియొక యంశము గుఱించి ముచ్చటించి యీభాగమును విరమించెద.

వ్యాసభారతములో యుద్ధానంతరమున సమస్తబాంధవుల మరణమునకు శోకించుచున్న ధర్మపుత్రుని యొద్దకుఁ గృష్ణద్వైపాయనుం డేతెంచి యనేక విధంబులను చిత్తసాంత్వన వచనంబులఁ జెప్పఁదొడంగి సత్త్వరజస్తమోగుణాదికములగు సృష్టితత్త్వ విషయములను, జననమరణాదికంబులగు సంసృతి విషయములను, జ్ఞానకర్మయోగాదికములగు ముక్తిసాధన విషయములును, తీవ్రయాత్రాప్రధానంబులగు ధర్మాధర్మ వివేచక విషయంబులను, ఇత్యాదిమహర్ష్యుచితంబులగు పారమార్థికథాతికప్రధానాంశములఁ బ్రబోధించుచుఁ జిత్తసమాశ్వాసనముఁ గావించెను. జైమినిభారతమం దట్లుగాక వ్యాసభట్టారకులు వచ్చి చాతుర్వర్ణ్య ధర్మములు కొంత దెల్పి వెంటనే జారస్త్రీ లక్షణంబు లుపదేశించుటకు మొదలిడిరి. జారిణుల లక్షణములు, వారిసాంకేతికములు, బంధకీనధూటుల మనోపాయములు, అభిసారికల కపటచేష్టితములు, ఇత్యాదిసుటచేష్టితవిటకోటుల కుటిల నటనలఁ బ్రకటించి బంధుజన

మరణ శోకవిహ్వాలుండైన ధర్మనందనునకు మనశ్శాంతి గలుగఁజేయ యత్నించెను. ఈ రెండు గ్రంథములయందలి రసభావముల యౌచిత్యవ్యత్యాసము దీనివలన విశదము గాఁగలదు. వ్యాసభారతాబ్ధి మందలి పరమార్థగౌరవమును, రసభావసముచిత సౌందర్యంబును జైమినిభారతమందుఁ జాలవఱకు మృగ్యము. ఏతత్కారణంబునఁగూడ జైమిని గ్రంథ మర్వాచీనమనియే చెప్పనొప్పు.*

భాషాంతరీకరణము

ప్రాచీనాంధ్రకవులు భారతాది గీర్వాణగ్రంథముల నెట్లు దెనిఁగించిరో యాలాగుననే పినవీరభద్రకవి జైమినిభారతమును దెనిఁగించెను. పద్యమునకుఁ బ్రతిపద్యమును, శబ్దమునకుఁ బ్రతిశబ్దమునుఁ జెప్పక, వారు గ్రంథములను స్థూలదృష్టిని బరికించి కథాభాగము దప్పకుండ రసపోషణకొఱకు కొంత పెంచియు, కొంత తగ్గించియు, కొంత కల్పించియు, కొంత యుజ్జగించియు నిట్లు స్వతంత్రముగ మార్చి సంస్కృతగ్రంథముల నాంధ్రీకరించిరి. వీరభద్రకవియు నామార్గమునే యనుసరించి యేతద్గ్రంథము ననువదించెను.§

మాతృకయందలి గుణదోషములు, అనుచితపరిహాసోక్తులు, స్వభావవిరుద్ధాలంకారములు, యథామూలముగా గ్రహింపఁ బడినవి. కావున నీతని గ్రంథమందే లోపములు నిర్ణయించినను, ఆలోపములు ప్రాయికముగా మూలమున నున్నవనియే నిశ్చయింప వచ్చును. కథాభాగములనుగాని, కథాసందర్భములనుగాని యెచ్చోట నతిక్రమింప లేదు. రసపుష్టికొఱకుఁ బైనఁ జెప్పినట్లు కొలఁదిమార్పులు చేసినను గ్రంథము కేవలము మూలానుసరణముగా నున్నదనియే చెప్పవచ్చును.

శకుంతలాపరిణయము, జైమినిభారతము—ఈ రెండు గ్రంథముల రచనాపద్ధతులయందుఁ గొంత భేదము కాన్పించుచున్నది. శకుంతలాపరిణయమునఁ గొంతవఱకు భారతములోని కథను, కొంతవఱకు కాళిదాసుని నాటకములోని కథను జేర్చి యొకవిధమైన స్వతంత్రగ్రంథముగా వ్రాసెనని యిదివఱలోఁ జెప్పితిని. జైమినిభారతమునందట్లుగాక కేవలము మూలానుసరణముగఁ బోయినట్లు తోఁచుచున్నది.

జైమినిభారత మంతయుత్కృష్టగ్రంథమని చెప్పుట కవకాశము లేదు. నృసింహరాయలు దీనికిఁ బురాణములలో నపూర్వమని గొప్పప్రశస్తి యిచ్చుటకుఁ దగినకారణములు గనఁబడవు. శ్రీకృష్ణభగవానుల మహిమ యెల్లెడల నావహించియుండుటదక్క వేఱుకారణములు గాన్పింపవు. కవి స్వవిషయమునఁ గాని, గాథా సంప్రదాయమనోహరత్వమునఁగాని, నీతికథా నిర్మాణ చాతుర్యమునఁగాని భారత భాగవతాది పురాణముల కీగ్రంథము సరిరాదు. రసనిరూపణ విషయమందు నిసర్గభావస్వారస్యములేమిని రసాభిజ్ఞుల కచ్చటచ్చట హృదయక్షోభము గావింపుచుండును.† ఇట్టి దోషసంకీర్ణమయిన

---

* జైమినిభారతము (మూలము) సమగ్రముగాఁ జదివినయెడల నాగ్రంథము భారతరామాయణాది ప్రాచీన గ్రంథములతో సమానమైన పురాణగ్రంథము కాదనియు, హిందూదేశమున రాజకీయవిప్లవములు గలిగి హిందూజనసంఘములు తొంటిశీలమును, కులాచారములను బరిత్యజించి వర్ణసంక్రమము పొందినతర్వాతను, శైవవైష్ణవమతముల యన్యోన్య సంఘట్టనము ప్రారంభించినవెనుకను వ్రాయఁబడిన గ్రంథమనియు తెలియకమానదు. కవిత్వము ప్రాచీనకవులమాదిరిగ నుండదు. సంస్కృతవాఙ్మయ మవసానదశకు వచ్చినతరాతులలో నున్న బడినట్లు గోచరమగుచుండును. గ్రంథ మేవిషయమందును మిక్కిలిశ్లాఘనీయము కాదు.

§ గ్రంథవిస్తరభీతిచేఁ గాఁబోలు, మూలమందున్న కథారసమందు సమాగు సంభాషణాదికములు సామాన్యముగా విడువఁబడినవి.

† తక్కిన పురాణములయందువలె కేవలము ఆదర్శప్రాయములగు నీతికథలను కల్పించుటయేకాక, ఆనాఁటి హిందూసంఘమును యథార్థముగా నిరూపించెడు ప్రయత్నము చేయఁబడినది. పాపము! అప్పటి హిందూసంఘము చాలహీనస్థితిలో నుండుటచేత అవినీతివర్ణనము లెక్కువగా నున్నవి.

గ్రంథమును భాషాంతరీకరణముఁ జేయుట క్లిష్టమగు నుద్యమము. మఱియొకకవితప్పులను దాను నెత్తిమీఁదను బెట్టికొని మోయుటయో, లేదా యాకవీశ్వరుని దారిని విడిచిపెట్టి తాను స్వతంత్రముగాఁ బోవుటయో—యీ రెండుపద్ధతులలో నేదో యొకదాని నవలంబింపవలసి యుండును. పాపము, పినవీరభద్రుఁడు మూలకవి తప్పుల నన్నిటిని తనతలపై నిడికొని భరించుటయే యాత్మగౌరవ మని యోచించినట్లు కానిపించుచున్నది.

ఈజైమిని గ్రంథమును లక్ష్మీశుఁ డను కన్నడ కవి కన్నడభాషయం దనువదించెను. ఆ యనువాదము పినవీరభద్రుని కాలమునకుఁ దరువాత జరిగియుండునని తోఁచుచున్నది. పైఁజెప్పిన జైమినిభారతభాషాంతరీకరణ సమస్య లక్ష్మీశుఁడు రెండవ విధముగాఁ బరిష్కరించెను. అనఁగా రసభావ దోషము లున్నచోట్లఁ దాను విడిచి పెట్టుటయో, లేక చాలవఱకు మార్చివేయుటయో చేసినవాఁ డయ్యెను. ఈమహాకవి భాషాంతరీకరణ మెంతయు ముద్దులు మూట గట్టుచున్నది. మూలగ్రంథము నన్నివిధముల మించినదిగా నున్నది. భాషవైరస్య మెచ్చటను గాన్పించదు. వర్ణనలు బహు మనోహరములు. భావనిరూపణము అనుభవసిద్ధము. ఏయే విషయములో నేయేరసము స్వాభావికమో యాయా రీతిని నభివర్ణింపఁబడినది. పాత్రపోషణము సర్వదా శ్లాఘనీయము. కావున నన్ని విషయములలోను బినవీరన కృతికంటె లక్ష్మీశునిగ్రంథము సర్వాంగసుందర మని నాకుఁ దోఁచుచున్నది. ఇట్టి మనోజ్ఞమగు గ్రంథమును సముచితముగా నాంధ్రవాఙ్మయ విద్యార్థులకు నిరూపించుట యుత్తమమార్గ ప్రవర్తకమని భావించి యీ క్రింద నుదాహరించిన సందర్భములను మూలగ్రంథమునుంచియుఁ, బినవీరన లక్ష్మీశుల గ్రంథములనుంచియు సమానభాగముల నుద్ధరించుచున్నాను.

(1) ద్వారకాపురవాసులఁ దోడ్కొని శ్రీకృష్ణుఁడును, భీముఁడును హస్తిపురమునకుఁ బోవుచు దారిలోఁ దమలోఁ దామిట్లు బావమఱఁదుల పరిహాసముఁ జేసికొనిరఁట. ఈసల్లాప మెంత విరసముగాను, అశ్లీలముగాను నున్నదో చూడుఁడు.—ప్రయాణికులలో నున్న యొక వేశ్యదూతికనుజూచి శ్రీకృష్ణుఁ డిట్లు చెప్పెనఁట:—

శ్లో. స్థూలోదరం భీమసేనం వరం వరయ శోభనే!
త్వంతు శంభలిం గచ్ఛాశు భీమం దంతవిసర్జితమ్.

అని. పిదప:—

శ్లో. భీమస్తు ప్రత్యువాచేదం రాక్షసీ మేగృహే ప్రియా,
వారయిష్యతి మాయాతు భక్షయిష్యతి త్వాంహిసా;
తస్మాత్ కృష్ణగతాఃసంతు సర్వాః దంతవివర్జితాః,
కృష్ణాభిషక్తచిత్తానాం సర్వత్ర సుఖమేవహి.

ఈభాగమును బినవీరభద్రుఁ డిట్లనువదించెను:—

గీ. కలయఁబడి మూఁపు మూఁపునఁ దలఁగఁ ద్రోయ
రాని సంపడి నడచు పౌరవ్రజంబు
నరయుచును వచ్చు వృద్ధవేశ్యాజనంబుఁ
జూపి నవ్వుచు హరి వాయుసుతున కనియె.

ఉ. వీరిఁ బరిగ్రహింపు మిది
వేళ సమానలు నీకు భీషణా
కారక ఘోరమన్మథవి
కారగుణంబుల నన్ననవ్వి య
మ్మారుతి పల్కె నిట్టికొఱ
మాలినజంతలఁ జక్కఁబెట్ట నీ
భారము వన్నె కెక్కు దుర
వస్థలు నీకరలాలనంబునన్.

కాని లక్ష్మీశకవి దీనిని స్పృశించుటయే లేదు.

(2) శ్రీకృష్ణుఁడు పురజనసహితముగా మార్గమం దొక కాసారతీరమున విడిసి సంధ్యాసమయ మగుటచే నా సరోవరము దర్శింపఁగోరి రుక్మిణీసమేతుఁడై మలయానిల సంచలితారవిందబృందంబుల వీక్షించుచుఁ గనవ్రే యసితో నిట్లు సంభాషించెనఁట.

(పద్మినీలత నుద్దేశించి)

శ్లో. ఇమాం త్వం పశ్య సుభగే,
రవిభార్యా మనిందితామ్,
గజైర్గృహీతాం ముక్తాంచ
మరాళై ర్విదళీకృతామ్.

చంచరీక ద్వయావృతాం
ప్రణాం చి త్రంతు చంచలమ్,
నిజం నాథం వంచయిత్వా
రమయంతి పరం జనమ్.

అవిలోక్య పరం కాంతిం
మ్లాయంతి చ నిశాగమే,
హ్లాదయే కలుషం గృహ్యా
షట్పదం ప్రస్నవంతి చ.

*   *   *

ఇట్లు శ్రీకృష్ణుఁడు శ్రీలీలమును నిర్హేతుకము గాఁ దెగడినతర్వాత రుక్మిణీదేవి తనవల్లభునితో నిట్లనియె:

శ్లో. హరిం జానాతి నాథం వై
పద్మినీ పద్మలోచన,
స్వసుతా నాగతాన్ మత్వా
పుష్టాత్వేషా గృహాగతాన్,
పుత్రపౌత్రాదికాన్ నాథ
షట్పదాదీన్ జనార్దన!

*   *   *   *

ధర్మపత్నియు, సాధ్వీమతల్లియు, పతివ్రతాశిరోమణియు నగు రుక్మిణితో నున్నతఱిఁ, బవిత్రమగు సంధ్యాసమయమున, భూమ్యాకాశములు శాంతమూర్తులై తేజరిల్లుచుండఁ, బ్రకృతిశోభ సరోవరవారిపూరవినీలకాంతులతోఁ బ్రకాశించుచుఁ, బుండరీక షండమండనోద్దండంబున విలసిల్లుచుఁ, బుష్పంధయనినాదగానమాధుర్యంబునఁ ద్రైలోక్యనాథుని సేవించుచున్న సమయంబున, శ్రీహరిచిత్తంబున నాయత్తంబులగు భావంబు లివియా? అట్టిసమయమున సకలభువన జననీజనకులగు లక్ష్మీనారాయణు లన్యోన్యాత్మానుభవము లిట్లా వెలిపుచ్చుకొనియుందురు? ఈసల్లాపము నాకెంతయు విరసముగా నగపడుచున్నది.

ఈభాగము పినవీరన యీక్రిందివిధముగా భాషాంతరీకరించెను:

గీ. కమలసౌభాత్యుఁ డంత నిజ
కామిని రుక్మిణితోడ నిట్లనున్
గమలినిఁ జూచితే ప్రియుఁడు
గన్గొనరామి మరాళసామజ
భ్రమరకులంబు పైఁ బడఁ గ
రంబు సుఖించెనుఁ గాము మెప్పునన్
రమణానికంబె నెమ్మది ను
ణంబులుగాదె లతాంగి కారయన్.

క. అన విని రుక్మిణి విభుతో
ననుఁ దనయునివాహనంబు హంసము పసర
హాన మేనుఁగు దేఁటులయోడఁ
దనుజారాతిపశుఁ గానఁ దగ దటు పల్కన్.

ల[illegible]కవి దీనిని గొంత సుకుమారముగను సపసంతముగను మార్చి భాషాంతరీకరించెను.

రాజముఖి నోడి సరోవరప పద్మినిగె
రాజహంస క్రీడెపున్నాగ కేళిని
భ్రాజితముఖపగోష్ఠి సంపపురలిగె
తానరసి యూదపళిడెంతో.
శ్రీజనక సహజమిదు మేలె కర్దమజాతె
మాజావళిదయొళిర్ద కృష్ణతెయె నిముజగకె
సోజిగలె చంచలె యూలాపతియనెణె
సుచేశీ పేళెం దోడితెందళు
దేవనీంపద్మినిగె పళివనారోపిసువు
దావసంపుత రాజహంస పున్నాగమధు
పావళియనోవలాగద మాతె మక్కళోడ
గూడిర్దోడం ధరయొళు
జీవనంనిది డాదు దుమంకమిల్లి తా
నావిర్భవిసిదోడెం కృష్ణహృదయకెదోష
మావుదాణ్మంగె నడనరుగిదోడె చంచలెయె
నాపరియె విదనెందళు
పురుషనోర్వంగె నారియరుంటుపలబలీ
ధరయొళంగ నగపతి యోర్వనే గతియెంబ
పరివిడియనరుహిసువడా వీర్వరిల్లదో
ర్వరు మిల్లమిన్ను బరిద

సరసిజెయొకగణ పద్మినియ దూషిసలు జేడ
పరమపావనెయందు శివనుత్తమాంగ గీ
ధరిసివనెనల్పతిప్రవతె యల్లదిహాశెపే
శెందు రుక్మిణి నుడివఖు.

ఆకొలనిగట్టున శ్రీకృష్ణుఁడు విడిది దిగియున్న కాలమున నే చుట్టుపట్ల నివసించియున్న గొల్లలు స్త్రీపురుషులు గోపాలశిరోమణిని దర్శించుటకై వన్యఫలాదుల నుపాయనములుగాఁ గైకొని ఆయాదవసింహునిఁ జుట్టుకొనిరి. ఈసన్నివేశము మూలగ్రంథమున సామాన్యముగ వర్ణింపఁబడినది. కాని పినవీరభద్రుఁడు దానిని క్రొత్త కల్పనలతోఁ బరిపోషించి చాలరసవంతముగను, మనోహరముగ నుండునట్లు చేసెను. గ్రంథవిస్తరభీతిచే దానినంతయు నిట నుదహరించుటకు వీలులేక, ఒండు రెండు పద్యముల మాత్ర ముదాహరించెదను.

సీ. కోరగించెడు కొంపెగోగుఁబువ్వులచాయ
దీవన్నెగోగ్వడం చెట్టు గలిగ
మొలుఁగుఁజొక్కాలచాయ మించు నీతెల్లని
గరువింపవే రెండుఁ గూర్చుకొంటి
నిగుఱు గప్పనిచంద్రునిప్పు కైవడి నున్న
దీకొద్దిప్రాస నీకన్వఁ డిచ్చెఁ
జొలసినగబ్బు కంపులు సోఁకుముట్టెను
నీసల్ల తిరునామ మెవట దొరకె
జడలు మెడమీఁద వ్రేలెడు జల్లితోఁక
నేడ సవరించుకొంటివి బోఁడ కోడె
యనుచు నాడెడు మూఢవాక్యముల కలరి
శ్రీధరుఁడు వారిఁ గృప నాదరించె నపుడు.

సీ. తెఱవయొక్కతె జుంటితేనె కానుకచేసి
తలఁపించె నధరామృతంబు చవులు
తరుణియొక్కతె పూవుదండ నూడివఁ బెట్టి
హేలాపరీరంభ మెచ్చరించెఁ
బడఁతియొక్కతె బిల్వఫల ముపాయనమిచ్చి
పచరించె ఘనకుచస్పర్శనంబు
నువిదయొక్కతె పింఛ ముపదగా నర్పించి
రూపించెఁ గుంతలాక్షేపణంబు
నెమ్మి నీరీతిఁ జేదర్శనమ్ము లొసఁగి
ప్రియులసన్నిధి మర్మగర్భితముగాఁగఁ
బ్రౌఢగోపాంగనలు తమ ప్రాంతవలపు
వెల్లివిరిఁజేసి రిందిరావల్లభునకు.

లక్ష్మీశకవి దీనినంతయు నేలాకో చల్లగ జాఱవిడిచెను. ఈజైమినిభారతమందు భారతవీరులును, దదితరయోధులును సాహసకార్యములను జేయఁగడంగినప్పు డెల్లను ఘోరమైన ప్రతిజ్ఞలనుజేయుచుండుట తఱచు గాన్పించుచున్నది. ఇట్టి వైపరీత్యము వ్యాసభారతమందు కానము. వ్యాసభారతమందుఁ జేసిన ప్రతిజ్ఞలు మహాపురుషుల కుచితమైన భావములతో నలరారియున్నవి. జైమినిభారతమం దట్లుగాక ప్రతిజ్ఞలు నీచమైనవి; అశ్లీలమైన పురుషోక్తులతో కూడి యున్నవి.

వీని నన్నిటిని పినవీరభద్రకవియు యథావిధిగా ననువదించెను. లక్ష్మీశకవి యట్లు చేయక యచ్చటచ్చట స్వతంత్రముగా మార్చివేసెను.

పినవీరభద్రుని భాషాంతరీకరణమునందు మఱియొక విశేషము గోచరమగుచున్నది. మూలమందున్న కథాసందర్భములలో రసప్రతీకయకముగా నాయకానాయకులును, నాయికలును జరిపిన సంభాషణాదులను సామాన్యముగఁ బినవీరభద్రకవి యనువదింపలేదు. కథాసరణి మనోహరముగా నుండుటకు కొన్నికొన్ని క్రొత్తకల్పనలు, క్రొత్తవర్ణనములు జేర్చియుండెనుగాని సంభాషణములను మాత్రము తఱచు విడిచిపెట్టెను. బహుశః గ్రంథసంగ్రహముకొఱ కిట్లు చేసియుండెనని యూహింపవలసియున్నది. సీతావనవాసకథలో సీతాదేవిని వనమునకుఁ బంపకపూర్వము లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులు తమ యన్నగారి మనసు మరలించి కృతనిశ్చయమును దొలఁగించుటకాయనతో జరిపిన వాదప్రతివాదములను బొత్తిగా విడిచిపెట్టెను. ఇట్లే యితరసందర్భములయందును సంభాషణములను జాలవఱకు భాషాంతరీకరించుట మానుకొనెను.

శిల్పము, శైలి

వీరభద్రకవి శైలినిగుఱించి కొంతవఱకు శృంగారశాకుంతల విమర్శనమున వచించితిని. అతని శైలియందు

ముఖ్యముగా మృదులశబ్దఫణితి గానవచ్చెడిది. శృంగారశాకుంతలమునఁ దన్నుఁ గూర్చి చెప్పికొనుటలోఁ దాను నన్నయభట్టు, తిక్కనసోమయాజి, నాచనసోముఁడు, శ్రీనాథునివలెను పదముల కూర్పు చేయఁగలనని చెప్పికొనెను. ఈవిశ్వమైన నుతికి నీయన కొంతవఱ కర్హుఁడనియే నాతలంపు. తాను పేర్కొనిన యాంధ్రమహాకవులవలెఁ గాకపోయినను సామాన్యకవులకంటె నెక్కువవాక్సామృద్ధి చూపెనని చెప్పనొప్పు. "నృత్యతి యద్రసనాయాం వేధోముఖరంగలాసికా వాణీ"యని వామనభట్టబాణుఁడు చెప్పిన ట్లీకవియు వాగ్విలాసములు సువిశేషముగఁ జూపఁగలిగిన సమర్థుఁడు. ఆకారణముచేతనే కాఁబోలు మనవారీతనిని గుఱించి పెక్కులు పుక్కిటిపురాణములను గల్పించిరి. సరస్వతీదేవి స్వయముగ నీజైమినిభారతము నొకనాఁటిరేయి వ్రాసెననియు, ఈకవి "వాణి నారాణి" యని తన వైదుష్యపారంగతత్వప్రభావమును దెలుపుకొనుచుండె ననియు—ఇత్యాదికథలు మనదేశమందున అవిమర్శక పండితావళి చెప్పికొనుచుండిరి.

ఎట్లైనను శ్రీనాథునివలె నీకవియు సరస్వత్యుపాసకుఁడని తోఁచుచున్నది. ఇతనికి శారదాదేవి కృపాసమృద్ధి ననన్యసామాన్య పాండిత్యగరిమ లబ్ధమైనది. "విద్యా దదాతి వినయం" అను నార్యోక్తి ప్రకారము వైదుష్యవిశేషము వినయసౌశీల్యమును వృద్ధినొందింపవలసినదే కాని యీ కవివర్యునియం దట్లు జరుగలేదు. ఈతనికి పాండిత్యముకంటె నహంభావము, నౌద్ధత్యము చాల హెచ్చు. కవిసార్వభౌముఁ డగు శ్రీనాథుఁడు ముదిమియం దైనను వినమ్రభావమును కనుపఱుపఁ గలిగెను. ఈ కవివర్యుఁ డట్టి భావపరిణతి నెన్నఁడును బొందిన ట్లగపడదు. జైమినిభారతగ్రంథాంతమున *"సుకవిమల్లకపోలసత్కులిశహస్తపల్లవుఁ" డని తన్నుఁ గూర్చి చెప్పికొనెను. ఈయనచే నంపఁగోఁత నొందిన మల్లన సుకవి యెవరో తెలిసికొనఁ దగినవిషయమే.

జైమినిభారతగ్రంథాదిని నృసింహరాయలు తాను గృతినొంద నిచ్చగించిన గ్రంథ మెట్లుండవలెనో నిరూపించుటకు,

"అల్లన విచ్చు చెంగలువ
లందు రజంబును గప్పురంబు పైఁ
జల్లఁగఁ జల్లనై వలచు
సౌరభముల్ వెదచల్లుభావముల్
పల్లవహస్త చన్నుఁగవ
పయ్యెద జీబుగఁ దోఁచు భాతిగాఁ
గొల్లలుగాఁగ వీరన య
భిజ్ఞుఁడు చెప్పఁగనేర్చుఁ గబ్బముల్."

అని కవిత్వరసభావముల నుగ్గడించి వీరభద్రకవివంకఁ దిరిగి, "మామకమనోరథం బెఱిఁగి కృతిచెప్ప నుద్యోగించితివి" అని తన్నుఁగూర్చి యనినట్లు కవి చెప్పికొనెను. తనకవిత్వమునందు రసభావములు బహుమృదువుగాను, సుకుమారముగాను, సౌరభభరితములుగాను నుండునని యాతని యాశయము. కాని అస్మదాదుల యభిప్రాయము వేఱుగా నున్నది. ఉభయగ్రంథములు జాగ్రత్తగాఁ బరిశీలించి చూచితిని గాని భావములయం దెక్కువ విశేషములు కనుపింపలేదు.

శబ్దచాతుర్యము ప్రసిద్ధము. కవితాప్రభావ మనర్గళము. రసవికాసము ప్రకీర్ణము. ఈదృశంబులగు సుకవితాలక్షణములు చాలవఱకు గోచరించుచున్నను భావసమృద్ధి మృగ్యము. స్వతంత్రత తక్కువ. పూర్వకవుల యనుకరణమో లేక మాతృకానుసరణమో—యివియే ముఖ్యమైన భాగములలోఁ గాన్పించుచుండును. శ్రీనాథునియందు సహితము ప్రాచీనమహాకవుల ప్రయోగములు ప్రాచుర్యముగ కావ్యప్రవాహమున §గండకీశిలలవలె దొరలుచుండును గాని యా మహానుభావుని యప్రతిమప్రతిభాగౌరవమున కవి పరిచిత ప్రయోగములకును నొకవిధమైన నూతనవికాసము కలుగుచుండును.

* పాఠాంతరము :— సుకవిమూర్ధవిలుంఠన కులిశహస్తపల్లవుఁడు.

§ ఇవియే పూజార్హములైన సాలగ్రామములు. వీనియందు సువర్ణము గర్భితముగా నుండునని పలువు రెఱిఁగిన విషయమే.

కావున పండిత కవివర్యుఁడగు శ్రీనాథుఁడు స్వతంత్రకవి వలె పరిఢవిల్లుట తజ్ఞులలో ననేకుల యభిప్రాయము.

పినవీరన కవిత్వమం దలంకారములు చాల తక్కువ. శబ్దాలంకారములాశ్వాసాంతపద్యములలోమాత్రము వాడఁబడినవి: తక్కిన కథాభాగములలోఁ గ్వాచిత్కముగ నున్నవి. చదువరుల పుణ్యవశమున ఈకవి తన జైమిని పురాణమును శ్లేషలు, అనుప్రాసములు, యమకాదులతో నింపక సరళమైన మృదుమధురరచనతో మేళవించి కఠిన పాకము గాకుండఁ జేసెను. శబ్దాలంకారముల వైముఖ్యముఁ గనుపఱిచినను ఉపమాద్యర్థాలంకారములు వాడి యుండవలసినదే. ముఖ్యముగ కాళిదాసమహాకవినాటక రాజమును తెనిఁగించిన మహాకవి ఉపమాద్యర్థాలంకారపు శోభను చేకూర్చియుండఁదగినది; కాని అట్టి యలంకార సౌభాగ్యము ఈతనివలన పలుకులపొలఁతి గడించియుండ లేదు. గద్యశైలి పద్యశైలివలెనే మృదుమధురముగ నుండును. గద్యభాగములందు ముఖ్యముగ అనుప్రాసాది శబ్దాలంకారములు తప్పక వాడఁబడినవి. స్వాభావికశైలిని గద్యములు వ్రాయుటలేదు. ఇట్లు గద్యరచనయందు శబ్దన మత్కృతికనుపర్చుటలో ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ, నాచనసోముఁడు, జక్కన మున్నగు మహాకవులు దారిచూపిరి. ఆదారినే యీకవియు అనుసరించెను.

కవిసార్వభౌముఁడగు శ్రీనాథుఁడు రెడ్డిభూపాలుర యాస్థానమున అనన్య సామాన్య తేజోరాశియై మార్తాండునిపగిది ప్రజ్వలించి యస్తంగతుఁడగుచుండ సహజప్రతిభాశాలియగు పినవీరభద్రుఁడు ఈ మహామహుని కిరణస్ఫురణ కొంతవఱకుసోఁక రాకాసుధాకరునిపగిది మనోజ్ఞ కవితాచంద్రికలు వెదజల్లి యానాఁటి కవిలోకమునకు వందనీయుఁ డయ్యెను తరువాతి మహాకవులగు పెద్దనాదులు శ్రీనాథుని వాఙ్మయమరీచిసంపత్తులఁ గ్రోలియు, వీరభద్రుని మనోజ్ఞమరందసుధారసములఁ గ్రోలియు కవిత్వసత్త్వమును పోషించుకొనిరి. కావున శ్రీనాథుని కాలములో నాకవిసార్వభౌముని తరువాత పేర్కొనఁదగిన కవివర్యుఁ డీపినవీరభద్రుఁడే యని చెప్ప సాహసించుచున్నాను. * మఱియు ఆంధ్రకావ్యరచనా ప్రణాళిక యందలి వృద్ధిక్షయములను, పరివర్తన పరిణామములను నిపుణముగాఁ బరిశీలించు విమర్శకులదృష్టిలో శ్రీనాథపెద్దనల నడుమఁగల వాఙ్మయాభివృద్ధిభాగము పినవీరుని కావ్యపరిచయము లేకున్నఁ గొఱంతపడి ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర మసంపూర్ణ మగునని నాయాశయము.

---

* జైమినిభారతమును వచనకావ్యముగా సముఖము వెంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు రచించెను. ఈతఁడు మధుర రాజ్యమును పరిపాలించిన తెలుఁగునాయక ప్రభువుల యాస్థానమున 18 వ శతాబ్ది నుండెనని తెలియుచున్నది. వీరి గ్రంథమును సమగ్రముగా నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు ప్రచురించిరి. వెంకటకృష్ణప్ప నాయకుఁడు చాలవఱకు పినవీరభద్రుని కావ్యమందలి కథాక్రమమును, భాషాక్రమమును ననుకరించి ఆ కవీశ్వరుని పద్యములను అచ్చటచ్చట నుపయోగించుకొనెను.

పుణ్యాపాపములు

సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు

బాలకులఁ గాంచె నిద్దఱఁ బ్రకృతిమాత-పుణ్యపాపాహ్వయంబులఁ బోలుచువారి
వారిలోఁబెద్ద బంగారుసౌరువాఁడు-సర్వశుభలక్షణాఢ్యుండు సౌమ్యమూర్తి.

బండికందెనతో బాంధవంబు నెఱపు-మేనివాఁడు; జుగుప్సితంబైన మోము
వాఁడు; సర్వావలక్షణప్రాభవుండు-ఆకనిష్ఠుండు దగు విహీనాంగకముల.

జాతకంబులు వ్రాసిరి శాస్త్రవిదులు-పోలుచుఁ బ్రథముండు పురుషోత్తముఁడుగ ననుచు
రెండవకుమారుఁ డధమాధముండు మఱియు-నన్నఁబొఱంగఁదోలుఁ బెద్దయిన ననుచు.

ఎంతెనో లేదొ ... యుఁడు తెగక సంప్రాప్తతారుణ్యుఁడై
వినుమార్గంబున నెల్లలోకములకుఁ విచ్చేసె బంగారుతే
రునఁ గూర్చుండి తదీయకాంతివితతిన్ రోదస్సు మిర్మిట్లులం
గొనఁగాఁ బర్వఁగఁ గమ్మసంపఁగులనుఁ గ్రొత్తావులున్ గుప్పసన్.

ఘనకాండంబులు వ్యోమసీమనవలెన్ భూమండలంబెల్ల నా
తని చారిత్రము వానిదివ్యమహిమల్ తత్కీర్తులుం బ్రాఁకె; నీ
యన దైవాంశము; వీనికొల్వు శుభదంబంచుం బ్రజల్ రాజ్య మా
తని కర్పించిరి వానియేలుబడికిన్ దాస్యంబుఁ గావించుచున్.

బాలారిష్ట పరంపరల్ కలుగుటన్ బ్రాణావశిష్టుండునై
కాళుల్ చేతులు నీచఁబోఁగ నిలువంగాలేక పారాడలే
కోలిన్ మృత్యుముఖంబునం బడుచుఁ దా నొక్కొక్కమాఁ; రీగతిన్
బాలుం డొప్పె ద్వితీయుఁ డప్డు విడువం దజ్జీవితాశం బ్రజల్.

ముంపమాకులు లేకయు మాననీయ-ప్రకృతిమాతయొసంగిన పాలు ద్రావి
చేయుకొని యొళ్లునేసి విద్దెములునేసి-యడుగిడఁగనేర్చి పెద్దవాఁడయ్యె నతఁడు.

... లోకంబులెల్ల లోఁగొన్నవాఁ; డ-తండు గీసినగీఁతను దాఁటదు ప్రజ;
నిలువ నీడయు నాకుఁ గాన్పింప దనుచు-నతఁడు గుములుచు దృఢనిశ్చయమునఁ దనకు.

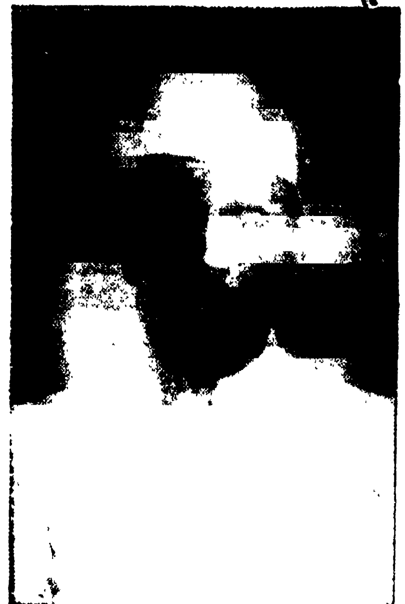
కాంగ్రెసునగరమున

జాతీయపతాకాస్థాపనము

జే. యం. సేనుగుప్తగారు
జాతీయపతాకా స్థాపకులు

కీ. శే. హకీం అజ్మల్‌ఖానుగారు

౪౨వ భారత జాతీయమహాసభ-చెన్నపురి

శ్రీమతి ఆచంట రుక్మిణమ్మగారు, బి. ఏ.

నాయకురాలు

స్వచ్ఛం[illegible] …వాదళము

శ్రీమతి కమలాదేవి ఛటోపాధ్యాయగాగు, బి. ఏ.

ఉపనాయకురాలు

త్రాగుంబోతులు జారచోరులును ధూర్తవ్రాతముల్ కుత్సితుల్
రాగిద్వేషులు మత్సరుల్ తనకు మిత్రశ్రేణి కాఁగా మహా
భాగుండై తగు జ్యేష్ఠసోదరునితోఁ బల్మారు పోరాడఁగన్
వీఁగుం బైఁబడి రూపుమాపఁదలఁచున్ జిత్తంబునం దాతనిన్.

తమ్ముని దుష్టవర్తన కతండు గడుంగడు నుమ్మలించి చి
త్తమ్మున, వానిమిత్త్రులను ధర్మము నీతియుఁ దెల్పి చెడ్డమా
ర్గమ్ముననుండి త్రిప్పుట కఖండప్రయత్నముఁ జేసెఁగాని హా
స్యమ్మొనరించి వారపు డసహ్యపుఁ గూఁతలు కూసి రుద్ధతిన్.

ఇట్లు జ్యేష్ఠునిహితబోధ లేవగించి-వాఁడు గూడుపుటాణినై వారితోడ
బలిమి నేమఱుపాటునఁ బైఁబడంగఁ-దలఁచె; మంత్రాంగ మీరీతి సలిపి తెఱని.

తనసిబ్బందిని వెంటఁబెట్టుకొని యాతమ్ముండు రౌద్రంబుతోఁ
గనులన్ నిప్పులు గ్రక్కుచున్ బొమముడిం గల్పించుచున్ మోమునం
దనఁ గావించుచు సింహనాదములు తోడ్తోఁ బండులం గీఁటుచున్
దనుమన్ గత్తిని నెత్తె సోదరునిపై దుర్దాంతకోపంబునన్.

తమ్ముఁడా! యేల నాదుప్రాణమ్ముఁ దీసె-దేది నానుండి కోరెదో యిత్తు ననుడు
నన్న; తమ్ముండు సర్వరాజ్యం బొసంగి-యడవులకుఁ బొమ్ము! తత్క్షణం బనుచుఁ బలికె.

ఆతని వాలకంబునకు నన్న యులందరి బుజ్జగించుచున్
భ్రాత కొసంగి రాజ్యమున నాలవభాగముఁ, బంపఁ, బోయి పి
న్నాతఁడు క్రమ్మఱం గలహమాడఁగఁ బాతికపా లొసంగె, నీ
రీతిగఁ బావుపావుగ హరించెను రాజ్యమునెల్ల మెల్లగన్.

ఆకనిష్ఠుండు సకలరాజ్యమును బొంది-తనదుమిత్త్రులు రాజ్యతంత్రమును నడప
శత్రుపక్షు మున్మూలించి జరుపుచుండెఁ-బాలనంబు నేకాతపవారణముగ.

శ్రీతరుణీమనోహరునిఁ జిన్మయరూపుని సంస్మరించుచున్
భ్రాత హరింప రాజ్యము నరణ్యముఁ జొచ్చెను జ్యేష్ఠుఁ; డా ముని
వ్రాతము భక్తితో నెదురువచ్చియు స్వాగతమిచ్చి కొల్చి సం
ప్రీతునిఁ జేసె; శిష్టులకుఁ బేరిమి గల్గదె కాన కేఁగినన్.?

నందితిమ్మన్న - పారిజాతాపహరణము - కొన్ని విశేషములు

అడవి శంకరరావు గారు

౧

అల్లసాని పెద్దన్న మనుచరిత్రములో కృష్ణదేవరాయల విజయ దుందుభుల గర్జనముల వలెనే, నంది తిమ్మన్న పారిజాతాపహరణములో ఆనాఁటి సమరసంరంభముకూడ పాఠకులకు గోచరించుచునే యుండును. కుమారధూర్జటి తన 'కృష్ణరాయవిజయము'లో కృష్ణరాయలకును, బీజపూరు, అహమ్మదునగరు, గోలకొండ నవాబులకును కృష్ణానదియొడ్డున జరిగిన యుద్ధమును, ఆయుద్ధములో కృష్ణదేవరాయల విజయమును వర్ణించుచు, యుద్ధానంతరము—

తే. అటుల జయలక్ష్మిఁ గైకొని హరులఁ గరులఁ
బరుల ధనపంక్తులను దనవశము చేసి
వెలయు శ్రీకృష్ణరాయల విభవగరిమఁ
గాంచి కన్నులపండువుగాఁగ నపుడు.

తే. సరససాహిత్యరచన విస్ఫురణ మెనయ
సారమధురోక్తి మాదయగారిమల్ల
నార్యుఁ డలయాలసని పెద్దనార్యవరుఁడు
ముక్కుతిమ్మన్న మొదలైన ముఖ్యకవులు.

క. వినుతించి రపుడు......

అని వ్రాసియున్నాఁడు.

అల్లసానిపెద్దన్న తరువాత కృష్ణదేవరాయలు నంది తిమ్మన్ననే చాల గౌరవించుచుండినట్లు వీరేశలింగముగారు తమ కవులచరిత్రలో వ్రాసియున్నారు. ఈకారణములచేత తిమ్మన కృష్ణదేవరాయల సైన్యములవెంటఁ జనుచు, చాల దండయాత్రలలో ననుభవమును సంపాదించియుండు ననుట నిస్సంశయము. దండయాత్రలకై సమకూర్పఁబడు సైనికబృందములను విజయనగరము వీథులలో తిమ్మన్న పెక్కుసారులు చూచి వారి మనోభావముల గుర్తించియుండుటచేతనే పారిజాతాపహరణములో నీవర్ణనలఁ జొప్పించి యుండును.

౧. యుద్ధప్రకటన

శ్రీకృష్ణుఁడు పారిజాతాపహరణముఁ గావించినాఁడని విని దేవేంద్రుఁడు గోపించఁగా—

ఉ. ....
....
....మొఱ
సైచెనొకో యన మ్రోసె నంత ని
స్సాణము పాకశాసనుహ
జారముసంగడనాభిశంసియై.

దేవేంద్రుని 'హజారమున' రణదుందుభి మ్రోఁగింపఁబడినతోడనే—

మ. అపు డాబద్ధఖలీనకాశ్వచయమై
యంభోపరిభ్రంశిత
ద్విపమై దివ్యరథాగ్రకేతుపటసం
ధత్సామిళతూస్తమై

యపరాధూతభుజావలేపభటులీ
రాలాప మై, జంభనై
రిపురం బంతయు......
ఘూర్ణిల్లె నంటఁ!

కట్టంబడిన గుఱ్ఱములకు కళ్లెములు బిగించువారును, ఏనుఁగుల గొలుసులు విప్పువారును, రథాగ్రములకు కేతనములఁ గట్టువారును, పరిభవ మోపంగమిచే గర్వించి వీరాలాపము లాడువారును పురంబునెట్టును గను పట్టిరంట!

అత్రత్యులైన వత్తులంబునం బత్తికులం బల్లింపకయ నెప్పళంబున నెక్కంబోవువారును,.........బహువిధ ప్రహరణావిపర్యాసంబున శస్త్రశాలాంతరంబునం గలహించువారును,...గస్తు లంకించువారును, రిత్త జంకించువారును, సంగడీలం జీరువారును, సంగరభేరులం జీరువారును, వాహనంబులఁ బలుకువారును, సాహసంబుల నలుకువారు నై వీరావేశంబున రాజద్వారంబునం దొట్టిరి.

సమరోత్సాహము విజృంభించినది. కాని—

తే. గళితశృంఖల లయ్యు నకాలనిద్ర
గనుఁగవలఁ గ్రాలఁ బనుయంతఁ గదలనయ్యె
దారుణాధోరణప్రయత్నమునఁ గాని
నముచిమథనునివీటి కుండాలసుటలు.

అమరావతిలోఁ గూడ నేనుఁగులకు నిద్ర వచ్చును గాఁబోలు!

క. పోరిఁ బోరి సెగయుచు మ్రొగ్గను
ధరణీస్థలిఁ బొరలఁ బడుచుఁ దలకొని శిక్షం
బొరసిన నయ్యు హయంబులు
భరియింపవు కొంతతడవు పల్యాణంబుల్.

యుద్ధవార్త ప్రకటింపఁబడిన తోడనే పయిచిహ్నములు నగర మెల్లెడలఁ గన్పట్టినవి.

౨. యుద్ధప్రయత్నము

పెక్కువేల సైనికులు సమావేశమగు సనసరమున వారిలో నన్ని రకములవా రుందురు. కృష్ణరాయలనాఁడేమి, జర్మనీయుద్ధము, పైనాయుద్ధము జరిగిన నేఁడేమి—సైన్యములు సైన్యములే. త్యాగబోతులు, ఆవేశపూరితులు, స్వగృహములు వీడలేక వీడలేక వచ్చువారు మున్నగు వివిధరకములవా రుందురుకదా! ఇందు కొన్ని రకములవారిని తిమ్మన్న వర్ణించినాఁడు—

ఉ. దాసి పురోహరిన్మణివి
టంకమునం దన మేనినీడ ను
లూకసముత్కృష్టిఁ జూచి కిను
కం "బ్రతిపీరుఁడ!" యంచు వ్రేసి బా
హావిభిన్న మై పడఁ ద
దగ్గముఁ జేకొని వచ్చెఁ గల్పవృ
క్షోపవపానమత్తుఁ డొ
క్కండు డొక్కరుఁడు జన్యకేళికిన్.

త్యాగబుద్ధిచే పరవశ మైనవాఁడు పయిన వర్ణింపఁబడిన సైనికుఁడు. కాని రణావేశము చేతనే పరవశు లైనవారిలో—

తే. కారణము లేక యూరక నారి దొరిగ
విడిచి పెట్టక రణరసావేశ మొదవఁ
బట్టి కోదండదండంబు పరిఘు గాఁగ
విసరుచును వచ్చె వేఱొండు విల్లుజోదు.

క. గొనయంబు నెక్కఁ ద్రోచిన
గనయంబున కెక్కకున్నఁ గ్రమ్మన తమకం
బున విల్లు విడిచి వేఱొక
డనిమిషభటుఁ డనికి వెడలె నడిదముఁ గొనుచున్.

రణదుందుభినిస్వన మాలకించి నంతనే [illegible]యాజ్ఞ శిరసావహించి గృహములు సైనికులు వీడుచుండఁగా—

ఉ. పట్టుఁ దలంచెనేని పద
పద్మయుగంబు వశంబు గాక, లోఁ
బుట్టినబాష్పగద్గదికఁ
"బోకు" మనం బలు కత్తలేక, పైఁ
జుట్టినసెయ్యపుంబనను
చూపులచే సతి వెంట నంటి త
న్నట్టుక పట్టఁగా నొకను
పర్వుఁడు వచ్చె రణాభిలాషియై.

ఈసైనికుఁడు కృష్ణరాయలఁ గొల్చుచు నిజదేశసంరక్షణార్థము పోరుటకై యేఁగుచున్న విజయనగర సైనికుఁడే. కొన్ని సంవత్సరముల క్రితము జరిగిన గొప్పయూరపు సంగ్రామములో ఇంగ్లీషు సైనికులు లండను నగరములో వివిధ సైనికస్థానములనుండి బయలుదేరి రణభూమి కేఁగుటకై రయిలునెక్కుచుండఁగా వారి భార్యలు,బంధువులు వారిని వీడుకొల్పుట లనేక పత్రికలలో చిత్రముల రూపమునఁ బ్రకటింపఁ బడినవి. ఈచిత్రములు చూచుట కెంతయుఁ గరుణముగ నుండును .అట్లే పయిపద్యములో వర్ణింపఁబడిన సైనికుని భార్య యవస్థయు నున్నది. దేశసంరక్షణోత్సాహ పరవశుఁడై త్వరితముగ నేఁగుచున్న తన ప్రాణనాథునిపాదములఁ బట్టి యాఁపుట కామెకు శక్తి చాలదు. "రణమున కేఁగవల"దని చెప్పుటకుఁ గూడ కంఠము స్తంభించుటచే నోట మాట రాదు. ఇది యెంత కరుణముగ నున్నది!

క. సురవీరుఁ డొకఁడు సతిచే
దురమునకు ననుజ్ఞవేఁడి తొల్లిటి యలుకం
జిరకాలదుర్లభం బగు
పరిరంభముఁ గాంచి వెడలెఁ బ్రమదం బెసఁగన్.

చ. "నను ననిసేయఁ బంపు ఖగ
నాథుని సోగపసిండి టెక్కెలు
కన్నఁ గొని కర్ణపూరమున
కన్ రథసంబునఁ దెత్తు నేను నీ"
కని తన కడ్డమై నిలుచు
నచ్చరతొయ్యలి నూఱడించి, పో
రున కరుదెంచు వేల్పుఁ గొమ
రుం డొకరుం డురువండహస్తుఁడై.

ఈపయిదృశ్యములు జనసామాన్యము లోఁగల్గిన సంరంభమును సూచించుచున్నవి. ఇఁక నాయకుల ప్రయత్నములో ?—

సీ. గతి ముచ్చిలఁగ వేచుగాలిఁ ద్రావఁగఁ బాము
నిడినకైవడిఁ గాలికడియ మమర
నలదేవమణికిఁ గావలి యిడ్డ ప్రహరి నా
గళమున ఘంటికావళులు మెఱయఁ
బన్నగాళికి నెదుర్పడ వెండిటెక్కెలు
ధరియించె ననఁగఁ బక్కెర సెలంగఁ
బారిజాతాహృతి ప్రభవరోష మనంగ
గతిరోధజనితఘూత్కృతులు నిగుడ

....

............రేవంతుఁ డమర
వల్లభుని మ్రోల నుచ్చైశ్శ్రవంబు నిలిపె.

కాలికడియముతోను, గళమున ఘంటికావళులతోను, పక్కెరతోను, ఘూత్కృతులతోను నిలిపిన యీరణఘోటకము మనుచరిత్రలో స్వారోచి వేఁటకుఁ బోవుటకై తేఁబడిన "మహాసైంధవంబును" బోలియున్నది. ఇది విజయనగరరణఘోటకమే! ఈయుచ్చైశ్శ్రవంబువెనుక ఐరావతము "సంగరరమాశుద్ధాంతసౌధంబు" వలె వచ్చినది. దిక్పాలకులు వచ్చినారు. వీరితో దేవేంద్రుఁడు బయలు దేఱఁగానే—

శా. అర్వారోహణచాతురీవిలసనా
హంకారదుర్వారత౯
సర్వాంగీణము లైనమైపులువుల౯
శస్త్రాస్త్రప్రాణంబుల౯
గర్వాలాపవిజృంభముల్ మెఱయ జో
కం జిత్రసేనాదిగం
ధర్వుల్ వచ్చిరి దోడుసూపిరి పుర
ద్వారప్రదేశంబునన్.

కొంత సేన రాజద్వారమువద్దనుండి బయలుదేఱంగా, మిగిలిన సేన వారికై పురద్వారమువద్ద వేచియుండి, రాజపరివారము సమీపింపంగనే వారిని గలిసినది. ఇట్టి యేర్పాటు పెద్దసైన్యములనడకం జూచినవానికి మాత్రమే స్ఫురించును. ఇట్లు సైన్యము లన్నియుం గలిసినవెంటనే—

ఉ. "వారుణభంగి నొండొకటిం
దాంకెడు నస్త్రముఖంబుల౯ ఘణా
త్కారము లుల్లసిల్ల, జెడి
దంబుగం బుట్టినసందడి౯ బుర
ద్వారము నిర్గమించె సుర
వల్లభు సేనలు—"

ఈయుద్ధఘోష కృష్ణదేవరాయల సైన్యములది కాదా?

3. యుద్ధరంగము

తిమ్మన్న వర్ణించిన యుద్ధరంగ మమరావతియో లేక ఉదయగిరి, కొండవీడు, కటకము, రాయచూరులలో నొకటియో, యుద్ధములో విజేత శ్రీకృష్ణుడో లేక శ్రీకృష్ణదేవరాయలో యీక్రింది వచనమునుబట్టి విమర్శనదృష్టితో పాఠకులే నిర్ణయించుకొందురుగాక!

వ......గవాక్షిత వక్షులగు యక్షులును,......
బరిచ్ఛిన్నకర్ణనాసాధరు లగు విద్యాధరులును,......
జీర్ణీకృతశిరోమధ్యులగుసాధ్యులును,......ప్రత్యవయవశిథిలితానునిద్ధులగు సిద్ధులును,...... జర్జరులగు నిర్జరులును,......సాధ్వసోద్రేకంబున భద్రదంతావళంబులదిగ్గనుఱికి మేరుశిఖరంబులు ప్రాంకియు,...... జాఱిమఱలు వెలుంగక మాతంగశవంబులక్రింద నీఁగియు, భగ్నచరణంబులై తల కడపుగం ద్రెళ్లినతురంగకళేబరంబులం గాంగిలించుకొని నిక్షిప్తులునుం బోలె గ్రుక్కుమిక్కనక పక్కరంబులు పైఁద్రోచుకొనియును......మూర్ఛా పరవశులగు ...చిత్రసేనాదులం ...... పానీయముల సేదఁదేర్చి ఫలకగర్భంబులకుం దార్చి నిజనివాసములకుం జేర్చికొనునాప్తసేవక వర్గంబులకలనను......గగనరంగం బభిరామం బయ్యె.

ఈవర్ణన నేఁటి యుద్ధరంగములకుఁగూడ సరిపోవును. మూర్ఛ నొందినవారిని ఫలకముల మీఁద నివాసములకుఁ దీసికొనుపోవుపద్ధతి సమరావతిలో నంది తిమ్మన్న తన యనుభవమునుబట్టి చొప్పించినాఁడు.

యుద్ధము ముగిసిన వెనుక శ్రీకృష్ణుఁడు "గోపురసంస్థితపౌరభామినీజనములు... సేసలు సల్లఁగ నుల్లసితాంతరంగుఁడై, పురబహిర్ద్వారములు దాఁటి రాజమార్గంబున" నిజనగరిఁ బ్రవేశించెను.

యుద్ధఘోష ధ్వనించు పద్యములఁ గొన్నిటి నీక్రింద చూపుచున్నాను:-

చ. తనువున నంధకారపు మ
దం బెగ మిన్నను భద్రదంతికిన్
మొనసినఁ జిందరేఁగి తప
నుండను మావుతుఁ గ్రుంకుమెట్టుగా
యసురల నైచిన న్నొగిలి
యచ్చట నెత్తురు గ్రక్కనో యొడం

.........తోడ
కట్టె సముజ్జ్వలసాంధ్యరాగముల్.
(ఆ. ౨, ప. ౬౨.)

సీ. ....
అలముక్క లనియెడి నలరాజు గెలుపు వ్రాల్
దెలియఁజూపిన మషీలేప మనఁగ
....
సంస్కారంబు జగ మెల్ల నాక్రమించె.
(ఆ. ౨, ప. ౩౪.)

తే. తామరల వ్రేటులాడుచోఁ దగుల నెత్తు
కరరుహాంకితబాహువల్లరులు వొలిచె
విరువన్నెవఁ బరిష్కరిత మైన
పల్లవాస్త్రజయ స్తంభపటలి యనఁగ.

శాసనములఁ జదువు పద్ధతియు, కృష్ణదేవ రాయల జయస్తంభములును బయి పద్యములలో నుదాహరింపఁబడినవి.

చ. అరదము నెక్కి కేతనప
టాంచలచంచల మైనతాల్మితో
....
....
దిరిగెడుబండికండ్లపగి
దిక్ భ్రమియించు మనంబుతోడ నా
హరి సనుదెంచె.............
(ఆ. ౧, ప. ౧౧౪.)

ఆనాఁటి విజయనగర వైభవమును సూచించువర్ణన లనేకములు మనుచరిత్రములో వలెనే పారిజాతాపహరణమునను గలవు. వానిలోఁ గొన్నిటి నుదాహరించుచున్నాను.

మ. సరసాలాపములన్
....
......నుండ, ఘుటికా
పర్యాప్తి ఘంటారవాం
తరనిర్ణీతము లై వినంగఁబడియెన్
మధ్యాహ్నశంఖధ్వనుల్.
(ఆ. ౨, ప. ౩.)

ఘటికాపర్యాప్తిని దెలుపుచు గంటలు వాయించుచుండఁగా మధ్యాహ్న శంఖమును పూరించి శ్రీకృష్ణుని హెచ్చరించెదరు. గంటలు కొట్టుట ఆస్థానమర్యాద.

మ. అనలినాయతాక్షుఁగని
యారమునం దఖిలసారికాబహుమాం
సానిరత ప్రసూనశర
చాపగుణధ్వనులన్ యనంగ సం
తానినదంబు లయోధ్యను వి
నంబడియెం..... ......
....బ్ర
మాప్రహరాపగ ప్రశంస లై.
(ఆ. ౨, ప. ౫౧.)

మొదటి జామయిపోయినదని కొట్టఁబడిన గంటలు వినఁబడిన వంట!

సీ. ....
....
పరువిముందటఁ బరాబరి సేయు కంచుకి
కులముచేతుల నెంతేసి లనంగ
....
....
క్రమముతో శీతకరపయోభములు.. ...
...................క్రొంగుడెంచె.

ఈ "వెండి బెత్తములు కంచుకి కులము" ప్రాంచి వివాహమునకై నేఁగుచుండఁగా నకీబులు'గా నున్నవారే. ఇది ఆస్థానమర్యాద.

సీ. చంద్రికపూవన్నె జిలుఁగుదువ్వలువను
దడి యొత్తె నొక్క కాంతాలలామ.

చంద్రకావి రంగుబట్టలు నాఁడు చాల వాడఁబడుచుండినట్లు మనుచరిత్రములోఁ గూడఁ గన్పట్టుచున్నది.

మ. దరమీలన్నయనంబులై గృహబహి
 ద్వారంబు లన్ యామికుం
 జరముల్ గండమదభ్రమద్భ్రమరికా
 ఝంకారసంగీత వి
 స్ఫురణల్ సూపుచుఁ గర్ణతాళనినదం
 బుల్ మించ నీరాగధ్వ
 త్కృగముం బోలుచుఁ జూచె నొప్పి నివహా
 స్తన్యాసముల్ మీఱఁగన్.
 (ఆ. ౨, ప. ౬౧.)

విజయనగరములో ప్రతిదినము గస్తీ తిరుగు ఏనుఁగులు పయిపద్యములో ఉపమానముకొఱకు ఉదాహరింపఁబడినవి. ఉదయపు జామున తిరుగు గస్తీయేనుఁగులమెట్లను చేయు తుమ్మెదల సంగీతమును, వానిని తోలుకొనుచు చెవులతోఁ నాయేనుఁగు చేయుతాళమును సందిమాగధుల మేల్కొలుపుల సంగీతతాళముల వలె నున్నవఁట!

తే. రాజు వీడెత్తిచనినఁ దారకభటాలి
 యంబరాగ్రాగ్ర నిజశిబిరాంగణమునఁ
 గాలుకొల్పిన పావకజ్వాల లనఁగఁ
 బ్రాచిఁ గనుపట్టె నవసాంధ్యరాగ రుచులు.
 (ఆ. ౨, ప. ౬౫.)

పయిపద్యములో విజయనగరరాజుల రాత్రింపరపర్యటనపద్ధతి సూచింపఁబడినది.

చ. ... ...
 ....య
 వ్వనరుహలోచనుండు వగ
 వారి సమజ్జ్వల బంధుకోటి రాఁ
 బనిచి, నిజప్రయాణమును
 బట్టారకుఁయుఁ జెప్పి వారిచే
 ననుమతి గాంచి యోగ్య విహా
 గాధిపు...................
 (ఆ. ౨, ప. ౭౫.)

శ్రీకృష్ణుఁ డమరావతి కేఁగుచు తనపట్టణరక్షణమునకు తగిన కట్టుబాటులఁ జేసినాఁడు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు దండయాత్రకై వెడలుచు—

ఉ. ....
 ....నిజ
 బంధు తతిం బిలిపించి మేటిసం...
 భావనఁ జేయుచున్.........

మ. పురసంరక్షణ దక్షు రాజులన్
 బాధిపిసల్ దప్పి.........

నట్లు "కృష్ణరాయవిజయము"న కుమారధూర్జటి వ్రాసినాఁడు. తాను జూచుచున్న యాచారముచే తిమ్మన్న పారిజాతాపహరణములోఁ జొప్పించినాఁడు.

ఆస్థానపు టాచారములు సూచించు పద్యములు మఱికొన్నిటని చూపుచున్నాను.

చ. అపరవిభుండు మారమున
 నంబుజనాభునిఁ గాంచి సంభ్రమో
 ద్గమమునఁ జేతియంకుశము
 ఖంబునఁ గుంభము లూఁది కుంచితా
 గ్రిమచరణంబునన్ మసక
 రిన్ డిగి యంపనిలఁ బికల్పచే
 లము నడుమున్ బిగించుచు ని
 లానిమితాత్మశిరఃకిరీటుఁడై.
 (ఆ. 3, ప. ౪.)

ఇంద్రుఁ డేనుఁగు దిగినవిధమును, చేలము సడుమునకుఁ గట్టుటయు గమనింపఁ దగినవి. దిశాధినాథులు, కృష్ణుఁడు వాహనముల నెక్కఁగా "హుడుక్కాఢక్కాపటహాధ్వానము" లెసఁగినవి. "శతమన్యుఁడు సందడిమో బరాబరులేయఁగ" వైహాయసవీథిని శ్రీకృష్ణుఁడేఁగినాఁడు.

....

....

......దరస్మితం బొలయ
వెన్నుఁడు రాజపథంబు దాఁటి య
య్యనిమిషనాథుగేహబహి
రంగణభూస్థలి డిగ్గ వైనతే
యుని మణిచిత్రవేత్రకర
హుంకృతి దిక్కులు పిక్కటిల్లఁగన్.
(ఆ. 3, ప. ౨౨.)

ఇదికూడ నాస్థానమర్యాదయే.

3

కృష్ణదేవరాయలనాఁటి సాహిత్యవిజృంభణము తిమ్మన్న కొంతవఱకు సూచించినాఁడు. శ్రీకృష్ణుఁడును, సత్యభామయు నమరావతి కేఁగుచుండఁగా మేరుపర్వత మగపడినది. అందు వారికి "ఖచరగణగోష్ఠీస్థానంబులం బఱచినరత్నకంబళంబులవిధంబున విశాలశిలాతలంబుల నిద్రించు శార్దూలంబు" లగుపించినవి. కిన్నరు "లింద్రనిమీఁది గీతముల్" పలికించుచున్నట్లును, గంధర్వులు "పంకజాసనగేహిన్యుపదిష్టగీతరచనా సర్వంకషప్రజ్ఞులు" గాను గన్పట్టిరి. "మేళముగూడి పాడుచుండు" యక్షులు, "హాస్యరసాధినాయకు" లైన గుహ్యకులు, "విచిత్రకథేతిహాసజ్ఞు లఖిలలోకాధ్వనీను" లగు చారణులు, "వివిధోపయోగ్య కళల నెపుడు నుబుసు" పుచ్చువారు పొడఁగట్టినారు. ఈవర్ణనలో విద్యానగర మనిపించుకొనిన విజయనగర మెంతవఱకు ధ్వనించుచున్నదో ప్రాజ్ఞులగు విమర్శకులు నిర్ణయింతురుగాక!

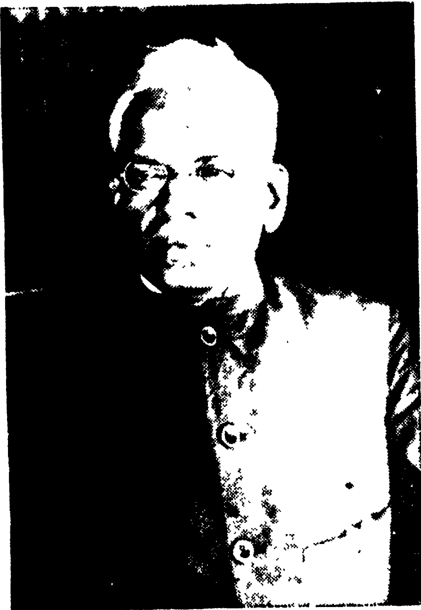
సందేశము

ప్రణయసంజనితోష్ణబాష్పాంబుధారల సంతృప్తిగాగ మజ్జన మొనర్చి
బాహాద్వయమృణాళపరికల్పితంబైన హారమున్ గంఠమ్మునందు జుట్టి
ఉదితంబు లౌ కటాక్షోత్పలపుష్ప స్రజంబులతో గిరీటంబు వెట్టి
స్వర్ధునీమాధుర్యసంవాహకములైన వాక్సంతతులను గైవార మొసగి
చెలియరో! మదూరునామక సింహపీఠ-సీమ నివసింపజేయుచు జిరవియోగ
సంక్షుభితమైన హృదయరాజ్యంబు నీకు-నప్పగించెద తాళు మీ వంతవరకు.

"ప్రవాసి"

హిందూస్థాన స్త్రీసేవాదళము, అఖిల భారతీయమహాసభ, చెన్నపురి

శ్రీ కే. నటరాజను గారు, అధ్యక్షులు
అఖిలభారతసంఘసంస్కరణమహాసభ, చెన్నపురి

శ్రీ డాక్టరు ప్రమోదనాథ బెనర్జిగారు, అధ్యక్షులు
అఖిలభారతగ్రంథాలయమహాసభ, చెన్నపురి

శ్రీ పండిత జవాహిర్ లాల్
నెహ్రూగారు, అధ్యక్షులు

అఖిలభారత ప్రజాస్వామ్యవాదిమహాసభ,
చెన్నపురి

శ్రీ సర్ ఇబ్రహీం రహీంతుల్లాగారు,
అధ్యక్షులు
అఖిలభారత పారిశ్రామికమహాసభ, చెన్నపురి

శ్రీ పండిత
మదనమోహన మాలవ్యాగారు,
అధ్యక్షులు
అఖిలభారత హిందూమహాసభ, చెన్నపురి

భృత్యనీతి

శ్రీమతి కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మగారు

[ఏకాంక వచనరూపకము]

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

పంచమ రంగము

[ప్రదేశము : వీరబలుని గృహము]

సతి

నాథా, ఇంతరాత్రివేళ వచ్చితి రేల? మహారాజుచే పోషింపబడుచున్న మనము మహారాజు రక్షణయందప్రమత్తులమై యుండవలయునుగదా?

వీరబలుడు

సతీ, ప్రమత్తుడనై యుండలేదు. జాగరూకుడనై యే యుంటిని. మహారాజును రక్షించు నుద్యోగముననే యిటకు వచ్చితిని.

కుమారుడు

నాన్నా, రాజరక్షణకార్యమునుమీద వచ్చితిరా! ఏమి, శత్రువులెవరైన బయలుదేరి వచ్చుచున్నట్లు తెలిసెనా? ఆయుధము చాలలేదా? బాణతూణీరము లవసర మయ్యెనా? ఒక్కరే వెళ్లగలరా? నన్నుగూడ సాయము రమ్మనెదరా?

వీరబలుడు

కుమారా, నీసాయమే ముఖ్యముగా కావలెను.

కూతురు

నాన్నా! తమ్ముడేకాదు; నేనుగూడ వచ్చెదను. శరసంధానమునందు నాకుగూడ నైపుణ్యము గలదుకదా! మనచక్రవర్తిని రక్షించుటకంటె మహోత్కృష్టమగు కార్య మున్నదా?

వీరబలుడు

పుత్రీపుత్రులారా, మహారాజురక్షణకు గావలసినది సమరకౌశలము గాదు, ప్రాణసమర్పణము.

బాలుడు

తండ్రీ, నాప్రాణ మొసగెదను.

బాలిక

నాన్నా, నాప్రాణ మొసగెదను.

సతి

నాథా, పసిపిసుగులు, వారిమాటలకేమి? మహారాజును రక్షించుటకు నాప్రాణ మర్పించెదను.

వీరబలుడు

దేవీ, మన చక్రవర్తిని రక్షించుటకు మన యసువు లర్హములు గావు.

సతి

మరి యెట్టిప్రాణము గావలెను?

వీరబలుడు

దేవీ, ఉదయమగుసరికి మహారాజు నిర్జీవుడగును. ఆతని రక్షింపదలచినచో తలిదండ్రులును, తోబుట్టువును గల యొక రాకుమారుని కాత్యాయనికి బలియీయవలె నని సామ్రాజ్యలక్ష్మి మానవ స్త్రీరూపమున నాకు గన్పడి చెప్పినది. మనచక్రవర్తి నిత్యసహస్రనిష్కభృతిచే మనల బోషించుచున్నాడు.

ఆయనయాదర మనుపమానము. అట్టిసార్వ భౌమునకు నేడు మహావిపత్తు సంభవించినది. ప్రజల కాతడు కన్నతండ్రి. శత్రువుల కాతడు పక్కబల్లెము. అట్టి సత్ప్రభువును రక్షించుట యిహపరసాధనము. మఱియు మనము స్వామి ఋణమును దీర్చుకొను మార్గమిది గూడ నదియే. నీ నే మందువు?

సతి

మన మనోధనప్రాణములలో నెవ్వియైన నర్పించి మహారాజును రక్షించుటయే కర్తవ్యము.

వీరబలుడు

అట్టిబాలు డొకడు దొరకవలెనుగదా!

బాలుడు

నాన్నా, బలికర్హములగు శుభలక్షణము లన్నియు గలిగి మీసొమ్మగు నే నుండ ఇంకను బాలు డెక్కడ నని శంకించెద రేల? నన్ను దేవి కర్పించి మహారాజును రక్షింపుడు.

వీరబలుడు

కుమారా, బ్రతుకవలె ననెడి యిచ్ఛ ప్రాణి సహజము. నీవు బాలుడవు. ఆటలముచ్చటైన దీరనివాడవు; ప్రాణ సమర్పణమునకు మనః పూర్వకముగ నంగీకరింతువో లేదో అని నా శంక. బలియగు కుమారునియందు మృత్యు భయముగాని, విచారముగాని లేశమాత్రమైన నుండరాదట. ఉన్న నో మహారాజుజీవింపడట.

బాలుడు

తండ్రీ, దేహిని ఉత్పత్తితోడనే మృత్యు వను రించియున్నది. వేయేండ్లు జీవించినను ప్రాణికి మరణము దప్పదు. కావున దేహధారి మృత్యు భయము జెందరాదు. నాన్నా, నేను తమ స్వధర్మము నెఱనేర్చుకొనుటకు మంచి యవ కాశము లభించినది. నే నీకార్యమునకు దోడ్పడుటకు మూడువిధములుగ సంతోషము గలుగుటచే వాంఛించుచున్నాను. మొదటిది తండ్రియైన తమయాజ్ఞ; రెండవది స్వామికార్యము; మూడవది ఈతుచ్ఛదేహము జరారుజాది బాధలచే నవసి చావకుండ దేవీ ప్రీత్యర్థమై వినియోగపడుట. ఇంతకంటె శ్రేష్ఠమైనకార్య మెద్ది? తండ్రీ, జాగుసేయక యీ మహత్కార్యము నిర్వహించి నన్ను ధన్యుని జేయుడు.

వీరబలుడు

కుమారా, నీవంటి యుత్తమపుత్రుని బడయుటచే నేను ధన్యుడనైతిని. శంకాకులిత మగు నా చిత్తమును వైరాగ్య ప్రబోధ మగు వాక్కులచే దేర్చితివి. సుపుత్రుడ వనిన నీవే! దేవీ, నీవేమందువు? నీవు ప్రసన్నచిత్తవై యుండనిదో బలి నిరుపయోగ మగును సుమా!

నాథా, ఈనాశరీరము మీది; ఈబిడ్డలు మీవారు. మీసొంతధనమును మీరు వినియోగించుకొనుటకు నాయనుమతి యేల? సతికి పతితోడి సంబంధము ఇహపరములు దెగనిది. కాన నాసర్వస్వము మీ కే; మీకంటె నితర దైవము లేదు. స్త్రీకి దానమువలన గాని, ధర్మమువలనగాని, వ్రతములవలనగాని యెట్టి ఫలము లేదు. పాతివ్రత్యమువలననే సమస్త ఫలములు చేకూరును. ఏ స్త్రీ భర్తయాజ్ఞను తిర

స్కరించునో ఆ స్త్రీకి నిరయము సిద్ధించునని ధర్మశాస్త్రము లుద్ఘోషించుచున్నవి. కాన, జీవితేశ్వరా, కుమారుని దేవి కర్పించి మీస్వధర్మమును నెఱవేర్పుడు. నాకు లేశమైన చింత లేదు. మీధర్మమే నాధర్మము; మీకర్తవ్యమే నాకర్తవ్యము; మీయానందమే నాయానందము.

వీరబలుడు

దేవీ, సహధర్మిణీ వనుపించుకొంటివి. కుమారీ, నీ వేమందువు? తమ్మునికొఱకు నీ వేమాత్రము దుఃఖింపగూడదు సుమా!

కుమారి

జనకా, సార్వభౌమునిచే పోషింపబడుచున్న మనము సార్వభౌముని రక్షించుటకై వెనుదీసినచో సార్వభౌముని ఋణ మెట్లు దీర్చుకొనగలము? ఇహమున కీర్తియు, పరమున కైవల్యమును మన కెట్లు లభించును? తమ్ముని ప్రాణమే కాదు, నాప్రాణముగూడ నర్పించెదను. మనము పోయిన విచారించువారు ఒకరిద్దఱే కాని సార్వభౌముడు గతించిన సామ్రాజ్యమంతయు క్షోభిల్లునుగదా! ఇంతమంది ప్రాణులను సంతోషచిత్తులను గావించుటకు ఒక్క మనజీవ మర్పించుట, తండ్రీ. ఎంత సంతోషకరము!

వీరబలుడు

మీవంటి సతీసంతానము లభ్యమగుట నా బహుజన్మతపఃఫలంబుగాని వేఱుగాదు.

సతి

ఇందు స్తుతింపవలసిన దెద్దియు లేదు. మనస్వధర్మమే.

వీరబలుడు

(వినుట నభినయించి) సతీ! అదిగో జాము కోడి కూయుచున్నది. వేగుజుక్కగూడ పొడిచినది. తూర్పు దెసను తెలిచాయలుగూడ గాన్పించుచున్నవి. మన మిచట జాగుచేసిన బలివిధికి విఘ్నము సంభవించును. మహారాజును మృత్యువు సమీపించును. మనము వేగిరముగ కాత్యాయనీ మందిరమున కేగుదము, రండు.

అందఱు

ఇదిగో వచ్చుచుంటిమి.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు.]

షష్ఠరంగము

[ప్రదేశము: కాత్యాయనీమందిరము.]

రాజు

వీరబలుడే కాక యతని సతీసంతానముగూడ ధర్మనిరతులగుట యత్యద్భుతముగ నున్నది. అదిగో! అప్పుడే వీరబలుడు బలివిధి నిర్వర్తించుటకై సకుటుంబముగ శీఘ్రగమనముతో నేతెంచుచున్నాడు. నే నిం దుండుట దెలిసెనేని ప్రమాదమగును. కాన తొల్లిటివలెనే దాగియుండి, వీరి ధర్మనిష్ఠ నింకను బరికించెదను.

(రాజు నిష్క్రమించును.)

వీరబలుడు

(సతీ సంతాన సహితముగ ప్రవేశించి ఖడ్గ సహితముగ చేతులు జోడించి) హే జగన్మాతా, ఆదిశక్తీ, లోకకల్యాణదాయినీ, ఈ

సమస్తవిశాలవిశ్వమునకు నధిపురాలవైన నీకు బలిదాన మర్పింప నెంతవారము? అయినను చంద్రుని కొనకనూలుపోగన్న చందమున నీ చిన్నికొమారుని కానుకగా గైకొని మా మహారాజును చిరంజీవిని జేయుము.

(అని సాష్టాంగపడి, లేచి, కుమారుని జూచి) కుమారా! దేవి కభిముఖముగ వచ్చి నిలిచి నమస్కరింపుము.

బాలుడు

హే జననీ, కాత్యాయనీ, నమస్కారము. నా క్షుద్రజీవమును గొని మా ప్రభువు చిరంజీవి యగున ట్లనుగ్రహింపుము.

(అని బాలుడు నిమీలితనయనుడై, చేతులు మోడ్చి భక్తిభావముతో నిలువబడియుండ, వీరబలుడు కత్తితో బాలునికంఠముపై ప్రేయును. బాలుడు నేలపై బడును.)

బాలిక

తండ్రీ, మహాభాగ్యము! నేనుగూడ దేవికి బలి యగుదును. అనుగ్రహింపుము.

(అని తండ్రికి నమస్కరించును.)

వీరబలుడు

రాజు సజీవి యగుటకు కాత్యాయనికి తమ్ముని కానుక చాలును. కుమారీ, నీవుగూడ నేల? వలదు.

కుమారి

నాన్నా, దేవీసన్నిధికేగుటచే తమ్ము డక్కడ ఒంటరి; నే నిక్కడ ఒంటరిని. నేనుగూడ వెళ్లినచో తమ్ముడును, నేనును గలిసి దేవి యంకమున నాడుకొందుము. మఱియు నేను వెళ్లకపోయినచో నిత్యము మేము కాత్యాయనికై గ్రుచ్చెడి పూలమాలలు తమ్ము డొక్కడే ఎట్లు తయారుచేయగలడు? చెట్టుపై కెక్కి, తమ్ముడు పూవులు రాల్ప నే నేరుదును. తమ్మునితోడి మఱి దీయ నేను మాల గట్టుదును. ఆతని నిప్పు డొక్కరుడేమే చేయ నాలస్య మగునుగదా! దేవి కోపింపదా! తమ్మునికి శ్రమకాదా! కాన నన్ను వేగిరముగ బంపుడు.

వీరబలుడు

(నవ్వుచు) అది నాపని గాదు.

కుమారి

ఆజ్ఞ దయచేయుడు: నేనే బలియగుదును.

వీరబలుడు

ఇదిగో ఖడ్గము! నీయభీష్టముకొలది దేవికి వినియోగ మగుము.

కుమారి

మహాప్రసాదము.

(అని కత్తి నందుకొని కంఠముపై కొట్టుకొని నేలబడును.)

సతి

నాథా, ఎవరు మనకు ప్రాణముకంటె ప్రియతములో, ఎవరు మన జీవితస్రవంతి యందు ఆనందవీచికలో, అట్టి పుత్త్రీపుత్త్రులు మరణించిరి. ఇక నే నీపుడమిని మనుట యెందులకు? అనుగ్రహించినచో నేను గూడ వారిని జేరబోదును.

వీరబలుఁడు

దేవీ, నీయిష్టము.

సతి

మహాప్రసాదము. దేవరయనుగ్రహమునకు ధన్యురాలను.

(అని కత్తియందుకొని మెడపైఁగొట్టుకొని నేలపై వ్రాలును.)

వీరబలుఁడు

ఎవరివలన నాకు సంతోషమో, ఎవరిపోషణ నాకు ధర్మమో, ఎవరికొఱకు నే నీభృత్యకర్మము నెఱపుచుంటినో, అట్టి నాయూత్మసతి సంతాపము మడిసెను. ఇంక నే నెవరికొఱకీపుడమి జీవింపవలెను? ఎవరికొఱకు కుద్యోగము సేయవలెను? ఏమియు లేదు. కాన సార్వభౌమునకు దీర్ఘాయువు గలుగునట్లు ప్రార్థించి, నాయసువులనుగూడ నీదేవిసన్నిధినే విడిచెదను. జగన్మాతా, నమస్కారము. నా స్వామి చిరంజీవి యగునట్లనుగ్రహింపుము.

(అని వీరబలుఁడుగూడ ప్రాణముల బాయును.)

రాజు

(ప్రవేశించి) అకటా! ఎంతపని జరిగినది! ఏరాజ్యమువాఁడో, ఏపురమువాఁడో, ఈరాజపుత్రుఁడు! తలవనితలంపుగ నాకొలువున జేరి నాకొఱకై సకుటుంబముగ గతించెను! ఆహా! ఏమి భృత్యనీతి! ఆహా! ఏమిసూత్రధర్మము! ఆహా! ఏమిధర్మనిష్ఠ! ఏమి అపురూపపుత్యాగము! ఆహా! నిక్కమిూలోకమున నెందఱు పుట్టుచున్నారు! ఎందరు నమయుచున్నారు! కాని వీరిబోలిన ధర్మనిష్ఠులుమాత్రము జనించుటరుదగదా! అయ్యో! నాతుచ్ఛప్రాణమునకై వీ రంద ఱసువుల బాసిరే! కనులార గాంచుచుంటిని, కాదనుటకు నాకు నోరు రాదాయెనే! ఇట్టి పావనచరితులను, ధర్మనిష్ఠులను బలిచేసి, నే నేమని రాజ్య మేలుదును? ఏమని రాజ్యభోగము లనుభవింతును? ఇట్టి ధర్మాత్ముల శోణితముచే బవిత్రమైన యీపుడమిని బాలించుటకు నా కర్హత గలదా? లేదు; ముమ్మాటికి లేదు. ఏమైన సరియే, యీధర్మశూన్యమైన పనిని జేయజాలను. ఈకాకిబ్రతుకు బ్రతుకజాలను. ఏపవిత్రకృపాణముచే నీ ధర్మచరితులు ప్రాణములు త్యజించిరో, ఆ ఖడ్గముచేత నే నాకుత్తుక నుత్తరించుకొని యీ పావనచరితుల ననుగమించెదను. శ్రమాదుఃఖ భాజనమగు నీవిశాలసామ్రాజ్యము నేలుటకంటె యీ యాత్మార్పణమువలననే నాకు ముక్తి లభించగలదు; సౌఖ్యము చేకూరగలదు; యశ మతిశయింపగలదు.

(అని వీరబలుని మెడపైనున్న కత్తి నందుకొని)

కాత్యాయనీ, ఈభక్తుని అనుగ్రహింపుము:

(అని కంఠము తెగవేసికొనబోవును.)

[ఇంతలో కాత్యాయని ప్రత్యక్షమై రాజు చేయిపట్టుకొనును.]

కాత్యాయని

రాజా, సాహసింపకుము, సాహసింపకుము. నీ భృత్యవాత్సల్యమునకు సంతసించితిని. నీమెడ బ్రసన్నురాల నైతిని. నీకోరినవరము లొసగెదను; మృతి ప్రయత్నము విరమింపుము.

రా జు

తల్లీ, నీసందర్శనముచే నాజన్మము ధన్యమైనది. నాపాపములు ప్రక్షాళితములైనవి. నా కోర్కులు ఫలించినవి. కాని, తల్లీ, నా కడ్డురాకుము. నాభృత్యుని నే ననుసరింపవలెను. జననీ, లేగవెంట ఆవు చనుట న్యాయము గదా!

కాత్యాయని

రాజా, నీవు మరణించుటచే నీభృత్యుని ధర్మనిష్ఠనే వమ్ముచేసినవాడ వగుదువు.

రా జు

ఏల?

కాత్యాయని

నీవు చిరంజీవి వగుటకేకదా ఈ రాజకుమారుడు సకుటుంబముగ నసువుల బాసినది? నీవు మరణించినచో నతని త్యాగ మెల్ల వ్యర్థనే కదా!

రా జు

దేవీ, క్షమింపుము. ఇట్టి భృత్యుని బోగొట్టుకొని నే నీపుడమిని మనలేను; ఈ సామ్రాజ్యమును బాలింపలేను. నే నాతని ననుగమించుటవలననే నాకు వీరస్వర్గము లభించును.

కాత్యాయని

రాజేంద్రా, నీభృత్యవాత్సల్యమున కెంతయు సంతసమును జెందితిని. ఏదేని ఒక్కవరము వేడుము; ఒసగెదను.

రా జు

నాకై యసువు లర్పించిన యీ వీరబల రాజకుమారుడు సకుటుంబముగ పునర్జీవితుండగుట దక్క యీదాసునకు వేఱొకవర మక్కఱ లేదు.

కాత్యాయని

మంచిది. అట్లే యగును. నీవు నీమందిరమున కేగుము.

రా జు

మహాప్రసాదము, తల్లీ.

[అని రాజు నమస్కరించి నిష్క్రమించును.]

వీరబలుడు

(సతీసంతాన సహితముగ లబ్ధజీవుడై, ఆతురతతో) దేవీ, ఏమిచిత్రము! మనము మృతులము కాలేదు? బలివిధానమునం దపచారము కలైనో, కాత్యాయని ఆగ్రహించెనో! అయ్యో, మహారాజేమయ్యెనో! మహావిషాదముగలుగుచున్నదిగదా? ఏది త్రోవ? మరల కుమారుని ఖండింతునా? ఏదీ ఖడ్గము? ఏదీ ఖడ్గము? (అని కలయ పరికించి, ఎదుట ప్రత్యక్షమైయున్న కాత్యాయనిం గాంచి) ఆహా! సహస్రసూర్యప్రభా భాసమానద్యుతులతో విరాజిల్లుచు, మందస్మిత వదనారవిందయు, కృపాంగాపలోకయు నైన యీదేవీమూర్తి యెవరు? నా తల్లి కాత్యాయనియేనా?

(అనికరములు జోడించి నిలువబడిపోవును.)

కాత్యాయని

(వీరబలుని శిరము నిమురుచు) కుమారా! నీయందపచార మెద్దియు గలుగలేదు. నీస్వామిభక్తికి మెచ్చి నేనే మిమ్ము పునర్జీవితులనుగావించితిని. మీచక్రవర్తి సుఖమైయున్నాడు.

నీభార్యబిడ్డలను దోడ్కొని నీ గృహంబున కేగి సుఖంబున నుండుము.

వీరబలుడు

మహాప్రసాదము. తల్లీ, ఈదాసుడు సర్వదా భక్తితత్పరుడును, ధర్మజీవియు నగున ట్లనుగ్రహింపుము.

(అని సకుటుంబముగ నిష్క్రమించును.)

సప్తమరంగము

[ప్రదేశము: మహారాజు శయనాగారము.]

రాజు

ఎవ రక్కడ?

వీరబలుడు

అయ్యా వీరబలుడను ఏమి సెలవు?

రాజు

ఆస్త్రీ యెవరో, ఏడ్పుటకు కారణ మెద్దియో విచారించి వచ్చితివా?

వీరబలుడు

చిత్తము. విచారించి, యామెను తగువిధముగ నోదార్చి వచ్చితిని. దేవర సుఖంబుగ నిద్రింప వచ్చును.

రాజు

(తనలో) ఇంతటి మహాత్యాగము చేసియు నిసుమంతయైన వివరింపడు. ఆహా! వీరబలు డెంతటి యుదారచరితుడు! ఈసజ్జనశేఖరుని ఋణ మెట్లు దీర్చుకొందుమో!

[తెరపడును.]

అష్టమరంగము

[ప్రదేశము: రాజసభ. మంత్రిసామంతపరివార సహితముగ సార్వభౌముడు కొలువుతీర్చి యుండును.]

రాజు

అమాత్యవర్యా, వీరబలుని బిలువ నంపితివా?

అమాత్యుడు

చిత్తము! పిలువనంపితిని. వీరబలుని సాహస కృత్యములు వినిన కొలది విన కుతూహల మగుచున్నది. తరతరములనుండి దేవర కొలువు సేయుచున్నను మాకు సాధ్యముకాని స్వామి భక్తిని ఆగంతుకుడగు వీరబలుడు చూపి కృతకృత్యు డయ్యెను. ఆహా! ఏమి యతనిభాగ్యము!

రాజు

వీరబలుని ధర్మనిష్ఠకంటె అతని చిన్నికుమారుని పితృభక్తి, దైవభక్తి, స్వామిభక్తి నిరుపమానమై పొడకట్టినది.

అమాత్యుడు

పులికడుపున లేడిపిల్ల పుట్టునా! ఆచిఱుత కూన తండ్రికి దగిన తనయుడు!

రాజు

నిశ్చయము. (వినుట నభినయించి) అమాత్య వర్యా! ఆమంగళవాద్యములు మ్రోగు టెక్కడ?

అమాత్యుడు

సార్వభౌములకు మరణాపద తప్పినందులకు సంతోషసూచకముగ నగరమంతట నుత్సవ

ములు సలుపవలెననియు, స్వామిభక్తితత్పరు డగు వీరబలుని సగౌరవముగ నుత్సవముతో దర్బారునకు దోడ్కొనిరావలెననియు శాసించితిని. అవియే ఆమంగళవాద్యములై యుండును.

రాజు

వీరబలుని కర్హమైన సత్కారము జరిపించితివి; సంతోషకరము. అదుగో, వీరబలుడు సమీపించుచున్నాడు. అమాత్యవర్యా, అతని కెదురేగి తోడ్కొని-కాదుకాదు నేనే తోడ్కొనివచ్చెదను.

(అని సింహాసనమునుండి దిగి యెదురేగును.)

వీరబలుడు

సార్వభౌముల కభివాదనము. ఈ దాసు నెందుకు బిలిపించితిరి.

రాజు

(వీరబలుని చేయి బట్టుకొని) వీరబలా! నీవు దాసుడవు కావు; సాటి సార్వభౌముడవు. ఇదిగో, ఈసింహాసన మధిరోహించి, ఈకిరీటము శిరమున ధరించి, ఈ కృపాణమును చేబూని, మాయర్ధరాజ్యమున కధిపతివై, మహారాజ బిరుదమునందుము.

(అని సింహాసనముపై గూర్చుండబెట్టి, కిరీటమును శిరముపై నుంచి, కృపాణము చేతి కిచ్చును.)

సభ్యులు

రాజభక్తి తత్పరుడగు వీరబల మహారాజుకు జయ! భృత్యవత్సలుడగు శూద్రకమహారాజుకు జయ! (అని పుష్పవర్షము గురిపింతురు.)

[తెర పడును.]

మురళి

అనంతపంతుల రామలింగస్వామి గారు

మురళీ, నిన్ను నుతించెద, సుపర్వుల్, తాపసోత్తంసముల్
సరసీజాక్షుని దర్శనార్థమయి విస్తారం బహోరాత్రముల్
గురిగా సత్తప మాచరించినను గోచుల్పొంద, రీసన్నతో
హరిహస్తద్వయి నాడిపాడెదవు నిత్యానందకందంబవై.

బాహుశాఖలు, కరపల్లవములు గలిగి-యబ్జనాభుఁడు సురసాలమగుచుఁ దనర
నీవు తద్ఘనతరు నాశ్రయించినావు-మురళి, కలకంఠివగుచు నీవున్నమేమొ!

ధన్యవు, నిన్నుఁ గైకొనుచుఁ దామరసాక్షుఁడు హర్షమొంది, సా
జన్యము మీఱ గీతముల సారరహస్యమదెల్ల నీకసా

మహాత్మగాంధిగారు

ఖద్దరుప్రదర్శన ప్రారంభకులు, చెన్నపురి

సేట్ జమ్నాలాల్ బజాజ్ గారు, అధ్యక్షులు

అఖిలభారత ఆర్య వైశ్య మహాసభ, చెన్నపురి

కాంగ్రెసునగర దృశ్యము

౪౨వ భారత జాతీయ మహాసభ, చెన్నపురి

మాన్యముగాఁగ వాకొనఁగ మాద్రికి మిగులుచు నీవు వానినిన్
మాన్యులు మెచ్చఁ బాడి భవమాంద్యము వాపెద సబ్బురంబుగన్.

నీదూహము, నీవంశము- నీరసములునైనను నలినీలోచనుఁ డిం
పారఁగ నిను వీడఁడు, వి-స్ఫారతర ప్రేమపాశబద్ధుం డగుచున్.

ఉరమున సిరి, భుజపీఠమున-గరుడఁడు తా, నీలి యాకారాలయమున నగరెన్
హరి మూర్తుల కరనగు, దో మురళీ, సౌభాగ్య మున్న యాభోగ మెనెనన్.

నీయమృతాభనాద మనునిన్ వినఁగంతనె గోగణంబులున్
మేయుట మాని నీరము మేకొని నిల్చుట, చంగటిష్ఠలన్
బాయుచు పిల్లవీనతులు నచ్చుట మున్నగు చిత్ర కృత్యముల్
ధ్యేయము లయ్యె నాకు మురళీ, భవదమృతనాదసంస్మృతిన్.

ఆ యమునాతరంగిణియు, నాపులినంబులు, నా వనాంతభూ
జాయితసీమ, లాసురభిశీతానిలముల్, శరదిందుచంద్రికా
ప్రాయము, స్నిగ్ధశాద్వలతలస్థిత మంజులకుంజపుంజముల్
ధ్యేయము లయ్యె నాకు మురళీ, భవదమృతనాదసంస్మృతిన్.

ఆయమలాబ్జ నీలరుచిరాంగుఁడవు, విశ్వమనోహరుండవు, నా
రాయణుఁ డన్యయ ప్రకృతి రాధికతోఁ సరిసల్పి యోగకృ
త్స్థేయుఁడవు నోచు పంతుమొ యుదేవియుఁ దానును బాడుచుండుటల్
ధ్యేయము లయ్యె నాకు మురళీ, భవదమృతనాదసంస్మృతిన్.

మురళీ, నీదగువంశమందు జననంబున్ బొంది, నినోవ్వలె శ్రీ
హరిసాయుజ్యఫలంబు నొందుటకు నూహన్ జేతు, నేతత్ క్రియా
వరమున్నాకిడునట్లు శ్రీశుచవిలో వాకొంటకుఁ దక్షులె
వ్వరు లే, రీవె సమీహనార్థినివి, నిన్ బ్రార్థింతు వాంఛాప్తికై.

అనరం

శ్రీ వాసుదేవరావు గారు

౧

సరస్వతి చక్కనిచుక్క కాదు; కాని, అనాకారీ కాదు. సాధారణమైన రూపవతి. ఆమెకు పద్దెనిమిదేండ్లుంటుంది. ఆయీడుకు తగ్గసొడుగూ, ఆసొడుక్కు తగ్గలావూ, ఆలావుకు తగ్గ అంగసౌష్ఠవమూ కలిగివుండేది. దేహకాంతి 'పచ్చియార్ల పసిమి' చాయ కాదు. కాని 'కడిగిన నిప్పుకుండ' మాత్రము కాదు. చామనచాయ. ఆకండ్లఅందము, ఆముక్కుతీరు, ఆనుదుటిసొరు— అన్నిఅవయములు దిద్ది తీర్చిన ట్లుండేవి. సర్వాంగమూ పుష్టి కలిగి వుండేది. ఆమెను చూచినవాళ్లందరూ ఈమె పల్లెటూరిపిల్ల అని తెలిసికొందురు. అట్లని యేగ్రామసిగా వుండేదికాదు సుమండీ. పట్టణవాసులతో ఆమెకు బాంధవ్యం కలిగినప్పటికీ, ఆమె కొంతకాలంనుంచి అత్తగారి యింట్లో — గుంటూరులో — కాపరం చేస్తూవున్నప్పటికీ, పట్టణవాసుల నవనాగరిక మామె కింకా పట్టుపడలేదు. అప్పుడు ఆర్యయువతీ లక్షణా లామెయందు వాసం చేస్తున్నవి. తెలుగు బాగా చదువుకొన్నది.

ఈమె పతివ్రత. అత్తమామలకు తల్లో నాలిక. మొత్తముమీద వినయవిధేయతలతో ప్రవర్తించే సద్గుణరాశి అనవచ్చు.

ఈమెభర్త వసంతరావు చెన్నపట్నంలో 'లాకాలేజీ'లో చదువుతున్నాడు. ఈయన తలిదండ్రులు గుంటూరులో నున్నారు. కొన్నాళ్లకోసమని వసంతం భార్యను చెన్నపట్నం తీసుకపోలేదు. సరస్వతి గుంటూరులో అత్తగారి యింట్లోనూ, చేబ్రోల్లో పుట్టింట్లోనూ వుంటూవుండేది. వసంతమే శెలవలు దొరికినప్పుడెల్లా యింటికి వచ్చి శెలవులు ముగిసిన తర్వాత వెళ్లిపొయ్యేవాడు.

దీపావళి పండుగ సమీపిస్తుంది. దీపావళి అల్లుళ్ల పండగకాదా! వసంతం మామగారు లక్ష్మీనారాణప్ప పంతులుగారు అల్లుణ్ణి పండక్కు చేబ్రోలు రావలసిందని ఆహ్వానం పంపాడు. వసంత మందుకు సంతోషంతో పండక్కు ముందునాడు బయలుదేరి మరుసటినాటి ఉదయం చేబ్రోలు చేరుకున్నాడు.

వసంతం బండిదిగటంతోటే మామగారు మందహాసంతో యెదురుగా వచ్చి కుశలప్రశ్న లడుగుతూ ఇంట్లోకి తీసుకపోయినాడు. చిన్నబావమరది నరసింహం బావగారిపెట్టెను తీసుకపోయి గదిలో చేర్చాడు. వంటయింట్లో పనిసందట్లోవున్న అత్తగారు నిమిషంతీరిక చేసుకుని బయటికి వచ్చి అల్లుణ్ణి కుశలప్రశ్న లడిగింది. అనంతరం "అమ్మాయీ, నీవుకలంటుతావా— నే నంటనా?" అని 'అమ్మాయి' ని—సరస్వతిని— అడిగింది.

వసంతం "ఎవరూవద్దు. కాస్సేపుండి మంగలాడిచేత అంటించుకుంటాను. గంటసేపు నిద్రపోవాలె" నన్నాడు.

"నాయనా, ప్రయాణం బడలిక తీరుతుంది. రాత్రిఅంతా నిద్రలేదు కాబోలు! అయినా స్నానం చేస్తే మంచిదే. బడలిక తీరుతుంది. నీయిష్టం. ఆనకే చేద్దువులే" అన్నది అత్తగారు.

బావ చేతులు పట్టుకుని నరసింహం గదిలోకి తీసుకపోయినాడు. ఆమాటా యీమాటా మాటాడి పిలవాడు బయటికి వెళ్లి పోయినాడు.

వసంతం డ్రెస్సుతీసి 'ఈజీ' చేర్లోపడి వక 'సిజర్సు' సిగరెట్టు కాలుస్తూ, కండ్లుమూసుకుని వున్నాడు. అంతలో సరస్వతి వకపళ్లెరంలో ఫలాహారపుదినుసులూ, కాఫీ తెచ్చి చిన్నబల్లమీద పెట్టింది. మగనికేసి చూచింది. అతడు కండ్లు మూసుకుని వున్నాడు.

సరస్వతి నిద్రాభంగం చేయడానికి వెరుస్తూన్న దానివలెనూ, మగడు ఫలాహారమేమీ పుచ్చుకోక నిద్రపోతున్నాడే అని జాలిపడుతున్నదానివలెనూ, అయి మృదువుగా "నిద్రా?" అన్నది.

వసంత మెలిక్కువడి కండ్లు తెరచి చూచాడు. ఇద్దరూ చిరునవ్వు నవ్వుకున్నారు. ఇద్దరికండ్లూ ప్రేమామృతాలకు సాగినవి. నిమిషం ఊరకున్నారిద్దరూ.

"ఓహో! దయచేశారే రాణీగారు! ఇంతసేపటి వరకూ కనబడక పోవడంవల్ల చాలా బెంగపడ్డాను." అని వసంతం మందహాసంతో నన్నాడు.

"ఆc! అట్లాగా? నిజమే? అబ్బో! ఎంత బెంగ పడ్డారు? అంత ప్రేమ యెప్పుడు పుట్టింది? దశరా శెలవులకు వస్తామన్నవారు కామా? పోనీలెండి – దీపావళికైనా దయచేశారు — జ్ఞాపకముంది. అదే పదివేలు! మాయందు పరిపూర్ణానుగ్రహ మున్నదన్న మాటే!" అని అన్నది సరస్వతి ప్రేమతో.

"దశరాకు వస్తానన్నమాట నిజమే — కాని, వీలు కలిగింది కాదు —."

"కలగదు – కలగదు. ఉన్నది మహాపట్నమాయె –" అని సరస్వతి అంటూవుండగా వసంతం సిగరెట్టు పెట్టి సాగి ఆమెపైపు చూచినాడు. సరస్వతి కించిత్కోపంతో – పొగ తోసేసుకుంటూ, "ఈక్రొత్తవిద్య పట్నంలో నేర్చుకున్నారు కాబోలు?" నన్నది.

"ఏది? ఇదేనా?" అని వసంతం సిగరెట్ పీల్చి పుల్లీ వకసారి ఆమెవైపుకు పొగ విడుస్తూ అన్నాడు.

"ఇదేనా? అని అంటున్నారు – ఇంకా యేదైనా నేర్చినారా యేమిటి?" అని సందేహిస్తూ అడిగింది సరస్వతి.

"అంతతొందర యెందుకూ? ముందుముందు నీకే తెలుస్తుందికదా!"

సరస్వతి మొహం వివర్ణమయింది. హృదయం సంశయాస్పద మయింది. అయినా ధైర్యం తెచ్చుకుంది నవ్వు అరువుతెచ్చుకుంది. "ఎట్లాగైతే నేమి – వచ్చారు అదే —" అని అంటూవుండగా వసంతం "ఆc – ఎలిచిమా గాని అరమ్యమునోమోహన సుందర —" అనబోయినాడు.

ర్దీ. ఏమిచేస్తు

సరస్వతి మొహం చిట్లించుకున్నప్పుడల్లాసం – ఎప్పటి ఫలాహారం – కాఫీ చల్లారుతుంది" అసటి కళాకాంతులూ

"కాఫీ యివ్వడం మొహం చిట్లించుకునేనా? కోపం మెందుకు వచ్చింది?"

"ఎవరికి కోపం వచ్చింది? అరమ్యమునోమోహన సుందరరూపరాశిని వదలిరావడం కష్టమయి వుంటుంది. కాని, యేమిచేయగలం? రాక తప్పింది కాదు —" అని సరస్వతి మగని పైని వాక్యం పూర్తిచేసింది. ఆ వెంటనే తల నేలకు వాల్చింది.

వసంతం తటాలునలేచి ఆమెను చేంతకు లాక్కున్నాడు. మంచంమీద కూర్చుని ఆమె చీరచెరగుతోనే ఆమె కన్నీరు తుడిచాడు. "పిచ్చిపిల్లా, నీవు పడుతున్న అనుమాన మేమిటి? ఆకన్నీళ్ళెందుకు? ఏమ్మె! ఇదేనా నీ తెలివి? ఏమయిందో చెప్పవూ!" అని ప్రేమార్ద్ర స్వరంతో ఆమె నూరడించ సాగినాడు. కాని, సరస్వతి అతని కౌగిలింలో తలవూర్చి అట్లే చిన్నబోయిన ముఖంతో వుంది. ఏమీ మాట్లాడలేదు.

"పలుకవేం? సరసూ! అంతలో చిన్నబోయినావు? చెప్పకపోతే నన్ను —"

"వద్దు – ఒట్టువద్దు." అని అంటూ సరస్వతి యిందుకన్న ధైర్యం తెచ్చుకుని, "ముందుగా ఫలాహారం పుచ్చుకుందురూ. కాఫీ చల్లారిపోతుంది" అని అన్నది.

"నాకిప్పుడు ఫలాహార మేమీ వద్దు. వట్టి కాఫీ చాలును" అని వసంతము కాఫీపాత్ర తీసుకుని గటగట తాగేశాడు

తిరిగి వక సిగరెట్ వెలిగించి వసంతం "ఆc, ఇంక చెప్పు" మన్నాడు.

సరసుకుప్రస్తుకూక వచ్చింది."

"నేను లేపను. తారను లేపమను."

"పిచ్చిచేష్టలు చేయకు. నీవు లేపడంలోనూ, తార లేపడంలోనూ భేదం లేదటే? పో – పోయి, నిద్ర లేపి, చెంబుతో నీళ్ళిచ్చిరా ముందుగా – ఫలాహారం పళ్ళెం తీసుకపోదువుగాని –"

"అమ్మా, యెరగనటే – నీముద్దులు. కాళ్ళూచేతులూ కడుక్కోవడం కూడానా? పక్కమీదున్నప్పుడే

"ఆరమ్యమనో మోహనసుందర విగ్రహాన్ని— అని అంటారేమో నను కున్నాను. మరి, దశరా శెల వులు పదేనురోజులు. అప్పుడిక్కడికి వస్తే పది హదేను

రోజులుండి పోవలసి వస్తుంది. దీపావళికైతే రెండురోజు లేకదా. ఎట్లాగో వుండి వెంటనే ఆరమ్యమనో మోహాన—"

"ఛా, ఛా, అదికాదు. దశరాకు రావడానికి వీలు చిక్కిందికాదు. కారణం సావకాశంగా చెబుతాను. కాని, యిప్పుడుమాత్రం రెండురోజులేమి? శని ఆదివా రాలు కలిసి నాలుగు రోజులుంటానుగాదా?"

"అబ్బా! ఎంతటి ఔదార్యం! ఎంతటి మహో పకారం?"

అంతలో 'అమ్మాయీ' అన్న కేక వినబడ్డది.

గుంటూరులో నున్నారు. కొన్నాళ్ళకోసమని రెండుచెంచేపు భార్యను చెన్నపట్నం తీసుకపోలేదు. సరస్వతి గుంటూ రులో అత్తగారి యింట్లోనూ, చేబ్రోల్లో పుట్టింట్లోనూ వుంటూవుండేది. వసంతమే శెలవులు దొరికినప్పుడల్లా యింటికి వచ్చి శెలవులు ముగిసిన తర్వాత వెళ్లిపో య్యేవాడు.

దీపావళి పండుగ సమీపిస్తూంది. దీపావళి అల్లు ళ్ల పండగకాదా! వసంతం మామగారు లక్ష్మీనారాయణప్ప

రెండుజాములవేళకు మరదలు తార యితన్ని నిద్రలేపింది. తలంటడానికి మంగలి వచ్చాడని చెప్పింది. వసంత మభ్యంగ స్నానానికి తయారయినాడు. అంత లో పెద్దబావమఱది కృష్ణుడు "ఈవేళకూడా మంగలి చేత తలంటించుకోవలెనా? నే నంటుతాను బావా" అని అన్నాడు. సరస్వతి మగనివంక సకవిగంగా చూచింది. ఆచూపు కర్థం వసంతం తెలుసుకున్నాడు. "ఎవరైతే నేమి? నీవైనా నీతమ్ముడైనా యింకా నీచెల్లి తార అయినా నాకు సమానమే. ఇష్టంవచ్చినవాళ్లంటవచ్చు నాకు నిద్ర వస్తున్నది. త్వరలో కానియ్యండి" అని అన్నాడు.

సరస్వతి స్నానాలగదిలో పీటవేసి నూనె గిన్నె చేతపట్టుకుని నిలిచింది. కృష్ణుడు "అక్కయ్యా, నేనంటు తానే" అన్నాడు.

"అబ్బాయి, పౌరుషం చూపిస్తున్నారు. నీవైతే ఆలస్యంచేస్తావు. ఈవేళకు నే నంటేస్తాను. అయినా మగ పిల్లవాడివి కిలాంటిపను లెందుకు? తోటిమగవాళ్లేమను కుంటారు?" అని సరస్వతి నవ్వుతూ అన్నది.

వసంతం నవ్వుతూనే "ఏమనుకుంటారు? బావ మరదీ భార్యతో సమానమేగా?" అనిఅన్నాడు.

సరస్వతి "అయిందీ? ఈలాటిమాట లనిపించుకో వలెనా?" అనిఅంటూ నూనె వసంతం తలపైపెట్టి అంటు తున్నది. అంతలో తార రుగెత్తుకొనివచ్చి, "అక్క యా, బావకు నే తలంటాలె ననుకున్నానే—" అని ముఖం చిన్నపుచ్చుకొని నేల కూలబడ్డది.

"కానీలే చెల్లీ. ఇంక కనుంచీ నీవు టపాక యీల సంపట్లో వుండిపోయినావు. పౌరుషక్కలేదూ? అందుకే త్వరగా అంటుదామని వచ్చాను."

డు.

సులూ, "ఆఁ—ఎప్పుడూ నీవే అంటుతావు. ఒక్కసారై కేసి చూచి నీవు—" అని గట్టిగా అని తార యేడ్పు

సరస్వతి ంది. లోపలినుంచి తల్లి "బావను నువ్వా

దానివలెనా, మగ అప్పు ఏంటపచ్చురే!" అన్నది.

పోతున్నాడే అని చేసుకో నీబావను. బావాబావా మృదువుగా "నిద్రా?

"తారనుపట్టుక తన్నేరు." అని వసంతం వెంటనే అందుకున్నాడు.

"తన్నడానికైతే తయ్యార్!" అన్నది తార.

"అక్కచెల్లెండ్రు సగం సవతులే" అన్నాడు కృష్ణుడు.

"ఎక్కడా దక్కకపోతే అక్కమొగడే దిక్కు" అన్నాడు వసంతం.

అందరూ నవ్వారు. తారకు కోపం వచ్చింది. పాదాలు నేలకు టపాటపా కొట్టుతూ పోయి గదిలో వాన మంచంమీద పడుకుంది.

వసంతం అభ్యంగన మయింది. భోజనాలప్పుడు మామగారు అడిగే ప్రశ్నలకు జవాబులెట్లో యిస్తూ వాన మరదలు చేసిన పరిహాసాల కోర్చుకుని యెట్లెట్లో భోజన మయిందనిపించాడు. ప్రయాణం బడలిక. ఆపైన నిద్ర చాలదు. అందమైన తిలనొక్కి! ఎవరితోనూ ఎక్కువగా మాట్లాడకుండా వున్నాడు. చేతులు కడుక్కోవడమే తడవుగా మంచంమీదపడి నిద్రపోయినాడు. భోజన మ్మొందర అంతగా నేమీ తినలేదు. ఇతని తత్తరపాటు, పానం చూచి అత్తమామలు అల్లుడలసివున్నాడని అనుకున్నారు. సరస్వతిమాత్ర మన్యథా భావించుకుంది. ప్రొద్దున కాఫీయిచ్చి వచ్చింది మొదలు ఆమె మనసు మనసులో లేదు. ఏదో పరధ్యానంతోనే వుంది; కారణ మామెకే తెలియాలె.

కొంచెం సేపటికి సరస్వతి పనిలోపనిగా సందు చేసుకుని గదిలోకివచ్చి చూచింది. బల్లమీద తాను చుట్టి పెట్టిన తములపాకుల 'కిల్లి' అక్కడే వుంది. మంచంమీద భర్త గాఢనిద్రలో వున్నాడు. సగంకాలి ఆరిపోయిన సిగరెట్ ముక్క తలాడదగ్గర పడివుంది. దాన్ని తీసి పారేసింది. అతణ్ణి లేపుదామనుకున్నది. మంచి నిద్దురలో వున్నాడు. లేపడానికి ధైర్యం కలగలేదు. నిలిచిచూచింది. వెనక్కు తిరిగి వెళ్లిపోయింది.

సరస్వతి యేవోపనులు చేస్తూన్నది. ఏమిచేస్తున్నదో తెలుసుకోవడం లేదు. ఎప్పటిపుల్లాసం- ఎప్పటి సంతోషం- లేదు. మొహాన యెప్పటి కళాకాంతులూ లేవు. కారణం? తల్లిదండ్రులు భోజనమప్పు డడిగిన ప్రశ్నలకు భర్త సరిగా జబాబులు చెప్పలేదు. 'టాలాటోలీ' గా మాట్లాడినాడు. ఎట్లాగోవున్నాడు. భర్త ఎప్పటి ఆనందం- ఎప్పటిపుల్లాసం- కనపడ్డలేదు. ఎప్పుడూ వూరికి రావడంతోటే గంటలకొద్దీ తనతో ముచ్చటలాడుతూ వుండేవాడు. ఈనాడు పదినిముషాలైనా సరిగా మాట్లాడలేదు. మాట్లాడిన ఆ రెండుమూడు మాటలూ అసంబద్ధంగా- అర్థహీనంగా- ఉన్నవి. నిజంగా నేదో కారణ ముండాలెనని అనుకున్నది. ఇంట్లో పనిపాటలు తోచలేదు. ఇంక భోజన మెట్లాచేసిందో ఆమెకే తెలియాలె! ఆమెహృదయం నానావిధాలోచనలకు గురి అయింది. రెండుమూడుసార్లు గదిలోకి వెళ్లి చూచింది. భర్త నిద్రపోతూనే వున్నాడు. లేచేజాడ కనబడలేదు- విసికింది!

"అమ్మాయీ, తెచ్చేస్తాను లేవే-ప్రొద్దు కూక వచ్చింది." అని అన్నది తల్లి సరస్వతిని.

"మాపూట నాకు ఆకలిలేదులే."

"ఎందుకే? తలకు పోసుకున్నావట. వెంట్రుకలు చిక్కుపడిపోతాయి; రా" అని తల్లి బలవంతాన సరస్వతికి జడవేసింది. గులాబి పూవొక్కటి పెట్టింది. సరస్వతి 'వినోలియా వైట్ రోజ్' సబ్బుబిళ్లతో ముఖంకడిగి చక్కని గుండ్రని కుంకుమబొట్టు పెట్టింది.

"ప్రొద్దు కూకవచ్చిందే-కాఫీ, ఫలాహారం ఈయనాయేమిటి?" అని తల్లి అన్నది.

సరస్వతి విసుగుతో "కుంభకర్ణుడిలాగ నిద్రపోతూవుంటే తీసుకెళ్లి యెవరికి పెట్టను?" అని అన్నది.

"నిద్రలేపు-ప్రొద్దుకూక వచ్చింది."

"నేను లేపను. తారను లేపమను."

"పిచ్చిచేష్టలు చేయకు. నీవు లేపడంలోనూ, తార లేపడంలోనూ భేదం లేదటే? పో-పోయి, నిద్ర లేపి, చెంబుతో నీళ్లిచ్చిరా ముందుగా-ఫలాహారం పళ్లెం తీసుకపోదువుగాని-"

"అమ్మ, యెరగనట్టే-నీమదొరలు. కాళ్లూచేతులూ కడుక్కోవడం కూడానా? పక్కమీదున్నప్పుడే

కళ్లు తెరచీ తెరవకముందే 'కాఫీకప్' చేతి కందీయాలే. కొంతమందికి ప్రాణాలు పోతూవున్నా 'కాఫీ' యిగుగో అనటంతోటే ప్రాణాలు లేచి వస్తాయి."

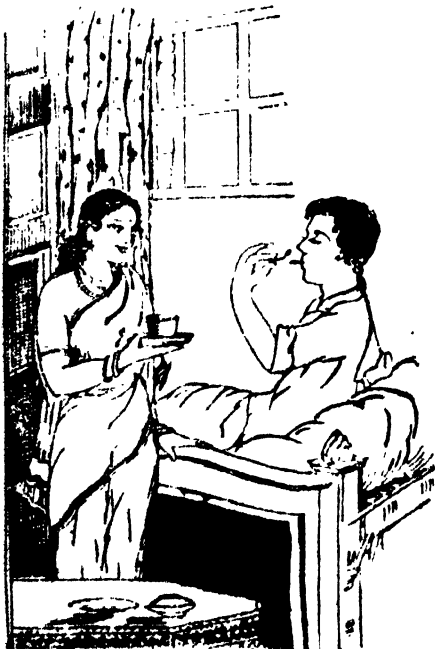
సరస్వతి కాఫీగిన్నె ఫలాహారప్పళ్లెం తీసుకుని గదిలోకి పోయింది. సాయంత్రం నాలుగున్నర అయింది.

"ఏమిటీనిద్ర! ప్రొద్దుపోకి వచ్చింది. ఇంకనైనా లేవండమా?" అని అంటూ సరస్వతి మగని చేతిమీద తట్టింది.

వసంత ములికిపడి కళ్లు తెరచి చూచాడు. "ఓ! నీవేనా?" అని అన్నాడు నవ్వుతూ.

"ఆఁ. నేనే. పాపం! స్వర్గలోకంనుంచి భూలోకానికి దింపినాను కాబోలు; ఏమిచేయను? పోనీండి. ఇంత కాఫీ పుచ్చుకుని కాలుసివుంటే మరల అస్వర్గసుఖ మనుభవించవచ్చు."

వసంతం సిగరెట్టు ముట్టించినాడు.

"ఫలాహారం పుచ్చుకుని ఆనక ఆపాడుసిగరెట్ కాల్చరాదూ?"

"పోనీ, గాని, యిప్పుడు ప్రొద్దెంతయింది?"

"అయిదు కావచ్చింది. ప్రొద్దుకూడా తెలీలేదు. ఇ దేవ్వూరో అద్దైనా తెలుసునో తెలియదో!"

"నిజమేసుమా! నేనింకా ఆ—"

"నేను వెళుతాను. ఫలాహారం పుచ్చుకుని కాఫీ—"

వసంత మామెను పోనియ్యక పట్టుకున్నాడు. "రాణీసాహేబా, తమరు దగ్గర లేనిదే నేను కాఫీపుచ్చుకోవడం ఈజన్మంలో నేనా? ఈలాంటి దేలోకంలో జరుగుతుంది?" అని అంటూ ఆమెను కౌగిట్లో అదిమి పట్టుకున్నాడు వసంతం.

కొద్దిగ మందహాసం—కొద్దిగ కోపం—(ప్రణయకోపం కాబోలు.) ప్రదర్శిస్తూ సరస్వతి "ఆఁ. ప్రొద్దుటి నుంచీ లేని ఈ—" అంటూ తప్పించుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తూవుంది.

గదితలుపు చప్పుడయింది. "వసంతం" అని పిలుపు వినబడ్డది. రామారావొక్క అడుగు గదిలో పెట్టాడు. వెంటనే వెనక్కు తగ్గాడు.

"yes, yes,come in (రా లోపలికి)" అని అన్నాడు వసంతం.

సరస్వతి ప్రక్కకు తొలిగింది.

"Excuse my intrusion-(నడుమ నేను వచ్చినందుకు క్షమించు.) I thought you were alone. (నీ వొక్కడవే వున్నావని అనుకున్నాను.)" అంటూ లోనికి వచ్చాడు రామరావు.

సరస్వతి సిగ్గుపడి చప్పున బయటికి వెళ్లిపోయింది.

3

రామారావు సరస్వతికి వేలువిడిచిన పెత్తండ్రి కొడుకు. రామారావూ వసంతమూ గుంటూరుకాలేజిలో సహాధ్యాయులు. అక్కడినుంచి యిద్దరూ బందరునోబిల్ కళాశాలలో బి. ఏ.లో కడతేరినారు. అక్కడినుంచి యిద్దరూ చెరీవకతోవ పట్టారు. వసంతం చెన్నపట్నం వెళ్లి

లాకాలేజీలో చేరాడు. రామారావు రాజమండ్రి "ట్రెయినింగుకాలేజీలో చేరి యల్.టి.లో నెగ్గి యిప్పుడు గుంటూరుకాలేజీలో 'ప్రొఫెసర్' అయినాడు. దీపావళిపండుగ సెలవులకు స్వగ్రామం చేబ్రోలుకు వెళ్లినాడు. సాధారణంగా సెలవుదినాలు వసంతంరామారావు లక్కడే గడిపేవారు. అదేమాదిరిగా యీసారీ కలుసుకున్నారు.

రామారావు గదిలోకి వెళ్లి కూర్చున్నాడు. కుశల ప్రశ్నలయినవి. తరువాత రామారావు "ఏమోయ్ వసంతం, దశరా సెలవులకు వస్తావని చాలాఅనుకున్నాం. మన వాళ్లూ చాల ఆదుర్దాగావున్నారు. వస్తానని రాక రాక పోయినావేమిరా?" అని అడిగినాడు.

"చెబుతాను, గాని నాకొక్కఉపకారం చేయాలె నువ్వు."

"ఏమిటిదా వుపకారం?"

"చేస్తానంటే చెబుతాను."

"ఏమిటేబలవంత మాడుతున్నావు? చేస్తాలే – చెబుదూ!"

"Then help me in emptying this Plate" (ఈపళ్లెం ఖాళీ చేయడంలో నువ్వు నాకు సాయం చేయాలె.)"

"ఇదేనా? అహహాహా! ఏదో బ్రహ్మాండం మని గిండనుకున్నాను. మీయిద్దరిలో తగువు వచ్చిందేమో, అది నన్ను దిద్దమని అంటావేమో ననుకున్నాను." అని అంటూ రామారావు పకోడీముక్క నొకటి నోట్లో తురుముకొన్నాడు అది నములుతూ, "Now tell me what made you stay in Madras for Dasara. (ఆఁ, దశరాకు చెన్నపట్నంలోనే నిన్నాపిన కారణ మేమిటో చెబుదూ.)" అని అన్నాడు.

ఇద్దరూ బల్లదగ్గర కుర్చీలమీద కూర్చుని ఫలాహారం చేయసాగారు.

"నాస్నేహితుల్లో పద్మనాభరావు, రాధాకృష్ణ అని అన్నదమ్ములున్నారు. వాళ్లలో పెద్దపద్మనాభుడు. మేము చాలాపరిచయంగా వుండేవాళ్లము. **We used to call him Padma and the younger Radha.** (వాణ్ణి పద్మాఅనిన్నీ చిన్నవాణ్ణి రాధా అనిన్నీ పిలిచే వాళ్లం.) ఇద్దరూ female actors (స్త్రీపాత్రధారులు.) పద్మ నా class-mate (తోటి విద్యార్థి). రాధా is studying in the Christian College (క్రిస్టియన్ కాలేజీలో చదువుతున్నాడు). వాళ్ల యింట్లో దేవీపూజ మా grand గా (వైభవంగా) జరిపారు. అందుకోసమని నన్ను బలవంతాన వుంచారు." అని వసంతం చెప్పినాడు.

"I see (అట్లాగా!) అయితే వసంతం! పోనీగాని అగ్రహారం యింటికన్నా ఆ ... గొప్ప గా వున్నదటోయ్?" అని రామారావు నవ్వినాడు.

"You wouldn't have laughed thus, if you had seen the grand festival (నీవా పూజామహోత్సవం చూచివుంటే యిట్లా నవ్వివుండేవు సుమా!) అక్కడి ఆసంతోషం, ఆమహోత్సవం, ఆ arrangements (ఏర్పాట్లు) వర్ణించడం చాలా కష్టం. వాళ్లయిల్లు ఇల్లేమిటి? — భవనం పేరు 'సుందరీ mansion (భవనం)'".

ఇంతలో గదిలోనుంచి తొంగిచూసిన సావిత్రి లోపలికి వచ్చి ఫలహార ద్రవ్యాలతో నింపివున్న మరొక్కపళ్లెం బల్లమీద పెట్టి, ముఖం ముసుగు తీసుకుని బయటికి వచ్చింది. మిత్రుద్దరూ ఏమి మాట్లాడుకుంటున్నారో ఆమె వినలేదు. గదిలోకి వచ్చేటప్పుడు 'పేరు సుందరీ' అని వసంతం అంటూవున్నది విన్నది. మనసులో అనుమానం తోచింది. "ఏమిటో సుందరీ అంటున్నారు. ఈసంగతి యేమిటో తెలుసుకోవాలె. ఈచాటునుంచే వింటా" ననుకున్నది.

వసంతం తినడం పూర్తిచేయసాగినాడు. "ఆహా! దాని చక్కదనం ఎంతని వర్ణించను!" అని అంటూ గారెముక్క నోట్లో వుంచుకుని, అరనిమిష మూరకున్నాడు.

"దాని చక్కదనం వర్ణించడానికి మీకేంపట! ఎవరి చక్కదనం? సుందరి చక్కదనమేనా? నేను రావడంతోటే మాట మార్చేశారు. అట్లా చూడారెందుకు? నే నష్టం పోయానని కాదూ? ఏదో రహస్యం మాట్లాడు

కుంటున్నారా. ఏమి రహస్యం? సుందరి. రహస్యం! ఇంకా యేమేమి పత్యాలు రాలుతాయో వినాలె" నని ఆలోచించుకుంటూ చెవి తలుపుకు ఆనించి నిలబడ్డది, సరస్వతి.

"అబ్బబ్బ! మహానందం! బ్రహ్మానందం! ఆపది రోజులూ పదినిమిషాల్లాగా గడచిపోయినాయి" అని వసంత మన్నాడు.

"కాస్త తీరిక చేసుకుని సవిస్తరంగా చెబుదూ. నీవు చూచినవాడవు. మేము విని అయినా సంతోషిద్దాం" అని రామారావన్నాడు.

"అన్నిటి కేమిగాని కొన్నిటిని మాత్రమే చెబుతాను. ఆరోజున,అనగా ఆఖరు రోజున, చాలామందిని invite (ఆహ్వానం) చేశారు. నేను వాళ్లను కాదన లేక వుండిపోయినానుగదా. అక్కడికి వెళ్లేసరికి elder (పెద్ద) వాకిట్లోవుండి నన్నుతీసుకెళ్లాడు. Front hall (ముందరిచావడి) చేరేసరికి రాధ మమ్మల్ని కలుసుకుని, అందరంచేరి ఒక గదిలో చేరాము. ఈగదిలో చిత్రపటాలూ, ఎలెక్ట్రిక్ లైట్సు fans (వీవనలు),పడకకుర్చీలు,సోఫాలు చూచినేను 'గుం'అయిపోయినాను. ఆ pictures లో(పటాలలో)నకటి రాధాఫోటో!in femal eattire (స్త్రీవేషంలో) నేను పోల్చుకోలేకపోయాను. ఆవిశాలనేత్రాలూ, ఆకనుబొమ్మలు దిద్దు - ఆఅర్ధచంద్రాకారపు నుదురు ఆసుంద్రని మొహం- అబ్బ- మోహకరంగ వుంది. చూడ రెండు కండ్లు చాలవు—"

"అబ్బబ్బ! నాకళ్లుకూడా తీసుకునిపోకపోయినావా బావా?" అన్నాడు రామారావు నవ్వుతూ!

"ఇంక బాగుపడ్డట్టే- నన్నడిగివుంటే నాకళ్లు కూడా యిచ్చివుందునే పాపం!" అని అనుకున్నది సరస్వతి.

వసంతం చెప్ప ప్రారంభించాడు: "బనార్సు ఆకు పచ్చని చీరకట్టి, గమ్మత్తయిన జాకెట్టుతొడిగి, ఇంట్లో వున్న నగలన్నీ అలంకరించుకుని తీసుకున్నఫోటో అది. గంటసేపటికి పోల్చుకున్నాను. మహాశ్చర్యమేసింది నాకు. అప్పుడు నాకేమయిందోగాని, దగ్గరున్న రాధను పటాలని కౌగిలించుకున్నాను—"

"ఛీఛీ! పాడు-అసహ్యం! ఒక్కటేకాదే-సుందరీ, రాధా,పద్మా—పద్మా—అంటే 'పద్మావతి'కాబోలు! ముద్దుపేరేమో-నన్ను 'సరసూ,సరూ' అని పిలుస్తుంటే లేదా-అంతే అయివుంటుంది. బాగున్నాయి పేర్లు! పట్నంలో వుండి నగవేసదువు ఇది—"అని సరస్వతి అనుకున్నది.

"అంతలో పద్మచెల్లెలు-ఆరేండ్ల పిల్ల-గ్లాసుకు బనానాసిరప్ తెచ్చియిచ్చింది. తాగేశాను-మహా బాగావుంది."

"అయ్యయ్యో! తాగుడుకూడా నా? అదేమిటిది?సోడా లెమనేడ్ రకంలోనిది కాదుకదా? అదేమి కర్మమో! చెడుతాగుడే అయివుంటుంది. ఇంకేమి కావాలె? తాగటం-తినటం-తిరగటం—"

"అక్కడినుంచి దీపాలు పెట్టేసరికి-పండువెన్నెల-అందుకుతోడుగా ఎలెక్ట్రిక్ లైట్లు-బంగళాలోని తోటలోకి వెళ్లాము. కొన్నికొన్ని తమాషా లయినతర్వాత రాధాపద్మలు ఫిడేలు మద్దెలసహాయంతో సంగీతం ప్రారంభించారు. I told you both Padma and Radha are renowned actors and excellent dancers (పద్మారాధలు ప్రఖ్యాత నటకులనిన్నీ, మంచిన ర్తకులనిన్నీ చెప్పానుగదా.) ఇప్పుడు మొదట సంగీతం; తర్వాత నాట్యం."

"ఇద్దరూ మంచి చక్కని వాళ్లే ననుకుంటాను?" అన్నాడు రామారావు.

"ఆఁ. నోరూరుతున్నదేమో పాపం అన్నయ్య" అని సరస్వతి తనలో ననుకున్నది. విన్నకొద్ది మగని నడవడిక లామెకు బాగా తెలుస్తున్నవి. దేహం కంపమెత్త సాగింది. కోపం పట్టలేకున్నది.

"ఆఁ-చక్కనివాళ్లా, చక్కని వాళ్లున్నారా! ఇద్దరూ ఇద్దరే! ఒకరిని మించి మరొకరు! ఎందుకు? ఫోటో చూడు- నీవే నిర్ణయించుకో—"అంటూ వసంతం పెట్టె తెరచి వకపటం తీసి రామారావుకు ఇచ్చాడు. సరస్వతి అంతకంటె ఆత్రంతో తలుపుసందులో నుంచి చూచింది. పటం స్త్రీది! ఇంకేమి కావాలె? తన అనుమానం రూఢి అయింది! పండ్లు కరుచుకపోయినవి. దేహం చెమ్మట

పట్టింది. సర్వాంగమూ గజగజా వణికిపోతుంది! నిలవలేక పోయింది. ఒక్కుదుటున గదిలోకి పోయి ఆఫోటోను లాక్కొనిపోయి పొయ్యిలో పడేసి తగలెట్టాలె నను కున్నది. కాని, యిది సమయంకాదని అంతలో వూరు కుంది.

అంతలో రామారావు— "Beauty Certainly (నిజమే)-దేవతాస్త్రీలకైనా మించిపోతూంది ఈచక్క దనం"అని అన్నాడు.

"దేవేంద్రుని ఊర్వశీరంభామేనకా తిలోత్తమా దు లేమిపనికివస్తారో చెప్పు."అని వసంత మన్నాడు.

"ఆc-మనం చూచామా యేమిటివాళ్లను! అయినా వాళ్లు ఇంతకంటె చక్కనివాళ్లు కారనే నా opinion (అభిప్రాయం) ఆc, తర్వాత?" అని అన్నాడు రామా రావు.

"తర్వాత నేముంది? సంగీతం-నాట్యం-అయినవి. నాట్యంలోపద్మా,పాటలోరాగ-మేటి. అసలే వాళ్లమూ నామూఅపరిమితస్నేహం. ఈసంపర్కంలోఆస్నేహంమరింత దృఢమయింది. నిజంగానే సుమా. వాళ్లిద్దరిలోనూ మంచి ఆకర్షణశక్తివుంది. ఆశక్తికి నేను గురిఅయిపోయి నాను. అక్కడినుంచి, అన్నీఅయిన తర్వాత అందరూ వెళ్లిపో యినారు. నన్నుమాత్రం పోనీయలేను. ఆరాత్రిఅంతా అక్కడే గడప నిశ్చయించుకున్నాను. అందుమీదట వాళ్లబలవంతం! ఫలాహారాలు తెప్పించారు. ఆరాత్రి యింకేమి? మహానందం! అలాంటిస్నేహితులను వదలి యేల్లారమ్మన్నావో చెప్పు! నిజంగా వాళ్లనొక్కనిమిషం కూడా వదలివుండడం కష్టం—"

"కష్టం-కష్టం-మహాకష్టం! సిగ్గైనా లేదేమో చెప్పుకోవడానికి? ఆయన చెప్పుకుని మురియడానికి-ఈ అన్నయ్య విని సంతోషించడానికి సరిపోయింది. అవు తుంది ఈరాత్రికి-ఆ ఆనందం-ఆసంతోషం-యేలాటిదో తెలుస్తుంది—" అని సరస్వతి తనలో ననుకున్నది.

"మరి యిప్పు డెట్లా వచ్చావు?" అన్నాడు రా మారావు.

"ఏమిచేయను? తప్పనిసరి అయింది. అప్పుడే రా లేదుకదా యిప్పుడూ రాకపోతే బాగుండదని వచ్చాను. నాచదువు పూర్తికాగానే నేనక్కడే వుండి ప్రాక్టీస్ చేస్తాను" అని అన్నాడు వసంతరావు.

"అబ్బో! కొంప మునిగిందే! ఇంకేముంది? వడ్డీరు ఇల్లో! కన్నూ మిన్నూ తెలియడంలేదు. అక్కడేవుం డిపోతారుగా? అదెట్లాగో-చూతాము. బాగానే సాగ నిస్తా నీ ఆటలు!" అని అనుకుంది సరస్వతి.

"ఊం!ఇవా నాలుగు రోజులు? మళ్లీ రేపువస్తా" నన్నాడు రామారావు.

"ఆc. ఆదివారం సాయంత్రం వెళ్లిపోవాలె" నన్నాడు వసంతం.

కృష్ణుడు గదిలోకి రావడం చూచింది సరస్వతి. "ఇంక చాలునులిస్నది." అని అనుకుని రౌద్రా కారంతో వెళ్లిపోయింది.

స్నేహితులు మరికొన్ని నిమిషాలుమాట్లాడినారు. రామారావు ఇంటికి పోయినాడు. వసంతం, కృష్ణుడూ, నరసింహం-బజారుకు కారు వెళ్లారు.

౪

సరస్వతి యెట్లాగో వున్నది. ఆమె మనసు మన సులోనేలేదు. తల్లి మడికట్టుకుని రాత్రి వంట చేస్తు న్నది. సరస్వతి ఆమె కదీ యిదీ అందిస్తున్నది. మొత్తే మ్మీద పనిచేస్తూవున్నది: కాని, చేసేపనులేమిటో ఆమె కు తెలియడంలేదు. తల్లి యేదైనా వకపని చెప్పవలసి వుంటే మూడుసార్లో నాలుగుసార్లో చెప్పవలసివచ్చేది. అన్నిసార్లు పిలవ్వాలసివచ్చేది. చెవుడా? దూరంగా యెక్కడనోవుందా? లేదులేదు. పరధ్యానం. తల్లికి జిల కర కావలసివచ్చింది. సరస్వతిని తెమ్మని చెప్పింది. సర స్వతి పిడికెడు మెంతులు తెచ్చిపెట్టింది. "ఏమిటే అమ్మా యీ, జిలకర తెమ్మంటే మెంతులు తెచ్చావేమే;" అని తల్లి అన్నది. అందుకు విసుగుతో సరస్వతి "పోనీలేద్దూ-ఏదోవకటి—" అన్నది. "ఎందుకమ్మా యీపూట యె ట్లాగో వున్నావు? ఒంట్లో సుస్తీగావుందా?" అని తల్లి అడిగింది. సరస్వతి తగినసమాధానం చెప్పక, "నీకెందుకు?" అని గబాలున తొలగిపోయి పైటకొంగు కండ్లకద్దుకొంది, తల్లికి కనబడకుండ.

రాత్రి తొమ్మిది గంటలయింది. భోజనాలవేళ కావచ్చింది. తల్లి వంటపనులు ముగించుకుని అల్లుడికోసం మగనికోసం కనిపెట్టుకునివుంది. తల్లి వంటపని పూర్తి అయ్యేసరికి సరస్వతి భోజనశాల తుడిచి పీటలు వేసి విస్తళ్లు, కంచాలూ వేసి వుండేది. కాని, యీపూట ఆపనులేమీ చేయలేదు. ఏవూహలనో వొదిగివుంది సరస్వతి. "అమ్మాయీ" అని పిలిచింది తల్లి — జవాబులేదు. మూడుసార్లు పిలిచింది. సరస్వతి వచ్చి నిలిచింది. "పీటలు వేయలేదేమి?" అని అన్నది తల్లి. ఎటు తిప్పితే అటు తిరిగే మరబొమ్మలాగ సరస్వతి పీటలు వేసింది. అనంతర మేమి చేయాలనో తోచక అట్లే నిలిచింది. తిరిగి తల్లి "చెంబు పంచలూ పాత్రలూ పెట్టవు?" అని అనేవరకూ పెట్టలేదు.

తొమ్మిది తొమ్మిదిన్నర అయింది. ఇంట్లో అందరి భోజనాలూ అయినవి. సాధారణంగా భోజనమప్పుడు సరస్వతి నెయ్యి, పెరుగూ వడ్డించడం మామూలు. ఈపూటామెకు తలనొప్పి వచ్చింది. కాబట్టి ఆమె భోజనమప్పుడు వకమారైనా యెవరికీ కనబడలేదు. చాటుగా పోయి కూర్చున్నది. చెల్లెలు తార "అక్కయ్యా, బావయ్యకు కిళ్లీ చుట్టి పెట్టేటప్పుడు నాక్కూడా వకటి పెట్టు" మని చెప్పింది. కాబట్టి 'అక్కయ్య' తమలపాకులకు సున్నం రాచి కిళ్లీలు చుట్టింది. వకటి గదిలో బల్లమీద పెట్టింది. ఆపూట సరస్వతి కదిలేందుకోగాని ఆకలి కాలేదు. తల్లి యెంతో బతిమాలితే యెట్లాగో భోజనంచేసినట్లు అనిపించింది. ఆరాత్రిపనుల్లో తల్లికి తోడయింది.

చాలా ప్రొద్దుపోయింది. ఎక్కడివారక్కడే పరుండి నిద్రపోయినారు. తల్లి అలిసివుండడంచేత పెందలాడే నిద్రపోయింది. పిల్లలు పదకొండు గంటలవరకూ టపాకాయలు మతాబీలు, కాల్చేసంతోషంలోవుండి వచ్చి పడుక్కున్నారు. వసంతం వీధిలో బాణాసంచులు కాల్చే వేడుకలు చూస్తూవుండి గదిలోకి వచ్చి పరున్నాడు. ఎంతసేపైనా సరస్వతి గదిలోకి రాలేదు. వంటయింట్లోనుంచి బయటికి కదలదు. చేసినపనే చేస్తున్నది. తోమినపాత్రే తోముతున్నది. అలికినచోటే అలుకుతున్నది.

ఇట్లా కాలక్షేపం చేసింది తల్లి నిద్రపోయే వరకు. ఆవెనక చిలుక్కొయ్యమీదున్న వకచీర తీసుకుని అక్కడే పరచుకుని పడుక్కుంది.

సరస్వతికి హృదయంలో నానావిధాలోచనలు పుట్టుకున్నవి-అంతరిస్తూన్నవి. మగడు చెన్నపట్నంలో వుండి చదువుకుంటూ-చేస్తున్న పనులన్నీ - ఆమధ్యాహ్నం అతనినోటివినోదంగా చెప్పినమాటలన్నీ తలచుకుని, తలచుకుని ఆలోచించసాగింది. మధ్యమధ్య ఆ "ఎంగిలిపీచుముక్కలేమిటో?" తాను వినకూడని మాటలు-కాబోలు నన్నది. తాను విన్న తెనుగు మాటకంటె "యింకా పచ్చిగా వున్నవికాబోలు ఆముక్కలు?" అని భావించుకుంది. తనమగని ప్రవర్తనాన్ని దూషించింది. ఇందుకే తన్ను చెన్నపట్నం తీసుకెళ్లలేదని సంశయించింది. ఇంకా నానావిధాలగ తన్ను, తన అదృష్టాన్ని నిందించుకున్నది. ఆరాత్రి- ఆదీపావళి అమావాస్యనాటి రాత్రి- బజారులో ఎక్కడచూచినా ప్రమిదల్లో దీపావళులుంచినారు. సీమటపాకాయలు, తాటాకు టపాకాయలు టపాటపా ధ్వనిస్తున్నవి. ఎక్కడ చూచినా మతాబు వెలుతుర్లే-ఎక్కడ చూచినా తూటాలు కాల్చడమే! ఊళ్ళో యింత పట్టపగలుగా వుంది. చీకటి తలదాచుకోడానికి ఊళ్ళో సందెక్కడా దొరకలేదు. దిక్కుదిక్కుల చీకట్లూ వక్కచోట పోగై 'మీటింగ్' చేసినవి. 'రిజొల్యూషన్లు, (ఉపపాదనలు) చేసినవి. కొన్ని అమెండ్మెంట్లు (సవరణలు) బయలుదేరినవి. అన్నీ వీగిపోయినవి. అసలు 'రిజొల్యూషన్' పాసయింది. దాని ప్రకారంగా చీకటి అంతా వకటి అయి సరస్వతిహృదయంలో దాక్కున్నది!

సరస్వతి నానావిధ పరస్పరవిరుద్ధవిచారపూర్ణభారహృదయంతో వంటయింట్లోనుంచి కదలి రాలేదు. అక్కడే మునుగుతూ తేలుతూ వున్నది.

... ...

అక్కడ వసంతం పడకింట్లో భార్యకోసం యెదురుచూస్తున్నాడు. ఎంతసేపైనా రాదు. ఏమేమో- ఎంతెంతో- ఆమెతో మాట్లాడాలనుకున్నాడు. ప్రొద్దుటినుంచీ వీలు చిక్కిందికాదు. ప్రొద్దున్న తనకు బడలిక-

ఇంట్లో పనిపాటలావిడకు. మధ్యాహ్నం తనకు నిద్రతో సరిపోయింది. కాఫీ ఫలాహారం వేళకు రామారావు వచ్చాడు; అతనితో సరిపోయింది. సాయంత్రం షికారు. రాత్రి భోజనాలూ, బావమరదులతో తూటాలు కాల్చడం, చుచుంద్రీలు కాల్చడం, తారను చెయ్యిపట్టుకుని కాకరపువ్వొత్తులూ, మతాబాలు కాల్పించడం— మొదలైన వాటితో సరిపోయింది. అన్నీ అయినవి, అందరూ నిద్రపోతున్నారు. తానూ మంచంమీద పడుకున్నాడు. ఇంతవరకూ సరస్వతి తనకు కనబడనైనా లేదు. "ఇంకా ఏమి పని చేస్తున్నదో!" అని అనుకున్నాడు. చప్పుడైతే వాళ్లు వాళ్లూ చేస్తారులె ననుకున్నాడు. నిమిషం యుగంగా గడుపుతున్నాడు. చీమ చిటుక్కుమంటే గదిగుమ్మంకేసి చూస్తున్నాడు. సరస్వతి కాకపోవడంచేత విసుక్కుంటూ హతాశుడై ఏమేమో గొణుక్కుంటూ పడుకుంటాడు. సిగరెట్ కాలుస్తున్నాడు. నానావిధాల బాధ పడుతున్నాడు. సిగరెట్ వెంబడి సిగరెట్ కాలుస్తుంటే చేతిమణికట్టున కట్టుకున్న చిన్నగడియారం చూచాడు: పన్నెండుగంటలైనట్లు కనబడ్డది. గుండెలవిసిపోయినవి. ఇంతసేపటివరకూ సరస్వతి యింట్లోనేమి చేస్తున్నది! ఇంకా పనులు కాలేదా? వసంతం మంచంమీదనుంచి లేచి పడకకుర్చీలో వాలాడు. ఆలోచించసాగాడు. కొంచెంసేపటికి తలుపు తెరచిన చప్పుడు కొద్దిగా అయింది. వసంతం దగ్గున లేచాడు. గుమ్మంకేసి చూచాడు. సరస్వతి వచ్చిందని సంతోషపడ్డాడు. ఒక్కగంతుతో గుమ్మం సమీపించాడు. పట్టరాని కోపం వచ్చింది. తలుపు తోసుకుని లోనికి వచ్చిందెవరు? సరస్వతికాదు! సరస్వతి పెంచుకుంటున్న పెంపుడు పిల్లికూన. 'మ్యావ్' అన్నదీ యన్ని చూచి! అంత మహోగ్రుడై పోయినాడు వసంతం! ఆపిల్లికూన నొక్కతన్ను తన్నినాడు. మళ్లీ తలుపు తోసుకుని మంచంమీద పడ్డాడు. తన కాశాభంగం గావించిన ఆపిల్లినీ—ఇంతవరకూ గదిలోకి రాని సరస్వతినీ—తన అదృష్టాన్నీ—తిట్టుకున్నాడు. కొంతసేపైన తర్వాత గదిలో వుండడం అసహ్యంగా తోచి వంటయింట్లోకి వెళ్లి భార్యను పిలిచి వద్దామనుకున్నాడు. కాని, "అత్తగారక్కడ వుంటారేమో? ఏదైనా పని సందట్లో వున్నారేమో?" అని అనుకున్నాడు. పిలవకుండా వుండలేడు— పిలవడానికి సిగ్గు! ఎంతసేపైనా ఆమె తనంత రాదు? ఇంకెట్లా? అనేకవిధాలాలోచించుకున్నాడు. అప్రయత్నంగా 'ఇంక వుండలేనునట్లా' నన్నమాట అర్థస్వగతంగానూ, అర్థప్రకాశంగానూ అనుకున్నాడు. రభాలున లేచా

డు. చూచేసరికి మంచానికి దగ్గరగా సరస్వతి స్థాణువువలె నిలిచివుంది!

౫

"అంత యిష్టం లేనివాళ్లు— ఇక్కడ వుండలేనివాళ్లు—అసలెందుకుండాలె? మనస్సంతా అక్కడే వదలి వట్టిదేహాన్ని మాత్రం ఇక్కడికెందుకు తేవాలి? పోనీండి— వెళ్లేవారు వెళ్లనే వెళ్తారు గాని బతిమాలినా వుంటారా? అయినా ఈ నడిరేయివేళ యెక్కడికి వెళ్తారు? తెల్లవారినాక వెళ్లవచ్చునులెండి" అని కంట్లవెంట కడవెడునీళ్లు కారుస్తూ సరస్వతి అన్నది.

వసంతం భార్యను కసితీర గట్టిగా కౌగిట అదిమిపట్టి, "ఏమిటీ ఆగడం? నన్నింత ఆయాసపెట్టడ మెందుకు?

చిక్కావు. ఇంక తప్పించుకుని పోలేవు. ఇంతసేపటికైనా తీరిందికాబోలు!" అని అన్నాడు.

"నే నెక్కడికి వెళ్తాను? మీరే ఈసడిరేయే వెళ్తావని లేచారు. ఇక్కడుండవలేరుగా పాపం! నేనెందుకక్కడం వస్తాను?" అనిఅంటూ సరస్వతి కౌగిట్లోనుంచి విడిపించుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తూ అన్నది.

"ఎక్కడికి వెళ్తానన్నాను?"

"ఎక్కడికైతే నేమిలెండి! ఈవూరిలో నేమీ తోచదు. పాపం! అక్కడికే వెళ్తే బాగా తోచుతుంది! ఆనైశసం- ఆఆనందం! ఆతాగడం! ఇక్కడెవరున్నారు? అవన్నీ యెట్లా దొరుకుతాయి? బీదవాళ్ల యిల్లు; నల్లని భార్య. వాళ్లని విడిచివుండడం కష్టమే—"

"ఎవర్ని?"

"పాపం! ఏమైనా తెలుసునా? వెర్రివేషం వేస్తే మాత్రం నాకు తెలీదనుకున్నారా? నా కన్నీ తెలుసును. అయినా నేనేమి చేయగలను?"

"ఏమి తెలుసును నీకు?"

"'ఏమి తెలీలేదు నీకు?' అని అడిగితే బాగుంటుంది." అని మొహం చిట్లించుకుని అన్నది సరస్వతి.

"నీతో నెవరేమి చెప్పినారు?"

"ఎవరెందుకు చెబుతారు? మీరు చెప్పవలసింపంతా ఉప్పాకారం పట్టించి చెబుతూవుంటే, రామారావన్నయ్యకు నోరూరుతూవుంటే—"

"ఏమిచెప్పానురామారావన్నయ్యతో? నయమే, రామారావుతో చెప్పానన్నావు-నీతో కాదు కదా—"

"ఇంకా నాతోనూ చెప్పాలే? అంత సాహసమా? నాతో చెప్పుకుంటే నెమ్మదిగా-ఇంపుగా- ఊటగొట్టడానికి నేను రామారావన్నయ్యను గాదు—"

"ఏమిటిదీ ఆగడం? నాకేమీ అర్థం కావడంలేదు? నీకోపమేమిటో బాగా చెప్పరాదు?"

"ఔను-ఆగడమేమరి-అడిగితే ఆగడం-అర్థంకాకపోవడానికేముంది? తెలీదని వేషంవేస్తే సరిపోయిందా?"

"రామారావు నీతో నేమిచెప్పాడు?"

"నయమే-రామారావన్నయ్య నాతోనేమీ చెప్పలేదు- వృథాగా ఆయనపేరెందుకు? నేనే అన్నీ విన్నాను."

"పోనీ- నీవు విన్నదేమిటో చెప్పి—"

"చెప్పక దాచుతానా?" అని సరస్వతి ప్రొద్దున తాను మగనికి కాఫీయివ్వపోయినప్పుడు అతడన్నమాటలూ, అతనిమానము, రామారావుతో అతడు అన్నమాటలూ- అన్నీ- ఇంగ్లీషులో మాట్లాడుకున్నమాటలు తప్ప- అన్నీ చెప్పింది. తన అనుమానం కక్కింది. ఆగ్రహం వెళ్లగక్కింది!

అంతా విన్నాడు వసంతం. ఆశ్చర్యమైంది! భార్య కోపకారణ మిప్పుడు తెలిసింది! వకవంక కోపం- వకవంక జాలి- కలిగింది.

"నీఅనుమానకారణం ఇప్పుడు తెలిసింది. సుందరి యెవరన్నావు? 'సుందరీభవనం' అనిఅయింటి పేరు. మధ్యమధ్య మే మింగ్లీషులో మాట్లాడుకున్నమాటలు నీకు తెలీకపోవడంచేత నీకంత అనుమానం కలిగింది! ఇంత అనర్థంచేశావు—"

"అయితే పద్మా, రాధా—"

"పద్మనాభరావని నాతోటి విద్యార్థిపేరు. అతని తమ్ముడు రాధాకృష్ణ. మాకున్న గాఢస్నేహాన్నిబట్టి మే మందరమూ వాళ్లను పద్మా,రాధా అని పిలిచేవాళ్లము. అది స్త్రీలపేర్లుగా నీకు తోచి వుంటుంది—"

"ఇంకా తాగుడో?"

"ఏమి తాగినాను? 'బనానాసిరప్' అన్నాను గదా. అది అరటిపండ్లరసం—సునసోడా, లెమనేడ్, మోస్తరుది—" అని సకలమూ ఉన్నది ఉన్నట్లు చెప్పాడు. వినగావినగా సరస్వతికి సిగ్గు కలగసాగింది. పశ్చాత్తాప పడసాగింది. ఏమీ మాటాడలేదు.

"ఇప్పటికైనా నాయందు నమ్మకం కలిగిందా? పిచ్చిపిల్లా, ఎంతఅనర్థంచేశా వీమాత్రానికి! ఇంతకూ నీకింగ్లీషురానిదేకదా కారణం? ఇంకనైనా నేర్చుకుంటావా?" అని బుజ్జగిస్తూ వసంత మన్నాడు.

"అదికాదు కారణం-" అని సరస్వతి ఊరకున్నది.

"ఊఁ-మరేమిటిది?"

"చాటుమాటున వుండి వకళ్ల మాటలు వినడం-" అని సరస్వతి ధైర్యంతో చెప్పి అతని విశాలవక్షస్థలంలో తలదూర్చి యేడ్వసాగింది.

వసంతం "బాగా చెప్పావు-ఇకనైనా నన్ను నమ్మి. ఇంకా, మూడునాలుగునెలలు. ఆతర్వాత మనం వొకరినొకరు వదలకుండ వుండవచ్చును. ఇంక లే-ఇదుగో నీవు నన్ను తెమ్మనికోరిన "కరాచీచీర." అని పెట్టెతీసి యిచ్చాడు.

సరస్వతికి పట్టరాని సంతోషం కలిగింది. పగలు పడిన ఆయాసమంతా-అనుమానమంతా తీరిపోయింది.

వింతబేరము

మద్దిపట్ల వేంకటరమణయ్య గారు

అబ్దులుకరీ మనునరబ్బియొకండు తెచ్చె - సర్వశుభలక్షణంబుల జాతిహయము
డంబుమీఱఁగ సమీనాసన్నాహంబుదాని-నమ్ముటకుఁ బాదుషా దివాణమ్ముకడకు

నుదుటిసొంపును గమనంపు నునుపుఁ జూపి-కలఁక బాఱని వాలుఁగన్నులను జూపి
మెత్తనై నునుపారునెమ్మేనుఁ జూపి - "పాదుషావారి కిది తగువార్వ" మనియె

పడును దక్కువవెల కని పాదుషాయుఁ - దగినకిమ్మతు రాఁబట్టఁ దలఁచి యరబి
బేరమును తెగనీయక పెనఁగులాడి - తరుణుఁ డపరాద్రివైపున కొరగువఱకు

కానియు దిగని యయ్యరబ్బిని గాంచి - విసుగుసెంది ఖేఁడు, పరాబుఁ బిల్చి, "లెక్క-
పెట్టుకొనవోయి నీరెండువేలు నివిగో - పొమ్ము గుఱ్ఱము విడిచి ఖాయమ్ము మాకు

నక్కఁద్రొక్కి-వచ్చి యెక్కుసహాయమూను - రెట్టిక్రయము గొల్లగొట్టినావు;
ముసలిమానుగూఢముగ దస్కురుసచేత - మోసపోయినాము పూర్తిగాను

డబ్బె పావనమొక్కొ- యరబ్బ కకట! - ఎంచు నీయట్టి పిసినారి నెఱుఁగ మేము;
మూటకట్టుకో నీదు దోపుడుధనమ్ము" - ననుచుఁ దూలనాడె నతని సాగ్రహమున

ఎవరిభార్యలను అందఱును అంగీకరి ... ప్రవ
బలాత్కరించుట పాడి గాదనుకొని కొ ... గిరిశిము
వారికి నయాన భయాన బోధించుచుండిరి. అందు ఐ. సి. యస్. గోపాలుఁ డగ్రేసరుఁడు. ఐ. సి. యస్. గోపాలుఁడు ఈ విషయమును ప్రణయకలహమునకు దింపెను. క్రమక్రమముగా అందలిప్రణయము జాఱిపోయెను.

౨

ప్రకృతియొక్క శృంగారమందిరాంతరాళమున వెండినీరు తీసిన చాందినీవలె వెన్నెల వ్రేలాడుచుండెను. మల్లెపూలు, ముత్యాలసోగులు, శెవపుష్పాపుష్పములు, రత్నహారములు, ఆరముగ్గు ..., బంగారుగులోబులు వనదేవతావాసకసజ్జికా ప్రాంతమున గోదావరి చేటికవలె నిలువఁబడి యుండెను.

...బామీఁద ... వేణుగోపాలుఁడు ... ఒకశయ్యమీఁదను, రాధ వేఱొకశయ్యమీఁదను శయనించి యుండిరి. వారి కనులుమూసికొనియే యుండెను. అవయవము లన్నియు మౌనము వహించెను. ఒకరియూర్పు ఇంకొకరికి వినఁబట్టను. నిష్కంపములగు రెండుసముద్రములు జంటగా శయనించెను.

గోపాలుఁడు నిదురించె నని రాధ, రాధ నిదురించె నని గోపాలుఁడు. ఇటు లనుకొనుట రెండునెలలనుండి.

ప్రణయకలహము ప్రేమయొక్క గొలుసుకట్టు. దానిలో కాలాంకురములు ...నరావు. అది అజాయుద్ధమే యగుఁగాక—మేఘగర్జనలలే...

కరంగి కరంగి అమృతమగును.

చంద్రికా మారుతుల సమ్మేళనముతో రెండవజాము ముగిసెను. వారిరువురూ చెట్టాపట్టాలు పట్టుకొని మావిపొదరిండ్లలోను గోదావరీ సైకతములలోను శైలశృంగములందును విహరించిరి. గోపాలుఁడు వారి విహారమును కనులు మూసికొనియే చూచెను.

మారుతుని ఆతురోత్కంఠతో మూఁడవ జాము ఆరంభమై వెన్నెలపై పాటుతో అంతమొందెను.

గోపాలుఁ... చూచెను. క్రమముగా రెప్ప లెత్తి చూచెను. వెంటనే మూసికొనెను. ...నుకొనెను: కన్నులారా! మేము మీ ...ము. మీరే దొంగలగుదురో మాకు ని నేమి?

రాధాహృదయము తుకతుకలాడుచుండెను. ఆమె అనుకొనెను: నీకు అవమానజనకమైనను నీ ... ఆజ్ఞా... కార్యమనుష్ఠింపుము!

గోపాలుఁడు తనలో తాను దూఱుకొనెను. ప్రణయకలహము కలహముగ ... ఉన్నది. ఏమని చెప్పను? వేషము వేయనక్కఱలేదు లెమ్మనా? ఎంతచులకఁదనము! ఇదియు నా దోషము ...నా? ... దోషము ...వో దోషసంభవ ... సుభా

చఢి తురంగ మచే జహాఁ జంగ తహాఁ ఘుమసాయకే ఖడ్గ బజావే । ముండ కటే అరురుండ నచే జురి జోగిని ఖప్పర స్యోఁ
పురావే । హాథన మేఁ సమసేరసజే వీరఘుటే రసవీర జగావే । యూవిధ భైరుకిరాగిని హై నట జాకో భయానక రూః
[లఖావే ।

[జయపుర చిత్రము: దివాన్ బహమూర్ చతుర్భుజదాసు గోవిందదాసుగారి యనుమతిని]

వగా ఇటులుండును —కాలమూ, కర్మమూ ఇటులు ఒనఁగూడినవి!

రాధ ఇఁక చెప్పివైచెద ననుకొనెను. తీయ మావిపై ఒకకోయిల కుహూకుహూ మనెను. రాధా! తొందరపడకు మనియా, గోపాలా! తొందరపడకు మనియా ఆ పలుకు? ఉహూ ఉహూ మని తననే సంబోధించుచున్నటులు గోపాలుఁడు అనుకొనెను.

రాధ దీర్ఘముగా నిట్టూర్చెను. ఆమె పట్టుదల యంతయు ఆవిరిగా ఎగిరిపోవుచున్న దని గోపాలుఁడు తలఁచెను. దైవము హాస్యరసిక మని రాధ అనుకొనెను. ఆమె సలిసప్పుడు కాకుండ లేచి కూర్చుండెను; ఓరకనులతో చూచెను. చంద్రుడా! నీతో నిఁక పనిలేదు.

గోపాలుఁడు ఇది యంతయు చెప్పునో యనే చూచుచుండెను. అతఁడించుకయు కదలలేదు. అతని యుచ్ఛ్వాస నిశ్వాసముల తాళిమానము తప్పలేదు.

వంచన తొంగిచూచుచుండెను.

రాధ గోపాలునిపై చేయి వైచెను. పులకలచే ఆమె చేయి పూర్వదొడఁగెను. ఎఱుఁగనటులు గోపాలుఁడు కనులెత్తెను. రాధ చేతిని మెత్తగా ఆవలికి త్రోసెను. అది వేయి ఆఘాతములు పెట్టు.

ప్రణయ దుఃఖిత కంఠమున పావురమును, కన్నులలో కాఱుమబ్బులును కలవు.

రాధ లోలోపల తలఁచెను —'సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మా మేకం శరణం వ్రజ' అని.

ఆమె గద్గదికతో ననెను: 'నీయాజ్ఞ శిరసావహించెదను. కాని తమరుమాత్రము నావేషము చూడ రారాదు.'

గోపాలుఁడు హఠాత్తుగా నవ్వి నిమిషమాత్రమాలోచించెను. పిదప 'రాధా నాహృదయమాఱిపోయినది' అని ఆమెను బాహువులతో గ్రుచ్చి యెత్తి 'నీవు నాకు భూషణమవు' అనెను.

ఆకసముపై మబ్బుపట్టకయే అతని బాహువులపై ముత్తెములంత రెండు బిందువులు రాలెను. కౌఁగిలి వీడి అతఁడు మిన్నులు చూచుచుండఁగా రాధ కను లొత్తుకొనెను.

3

మనస్సెంత సంగ్రామక్షేత్రము! దొడ్డది కురుక్షేత్రసంగ్రామమా-అర్జునమనస్సంగ్రామమా? క్రమక్రమముగా రాధ నాటకభాగములు కొన్ని పఠించెను. ఆమె తొలుత ప్రియంవదా పాత్రమును, అనసూయాపాత్రమునుధరించెను. రసోపాసక బృందమువారు ఐ. సి. యస్. గోపాలుని సాహసమునకు జయపెట్టిరి. రాధను మిగుల గౌరవముగా చూచుచుండిరి. ఆమె యెన్నఁడును రిహార్సు వెయ్యలేదు.

లోకము తొలుదొలుత ఆమెను దూషించెను; తరువాతఁ దరువాత భూషించెను. రాధ దూషణమునే భూషించెను. పురుషులందఱు అనుకొనిరి—'స్త్రీకి పవిత్రపీఠ మీయఁగా ఆమె తన పవిత్రపీఠమును కాపాడుకొనిన పుణ్యకాలము.'

రాధ ఉత్తరచరిత్రమున సీతాపాత్రము ధరించెను. లోకులు 'అచ్చసీత అచ్చసీత' అనిరి. ఆమె అనుకొనెను—'నాకు ఈపాత్ర మెంతయును పాత్రము.'

ఒకనాఁడు ఇంటికడ గోపాలుఁడు రాధతో ఇటు లనెను—'చూచితివా మన కలహబీజము పెద్దవృక్షమై తియ్యపండ్లు ఫలించినది.'

రాధ—ఏమిటి ఆ తియ్యపండ్లు? ఇవి చివరకు చేఁదెక్కును.

గోపాలుఁడు—అది వట్టి పిచ్చి యూహ.

రాధ—కొందఱకు తమయిష్టమే ప్రేమ; కొందఱకు ప్రేమయే ఇష్టము. కొందఱకు ఇష్టమే స్వాతంత్ర్యము; మరికొందఱకు స్వాతంత్ర్యమే ఇష్టము.

అంత గోపాలుఁడు ఆలోచించుచు ఊరకుండెను.

అపుడు రాధ యిటు లనెను—మఱచి నావేసము చూడవత్తురేమో! అటు లెన్నఁడు కాఁగూడదు. ఇది ఊర్వశి చేసిన సమయము. మీరు మాత్రము రాఁగూడదు.

గోపాలుఁడు దీర్ఘముగా ఆలోచించెను. అతఁడు ఆమెను ఏకాగ్రదృష్టితో చూచెను.

'ఈరేయి నా ధరింపబోవు వసంతసేనాపాత్రమును ఇపుడే చూచెదరా యేమి?' అని రాధ యనెను.

'వసంతసేనా? వసంతసేనే? నీవే నావసంతసేనవు. నావసంతసేనను నే నిపుడే చూచికొందును. నేనే చారుదత్తుఁడను.నీసువర్ణభాండము దాఁచెదను. నిన్ను మీయింటికడ దింపివచ్చెదను. వర్షమున వచ్చిన నిన్ను కౌఁగిలించికొందును......................................

ఆ ఏమి? శకారుని నీమెడ తాఁకనీయక నెట్టివైచెదను. ఏదీ, నాముందు నిలుకడగా నిలువుము! వసంతసేనా! నిన్నుచూపులతో త్రావివైచెదను' అని గోపాలుఁడు రాధను వక్షమునచేర్చికొని దాపులకుఁ బోయెను.

'ఇక్కడే నాటకము చేయకుఁ'డని రాధ వెనుక వెనుకకు ఒదిగెను.

'ఒక్కసారి దాపున నిలువు'మని గోపాలుఁడు బతిమాలుకొనెను.

'నే నిఁక పాత్రధారణమునకు పోవలయు'నని రాధ యనెను.

గోపాలుఁడు ముందులకు నడిచెను.

మోటారు డ్రైవరు 'అమ్మా' యని ముంగిట కేకవైచెను.

౪

గోపాలుఁడు మంచముపై పడుకొనెను. అతనికి కూర్కురాలేదు. నిదుర పట్టినచో ఒకటి రెండుకలలు;నిదురపట్టనిచో ఒకదీర్ఘస్వప్నము. ఆకలలో నాంది లేదు; నాటక మారంభమయినది. వసంతసేన వచ్చెను. చారుదత్తుఁ డుత్తరీయ మిచ్చెను. దానిని తీసికొన్న వసంతసేనకు పులకలెత్తెను.

స్వప్నములో గోపాలుఁడు జలదరించెను.

చారుదత్తుఁడు వెన్నెలలో వసంతసేనను మేడ దాఁకఁ బంపెను.

కలలో మఱొకకప్పులు: బ్రాహ్మమతము పునర్జన్మ మంగీకరింపకుండుట లెస్సకాదు. చూచుచుండఁగనే రాధ వసంతసేనయై తనను విడిచి చారుదత్తు నభిసరించుచున్నది.

గోపాలుఁడు 'ఆఆఆ' యని పలవరించెను.

అతఁడు కలలో 'మీరుమాత్రము చూడ రాఁగూడదు' అని వినెను.

అతఁడు గభాలున లేచెను. కునుకుఁబడి కలయంతయు గుఱుతు దెచ్చికొని గడియారము చూచెను. పదకొండు పంద్రెండుల నడుమ. గోపాలుఁడు దుస్తులు వేసికొనియెను. మోటారు డ్రైవరును పిలిచెను. అతనిని నాటకమునకు మోటారు తోలుమనెను. 'అమ్మగారి ఆజ్ఞ లేదు' అని అతఁడు నిరాకరించెను. నవ్వుకొని గోపాలుఁడే మోటారు నడిపించుకొని పోయెను.

౫

చారుదత్తుఁడును విదూషకుఁడును రంగమున నున్నారు. అది వానాకాలము. జలయంత్రము రంగమున వర్షించుచున్నది. జనులు అక్కజపడి చూచుచున్నారు.

ఉజ్జ్వలాభిసారికావేషముతో ముత్యాలగోడుగు వైచికొని 'కములము కేలలేని సిరి', 'కాముని చేతి మృదుప్రహేతి', 'శోకము మగనాండ్ర కందఱకు', 'కంజశరాగమపుష్పము', వసంతసేన "సిగ్గు పోడిమిగల కూర్మితో" చారుదత్తు నభిసరింప వచ్చుచున్నది.

మబ్బు లుఱిమినవి.

'గీ. ఉఱుముఁగాక! పయోదముల్ కురియుఁగాక!
పిడుగు పడుఁగాక! యుగుఁగాక పుడమి కడలి!
చలియు వేఁడియుఁ జూడరు లలన లకట!
రమణసాన్నిధ్యమున కేఁగు సమయమందు.'

అని అన్నది వసంతసేన.

విటుఁడు వర్షమును వర్ణించి వర్ణించి

గీ. అలిగితివనేని లేదు సౌఖ్యంబు కోప-
గించకున్నను మదనుండు కీర్తి తేఁడు
అలుగు మలిగింపు మొకవేళ నతనిఁగూడ
కరుణఁజూపుము! పడయు మానునికరుణ.

అనెను.

సభ్యు లందఱూ రెప్ప వాల్చక చూచుచున్నారు. 'వర్షవర్ణన చాలు. ఇది ప్రబంధము కాదు. నాటకము సుమీ. వసంతసేనా, వడిగానడు వడిగానడు' అని యువకు లనుచున్నారు.

గోపాలుఁడు లేవబోయి కూర్చుండెను.

వసంతసేన కూర్చుండి పువ్వులు రువ్వుచు— 'జూదగాఁడా! ప్రదోషకాలము సుఖకరముగా నున్నదా?' అని చారుదత్తునితో అనెను.

గోపాలుని హృదయము స్వస్థానమున లేదు. అది కన్నులలో నున్నది. చూపులనుండి దాని విడఁదీయఁజాలము. మన మొకవేళ అందు ప్రవే

శింపఁగలిగితిమేని చిమ్మనఁగ్రోవిలోని నీటివలె వసంతసేనలో పోయి పడుదుము.

చారుదత్తుఁడు—

గీ. కలికి చెవిమీఁద నిడుకొన్న కడిమిపువ్వు
నుండి జాఱెడు వర్షబిందువులచేతఁ
దడుపఁబడుచున్న దీపయోధరము రాచ-
బిడ్డ యభిషేక మొనరింపఁబడ్డ రీతి.

అని విదూషకునకుఁ జూపెను.

ఐ. సి. యస్. గోపాలుఁడు లేచి బలవంతముగా మఱల కూరుచుండెను.

వసంతసేన చారుదత్తుని కౌఁగిలించుకొనబోవ సన్నాహపడుచుండెను. చారుదత్తుఁడు ప్రత్యాలింగనమున కాయత్తుఁ డగుచుండెను.

వారి యిరువురినడుమకు గోపాలుఁ డొక్క-పెట్ట ఉఱికెను.

బిచ్చగాఁడు

నాళము కృష్ణరావు గారు

ఒకచేత జోలెయు, నొకచేత కోల - పుచ్చుక తిరుగాడె బిచ్చగాఁ డొకఁడు
వాడవాడలవెంట పాడుచు నిట్లు :

'అవనితలంబున నాదిభిక్షుకుని - యపరావతారమై యవతరించితిని;
పృథివిలోఁ గలయట్టి వృత్తులలోన - బిచ్చంపువృత్తియె హెచ్చైనవృత్తి;
చెట్టునీడలె నాకు పట్టెమంచములు - చినుఁగుబట్టలె నాకు చీనాంబరములు
పుట్టగోచియె నాకు పట్టుపుట్టంబు - భిక్షాన్నమే నాకు పిండివంటకము
బూదిపూఁతయె నాకు పునుఁగు జవ్వాది - పూరికొంపయె నాకు భూరిసౌధంబు;
రాజ్య మెవ్వరి దైన, రా జెవ్వ డైన - నా కేమిలక్ష్యంబు? నా కేమికొదువ ?
రాజశాసనములు రాజ్యాంగవిధులు - ఎన్ని మాఱెన యేమి న న్నేమి సేయు?
కఱవుపై కఱవులు కలుగుఁ గా కేమి - పెట్టఁడే యెవఁ డైన పట్టెఁడోగిరము ?
సంతత మీశ్వరస్మరణమే కాని - యితరచింతలు నాకు నెవ్వియు లేవు;
అన్యులపదవుల నాసింపఁబోవ - పరులు నాపదవికి వాంఛింపఁబోరు;
లక్షాధికారి యా భిక్షాధికారి - భిక్షాధికారి తా భేదంబు గనఁడు;
భిక్షుకవృత్తియే విశ్వేశ! నాకు - జన్మజన్మముల ప్రసాదింపు మయ్య,
పాడిపంటలు గల్గి భాగ్యంబు గల్గి - ఎల్లవారలు సుఖియింతురు గాక!'

౧

చీకటి పడబోతున్నది. పొలమునుంచి మాసు

కొని అప్పుడే నాగేశ్వరరావు ఇంటికివచ్చి వసారాలో కూర్చున్నాడు. తల్లి గౌరమ్మ దగ్గరకు వచ్చి కూర్చున్నది. ఆమెకు ఏభై సంవత్సరముల వయస్సు ఉంటుంది. ముసలి దన్న మాటే. ఏమో చెప్పవలెనని ప్రయత్నము చేస్తుంది. కాని చెప్పలేకుండా ఉంది. చివరకు ఎట్లాగైతే నేమి గొంతుచేసుకొని "ఏమిరా నాయనా, ఎల్లుండి దశమి; మంచి రోజు; ప్రయాణానికి బాగా ఉందిట" అన్నది.

"అయితే ఏమంటావు?" అన్నాడు నాగేశ్వర రావు.

"ఏమీలేదు. మళ్లీ ఒకసారి పొమ్మన్నారు వెళ్లి వస్తావేమో నని."

"ఎందుకమ్మా, లాభము లేదు. నాప్రాణము విసుగెత్తి పోయింది. ఆయనవచ్చి ఆ ఊళ్లో ఉండమంటాడు: ఎంతసేపు చెప్పినా. నీ పిచ్చి కాని ఆయన కూతురును ఎంతమాత్రమూ పంపించడు."

"ఏదో సలహా ఆయన ఇస్తాడు. కాని ఎందుకు పంపించడు కూతుర్ని? ఎల్లకాలమూ ఆయన ఇంట్లో ఉంటుందా కూతురు? ఆయనకు మటు కాసంగతి తెలియదు?"

"నీకు తెలియదులే. సంగతి చెప్పినా వినడు. ఏం చేసేది?"

"నీవు గట్టిగా పట్టుబడితే ఆయన పంపించక ఏంచేస్తాడు?"

"ఏంచేస్తా డేమిటమ్మా; ఏదో సాకు చెపుతాడు. పోనీ, దానితో రమ్మని చెపుదామా అంటే అసలు కంటికి కనబడితేగా! కనబడ్డా మాట్లాడదుగా! ఏది చెప్పినా తలకాయ వంచుకొని ఊరుకొంటుంది."

"పాపము దానికేమి తెలుస్తుందిరా; నీవు ఆయనతో మాట్లాడవలెను; కాని, దానితో చెపితే ఏం లాభము? అది అభము శుభము ఎరగనిది. సిగ్గో ఏమో! కాబట్టే నీతో మాట్లాడదు."

"అబ్బ, నాకు తెలియదు. పోనీ నీవుపోయి తీసుకొనిరా."

"బాగా ఉంది. నీభార్యను పంపించమంటూ మామామగారి దగ్గరకు పోవలసింది నేనా? నీవు వెళ్లి తీసుకొనిరారా నాయనా!"

"నన్ను చంపకు. నాకు తెలియదు."

"నీకు తెలిసింది ఏమిటిరా మరి?"

"ఏమో నాకు అదంతా తెలియదు. నేను పోను."

"అయితే ఇట్లా ఒంటరిగానే ఉంటావా ఏమిటి?"

"ఆఁ."

"అయితే నేను జీవించిఉండగా నీకు సంసారము చేయడానికి ఇష్టము లేదన్నమాట. ఇది

నాకర్మము కామాల్ను. పోనీలేనాయనా నేను చచ్చిపోయినతర్వాతనే నీఇష్టము వచ్చినట్టు నీవూ నీభార్యా ఊరేగండి." అని ఆమెకంట్లనీళ్లు పెట్టుకోసాగింది.

"సరే. గోలగా ఉంది. మరి ఇప్పుడు నన్నేమి చేయమంటావో చెప్పు చూదాము."

"గోల ఏమిటిరా. నీవు ఈరాత్రికి బయలు దేరి పోనూ్నరువెళ్లి మీమామగారితో గట్టిగా చెప్పి నీభార్యను వెంటబెట్టుకొనిరా. ఆయన ఏవో సాకులుచెపితే నీవు ఏవోసాకులు చెప్పు. అంతగా అయితే నాకేదో పెద్దరోగము వచ్చిందనీ, అందుకోసరమయినా భార్యను పంపించమనీ గట్టిగా పట్టుబట్టు........ నీవు వెళ్ళకపోతే బాగుండదు. నిషేకము అయి రెండు సంవత్సరములు కావడమేమిటి: పట్టుమని పదిరోజులయినా అది మన ఇంట్లో ఉండకపోవడమేమిటి? విన్నవాళ్లూ చూసేవాళ్లూ ఏమను కొంటారో తెలుసునా?"

"సరే. అయితే ఈరాత్రికే ఆఖరుపర్యాయము వాళ్లఇంటికి వెళ్లుతాను. ఆయనపంపిస్తానన్నా సరే; లేక అది వస్తానన్నాసరే. ఇట్లాజరగక పొయ్యేట్లయితే ఇక ఈజన్మకు ఈభార్యాప్రస్తావన నీవు తీసుకొనిరానని వాగ్దానము చేసేట్లయితే వెళుతాను. లేకపోతే లేదు."

"సరే. అట్లాగే. ఇక రాకపోదు, నీవు ఇంత గట్టిపట్టు పడితే."

"అది కాదు. నేను కోరినట్టు వాగ్దానము చేస్తేనే వెళ్లేది. లేకపోతే వెళ్లను."

"అట్లాగేరా నాయనా."

"సరే" నంటే "సరే" ననుకొన్నా రుభయులు. తెల్లవారుజామునే నాగేశ్వరరావు భార్యను తీసుకొని రావడము కోసరము అత్తవారి ఊరు బయలుదేరినాడు.

౨

వెంకయ్య సంపన్నగృహస్థు. స్వార్జితము అనేది ఆటే లేదు. ఆస్తిఅంతా పిత్రుపితామహార్జితమే. ఒక్కతే కూతురు. ఇంక పిల్లలు లేరు. కూతురు పుట్టిన నాల్గుసంవత్సరములకే తల్లి చనిపోయింది. అతనికి అప్పటిలో వయస్సు ముదరకపోయినప్పటికిన్నీ మనస్సు విరిగి పోయినందువల్ల తిరిగీ వివాహము చేసుకోలేదు. ఇక అతనికి జీవితములో ఆలంబనము కూతురే అయింది. ఇంత కాచిపోయడానికి ఇంట్లో ఒక ముసలమ్మ దూరపు బంధువు ఉంది.

లోకము ఏమంటుందో అనేభయమువల్ల పిల్ల దానికి యుక్తవయస్సు రాగానే వెంకయ్య నాగేశ్వరరావు కిచ్చి వివాహము చేసినాడు. కాని కూతురు అల్లుడితో మరొకచోట ఐక పృథు ఉండవలసి వస్తుంది అనే సంగతి తోచేసరికి అతని గుండె నీరై పొయ్యేది; పట్టరాని ఆవేదన కలిగేది. ఈసంగతి గుర్తించే కాబోలు భాగ్యవంతులతో సంబంధము చేయక సామాన్యవసతిగల నాగేశ్వరరావుకు కుర్రదాన్ని ఇచ్చి వివాహము చేసినాడు.

నాగేశ్వరరావు తండ్రి బెజవాడ సమీపము లోఉన్న రామవరప్పాడుగ్రామములో వ్యవ

పాయము చేసుకొని జీవనముచేసే సామాన్య గృహస్థు. విశేషభూవసతి లేకపోయినా భూగర్భముచీల్చి భూదేవిదాచిపెట్టుకొన్న అమృతాన్ని పైకిలేవనెత్తి సస్యములు గా అమృతాన్ని పంచిపెట్టి జీవనముచేస్తూ ఉండేవాడు. నాగేశ్వరరావు ఆటే పెద్దతరగతులలోకి రాక పూర్వమే వివాహమూ అయినది; తండ్రిమరణించడమూ తటస్థించినది.

సాధారణముగా పెద్దలనూ, చిన్నలనూ, అందరినీ వ్యామోహపెడుతూ ఎందుకూ కొరమాలిన వాళ్లనుగా చేస్తున్న గుమాస్తా గిరి వైపుకు అతనిమనస్సు పోలేదు. చేనికి కరగా వేసి ఎప్పుడో వాటి చిన్నప్పుడు తనతండ్రి ఇన్ని నీళ్లుపోసిన విశ్వాసముచేత కల్పతరువులయిన కొబ్బరిచెట్లు యేటికి యేడాది ఎప్పుడు బడితే అప్పుడు అతను కావలెనను కొన్నప్పుడల్లా పదిరూపాయలు ఇస్తూ వచ్చినవి. ఇందువల్ల అతను వ్యవసాయమే వృత్తిగా పెట్టుకొన్నాడు.

అతనికి ఇరవై సంవత్సరములు వచ్చేసరికి సీతమ్మ రజస్వల అయినది. లోకాచారమునుసరించి కొంతకాలమయిన తరువాత వెంకయ్య కుర్రదానికి నిషేకముహూర్తము పెట్టించినాడు. నిషేకము జరిగింది. అయితే మొదటనుంచీ కూడా వెంకయ్యకు అల్లుడూ వియ్యపురాలూ వచ్చి తనఇంట్లో ఉండవలెనని సంకల్పము. నాగేశ్వరరావుకు ఇది ఎంతమాత్రమూ ఇష్టము లేదు. పోనీ వెంకయ్యే కూతురుతో సహా వెళ్లి అల్లుడిదగ్గిర ఉండకూడదా అంటే అతను ఇల్లూ వాకిలీ వదిలిపెట్టలేడు. పైగా ఆ ఊరికి అతను కరణము కూడాను. ఒకవేళ ఇల్లూ వాకిలీ భూమీ పుట్రా వదిలిపెట్టి వెళ్లి కూతురుదగ్గిర ఉండవలెననుకొన్నా ఆకరిణీకము వదిలిపెట్టి వెళ్లవలెనంటే మాత్రము మనస్సు ఒప్పుకొనేది కాదు. అది కరిణీకములో ఉన్న మజా.

సీతమ్మకు నిషేకమయి రెండుసంవత్సరములు అయినప్పటికిన్ని కాముడు గుడ్డివాడు అయినందువల్లనో, మరి కొంటెతనమువల్లనో ఆమె హృదయకవాటాన్ని తెరవలేదు; దగ్గరకు అయినా పోలేదు; దూరమునుంచి అయినా చూడలేదు. ఆమె ముగ్ధగా పెరిగిన ముగ్ధ. ముగ్ధ ఏమిటి? వయస్సువల్ల అవయవములలో మార్పు కలిగినది కాని హృదయములో మార్పు కలుగలేదు.

నాగేశ్వరరావు హృదయకవాటాన్ని తెరవడమే కాకుండా మరిఫిరంగులతో కాల్చివేయసాగినాడు మదనుడు. పోనీ నాగేశ్వరరావు హృదయము అన్యథా పోయినా ఎట్లా ఉండేదో? అట్లా ఎందుకు జరుగుతుంది? అట్లా జరిగితే పోకు ఏముంటుంది? అతను కూర్చున్నా, నిలుచున్నా, పడుకొన్నా, ఏమిచేసినా సీతే అతని హృదయాన్ని ఆకర్షించేది. ఆ రూపము, ఆమృదుమధుర కంఠస్వరము, ఆ అమాయికత్వము తప్ప మరొక రూపము, మరొక కంఠస్వరము అతని హృదయానికి ఉచ్చులు పెట్టలేకపోయినవి. ఒకప్పుడు అత్తవారింటిలో ఉందామని నిశ్చయించినా క్షణ

ములో వైరిత్వాత్రమువచ్చి ఊహాలను పాడు చేసేది. ఒకవేళ త్వాత్రమును చంపుకొంటే అప్పటికి వ్యవసాయముమువచ్చి అడ్డుపడేది.

3

ఆతెల్లవారుజామున బయలుదేరి ఉదయానికి నాగేశ్వరరావు అత్తవారిఇంటికి వెళ్లినాడు. ఉచితరీతిని మామగారు అల్లుణ్ణి సత్కరించినాడు. మామగారి ఇంటివాకిలి సమీపించే వరకు ఉన్న పట్టుదల నాగేశ్వరరావుకు మామగారిని చూడగానే కొంచెము సన్నగిలింది. అందులో ఆయన సత్కారమును అందుకొన్న తరువాత సంగతిచెప్పవలసిన పనే లేదు. అయితే ఈదఫా మాత్రము అల్లుడి లాగా ప్రవర్తించడానికి కొంచెము ప్రయత్నము చేయసాగినాడు.

అపగలు భార్యతో ఏకాంతముగా మాట్లాడడానికి అవకాశము లేకపోయింది.

సాయంత్రమప్పుడు మామగారితో పిలుచూసుకొని మెల్లిగా తినువచ్చిన పని చెప్పినాడు. ఆయన మామూలు పద్ధతిలో "సరే చెప్పకుండా పంపిస్తాను. ఇకవస్తున్నది శ్రావణమాసము. అమ్మాయికి శ్రావణ మంగళవారము నోము ఈ సంవత్సరముతో అయిపోతుంది. ఈమాసము వెళ్లిపోయిన తరువాత నేనే స్వయముగా అమ్మాయిని వెంటబెట్టకొనివచ్చి నీఇంట్లో దిగవిడుస్తాను. నాఇంట్లో ఎల్లకాలమూ ఉంచుకోవడానికి వీలవుతుందా నాయనా మరి? నేను మటుకు అంత అవ్యక్తుణ్ణా! ఇదివరకెప్పుడయినా పంపనన్నానా? ఏదో సందర్భపడలేదు కాని ......" అంటూ ఉండగానే "నాకదంతా తెలియదు. రేపు మీరు పంపిస్తేగాని వీలులేదు. నోములు అక్కడే నోచుకోవచ్చును" అన్నాడు నాగేశ్వరరావు.

"అట్లా కాదోయి, కోపపడకు. అక్కడ నోచుకోకూడదని అంటూనా? ఏదో తల్లిలేనిపిల్ల కాబట్టి ఇక్కడే నోచుకొని వస్తుందని అంటున్నాను కాని; నేను పంపించనని ఎప్పుడన్నా అన్నానా? అట్లాంటి ఉద్దేశ్యమయినా లేదే! అట్లా అన్నా చెల్లుతుందా?"

"మీరు రేపుమధ్యాహ్నముర్రైలుకు మీఅమ్మాయిని ప్రయాణముచేసి పంపించితీరవలెను."

"సరే అట్లాగే. కాని నీవే సలహా ఇయ్యి. నాకు ఆడదిక్కూ ఏమీ లేదన్న సంగతి నీకు తెలిసిందే కదా. ఇప్పుడు కుర్రదాని వెంట వచ్చేవారు ఎవరూ లేరు. ఒకనెల అయిన తరువాత నైతే దాని పినతల్లిని బ్రతిమాలి వెంట పంపిస్తే ఆమె ఒకవారము రోజులు ఉండి వస్తుంది. అప్పుడు బాగుంటుందని నా అభిప్రాయము."

"అయితే వెంట మరొకరు ఎందుకు?"

"కాదోయి. అది కొత్తగా నీ ఇంటికి వస్తూ ఉండె మరి. అంతా కొత్త. వెంట ఎవరయినా ఉండవద్దటోయి?"

"కొత్త ఏమిటి. ఇప్పటికి......రెండు సంవత్సరములయితే?—మీరు రేపు పంపించి తీరవల్లెను."

"సరే నీ ఇష్టము; నీ భార్య ఇష్టము. నేను ఎంత చెప్పినా నీవు వినదలచుకోలేదు. కానీ, దాసింగో చెప్పు [illegible]గే తీసుకోవద్దు."

ఉభయులూ భీష్మించుకొని ఉన్నారు. అతనికి సంకల్పమైనది [illegible] వచ్చింది. ఇక భార్యకు [illegible] ఎట్లాగైనా తీసుకోవద్దని చెప్పినాడు.

[illegible]

త్రేతాయుగములో [illegible], ద్వాపర యుగములో [illegible], కలియుగములో [illegible] కిరసనాయిల్ [illegible] చేస్తూఉన్న కోటి [illegible] వారి [illegible].

బహుశః ఆహానుమంతుడే [illegible] నిరూపించి [illegible] లిస్తూ ఉండినాడేమో. కాకపోతే [illegible] వివాహము చేసుకోకుండాను, సీతా నాగేశ్వర రావుకు స్వయంగ్రాహ [illegible] ఉండడము ఎట్లా సంభవిస్తుంది.

సీతమ్మ మౌనముద్ర ధరించింది. అతను ఏమేమో చెప్పినాడు. బెదిరించినాడు, బెదిరి లేదు. [illegible] కొట్టడము మొదలుపెట్టినాడు. ఆమెను [illegible]లో పెట్టి [illegible] చేస్తున్నాడు. [illegible] ఏమేమో అన్నాడు. [illegible] ఆమె [illegible] ఉంది.

[illegible] "[illegible] నా మీద దయ [illegible] నా [illegible]?" అని ప్రశ్నించినాడు. ఆమె [illegible] "వస్తాను" అన్నది. [illegible] కని [illegible] "[illegible] వస్తాను," [illegible] "ఇప్పుడేం [illegible]" అన్నాడు.

"[illegible] తాను." అన్నాడు.

"[illegible] పిల్లవాడేం? పాలు [illegible]!" కోపముగా ఒక్క [illegible] ఊరుకొని "నువ్వు రేపు పదిగంటల లోపుగా రాకపోతే సుమా! పట్టికట్టి [illegible] తీసుకొనిపోతాను తెలుసునా?" అన్నాడు.

* * *

తెల్లవారింది. వెంకయ్య ఉదయమే నాగేశ్వరరావు నిద్రలేవక పూర్వమే ఎక్కడికో వెళ్లిపోయినాడు. ఎనిమిదిగంట లయింది; తొమ్మిదిగంట లయింది; తొమ్మిదిన్నర అయింది; పదిగంటలు కావస్తున్నది; అయినా ఇంటికి వచ్చేజాడ కనిపించలేదు. పదింముప్పావుకు రైలు బయలుదేరుతుంది. క్షణక్షణముకు ఎంత ఎక్కువయినట్లుగానే నాగేశ్వరరావు కోపమూ ఎక్కువయి పోతున్నది. ఇంట్లో ముసలమ్మను వంటకానీయమని తొందర పెడుతున్నాడు. సీతను సామాను సర్దుకోమని తొందర పెడుతున్నాడు. మామగారిని వెతికి పిల్చుకొని రావడానికి ఇంట్లో ఉన్న జీతగాళ్లను తోలినాడు.

పదిగంట లప్పుడు ఒకజీతగాడు తిరిగివచ్చి ఆయన ఒంటిగంటదాకా రావడానికి వీలులేనట్టున్నూ అల్లుణ్ణి భోజనము చేయమని చెప్పినట్టున్నూ చెప్పినాడు.

అతనికళ్లు భగ్గున మండిపోయింది. ఒక చెంప ముసలమ్మ "నాయనా, అబ్బాయి వచ్చినతరువాత పోదువుగానిలే నాయనా" అంటుంది. భార్య ఏమీ మాట్లాడదు. భోజనము చేసినాడు. ఒకబండిని తీసుకొనివచ్చి ఇంటిఎదుట నిలువబెట్టినాడు. భార్యనురమ్మని ఆజ్ఞాపించినాడు. ఆమె యథాప్రకారము మౌనముద్ర వహించింది. ఇటూఅటూ కదలనైనా లేదు, మెదలనైనా లేదు.

ముసలమ్మమాత్రము "నాయనా రాత్రిరైలుకు అబ్బాయితో చెప్పి సీతను పంపిస్తాను. ఉంపుతానాయనా, తొందరపడకు" అంటూ బ్రతిమాలుకొను మొదలుపెట్టింది. అవినామాటలు వినిపించుకోలేదు. ఆఖరున ద్వారము భార్యను సమీపించి అత్యంతాదరముతోనూ, కోపముతోనూ, "రావా, రావా," అన్నాడు. కొంచెము నిగ్రహముతో "నాన్న ఇంటికి రాని యండి" అన్నదామె. "కాదు. ఇప్పుడే రావాలె." ఆమె ఊరకొన్నది; జవాబు చెప్పలేదు. ఆమెను కోపముగా చూస్తూ "రావేం?" అన్నాడు. జవాబు ఆమె నోటినుంచి రాలేదు. కాని ఆమెకళ్ల వెంట నీళ్లు కారసాగినవి.

నాగేశ్వరరావు బండి ఎక్కినాడు; స్టేషన్‌కు వచ్చినాడు; బెజవాడబండిలో కూర్చున్నాడు. అతనిమనస్సు చంచలము అయిపోయింది. కోపమూ, ఇక అసమర్థతకు విచారమూ ఎక్కువయిపోయింది. ఏదో ఒక నిశ్చయముగా మనస్సు నిలిపికోవడానికి తగినంత మనోధైర్యము లేకపోయింది. ఇకనెన్నిహేతువులు నెరవేరినా సంసారం ఉడిగిపోలేదనుకొన్నాడు. ఎందుకోనేమో సంసారం ఉడిగిపోలేదో అతనికే తెలియదు. అతని మనస్సంతా అయోమయము అయిపోయింది.

బెజవాడలో రైలుదిగగానే తన చిన్ననాటి సహాధ్యాయుడున్నూ మిత్రుడున్నూ అయిన ఒక లాయరుదగ్గరకు వెళ్లినాడు. తనదురవస్థఅంతా చెప్పుకొన్నాడు. ఇక నేమిచేయవలెనో చెప్పమని అతన్ని సలహా అడిగినాడు. నాగేశ్వరరావుకు సలహా ఇవ్వడానికి తిరిగి ఒకసారి హిందూలాలో వివాహఘట్టమంతా చదివి—

అందుకు సంబంధించిన మరికొన్ని గ్రంథములు కూడా చూసి చివరకు Restitution of conjugal rights కోసరము దావా తీసుకొని వస్తే భార్యను కోర్టువారు స్వాధీనము చేస్తారని చెప్పినాడు. తన భార్యను రక్షించుకోవడము అనే విషయం అతని హృదయములో బాగా బలపడింది. ఇంకొక పద్ధతి కూడా లేదా అని ప్రశ్నించే సరికి ఆలయాచారు ఆలోచించి తన మామను భార్యను Immoral and illegal purposes కోసరము ఇక్కడ ఉంచి పెట్టుకొన్నట్లు మామగారి మీద దావా చేయవచ్చు నన్నాడు. దానికి ఈ రెండు పద్ధతులూ సరిపోయేవి.

౫

సాయంకాలమునకు ఇంటికి చేరినాడు. ఇంటికి వెళ్ళగానే తల్లి "కోడల్ని అయినా తీసుకురా లేదట్రా" అని ప్రశ్నించింది. అతి కోపముతో "ఇకముందు ఆ ప్రస్తావన నా దగ్గర తేవద్దమ్మా" అన్నాడు. జరిగిన సంగతి విన్న తరువాత నిదానముగా చెప్పగా విని ఆమె ఊరుకొన్నది.

రాత్రి భోజనము చేసి పడుకొన్నాడు. నిద్ర పట్టలేదు. ఏమేమో యోచనలు చేయసాగినాడు. భార్యను కోసి మామగారిపైన కసి తీర్చుకోవడము పెద్ద తప్పని అనుకొన్నాడు. అట్లా చేయడానికి ఏ మాత్రమూ ఇష్టము లేక పోయింది. ఇక మార్గమేదో అతనికి గోచరించలేదు. ఒకవేళ బలవంతముగా భార్యను తీసుకొనివచ్చినా అందువల్ల మరింత దుఃఖమే కాని సంతోషము ఆవగింజ అంత అయినా ఉండదని గుర్తించినాడు. ఆలోచించి ఆలోచించి హృదయము శూన్యమయిపోయింది. పిచ్చివానికి మల్లె అయిపోయినాడు. కొంతసేపు అయిన తరువాత ఊపిరి తెచ్చుకొన్నాడు. నిద్రపోవలెనని ప్రయత్నము చేయసాగినాడు. నిద్రరాలేదు. ఏదైనా పుస్తకము చదివితే నిద్రవస్తుందేమో ననుకొన్నాడు. పుస్తకము కోసరము అల్మారులో వెతకడము మొదలుపెట్టినాడు. 'శృంగారహారి' తీసినాడు. ఇక ఏ పుస్తకము చదువుదామనేది ప్రశ్న. పుటలు [illegible] కొంతసేపు అటూ ఇటూ తిరగవేసి చివరకు "[illegible] నిర్వాణము" ఘట్టముతీసి పద్యము చదవడము మొదలుపెట్టినాడు.

> "అంగనాజనక భయహారిణైన గాంగ
> వారియున్నదైన యమునా మనోహరి యగుచు
> సారియగు కల్కి కుముకొమిటారి చన్ను
> గోయియుండైన వాసంబు సేయవలయు."

ఈ పద్యము అతనికి బ్రహ్మానందము కలుగజేసింది. ఆ పద్యాన్నే తిరిగి తిరిగి చదివినాడు. ఎంతసేపు చదివినా ఆ పద్యమే. మరికొంతసేపటికి పై పద్యములు చదువవలెననే సంకల్పము కలిగినది.

> "నృమహాబహుభిర్యుక్తైః యుక్తిభిస్తైః ప్రలాపైః
> ద్వయమిహ పురుషాణాం సర్వదా సేవనీయమ్;
> అభినవమదలీలా లాలసం సుందరీణాం
> స్తనభరపరిఖిన్నం యౌవనం వా వనం వా."

ఈ పద్యముతో "భర్తృహరి"ని మూసి అవతల పెట్టినాడు. ఇక యోజన ప్రారంభించినాడు. "యౌవనంవా వనంవా" అనేది తప్ప మరొకటి తోచకపోయింది.

ఇదివరకంతా యౌవనాన్ని గురించి ఊహాగానము చేస్తూ ఎన్నెన్నో సౌధములను భావవీథిలో కడుతూ వచ్చినాడు. ఇప్పుడా సౌధములన్నీ విచ్ఛేదమయిపోయినవి. ఇక "వనం" విషయమయి ఊహాగానము చేయ మొదలు పెట్టినాడు. ఇక మరొక తలంపు అతని తలలో జొరబడకుండా వచ్చింది. చిత్తస్థైర్యము లేని వాడికీలోకములో గతి స్నేహితులూ పుస్తకాలు. ఈ రెంటి వారివారి పరిస్థితులను గమనించకుండానే తల్లకిందులు చేస్తవి.

ఇక నాగేశ్వరరావుకు 'యౌవనంవా వనంవా' రామనామస్మరణ అయిపోయింది. యౌవనపు ఊహేలేదు. అది అలభ్యమయిపోయినదని నిశ్చయించినాడు. ఇక నెన్నడూ భార్య ప్రస్తావన ఎవరితోనూ చేయలేదు; అసలు తల్లితోనైనా చేయలేదు. ఎవరయినా ఆ ప్రస్తావన చేయవచ్చినా అవకాశమిచ్చేవాడు కాడు. తల్లి అయినా తరువాత ఆవిషయము అడగలేకపోయింది. అడిగినా చిరునవ్వుతో ఊరుకొనేవాడు.

రోజురోజుకు వైరాగ్యము ముదర సాగింది. భర్తృహరి అతనికి సుందరకాండ- భగవద్గీత అయిపోయింది. కేవలము పారాయణే చేస్తూ ఉండేవాడు. మామగారి దగ్గరనుంచి మూడు నాల్గుఉత్తరములు వచ్చినవి. పైన దస్తూరి చూసి ఫలానావారివని గ్రహించి విప్పి అయినా చూడలేదు. అవి విప్పచదివితే తన ఊహా ఏవిధముగా మారిపోతుందోనని భయము. మూడు మాసములు అయింది; నాల్గుమాసములు అయింది. భార్య అతనిదగ్గరికి రానూలేదు; అతనికా గాని పిల్వనూలేదు. వైరాగ్యములో మునిగి తేలుతున్నాడు. తల్లికి అతనివిషయము కొంతబెంగగానే ఉండేది.

౬

అతనికి తీర్థయాత్రాభిలాష కలిగింది. అదివరకు వ్యవసాయము చాలామటుకు మస్తు తగ్గచేసినాడు. ఇప్పుడు భూములన్నీ మక్తాకు ఇచ్చివేసినాడు. కొంత ధనము అదనముగా పుచ్చుకొన్నాడు. ఇంకా మరికొంత ధనము తీసుకొని ఒక శుభముహూర్తములో తీర్థయాత్రకు తల్లితోసహా బయలుదేరినాడు.

దేశదేశములూరా తల్లితో తిరిగినాడు. చిట్టచివరకు సింహాచలము చేరినాడు. అప్పటి కతని ప్రకృతిలో మరొకమార్పు కలిగింది. వైరాగ్యముకుతోడుగా భగవద్భక్తి ఎక్కువయింది. అందులో ఉత్తర హిందూస్థానములో తిరుగుతున్న రోజులలో రాధాకృష్ణతత్త్వము కొంచెం కొంచెము తలకెక్కింది. జగన్నాథము వచ్చే సరికి ఒకవిధముగా ఉన్మత్తావస్థలో ఉన్నాడనే చెప్పవచ్చును. అసలతని తలంపు ఒక కొంతకాలము జగన్నాథములో ఉండిపోయి శ్రీ కృష్ణచైతన్యులవారు ప్రతిపాదించిన రాధాకృష్ణభావము సవగాహన చేసుకొనవలెననే.

ఈ మార్పు తల్లి కనిపెడుతూనే వచ్చింది. కాని ఆమె ఏమిచేయగలదు. తొందరగా ఇంటికి కుమారుణ్ణి చేర్చవలెననుకొని ప్రయాణము తొందర చేయసాగింది. సింహాచలము వారు వచ్చేసరికి అక్కడ కలరా అతి తీవ్రముగా ఉంది. గ్రహచారవశమున తల్లికి కలరా తగిలింది. ఆమె బ్రతుకుతుందనే ఆశ పోయింది. తుద కామె మరణించింది. ఆమెకతనెంతో ఉపచారము చేసినాడు. కాని లాభము లేకపోయింది. యథావిధిగా ఆమె అపరకర్మలన్నీ నెరవేర్చినాడు. ఇక ఇంటికి వెళ్ళవలెననే—అతని కొకచోట ఇల్లు ఉన్నదనే విషయమే జ్ఞాపకము లేదు. సింహాచలములోనే నిలచిపోయినాడు.

వంగవైష్ణవయతులలో వైష్ణవసన్న్యాసుల వద్ద నిద్రాహారములు లేకుండా కాలక్షేపము చేయడము మొదలుపెట్టినాడు. భక్తిగ్రంథములు చదవడానికోసరము ఉరియా, బెంగాలీ భాషలు పఠించినాడు. అతనికి శ్రీకృష్ణచైతన్యులవారు లక్ష్యమయిపోయినారు. ఆ మహామహునికి మల్లెనే తానూ రాధాదేవి కృష్ణుకోసరము అనుభవించిన విరహబాధ అనుభవించసాగినాడు. అతనే రాధ అయిపోయినాడు. రాత్రింబవళ్ళు అదే ధోరణి.

కృష్ణాష్టమినా డుదయము స్నానము చేసి ప్రాతఃసంధ్యావందనము ఆచరించి శ్రీకృష్ణధ్యానము చేసుకొంటూ కూర్చున్నాడు. అతని కప్పుడు

"ఒంటిదిరుగుచు గోరిక లుజ్జగించి
శాంతిజేకొని పాణిభాజనుడనై ది
గంబరుడనై సమస్తకర్మంబు లెపుడు
మొదలు చెఱగంతు పరమేశ, సదయ
[హృదయ!"

అనే పద్యరాజము చెవులల్లో గింగురెత్తడము మొదలుపెట్టింది. లేచి నిలుచున్నాడు. పద్యము మరల నొక్కపర్యాయము స్మరించి చూసినాడు. మఠాధిపతి వైష్ణవస్వామి దగ్గరకు వెళ్ళినాడు. ఆశ్రమము ఇవ్వమన్నాడు. అంత ఉన్నవాడికి ఆశ్రమము ఇవ్వడాని కాయన శంకించి కొంతకాల మయినతరువాత ఇస్తానన్నాడు.

హృదయము ఆమాటకు వికలమయిపోయింది. భూమి పుట్రా అంతా ఆసింహాచలములో ఉన్న శ్రీకృష్ణమఠముకు వ్రాసి రిజిష్టరు చేయించినాడు. ఒక్కసారి నిశ్చలముగా యోజించినాడు. ఒకరు ఆశ్రమము ఇచ్చేదేమిటన్నాడు. ముండనము చేయించుకొన్నాడు. వంగవైష్ణవ సాంప్రదాయము ప్రకారము ధౌతవస్త్రము ధరించినాడు. శ్రీ చైతన్యాలయముకు వెళ్ళినాడు. సాష్టాంగ దండప్రణామము చేసినాడు. బయటకు వచ్చినాడు. "ఏడీ శ్రీకృష్ణుడేడీ? ముద్దులకృష్ణుడేడీ?" అన్నాడు. ఎక్కడికో బయలుదేరినాడు. ఎక్కడికి వెళ్ళుతున్నాడో అతనికే తెలియదు. వెళ్ళిపోయినాడు. ఏమయినాడో!

౭

అల్లుడు ఏమిహాని చేస్తున్నాడో నను కొంటూ ఆరోజు మధ్యాహ్నము పన్నెండు గంటలప్పుడు వెంకయ్య ఇంటికి వచ్చినాడు. సంగతి సందర్భాలు తెలిసినవి.

రెండురోజులు అయిన తరువాత తన్ను క్షమించ మంటూనూ, నాల్గురోజులలో తప్పకుండా కూతుర్ని తీసుకొని వెళ్లేట్టున్నూ ఉత్తరము వ్రాసినాడు. ఉత్తరముకు జవాబు వచ్చి తీరు తుంది అనుకొన్నాడు. అయితే రాలేదు. కొంత ఆదుర్దా ప్రారంభమయింది. ఒక వార ములు రోజులు ఆదుర్దాపడి తిరిగి మరొక ఉత్తరము వ్రాసినాడు. నాల్గు ఉత్తరములు వ్రాసినా జవాబు లేకపోయింది. కారణము తెలుసుకోలేకపోయి నాడు. పరిపూర్ణముగా కోపమువచ్చింది. తనూ క్షమించమంటూ అనేకసార్లు వ్రాయడము నుంచి అల్లుడికి పొగరెక్కువయిపోయిం దను కొన్నాడు. తనంటే అలుసుఅయిపోయిం దను కొన్నాడు. భీష్మించుకొని ఊరుకొన్నాడు. వాడికవసరమువచ్చి వాడు దారికి వచ్చినప్పుడే ఆవిషయము ఆలోచించవచ్చునని మెదలకుండా ఊరుకొన్నాడు వెంకయ్య.

అయితే అతని స్నేహితులు మాత్రము ఊరుకోవడము మంచిది కాదని వెంటనే కూతుర్ని తీసుకొనివెళ్లి దిగబెట్టి రమ్మని సల హా చెపుతూ వచ్చినాడు. వెంకయ్య భయము ఏమిటంటే తీరళ్లా కూతురూ, తనూ వెళితే ఇంట్లోకి రానీయకుండా వెళ్లగొట్టి పరాభవము చేస్తాడేమోనని. తను అడిగినప్పుడు కొమార్తెను పంపకపోవడము అతనికి పరాభవము అనే సంగతిమటుకు జ్ఞాపకము లేకపోయింది. పోనీ ఏది ఎట్లా అయితే అట్లా అవుతుందని ఊరుకోనూ లేకపోయినాడు. ఏమీచేయనూ లేకపోయినాడు. ఆలోచించి ఆలోచించి అల్లుడి సంగతి సందర్భములు కనుక్కొనివస్తే కూతుర్ని తీసుకొని వెళ్లవచ్చు ననుకొని ఒకస్నేహితుణ్ణి ఆ ఊరు పంపించినాడు. ఆ స్నేహితుడు తిరిగివచ్చి అల్లుడూ, అతని తల్లీ తీర్థయాత్రలకు వెళ్లిపోయినట్టు చెప్పినాడు. ఇక చేసేది ఏముంది? అయితే ఊళ్లో వాళ్లమటుకు ఇది ఏదో కీడుకే వచ్చింది అన్నారు. కాని వెంకయ్యకు మాత్రము ధైర్యమే! వారు తీర్థయాత్రలనుంచి తిరిగిరాగానే కూతుర్ని తీసుకొనివెళ్లి దిగబెట్ట వచ్చు ననుకొని నిశ్చింతగా ఊరుకొన్నాడు.

ఇంతకూ మన్మథుడు ఉత్తకొంటెవాడు. కాకపోతే ఇన్నాళ్లు ఊరుకొన్నవాడు ఈ సమయములో సీతమీద విసురుపుచ్చుకొని పూలు వేసినాడు. ఆమె కింక స్వతంత్రతపోయింది. సీత కిప్పుడు అహోరాత్రములు పెనిమిటిని గురించిన చింత తప్ప మరొకచింత లేకపోయింది. పెనిమిటిదగ్గిరకు ఎప్పుడెప్పుడు వెళుదామా అని ఉవ్విళ్లూరడము మొదలుపెట్టింది. కొద్ది రోజు లయిన తరువాత అసలు పట్టలేకపోయింది. తండ్రితో ప్రస్తావన చేయవలె ననుకొంటుంది: అయితే సిగ్గు. ఏమని మాట్లాడవలెనో తెలియక గిజాటుపడడము మొదలు

పెట్టింది. ఎవరితోనైనా సంభాషించడానికైనా మిత్రులు లేరు. పోనీ పెనిమిటికి తన్ను తీసుకొని వెళ్ళమంటూ ఉత్తరము వ్రాతామా అనుకొన్నది. ఈ ఊహ మరింత బాధాకరమయింది ఆమెకు. చివరకు ఒకనాడు పొద్దుటే నేరుగా తండ్రిదగ్గరకు చేరింది. ఏదో మాట్లాడ వలెనని ప్రయత్నమయితే చేస్తుంది. కాని ఏమీ మాట్లాడలేకపోయింది. తండ్రి అది కని పెట్టి "ఏమమ్మా, ఏమిటి" అన్నాడు.

"అయితే నాన్నా, రామునిదగ్గరనుంచి ఉత్తరమేమీ రాలేదు కదూ."

"అవును. అయితేనాళ్ళు-మీమామగారూ మీ ఆయనా ఊళ్ళో లేరుట. తీర్థయాత్రలకు వెళ్ళి పోయినారుట."

"అల్లాగా; ఎన్నాళ్ళయింది?"

"అదేమో తెలియదు. మొన్న మన శివయ్యను పంపిస్తే వాడు కనుక్కొనివచ్చి చెప్పాడు."

"మరెప్పుడు వస్తారో?"

"మనకెట్లా తెలుస్తుంది."

"తెలియదూ?

"తెలిసేమార్గమేమీ లేదు."

"ఎందుకు వెళ్ళారో తీర్థయాత్రలకు?"

"అందరూ ఎందుకు వెళతారో వాళ్ళూ అందుకే వెళ్ళిఉంటారు."

"కాదు నాన్నా, వారికి మనమీద విరక్తిపుట్టి వెళ్ళిపోయినారేమో, ఇక రారేమో; ఎల్లాగా?"

"నీకేం వెర్రా? తీర్థయాత్రలకు వెళ్ళినవాళ్ళు మళ్ళీ రాకుండా అక్కడే కూర్చుంటారా? ఏం మాటలు? వస్తారులే."

"అల్లా కాదు నాన్నా, వారికేదో చాలాకోపము వచ్చి వెళ్ళిపోయి ఉంటారు. ఆనాటి వారికెంతో కోపమువచ్చింది. నీవు మామగారికి ఉత్తరములు వ్రాసినా జవాబు వ్రాయలేదు కదూ."

"అయితే అది నా తప్పా. నీవు వెళ్ళిపోకపోయి నావు ఆరోజునే ఇప్పటికి దిగులులేకుండేదానివి."

"నీవు ఆరోజున ఎందుకు ముఖము త్రిప్పించావు?"

"నాకేదో భయమై ఉండిపోయినాను. నన్ను నీపెని మిటిదగ్గరకు వెళ్ళవద్దని నేను చెప్పినానా?"

"అమ్మనుమ్మా, ఎంతవాడివి నాన్నా! ఎంతమాట అంటున్నావు. నిజముచెప్పు, నేనువెళ్ళకపోవడము నీకప్పుడు ఇష్టమేనా?"

"నా ఇల్లు వదలిపెట్టడము నా కిష్టములేకపోయి నా నీవు నీపెనిమిటిదగ్గరకు వెళ్ళనంటే నాకక్కర లేదా?"

"అప్పుడు మాట మాత్రము ఈ విషయము చెప్పావా నాన్నా? నన్ను అన్యాయం చేశావు. ఇప్పుడు వారికెంతో కోపమువచ్చి ఉంటుంది. నేనుపోతే ఇక నా ముఖము చూస్తారా? అయ్యో నాకొంప తీసినావు నాన్నా. ఇప్పుడు నేను వెళ్ళిపోతాను. నీవు ఇంతమాట అన్న తరువాత నీఇంట్లో నేను ఉంటానా? నేను వెళ్ళిపోతాను. సాయంత్రమునుంచి వెళ్ళిపోతాను. నీతోడుగాన్నీ అయినా వెంట ఇస్తావా? పోనీ నీతోడుగా ఉండరు? నాపెనిమిటిదగ్గరికి నేనే వెళతాను.

సాష్టాంగపడతాను; తలమొత్తుకుంటాను; బుద్ధి గడ్డితిన్నదంటాను; ఇక ఉండను. వెళ్ళిపోతాను.

"మీా ఆయన ఇప్పుడు రామవరప్పాడులో లేడు తెలుసునా? ఎక్కడున్నాడో తెలియదు మరి. అంత తొందరపడకు."

"తొందరేమిటి ఎక్కడుంటే అక్కడికే వెళు తాను. ఏతీర్థములోనైనా కలసుకోలేక పోతా నా! చూస్తాను."

"అటే తొందరపడకు. కాస్త నిదానించు."

౮

తన్ను పెనిమిటినీ త్వరగా కూర్చమని హను మంతుణ్ణి ఇప్పుడు ప్రార్థించడము మొదలు పెట్టింది. పూర్వము అంటే ఎనిమిదిమాసముల కిందట పెనిమిటి తన్ను తీసుకొనిపోకుండా చేయుమని హనుమంతుణ్ణి ప్రార్థించింది. ఇప్పు డేమో ఇట్లా ప్రార్థిస్తున్నది. హనుమంతు డేమి ఆమె బంట్రోతా?

ఇప్పు డామె తహతహ లాడడము మొదలు పెట్టింది. తండ్రిమీాద ఉపద్రవమయిన కోపము వచ్చింది. తండ్రిని చూసినకొద్ది కోపము ఎక్కువ కావడము మొదలుపెట్టింది. తండ్రికి ఆప్తుడయిన శివయ్య అనే బ్రాహ్మణుడితో శోభపెట్ట సాగింది. పెనిమిటిజాడ కనుక్కొని రమ్మని ఆ బ్రాహ్మణుడిని ఎంతో తొందర చేయసాగింది. ఆబ్రాహ్మణుడు వెంకయ్యతో చెప్పి రామవరప్పాడు వెళ్లినాడు నాగేశ్వర రావుజాడ కనుక్కొవడానికి. ఆయన అతి ప్రయాసమీాద సంగతి సందర్భములు విచా రించి తిరిగివచ్చి, నాగేశ్వరరావు జగన్నాథ క్షేత్రము చేరినట్టున్నూ, అక్కడ తల్లి మర ణించినట్టున్నూ, అతనుఆ స్త్రీనంతా ఏదో వైష్ణవమఠముకు రిజస్టరు చేయించి ఉంటాడనీ ఎందువల్లనంటే భూములపట్టా ట్రాన్సుఫరుకు ఆఊరికరణముగారి దగ్గరకు వచ్చినట్టున్నూ చెప్పినాడు.

ఈవిషయము వినేసరికి సీతకు మరింత పిచ్చి ఎక్కింది. తాను నీలాచలము వెళ్లి భర్తను చూడవలెనని పట్టుపట్టింది. ఆపూటభోజనము మానివేసింది. తండ్రిని తన యుక్తకాలములో బాధ్యతను బోధించలేదని నిగదూషించడము మొదలుపెట్టింది. ఆసాయంత్రము రైలుకే బయలుదేరింది. తండ్రికూడా ప్రయాణమయి నాడు. తండ్రి తనవెంట రాకూడదని శాసించ డం మొదలుపెట్టింది. తండ్రికి కూడా విసు గెత్తిపోయింది. చిట్టచివరకు ఆ శివయ్య అనే బ్రాహ్మణుడినే వెంటఇచ్చి కూతురును జగ న్నాథము పంపించినాడు.

* * *

వారమురోజులయింది. పదిరోజులయియింది. పది హేనురోజులయింది. కూతురుక్షేమ సమా చారముఏమీాలేదు. కూతురువెళ్లిన మూడో రోజునేవెంకయ్య మంచము పట్టినాడు. అయితే జబ్బేమీా లేదు. అయితే పదహారవనాడుమా త్రము హఠాత్తుగా మరణించినాడు.

* * *

నెలరోజులకు సీతమ్మ వచ్చింది. తమ ఇల్లూ, వాకిలీ, భూమీా, గీమీా అంతా జౌరసుల స్వాధీనమయి ఉన్నవి.

పాంథశాల

చిత్రము ౫ [పద్యము ౪౦]

పానశాల

చిత్రము ౮ [పద్యము ౫౭]

[వెనుకటి సంచిక తరువాయి]

II

౨౬

విరహరహస్యవేదనలు వీడుఁ దమంతన రేపొ మాపొ; నిర్
వఱన దదృష్టరేఖ; మధుమాసము కాలముఁ గూడివచ్చెఁ; సుం
దరి హృదయానుసారిణి వనంబున నీకయి వేచియుండె నీ
తరుణమునన్ సుఖింపక వృథా పరచింతన లేల మర్త్యుఁడా?

౨౭

మన ప్రియజీవితంబు కుసుమంబులపోలికఁ జంచలంబు గా
వునఁ బువ్వులెల్ల కాలమును బత్తము నవ్వుల నాటపాటలన్;
గొనగొనఁ బాలుకాలువలకోవలఁ దియ్యనిపాన మాని జీ
వనభరణప్రయాస మొకప్రక్కకు రువ్వద మోసి ప్రేయసీ!

౨౮

కమ్మని పిల్లతెమ్మెరలు కౌఁగిలియించు బులకించి వాసనల్
చిమ్ము గులాబి; బాల్యకని హాసము సుమాంబుల రామణీయకం
బిమ్ములఁ గ్రోలి మైమఱచు; నేల విలంబము? పాత్ర నింపి రా
రమ్ము లతాంగి, యిద్దఱము రాలకపూర్వమె పూలపోలికన్.

౨౯

ముదిరిన కెంపువన్నె మధుపూరముదప్పి మత్తేభగామి యీ
యదనున నంటఁబోకుఁడని హాయిగ బుల్బులి పాడుఁ; బూఁబొదల్
మృదుల సుమాధరంబులను మెల్లగ విప్పి వచించు "రండి, మా
సదనమునందు విందులయి సంతస మొందుఁడు మీరనా" ల్లసన్.

30

వలపుఁ బాలింతి, యీప్రకృతి సస్యరథంబులఁ బూలసంపదం
జలువ నుపక్రమించె; విరసంబగు శుష్కవిరక్తిమార్గముల్

పలుకకు ; మూఁడునాళ్ల మురిపంబుగదా మనజీవితంబు! పా
యలువడి పాఱు నిర్ఝరము నంటిన పూఁబొదరిండ్లఁ జూచితే!

3౧

ఆసవపూర్ణమౌ కలశ, మామిషఖండము, వెన్నరొట్టె, ది
వ్యాసమరూప యౌవనగుణాలయ వీణియమీటుచుండఁ దినా
యాసముఁ దీర్చ నిర్జనవనాంతరసీమల నబ్బెనేని వ
హ్వా! సులతానుభోగ విభవంబులఁ గోరెడి మూఢుఁ డుండునే?

3౨

తలఁపకు లౌకికకార్యకల్పనల గంతవ్యంబు శూన్యత్వ; మీ
వు లయంబొందిన నట్లె యౌదు; వసువుల్ పోనాటకుండ మున్నె మా
జులవల్లీ నిలయంబులం జెలులమోజుల్ దీర్చి ఖయ్యామ, ప
ల్లలనామండల భుక్తశేషరసముం ధన్యుండవై క్రోలుమా.

33

వాదులు మాని నాసరస వారుణి నానుము, దానితో మహా
మ్మూదు సమస్తరాజ్యరమ పోలదు! వేణువినోదగీతి దా
వీదు గళస్వనంబటుల విశ్వరసోదయహేతు వయ్యె శా
తోదరి, నేఁటి సమ్మదము నోడకు రేపను జూదపాటలోన్.

3౪

చెలియరో, నిన్ను నన్ను విరచించినయప్పుడు సృష్టికర్త ముం
దల లిఖియించెనేమొ సురఁ ద్రావి సుఖింపగ నాకు; హృత్తటం
బులు దెగిపాఱు ప్రేమరసపూరము గిన్నెల నింప నీకు; నా
శలు ఫలియింప మద్యకలశంబును, నీవుఁ జిరంబు వెల్గుతన్.

33 పద్యము:—మహమ్మూదు=మహమ్మదు గజ్నవి. ఈతఁడు హిందూదేశముపై పదునేడుమాఱులు దండెత్తి వచ్చి పట్టణములు కొల్లగొట్టెను. దావీదు=ఈతఁడు సాలోమనుతండ్రి. తన మృదుమధుర కంఠస్వనముచే దేవుని సైతము మెప్పించెను.

౩౫

కౌసరు నిర్ఝరంబు సురకాంతలు నాకమునందు నుందు రం
చానపడంగ నేల చెలియా, తొలిసంజల నీవు వోయు ద్రా
క్షాసవ మానసీజలము నంతెటికన్నను నీపుగాదె! నీ
దాసులు పాదుషా లనునదంతియె చాలదె రూపుఁ దెల్పఁగన్.

౩౬

అమృతరసాయనోష్ఠి, స్ఫటికాసవపాత్రము నాకు మాఱు నీ
సుమరదనచ్ఛదంబున నసూయ రగుల్కొన ముద్దువెట్టెఁ; బం
తము మఱి దానినెత్తుకొని ద్రావకయుండిన నన్ను నుగ్రముఖ
య్యమమయిన పల్కఁబోకు; తగవౌనె పరాంగన మోవి ముట్టఁగన్.

౩౭

చెలియ, మనోహరప్రణయశీతలరేల సుఖియించు నామనం
బలమటతోఁ దపించు నకటా! భవదీయవియోగకీలలన్;
దెలియదొ, సాకి యెన్నొకుఁ దయ్యానిముదని; ప్రాణముల్ త్వదం
ఘ్రుల విడిపింతు; రమ్ము, బ్రతుకున్ నిలఁబెట్టెద నిట్టిమోసలన్.

౩౮

వలపులదివ్వె, నీమృదులపాదలతాంతము ముద్దుగొందు; న
న్యాల మధురాధరంబు లయినం దొఱఁదూఁగవు దానితోడ; రా
త్రుల సహవాసకామినియు రోసియు నిన్ గనలేక భగ్నవాం
ఛలఁ జివురించు లజ్జమెలుచం బనలెల్లను బుత్తునీసతన్.

౩౯

లలనా, కోమలమైన నీతనువు నేలన్ లీనమైపోయి య
న్యాల నానావిధ భాండభాండికల రూపంబెత్తుఁ; దత్త్వజ్ఞ లీ
చలవృత్తంబును నమ్మఁబోరు; నిరయ స్వర్గానుసంధాన క
శ్మలచిత్తంబుఁ బురాతనాసవమునన్ స్నానంబు గావించుమా.

---

౩౫ పద్యము:—కౌసరు=స్వర్గమునందు ప్రవహించు తేనె వాఁక.

౪౦

అంతములేని యీభువనమంత పురాతనపాంథశాల; వి
శ్రాంతిగృహంబు; నందు నిసుసంజలు రంగులవాకిళుల్; ధరా
క్రాంతులు పాదుషాలు బహరాంజమిషీదులు వేనవేలుగాఁ
గొంత సుఖించిపోయి రెటకో వెడవారికిఁ జోటొసంగుచున్.

౪౧

అంబరం బొక చిత్రదీపంబు; రవియె-దీపపుఁ జెమ్మ; లోకంబు తెరపటంబు;
సూత్రబొమ్మలు మనుజులు; నిఖిలమునకుఁ - గాలచక్రంబు నిర్ణేత; గతి యనాది.

౪౨

ఆదిమధ్యాంతరహితమై యలరుచుండు-కాలయవనిక భేదింపఁ గలమె మనము!
ఇటకు నెందుండి వచ్చెనో యెటకుఁ బోవుఁ-బ్రాణియను ప్రశ్న కెవ్వఁడు బదులు సెప్పు?

౪౩

సతముఁ దత్త్వవిచారంబు సలిపి సలిపి-మూలసూత్రంబు నెవ్వరైన ముట్టినారె?
నేఁడు నిన్నట్లు; రేపును నేఁటియట్లు!-అందనిఫలంబు చేఁజాఁచి నందుటెట్లు?

౪౪

అఖిలశాస్త్రపురాణ తత్త్వాబ్ధిఁ బీఁది-పరమ విజ్ఞానినను పండితుండు
కాళరాత్రిని మార్గంబుఁ గానలేక-యల్లమామూలుకథఁ జెప్పి యంతరించు!

౪౫

జీవితంబెల్ల బహుశాస్త్రసేవలందుఁ-గడపితి; రహస్యములు కొన్ని గ్రాహ్యమయ్యె;
నిప్పుడు వివేకనేత్రంబు విప్పిచూడఁ-దెలిసికొంటి నాకేమియుఁ దెలియదంచు.

౪౬

పూవుఁ జెక్కిళు లందంబు దావి రంగు-నిక్క నీటును గలదు వర్ణింపనేల?
భావిభూగర్భ విశ్రాంతిభవనమందు-మృత్యు వెట్లు నన్ను నలంకరింపఁగలదొ!

---

౪౧ పద్యము:—చిత్రదీపము=మాజికులాంతరు.

౪౭

ఏమిప్రయోజనంబు గన నిష్టములేనిదె నన్నుఁ దెచ్చె; నిం
కేమి యశంబు గౌరవము హెచ్చును నీకు సమయింప? దైవలీ
లా మహిమోన్నతిన్ మదిఁ దలంప ననాశ్యము; రాకపోక లే
లా, మనజీవితంబునకు లంభము కేవలజీవితంబెకా!

౪౮

అలనరో, మున్ను నస్థితి జలంబుగ "నే" నను విత్తునాటి, య
త్నాలఁ బరివేదనాగ్నిశిఖఁ బ్రాణముపోసెను; గాలిపోల్కి ని
య్యాల నకాలంబుఁ గ్రుమ్మరుదు; నెచ్చటిమృత్తికతోడఁ జేసెఁ గ్రం
తల కిరవైన యీతెనుఁగు, దాఁకెనఁ దప్పెన మన్ను దుమ్మగున్.

౪౯

అయయో! మూలధనంబు హస్తగళితం బౌచుండె నానాఁటికిన్;
వ్యయమైపోయిరి మానవుల్ మరణశయ్యాసుప్తులై; తిన్మృతా
లయవృత్తాంత మెఱుంగఁగోరి నయనెల్లన్ వేచుటే కాని యా
రయలేనైతి దినంబునుం జిటకు మాత్రల్ సేయు దేశాటులన్.

౫౦

తన చేఁజేత నొనర్చిపెట్టి యొకపాత్రన్ భగ్నముంజేయ నే
మనుజుండైనఁ దలంచఁ; డింగిములు నిర్మాణంబు గావించి మో
హనరూపంబులు, మోవిఁదేనె, యెదలో నత్యంతరాగంబుఁ గూ
ర్చిన దేవుండు మఱేల యీట్లు నిజసృష్టిం గూల్చు నున్మత్తుఁడై.

౫౧

ధారుణినుండి యుచ్ఛ్రశని దాఁకఁ గలట్టి కడింది చిక్కులం
బూరితిగా నడల్చితిని; మోసపుఁడక్కుల బందెగాను; దు
ర్వారనిరోధముల్ గడచివచ్చితి; నయ్యును, సాయశక్తులం
బోరి వదల్పకే విసిగిపోయితి మృత్యురహస్యబంధమున్.

౫౨

అనునిమిషంబు భిన్నమగునంబుధి యీభవనంబు; వాయుతా
డనహతి రేఁగు నూఁగు కెరటాలు మనుష్యులు; వింతగాదె, యీ
మనుగడ పందెముం బఱచు మానవకోటి పరస్పరంబుఁ బై
కొనుచు సహాయహీనతను గూలమునన్ విరమింత్రు భగ్నులై.

౫౩

మానవులైనవా రెపుడొ మ్రందట నిశ్చితమౌట బాగదా
దైనను బుభుక్షమైన సమయానను; సితాసితపక్షమధ్యయా
త్రానియతిం జిరంబుగ సుధాకరుఁడున్ మనమట్టిమీఁద ము
గ్ధానన, సంచరించు; మధుపానము; మానుము తక్కుచింతలన్.

౫౪

సమయపుఁ బాత్ర లోఁతుఁ గన శక్యముగాదు; జగంబు దుర్జన
త్వముపయి నూనియుంచు, మగువా, నగ పేనో మద్య ముంచఁగన్;
గుములకు వెళ్లఁబోకు విషకుండిక మృత్యువు దెచ్చి యీయఁ గా
లముబడి నీవు నేను సకలప్రజ యారుచిఁ జూడఁగావలెన్.

౫౫

మరణభయంబు నాకు నణుమాత్రము లేదు; మదీయజీవ సం
భరణభయంబె మిక్కుటము; ప్రాణము దైవమునొద్ద వడ్డి బే
హారమున కప్పుగొంటి; ఋణమంతయు నిమ్మని తల్పు దట్టినన్
సరసర హేమనిష్కముల సంచులు ముందర విప్పిపోసెదన్.

౫౬

కాలము రోషసంకులవికారముఁ జూపక పూర్వమే సుహృ
త్పాళులఁ గూడిమాడి జరుపందగు వెన్నెల పానగోష్ఠి; చం
డాలుఁడు ముందు ద్వారముకడన్ నిలుచుండిన యప్డు తెప్పపా
టాలసు సేయునే, గుటికెఁడైన జలంబును ద్రావనిచ్చునే?

౫౭

పరమొ గిరమ్మొ దానితలపై నొకదోసెడు మన్నుఁజల్లి సుం
దరి లవలీకపోలములు దాఁచిన ముద్దులు దొంగిలించి, సం
బరముగ సీధు వానుము; నమాజులుఁ బూజలుఁ జేయనేల? యె
వ్వరయిన వచ్చినారె మృతివాటిక కేఁగిన పూర్వయాత్రికుల్?

౫౮

మాటికి మాటికిం దెలివిమాలి తలంతువు స్వర్గమంచు; న
చ్చోట నిలింపకామినులుఁ జొక్కపుటాసవముల్ గులాబిపూఁ
దోఁటలు నుండునన్న భ్రమతో మనకేలనొ యావి యియ్యెడన్
సీటెలఁ; జేతివెన్న విడి నేతికిఁబోవఁగు మూఢమానవుల్.

౫౯

కొందఱు దేవకన్యకలకూటమి నందఁగ యాత్ర గోరి నే
నందు మనుష్యభాగ్యమగు నాసవమే ప్రియమందు; నన్యమిం
కెందుకు ముందు చేతఁ గ్రహియింపుము రొక్కము; దూర్యరావ మా
నందము గొల్పు దప్పులు వినంబడియుం; దవి దేల మిత్రమా.

౬౦

ఎవఁడో భగ్నమనోరథుం డిహమునే హేయంబుగా నెంచి భా
వవినోదంబుగ నందనంబు, దివి, రంభాభోగ మూహించుకొ
న్న విధానం బగుఁబట్టు; బైబైలరఝురీనాదంబు, ప్రత్యూషవై
భవముల్ సంధ్యలరక్తికన్నఁ గలదే స్వర్గంబు యోచింపఁగన్.

౬౧

అలవడ దస్తినాస్తుల యథార్థము; నాకము సత్యమన్న పె
ద్దలనుడి యొప్పుకొన్నను, బదంపడి నమ్మక మేమి యందు ఆ
స్థలమున కేఁగువారలని? చచ్చిన నెవ్వరి కెవ్వరో! వృథా
పలుకు లిఁకేల భూతలము స్వర్గ మొనర్చుమ సాకి, పాత్రికన్.

[సశేషము]

వ్యవసాయచరిత్రము

పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు

మహమ్మదీయకాలచరిత్రము

[క్రీ. శ. ౧౨౧౧ మొదలు ౧౮౫౭ వఱకు]

ఈ కాలమునందు వ్యవసాయము వృద్ధిక్షయము లను, "జ్యోతిస్తిమిర" న్యాయము నొకొక్కప్పుడు పొందుచుండెను. సాంఘిక మత రాజకీయములలో భారతీయులకును, తురుష్కులకును సద్గుణము హెచ్చుగుటచేతను ప్రాచీనపద్ధతులు లడుగంటెను; నవీనములు రాసాగెను. ఇందుమిం చీరాబుశతాబ్దంబులలోను సర్వాధిభువులగు ఫిరోజుషా తుగ్లక్, అక్బర్, మహమ్మదుగవాన్, ప్రతాపరుద్రుడు, కృష్ణదేవరాయలు మొదలగువారు వ్యవసాయాభివృద్ధికి మిగుల పాటుపడిరి. చరిత్రనుబట్టి చూడ నొక్కొక రాజుకాలమున వ్యవసాయాభివృద్ధిచే సుభిక్షమును మఱి యొకకాలమున మహాక్షామమును సంభవించుచుండెను. "మహమ్మదు బిన్ టోగ్లాకు" కాలమున మహాక్షామము సంభవించెను. పన్ను హెచ్చుగా చేయుటచే రైతులు పన్నులిచ్చుకొనలేక పాఱిపోఁగా, మహమ్మదు టోగ్లాకు రైతులు దాఁగొనిన యడవులకుఁ బోయి మనుష్యులను వేటాడి యపఖ్యాతి నొందెను. వాని యనంతరమునఁ బరిపాలించిన "ఫిరోజ్ షాహ్" వ్యవసాయాభివృద్ధికి విశేషముగఁ జెఱువులఁ ద్రవ్వించి, నదులకు నేఁబది (50) యానకట్టలం గట్టించెను. నేఁటివఱకు చెడిపోకుండఁగనుండిన "యమునా, జీలం, చీనాబు" కాలువలఁ ద్రవ్వించెను. "అక్బరు"కాలమున నేర్పడిన వ్యవసాయాభివృద్ధికరములగు నేర్పాటులే నేఁటి యింగ్లీషు వారి "తరంవాదీ"కి మూలమని కొందఱు తలఁచుచున్నారు. (కాని నేనిదివఱలో వ్రాసిన "శుక్రనీతిసార"ములోని పద్ధతులను "షర్షా" యు, "అక్బరు" ననుసరించి వృద్ధిఁజేసియుందురు.) అక్బరు ననుసరించియే షాజహాన్ కూడ వ్యవసాయాభివృద్ధికర మార్గముల నవలంబించి యుండెను. ఔరంగజీబుయొక్క పేరాస, మతద్వేషము పైపన్నుల నడుగంటించి రాష్ట్రమునకును, వ్యవసాయమునకును ముప్పుదెచ్చియుండెను. ప్రతాపరుద్రుఁడు మొదలగు కాకతీయులు ఆంధ్రదేశమునందు ముప్పదివేల చెఱువులఁ ద్రవ్వించిరనియు, మైసూరురాజులు రాజ్యమునందు పదునెనిమిది వేల చెఱువులం ద్రవ్వించిరనియు నైతిహ్యము కలదు. ఇదియంతయు వ్యవసాయాభివృద్ధికి నిదర్శనము కాదా? ప్రతాపరుద్రుని యనంతరమున జరిగిన యాంధ్రదేశ విప్లవసమయమునను, మైసూరాలీ టిప్పుసుల్తానుల నిరంకుశపరిపాలనాసమయమునను ఆ దేశములయందు వ్యవసాయాభివృద్ధి యెట్లు జరుగును? కృష్ణదేవరాయలకాలమున తుంగభద్రానదికి 'కొఱ్ఱగల్లు'కడ నానకట్టు కట్టఁబడి కాలువలు త్రవ్వఁబడినను, కంభంచెఱువు, సింగసముద్రచెఱువు, ధర్మవరము చెఱువు, బుక్కసాగరము మొదలగు చెఱువులు విజయనగర సామ్రాజ్యమున నిర్మింపఁబడినను, తాలికోటయుద్ధానంతరము జరిగిన యస్వస్థతచే నాఁటినుండి నేఁటివఱకు పత్తిసంచులములలో శిష్టమును పోనేలేదు. ఈకాలమున వ్యవసాయకుఁడొకొక్కప్పుడు బాగుగఁ బండించుకొని సంతోషించుచుండుటయు, మఱియొకప్పుడే శత్రురాజులో దండయాత్రకు వచ్చి చేలను దండునంపలి గుఱ్ఱములకు, యెద్దులకు మేతకుగాను గోసివేసినయెడల దుఃఖించుచుండుటయు, రాజకీయసంధిలోఁ బన్ను నీయకుండఁగఁ దప్పించుకొని సంతసించుచుండుటయు, దుర్మార్గుఁడగు రాజు వచ్చినప్పుడు పదిరెట్లు పన్ను గట్టినయెడలఁ దట్ట నెత్తిపై నుంచుకొని పెండ్లాముబిడ్డలతోఁ బాఱిపోవుటయు, గ్రామమునందుండినయెడల బండరాతిని వీపుపైఁ బెట్టుకొని, చేతులకుఁ గాళ్లకు బొండకొయ్య వేయఁబడుటయు తటస్థించుచుండెడిది. పన్ను నీయనియెడల నెటుల బాధించిరో శ్రీనాథమహాకవి

౧. ౧౫౬౮ వ సంవత్సరమున రంథంభోరుకోటలోనికి అక్బరుచక్రవర్తి ప్రవేశము

౨. ౧౫౬౦ వ సంవత్సరమున గాగ్రోనుగవర్నరు కోటతాళపుచెవులను అక్బరుచక్రవర్తికిచ్చుట

యిట్లు స్వానుభవమునే చెప్పుచున్నాఁడు: ఇది యథార్థమై యుండవచ్చును:—

సీ. కవిరాజుకంఠంబు కౌఁగిలించెనుగదా
        పురవీథి నెదురెండ పొగడదండ
    సార్వభౌముని భుజాస్తంభ మెక్కెనుగదా
        నగరి వాకిటనుండు నల్లగుండు
    ఆంధ్రనైషధకర్త యంఘ్రియుగ్మంబునఁ
        దగిలియుండెనుగదా నిగళయుగము
    వీరభద్రారెడ్డి విద్వాంసుముంజేత
        వియ్య మందెనుగదా వెదురుగొడియ
    కృష్ణవేణమ్మ కొనిపోయె నింతఫలము
    బిలబిలాక్షులు తినిపోయెఁ దిలలుఁ బెసలు
    బొడ్డుపల్లెను గొడ్డేటి మోసపోతి
    నెట్లు చెల్లింతుఁ దంకంబు లేడునూర్లు.

“వీరభద్రారెడ్డి” వంటి సత్ప్రభువులు రాజ్యములో నుండినపు డెట్లు దేశము సుభిక్షమైయుండెనో, దేశమెట్లు సస్యశ్యామలమైయుండెనో శ్రీనాథకృత భీమఖండమునందలి “పిఠాపుర, దాక్షారామ” వర్ణనములం దెలిపిన విశదమగును. ఇందుమిం చాకాలముననే రాజ్యోపద్రవములచే బాధపడుచుండి “సల్తానటికీసు” యెంతటి దుర్భిక్షము ననుభవించుచుండెనో, యీక్రింది శ్రీనాథుని చాటుధారవలనం దెలియనగును:

ఉ. అంగడి యూరలేదు సరి
        యన్నము లేదు సుచిత్రమేమిలే
    దంగనలింపుగారు ప్రియ
        మైన వనంబులు లేవు నీటికై
    భంగపడంగఁ దోడ్పడు కృపా
        పరు లెవ్వరు లేరు, దాత లె
    న్నంగను సున్న, గానఁ బల
        నాటికి మాటికిఁ బోవ నేటికిన్.

ఒక్కొకప్రదేశమునందు పరచక్రభయమున జనులు గ్రామములను వదలిపోవుటచే సుక్షేత్రములు కూడ బీడుపడుటయు, విరక్తిచేతను బాలములకు “మరమత్తు” చేసికొనకపోవుటయుఁ దటస్థించుచుండెను. ఆంధ్రదేశమునం దీకాలప్రారంభమునుండి వ్యవసాయము ద్విజులనుండి తొలఁగి రెడ్డిరాజులు మొదలగువారి పాలనమువలననో యేకారణమువలననో ద్విజేతరులపాల్పడెను. కాని యెప్పుడును మఱిప్పుడును నానావిధముగా బ్రాహ్మణులీకాలముననే పన్ను లేకుండఁగ వ్యవసాయముం జేసికొనుటకుఁగాను ఈనాముభూములను సంపాదించుకొనియుండిరి. కాశీఖండములోని యీక్రిందిపద్యమును గోదావరీప్రాంత బ్రాహ్మణులు సుఖవసని చెప్పవలసియున్నది:.

సీ. ధరియింప నేర్చిరి దర్భపవిత్రముల్
        కేలఁ బసిఁడికాంచనాంగుళీయకములు
    కల్పింప నేర్చిరి గంగమట్టియమీఁదఁ
        గస్తూరికాపుండ్రకములు నొసల
    ధరియింప నేర్చిరి జన్నిదంబులప్రోవు
        దాపహారంబులు ముత్యాలసరులు
    చెరుపంగ నేర్చిరి శిఖలు చెన్నగుముడుఁ
        గన్నని క్రొత్త చెంగల్వవిరులు
    ధామమున సంధ్య పైఁడియుఁ దప్పఁబడంగ
    బ్రాహ్మణోత్తము లగ్రహారములయందు
    వేదవిధులాలుఁ జెనుజన్మ వీరభద్ర
    ధాత్రి నేలింప గౌతమీతటమునందు.

విశాఖపట్టణపు మండలములో బొబ్బిలి, విజయనగరము, సత్యవరము సంస్థానములలోను, గోదావరీమండలములోని పెద్దాపురము, పిఠాపురము సంస్థానములలోను, కృష్ణామండలములోని మొగలితుర్రు, నూజివీడు, మొదలగు సంస్థానములలోను బ్రాహ్మణు లీనాముభూములను సంపాదించుకొని బ్రిటిషుప్రభుత్వమునందును స్వల్పముగ పన్ను నిచ్చిగే వ్యవసాయముం జేసికొని విశేషలాభము నొందుచున్నారు. బ్రిటీషు ప్రభుత్వము నాంధ్రమర్యాదను నిలిపి విఖ్యాతి నొందియున్నారు. మహమ్మదీయ ప్రభువులును మతద్వేషమును బొందియుండినను, రానురాను దామును భారతీయులమే యను తలంపుతో హిందువులకును దమవారితో సమానముగా విశేషముగ జాగీరుల నిచ్చి ఖ్యాతినొందియుండిరి. ఈకాలమున దున్నుట మొదలగువానిలో మార్పేమియుఁ గలుగలేదుకాని ఆవస్తువులు లేకుండిన మే మెట్లు బ్రదుకఁగల మనునట్టి కొన్ని విత్తనము లీదేశమ్మునఁ బ్రవేశ

పెట్టఁబడి విరివిగ వ్యవసాయముఁ జేయఁబడుచు, నేఁడవి విదేశపువి త్తనము లనిపించుకొనక దేశీయములుగాఁ దలంపఁబడుచున్నవి. వానిలో గొన్నిటి వృత్తాంతముమాత్రము వ్రాసెదను.

(1) పొగాకు:—ఇది పారశీక దేశమునుండి వచ్చెనని కొందఱును, పోర్చుగీసువారిచే దక్షిణపు టమెరికానుండి తీసికొని రాఁబడెనని మఱికొందఱును దలంచుచున్నారు. "గురునానక్" 15 వ శతాబ్దమున నుండెను. అతఁ డొకసారి పొగతోటంఁగని యీయపవిత్రపుమొక్కలగాలికూడ సోఁకనంతమూరముగాఁ దొలఁగిపోవునని తోఁట కతిదూరముగాఁ బోయెనను కథ జనశ్రుతిగా నున్నది. పోర్చుగీసువా రీదేశమునకు 16 వ శతాబ్దమునఁగాని రాలేదు. అంతకుఁ బూర్వమునందుండిన పొగాకు పోర్చుగీసువారిచే నెటులు గొనిరాఁబడును? "ఎలిజబెత్తు" కాలమున నింగ్లాండునకు నమెరికానుండి పొగాకు తీసికొనిరాఁబడెనఁట. ఇంగ్లాండునకు నమెరికానుండి తీసికొనిరాబడియుండునుగాని మనకుమాత్ర మిది పారశీకమునుండి తేఁబడిన మహాద్భాగ్యమై యున్నదని నాతలంపు. ఎటులైననేమి, ఇది మన దేశపుఁబంటయై, గోదావరి, కృష్ణ మొదలగు పవిత్రనదీ ప్రవాహమధ్యములందలి లంకలలోఁ బెరిఁగి దేశమునందు వ్యాపించి వర్తకులచే వర్తకపుసరకుగాను, వ్యవసాయకులచే వ్యవసాయపుసరకుగాను దలంపఁబడుచున్నది. పూర్వము త్రికాలాగ్నిహోత్రములం జేయు శుద్ధశ్రోత్రియకుటుంబములవారు పూర్వాగ్నిహోత్రములను మానివేసినలోటు లేకుండఁగఁ దత్సంతతివారు దీనిచే సదాగ్నిహోత్రు లగుచున్నారు. నాసికాచూర్ణాదిమహిమ జగద్విదితమే.

(2) నల్లమందు:—మన దేశమునందు 12-వ శతాబ్దమునకుఁ బూర్వమునందుండిన రసాయనగ్రంథకర్తలగు "నాగార్జునుఁడు, భావమిశ్రుఁడు" మొదలగువారు తమ రసాయనతంత్రములలో "అహిఫేన" మనఁబడు మత్స్యవిశేషముయొక్క విషమును వాడియున్నారు. ఈయహిఫేనము పాదరసమును ఘుటికగాఁజేయుట కుపయోగించునఁట. "పాదరసఘుటికాసిద్ధౌషధము" కామోద్దీపకమగునదియని "యబసాని పెద్దన" మనుచరిత్ర 3-వ యాశ్వాసము 25-వ పద్యమున సూచించియున్నాఁడు. తురుష్కదండయాత్రోపద్రవకాలములందు మనరసాయనతంత్రము లడుగంటెను. కాని "అహిఫేన"ముయొక్క స్థానమునందు అరబ్బీదేశస్థులచే వారిభాషయందు "అఫియన్" అనఁబడు విషము మనకు దిగుమతిచేయఁబడెను. "అఫియన్" శబ్దమునకు నాంగ్లేయభాషలో "ఓపియం" అనియు, తెనుఁగుభాషలో "అభిని" యనియు, నల్లనిమందుగాన నల్లమందనియు వికృతినామములు గదా? అహిఫేనము విషము; దానిని మనమిపు డేలుఁగము గాని యఫీనియొక్క విషము మనకు ననుభవసిద్ధముగా నున్నది. ఇది లేకుండిన యుండలేనివారలు లేము; అన్నము నైన మానెదము అనువారు పెక్కు లిక్కు భరతఖండమునఁ గలరు. ఈయఫీనికి "మాల్వా" దేశముపుట్టినిల్లు. ఇదిమన దేశీయులకాహారముగాను, గవర్నమెంటువకు రివిన్యూగాను, 1840 సం॥న జరిగిన చైనాయుద్ధానంతరము మొదలు ఆంగ్లేయవర్తకులకు చైనాలో దిగుమతిచేయు వర్తకద్రవ్యముగాను వృద్ధిఁ బొందినది. చైనావారిని నల్లమందు భాయీలను జేయుచున్నారనియు, విషవర్తకముం జేయుచున్నారనియు, బ్రిటనువారిపై నాగరిక దేశీయు లాక్షేపణముం జేయుటచే నిండియాగవర్నమెంటునకుఁ బ్రతివత్సరము 10 కోట్ల రూప్యములు నష్టమువచ్చినను సహించి యీవర్తకమును నేఁడు బ్రిటీషువర్తకులు తగ్గించుకొనిరి. కాని భరతఖండమున మాత్రము నల్లమందువలన గవర్నమెంటున కాదాయము పెరుఁగుచున్నదని వాడుక. ఇల్లు, ఒళ్లు గుల్లచేయు నీపంట యెంతనశించిన నంత సంతసింపఁదగినది. నవీన వైద్యశాస్త్రగ్రంథములగు "బసవరాజీ" యాదులలో నీ "నల్లమందు" అతిసారాదిరోగముల కుపయోగపడునని వ్రాయఁబడుట ప్రశంసనీయము.

(3) మిరెపకాయ:— ఇదియును, విదేశమునుండి దిగుమతి చేయఁబడినదే. 16, 17 వ శతాబ్దములలో పోర్చుగీసువారు దక్షిణపు టమెరికాలోనిదగు "చిలీ" దేశమునుండి దీనిని దెచ్చిరఁట. అందువలననే దీనికి నింగ్లీ

షున "చిలీస్" అనిపేరు. మన ప్రాచీనులు కారమునకు మిరియములు, ఇంగువ మొదలగువానినే వాడుచుండిరి. ఈమిరపకాయ దిగుమతియైన పిమ్మటను వాటి ప్రాముఖ్య మణుగంటి, వీసె 1కి 0-6-0 అమ్మునది యిప్పుడు రు 1-12-0 అమ్మినను దీనిని వదలలేక దీనినే యాబాలగోపాలము కొనుచున్నాము.

(4) ఫరంగిచెక్క:—ఇది ఫ్రాంసుదేశపుదని దీని నామమే చెప్పుచున్నది. ఫ్రాంసుదేశీయులను "ఫరంగులు" అందురు. వారీదేశమునకు వచ్చినపుడు ఫరంగి గనివృత్తికిగాను ఫ్రాంసునుండి దీనిని వెంటతోఁ దెచ్చుకొనిరి. అది మనదేశమున నిసుకనేలలోఁ బెరుగఁ జొచ్చును. దీనిని తెనుఁగువైద్యులు "సరంగిచెక్క" యనెదరు. మన వైద్యులు దీని సుగుణాతిశయమును గని పెట్టి పైత్యవ్యాధుల కుపయోగించుచున్నారు.

(5) గులాబిపుష్పము:— ఇది పారసీకదేశమునుండి తురుష్కులచేఁ గొని రాఁబడెను. "గులాంగీరు" పాదుషా దీనిపన్నీటితో నొక చిన్న దేవుళ్ళను నింపి "నూర్జహాను" తో దానిలో పడవేసి కాలక్షేపము చేయుచుండెను. గులాబియు పారసీకదేశీయమని దాని నామమే చెప్పుచున్నది. ఇంకను, కర్బూజపండులు, బత్తాయిపండ్లు, సపోటా మొదలగు ననేక విత్తనము లీకాలమున విదేశీయులచేఁ దీసికొని రాఁబడి, మన భారతీయుల యొక్క మేలునకును, సౌఖ్యమునకును గూడ నీదేశమునఁ బ్రవేశపెట్టఁబడినవి. "సీమ" అను శబ్దముతో నుచ్చరింపఁబడునవి, అనఁగా సీమచింత, సీమరేఁగు, సీమమిరప మొదలగునవన్నియు విదేశీయము లని తలంపవలసియున్నది. విదేశపు విత్తనములేవి? స్వదేశపు విత్తనము లేవి? అని విమర్శించి యావస్తువుల చరిత్రము వ్రాయుటకుఁ బ్రత్యేక మొకగ్రంథము కావలెనని తలంతును.

పశుపాలనము

ఋగ్వేదకాలము మొదలు పౌరాణిక కాలాంతమువఱకునే "గోమే"ధాది స్వల్పయజ్ఞములలోనో, యే వసిష్ఠునివంటి మాంసప్రియుఁడగు బ్రహ్మర్షి వచ్చినపుడో తప్ప, గోవధ విశేషముగ లేదు. సంస్కృత మహాభారతము యొక్క యుద్యోగపర్వములోని "నహుషుని" చరిత్రము జూచిన గోవధ కూడదని శాస్త్రకాలమునందే కొంత చర్చ బయలు దేరినదని విశదమగును. బౌద్ధకాలమున నది పూర్తిగ నిషేధింపఁబడినది. అందువలన బౌద్ధ పౌరాణిక కాలములలో గోవు లింతింతనరాని యభివృద్ధినొందినవి. భారతీయుల దురదృష్టవశమున భారతీయుల ధనము విదేశముల పాలగుటయే కాక, రాజ్యములు పోవుటయే కాక, భారతీయులు తల్లితో సమానముగను, పవిత్రవస్తువులలో మిక్కిలి పవిత్రవస్తువుగను నెంచుకొనెడి "గోవు" మహమ్మదీయకాలమున నమితముగ నాశముఁ జేయఁబడెను. దీనిని వధించిన మనము మహాద్రోహమని తలంతుమో దానిని మహమ్మదీయులు తమ మతీయులలో వధించిన మిక్కిలి పుణ్యమని తలంచిరి. ఇది దేశదురదృష్టమే కదా! హిందువులకు గోవునం దమితాభిమానమని గుర్తెఱిఁగిన "శివాజీ మహారాజు" తురుష్కులపై దండయాత్రకుఁ బోవునపుడు, హిందువులకు గోవు మూలకముగుటచేఁగాను నేను గోవులను వధించు తురుష్కులపై దండయాత్రం జేయుచున్నానని చెప్పువాఁడట. కాని యాకాలమునను "అమృతమహాలు, వంగోలు, ఘంగినూరు" మొదలగు జాతులను గోవులు, వృషభములు ప్రసిద్ధికెక్కి ప్రపంచమున నింతటిజాతి పశువులు లేవనిపించుకొనినవి. "టిప్పుసుల్తాను" దండయాత్రల నతి త్వరితముగాఁ జేయుటకు మైసూరు రాజ్యమునందలి యెద్దులే కారణమనియు, నవి రస్తుసామగ్రి నతివేగముగాఁ దీసికొనిపోవుటచేతనే యతఁడు చులుకగా సైన్యముల నడపించువాఁడనియు బ్రఖ్యాతికలదు. ఎటులైనను మహమ్మదీయకాలమున లోకప్రఖ్యాతి నొందిన మన గోబృందము చాలవఱకు తురుష్కుల పట్టుపాటుచే నశించినదని తలంపవలసియున్నది. స్వదేశప్రభువులు మాత్రము గోసంరక్షణము కొఱకు నాఁడును విశేషముగ పాటుపడుచుండిరి.

ప్రకృతిశాస్త్రము లంతగా నభివృద్ధి నొందినట్లు గాన్పింపదు కాని, విశేషానుభవముచే నీసంవత్సరమిట్లు జరుగును; ఈసంవత్సర మిట్టికష్టములు కలుగును' అని యనుభవముచేఁ గొన్నిగ్రంథము లీకాలమున వ్రాయఁబడెనని తలంపవలసియున్నది. గర్గాదులు కొన్నిగ్రంథ

ములు వ్రాసియున్నారని యిదివరలో వ్రాసితిని. అవి నాకు లభింపలేదు. ప్రతిసంవత్సరము ధాత్వాదిపరీక్షలను పుష్య, మాఘ, ఫాల్గున శుద్ధపూర్ణిమలలోఁ జేయించి దేశీయప్రభువులు ప్రాచీనకాలమునఁ బంచాంగములను వ్రాయించుచుండువారు. ఆంధ్రదేశమున "పిడపర్తి"వారు "పిల్లలమఱ్ఱి"వారు, "నూతలపురి"వారు మొదలగువారు ధాతుపరీక్షలం జేసి, పంచాంగములను వ్రాసి, మహమ్మదీయకాలమునఁ బ్రఖ్యాతినొందిరి. నేఁడును తత్సంతతి వారు పంచాంగముల జేయుచున్నారు కాని ప్రశ్నోపాసనాదికము లేనందున ధాతుపరీక్షయేమో తలపెట్టనైనఁ దలపెట్టక, గ్రామమాసమునకే ముద్రాయంత్రమునకు పంచాంగమీయఁబడుచున్నది. ఇట్టి నామమాత్ర సిద్ధాంతులు మన తెలుఁగుదేశమున 40 మందివఱకు పంచాంగములఁ జేయుచున్నారు. నేఁటికి 156 సంవత్సరముల క్రితము 'అయ్యలకవి, భాస్కరకవి' యనువారలు కన్నడభాషలోని "రట్టమతము" ననుసరించి "రట్టమతశాస్త్ర"మను నైదాశ్వాసముల గ్రంథమును, "ఇంచుమించు" ఆకాలముననే 'కోనయామాత్యకవి' "సస్యానంద"మను నాలుగాశ్వాసముల గ్రంథమును, తెనుఁగున ననువదించిరి. ఈగ్రంథములయందు వ్యవసాయదారుల కనుపయోగించు భవిష్యత్తులు వ్రాయఁబడియున్నవి. దేనినిగుఱించి యీ గ్రంథము వ్రాయఁబడెనో! రట్టమతమునం దిట్లు కలదు:

"ఈ ప్రబంధమునకు ననుక్రమణిక యెట్టిదనిన, వర్షాదిహేతువులను భూజాతపుష్పపరీక్షయును, గోప్రజార్చనాశకునంబును, దూతలక్షణంబును, పక్షిశకునంబును, గర్భధారులక్షణంబును, మేఘలక్షణంబును, విద్యుల్లక్షణంబును, గర్జితలక్షణంబును, ఇంద్రచాపలక్షణంబును, పరివేషలక్షణంబును, ప్రతిసూర్యాతపనాయులక్షణంబును గ్రహయుద్ధ లక్షణంబును, బీజావాపంబును, అర్ఘలక్షణంబును, గ్రహలక్షణంబును, ఆకస్మికలక్షణంబును, గ్రహచారాస్తమయోదయ లక్షణంబులును గ్రహబలఫలలక్షణంబులును, గురూపయాబ్దసంవత్సర ఫలలక్షణంబులును, సంవత్సరాది ఫలంబును వివరించియుండు నందు" ప్రథమాశ్వాసము. ఈగ్రంథమును "రట్టఁ"డే యేమతానుసారముగ వ్రాసెనో యీక్రింది పద్యమునఁ జెప్పఁబడెను:—

సీ. పరుసగర్గాచార్యవర్యుని మతమున
మతిశాలి హరిభట్టు మతమునందు
ధర కీర్తి గనుఁడైన ధన్వుని మతమునఁ
బ్రతిభఁ జెన్నొందు శ్రీపతి మతమున
మేటి యైన వరాహమిహిరార్యు మతమున
సన్మౌనిమాలికా శాస్త్రమునను
ఉచిత కీర్తిఖ్యాతిచే నొనరు నారాయణా
భట్టమతంబునఁ బ్రాజ్ఞులైన
జనుల యుక్తిని స్వకృతిమసారమునను
శకునశయమునఁగల యర్థ చయము తెలిసి
కృతి యొనర్చిన రట్టని మతము నేను
దేశభాషఁ దనరించెదను మీకు వేంకటేంద్ర!

—ప్రథమాశ్వాసము.

సస్యానందకారుఁడును తన గ్రంథమును గార్గ్య, వరాహమిహిర లల్లాదుల మతము ననుసరించి వ్రాసితిననియు, "ప్రశ్న నివర్షణంబులు" తెలియఁజేతుననియుఁ జెప్పియున్నాఁడు. గ్రంథము పెరుఁగునని దానిని విడిచి ప్రాచీనుల యనుభవ మెంతవఱకు మనకు సరిపడునో నిర్ధారణముకొఱకు గతసంవత్సరము, ఈసంవత్సరము, రాఁబోవు సంవత్సరముల ఫలితమును రట్టమతశాస్త్రమునుండి వ్రాసెదను.

క. పరుస నిక్షా పింగళ సంవ
త్సరమున వర్షములు గలవు జనులు ముదముగాఁ
బరగుదురు సస్యవితతులు
పరిపిగ ఫలియించునంద్రు వేంకటనృపతీ.

గీ. కాళయుక్తిసంవత్సరమునఁ గలుగ దరయ
మునుపు వానలు కొంచెంబు వెనుక వృష్టి
పైరులకు నీతిబాధ కాపాటి వెలయు
వినుము కొండ్రాజు తిమ్మయ వేంకటేంద్ర.

గీ. రాజులకు పోరు లేదవు వర్షంబు గురియు
ప్రహరజనులచేఁ బంటలు కొల్లఁబోవు
వచ్చు దుఃఖంబు సిద్ధార్థివత్సరమున
ననియె రట్టఁడు సకల విద్యావిదుండు.

కడచిన రెండువత్సరముల చరిత్రము మనకు ననుభవసిద్ధముగానే యున్నది. భవిష్యత్తు ఎట్లు జరుగునో తెలియదు. ఈకాలమున వ్రాయఁబడిన "కాలామృతము", "ముహూర్తమార్తాండము", "ముహూర్తకంఠాభరణము" మొదలగు గ్రంథములలో "హలచక్రము, బీజావాపనము" మొదలగు వ్యవసాయపద్ధతుల కనుసరించు వానికేకాక వ్యవసాయదారున కనుసరించు ననేకములను చిన్నచిన్న పనులకుఁగూడ ముహూర్తనియమములు వ్రాయఁబడి యున్నవి. వాని నిప్పు డాచరించువారు స్వల్పముగా నుండునని వ్రాయలేను. ఈకాలమున నీలిచెట్లు [illegible] కృషి, ఉన్నికృషి ప్రసిద్ధిగాంచెను. 18-వ శతాబ్దమధ్యమున బంగాళాదేశమున పట్టుపరిశ్రమ [illegible] నని వివరింపఁ జేసి, నీబరు మొదలగు పాశ్చాత్యులు వ్రాసియున్నారు. మహమ్మదీయుల కాలమున ఢక్కామస్లినులు, కాశ్మీరశాలువలు, బందరు [illegible], బనారసు పట్టుబట్టలు ప్రసిద్ధికెక్కి [illegible] యగుచుండెనని ప్రశంసింపఁబడె [illegible] కొన్నితప్ప ధాన్యములు [illegible] సీమలు [illegible] రాజశాసన మండుటచేఁ గాఁబోలు, 1770 సంవత్సరప్రాంతమున బంగాళాదేశమున [illegible] దుర్భిక్షము సమ్మ[illegible]

చుండిరఁట. అట్టి నవుకధర లాకప్పు డిప్పుటఁ గలవనిన నేఁటి జీవవారు విచారించుటతప్ప మఱియొకలాభము లేనందున నా ప్రశంసను విడుతును. కోళ్లను మహారాజులు పెంచి, భోజనమున కుపయోగించుటయేకాక, వినోదమునకు పందెములను వేయుచుండిరి. కోడిపందెములచేఁ గలహములు ముదిరి సంస్థానాధీశులు కొందఱు మరణించిరి. పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రమునఁ గోడిపందెము వేసికొని "[illegible]వారు, సర్వసాయివారు" నెట్లు కలహమును బెంచుకొనిరో వర్ణింపఁబడియున్నది. తెనుఁగుదేశమునందే కాక, యఱవదేశమునందును గోడిపందెముల వేయుచుండిరి. కాంచీపురవాసియగు "అమ్మళాచార్యుఁ" డను మారుపేరుగల "వరదరాజ" కవికృత వసంతతిలక భాణమునందలి కోడిపందెపుఁ బద్యము నొకదానిని సార్థకముగ వ్రాసెదను.

* ఒకదానికొకటి [illegible] మెడలను సాఁచి, యొండొరుల కొట్టులు కలవై, ప్రకాశించుచున్న రెమ్మ నికరములు కలవై, కోపము కలవై, కోడిపుంజులు యుద్ధములోఁ [illegible] కాళ్లనుండి రక్తము కారుచున్నను, [illegible] కలుగుచున్నను, నెగురుచుఁ, గాళ్లకుఁగట్టిన కత్తులతో శోభించుచున్నవి—(ఇది డింకీ పందెముకాదు).

అమృత మెక్కడలభియించునయ్యా చెప్పుమ

పండిత పురాణం సూర్యనారాయణతీర్థులుగారు

గగనమధ్యమునందుఁ గలదొక్కచో బావి దానిమీఁదను సన్నదారి గలదు ఇంద్రనీలములచే నట [illegible] మూఁడుబంగారుమెట్లపైఁ బ్రాకిపోవు నది పట్టి పోఁ జందనాచ్ఛాదితమ్ములై గోచరించును రెండుకొండ లెదుట గొప్పపుణ్యము చేసికొన్న ధన్యులు మాత్రమే చాల సులువుగా నెక్కఁగలరు ముందు బావిలోన మునిఁగి పిమ్మట నాదారిఁ బట్టి యందుఁ జేరవలయు, నచట నున్నవారి కమృతమ్ము లభియించుచుండు నందుండు చేతి కందుఁగనుక.

---

* శ్లో. అగ్రే పక్ష్మళకేసరా వభిముఖం గ్రీవం ప్రసార్యాయతాం, లోలత్తారకతామ్రసులోచనపుటౌ రోషాయితౌ కుక్కుటౌ, చంచూఖండనకీర్ణశోణితరసం పర్యాగపక్షోరసం, పర్యాయేణ కృతోత్ప్లుతిప్రహరశఃపాదైర్నిబద్ధక్షురైః.

చెఱకుపంట

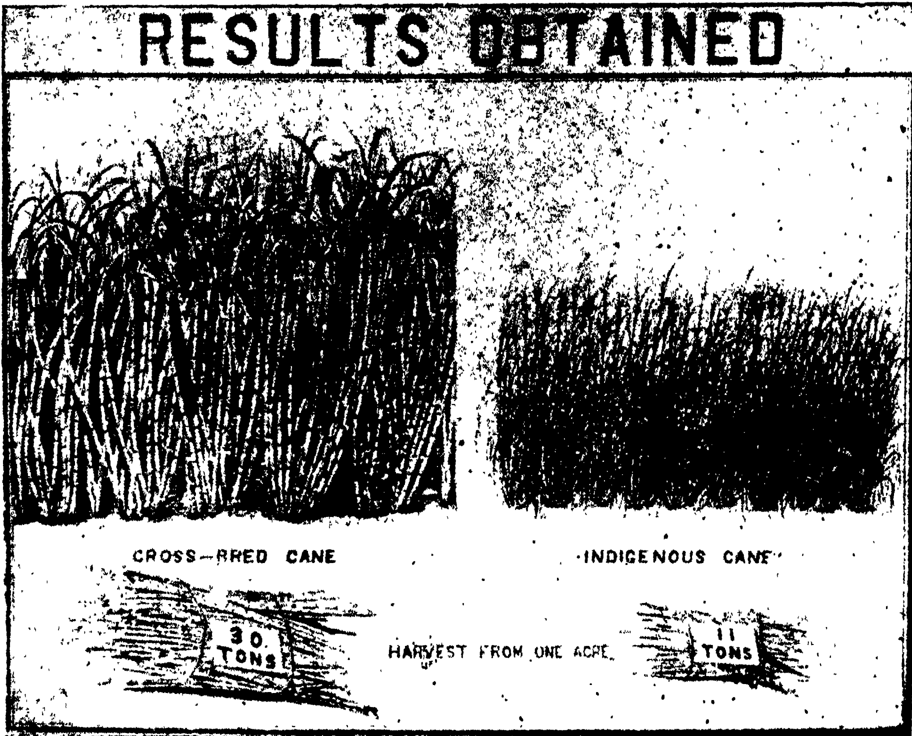
ఆర్. ద్వారైరాజుగారి ఆంగ్లమునకు అనువాదము

రాయలుకమిషను పరిష్కరింపవలసినసమస్యలలో మనదేశానికి కావలసినచక్కెరను మనదేశంలోనే ఉత్పత్తిచేసుకోవలెననే సమస్య ఒకటి. ఈసమస్య ఒకఇండియాకుమాత్రమే సంబంధించినది కాదు. అది అన్ని దేశాలకు సంబంధించినది. బ్రిటిషుసామ్రాజ్యానికి ఏడాదికి ౫,౮౦౦,౦౦౦ టన్నుల చక్కెర కావలసి ఉంది. కాని అక్కడ ౩,౦౦౦,౦౦౦ టన్నులు మాత్రమే ఉత్పత్తి అవుతుంది. కాబట్టి ౨,౮౦౦,౦౦౦ టన్నుల చక్కెర లోటు వస్తుంది. ఈసమస్యను తృప్తికరంగా పరిష్కరించడానికి బ్రిటిషుసామ్రాజ్యంలో ఇండియాను మించినదేశ మింకేదీ లేదు. ప్రస్తుతంలో ఇండియా తనకు కావలసిన చక్కెరకు ఇతరదేశాలపై ఆధారపడిఉంది. అందుచేత ముందు తినసంగతిని చక్కబరుచుకొని అవతల సామ్రాజ్యానికి సహాయం చేయగల సంగతిని చూడవలసిఉంది.

ప్రపంచంలో చెఱకుపండే పొలాల్లో ఇంచుమించు సగంవఱకు ఇండియాలోనే ఉన్నవి. ఇండియాలో చెఱకు ఎక్కువగా పైరయినా ప్రపంచంలో అంతా చెఱకువల్ల తయారయ్యే చక్కెరలో నాలుగోవంతు మాత్రమే అక్కడ ఉత్పత్తి అవుతూఉంది. జర్మనీలో ఒక్కొక్కమనిషి సంవత్సరి ౫౦ పౌనుల చక్కెర ఉపయోగిస్తారు. బ్రిటిషుదేశంలో ౭౦ పౌన్లు ఉపయో

లభించిన ఫలితములు (ఒక ఎకరముపొలములోని చెఱకుపంట)

అంటు మొక్కల చెఱకు

నాటు చెఱకు

ముప్పదిటన్నులు

పదునొకండుటన్నులు

గిస్తారు. అమెరికాలో ౮౮ పౌనులు ఉపయోగిస్తారు. ఇండియాలో ౨౧ పౌనులు మాత్రమే ఉపయోగిస్తారు. ఇంతతక్కువగా ఉపయోగించినా జనసంఖ్య ఎక్కువ కావడంచేత ఇండియా దేశము ప్రపంచంలో చక్కెర ఎక్కువగా ఉపయోగించే దేశాల్లో రెండవదిగా ఉన్నది. ప్రపంచంలో చెఱకుపండే పొలాల్లో సగంపొలాలు ఉన్నా 'జావా,' 'మారిషసు'లనుండి ఇండియాకు ఏడాదికి 15 కోట్ల రూపాయల వెలగల చక్కెరను తెప్పించుకోవలసిఉంది.

కుంటే ఇండియాలో ఈపరిశ్రమయొక్క వాతావరణం కనుమాసినట్లు కన్పిస్తుంది. దేశానికి కావలసినంతసరుకు దేశంలో ఉత్పత్తికాకుండడంవల్ల దిగుమతులు క్రమంగా హెచ్చుత్రోవలో ఉండడి ఇవీ, ఇంకా కొన్ని చిన్న విషయాలూ మనదేశానికి కావలసినంత సరుకును మనదేశంలోనే ఉత్పత్తిచేసుకోవడానికి సర్వవిధముల ప్రయత్నించవలెనని సూచిస్తూ ఉన్నవి.

ఇటీవల ఇండియాగవర్నమెంటువారి రీసెర్చియంలో కొంపశ్రేష్ఠ కనుపరిచినటువంటి వార్త స్తునమే.

INDIA GROWS POOR CANES

Tropical Canes — ఉష్ణదేశములందలి చెఱకురకములు

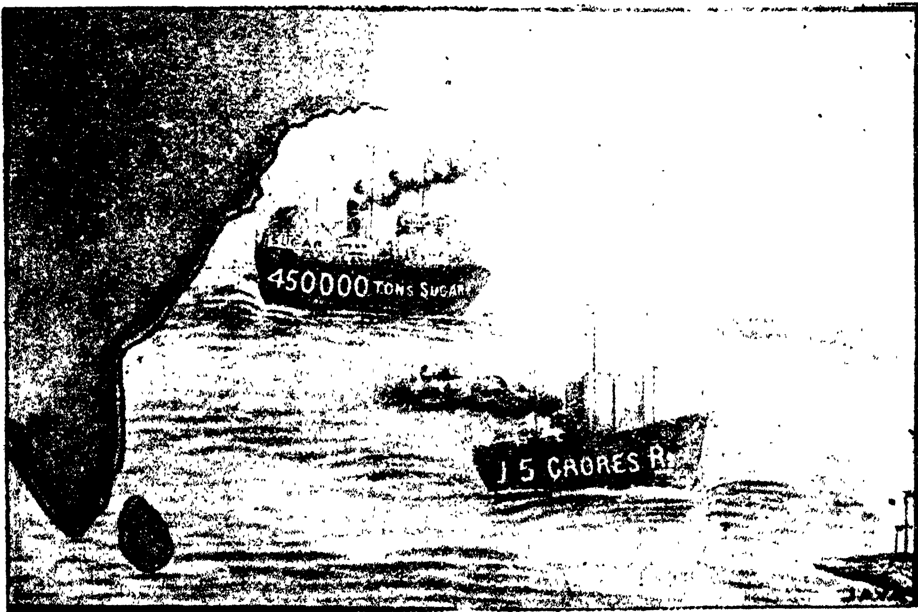
Indian Canes — ఇండియాలోని చెఱకురకములు

ఇండియాకు డబ్బుఖర్చుచేసేమార్గాలు కేవలం శూన్యంగా ఉండేదాంతోగూడా విదేశాలనుండి ఎడతెగని దిగుమతులవలనిబాధ చాలాగాఉంది. మొట్టమొదట ఇండియా దిగుమతికోఱకు ఇతరదేశాలపై ఆధారపడి ఉండవలసిన ఆవశ్యకతను తొలగించుకోవలెను. దిగుమతులు ఎక్కువఅయ్యేకొలదీ ఇండియాలో చెఱకు పండే పొలాలు తగ్గిపోవచ్చును. చెఱకుపైరుచేసే యితర దేశాలలో ఉత్పత్తి ఎక్కువ అవుతూఉండడం తలచు

పైరగుచున్న చెఱకుల మంచిసెబ్రలను గుర్తించి అభివృద్ధిలోకి తేవలెనన్న ఉద్దేశంతో వారు స్థాపించిన కార్యాలయాలలో కోయంబుత్తూరులో నున్న 'ఇంపీరియలు షుగర్ కేన్ బ్రీడింగ్ స్టేషన్' అను కార్యాలయం ఒకటి. ౧౯౧౨ సంవత్సరం ఇండియాలో వృక్షశాస్త్ర పరిశోధనలకు దారితీసినవారిలో ఒకడగు డాక్టరు సి. ఏ. బార్బరుగారు ఈ కార్యాలయమును స్థాపించినారు. ఈకార్యాలయాన్ని స్థాపించిన కొలది

కాలంలోనే బార్బరుగారు మొక్కలను పాతి చెఱుకును పైరుచేయు పద్ధతిని మొదలు పెట్టినారు. ఈ పద్ధతివలని లాభమును ప్రపంచంలో చెఱుకుపండే దేశాలు ఇదివఱకే గుర్తించి ఉపయోగిస్తున్నవి. నూటికి ౨౪ వంతుల చెఱుకు తోటలు ఉత్తరఇండియాలో ఉన్నవి. ఆ కారణంచేత అక్కడి పరిస్థితులకు అనుకూలించునట్లు ఈకార్యాలయం చాలాసన్నని మొక్కలను తయారుచేయడానికి త్వరగా ప్రారంభించారు. అంటుమొక్కలను తయారుచేయడానికి ఇతరదేశాలవారికి చాలశ్రమ అయి నిండాకాలం పట్టినా కోయంబత్తూరులో నాలుగేళ్లలోనే తయారుచేయగల్గినారు. అక్కడ ఈ క్రొత్తమొలకల పద్ధతిని క్రమంగా వృద్ధిచేసి ౧౯౧౮ సంవత్సరంలో మొట్టమొదట ఇండియాలోని అన్ని గవర్నమెంటు చెఱుకు తోటలకు పంచిపెట్టినారు. ఉత్తరఇండియాలో కోయంబత్తూరు అంటుమొక్కలను ఉపయోగించిన గవర్నమెంటు చెఱుకుతోటలవారు రంవటు తృప్తికరమైన ఫలితము నిచ్చినదని తెలిపినారు. పంజాబులో కోయంబత్తూరు మొక్కలతో పైరుచేసిన చెఱుకునుండి దేశీయమైన చెఱుకునందుకంటే నూటికి ౭౧ లేక ౨౧ వంతులు బెల్లం అధికంగా లాభించింది. ఇదివఱకు పైరుచేయుచుండిన చెఱుకువల్ల పరిశ్రమాలయముల (ఫాక్టరీల)కు చాలానష్టము కష్టము కలుగుచుండిన బీహారురాష్ట్రంలో కోయంబత్తూరు చెఱుకుమొక్కలు చాలాత్వరగా పంటకు వచ్చే లక్షణాలు కనుపడ్డవి. అందులో కొన్నిరకాలు అరునాగాలకంటే ముందుగానే పరిశ్రమాలయమునకు తీసికొనిపోవుటకు తయారయ్యేవి.

పారిశ్రామికదృష్టిలో చూచుచేని దేశీయమైన

౧ సంవత్సరమునకు ఇండియాలో దిగుమతి అగు చక్కెర-దాని విలువ

చెఱుకుపంటకంటె ఒకవారము ముందుగ పంటకువచ్చే చెఱకయినను చాలలాభకరముగ ఉండును. త్వరగా పెరిగిపండే చెఱుకురకాలను కనిపెట్టి పైరుచేయుటకు ఎక్కువసొమ్మును వ్యయపెట్టడానికి ఉత్తరఇండియాలోని పరిశ్రమాలయముల యజమానులు సిద్ధముగానున్నారని తెలియవచ్చుచున్నది. వీలయిన యుక్తకాలంలో పనిప్రారంభించి మితవ్యయంతో మంచిరకంవలన ఎక్కువగా ఫలంపొందడాని కనుకూలంగా ఉండును. ఇండియాలోని ౨,౭౪౧,౦౦౦ ఎకరములు విస్తీర్ణముగల

చెఱకుతోటలలో ౧,౪౫౧,౧౧౧ ఎకరములు విస్తీర్ణముగల చెఱకుతోటలు బీహారుసంయుక్తరాష్ట్రాలలో ఉన్నవి. దాన్నిబట్టియే ఉత్తరఇండియాలో కోయంబత్తూరు మొక్కల నగదువిలువ నిశ్చయించవచ్చును. సంయుక్త రాష్ట్రాలలోని 'తార్సా'లో అగడజను కోయంబత్తూరి కొత్తరకాలవల్ల అక్కడిరకాలవల్ల ఒక ఎకరంలో ఉత్పత్తి అయ్యే బెల్లంకంటె ఎక్కువశాతానికగల మంచిబెల్లం ఉత్పత్తి అయినట్లు కనుగొన్నారు. చెఱకు పెరిగే ఇతరదేశాల్లోకంటే ఇండియాలో చెఱకును పెంచుట చాలకష్టసాధ్యమని చెప్పబడినను ఒకఎకరములో ఉత్పత్తి ఎక్కువగా కావడం స్పష్టంగా తెలియడంచేత కోయంబత్తూరి కార్యాలయస్థాపనము వ్యర్థము కాలేదు. అక్కడి అనుసరించే పద్ధతులవలన చెఱకుపండే ఇతరదేశాల్లోకంటె నిస్సంశయముగా త్వరలో లాభము గలుగుతున్నది. ఈకార్యాలయము చెఱకుపైరు చేయు ప్రస్తుత విధానములకు విలువగల సాహిత్యాన్ని సమకూర్చింది. అందులో కొన్ని కేవలం క్రొత్తత్రోవలుకూడా తీసినవి.

కోయంబత్తూరు కార్యాలయంలో ఉండే ప్రభుత్వమువారి ఇక్షుశాస్త్ర నిపుణుడు (**Imperial Sugarcane Expert**) చేయుచున్న పరిశోధనల ఫలితాలు ఇండియాలోను, విదేశాల్లోను అందరిదృష్టిని ఎక్కువగా ఆకర్షిస్తున్నవి. మరియు విదేశములలో ఇవేపద్ధతుల ననుసరించి కావించేడి ప్రత్యేక పరిశోధనల ఫలితములకు ఇవి సరిగా సరిపోవుచుండడం వింతగా ఉన్నది. మంచిరకమైన దళసరి చెఱకు మొక్కలను ఉత్పత్తిచేయడానికి బొంబాయి చెన్నపురరాష్ట్రములలో ఇప్పటికింకా అట్టే ప్రయత్నించలేదు. అయితే ఈసంవత్సరం రెండురాష్ట్రములలోను అందుకొరకు ప్రయత్నించి ప్రారంభం చేసినారు. ఇక్షుశాస్త్రజ్ఞుడు ఈక్రొత్తపద్ధతిలోను వెనుకటివానివలెనే మంచి ఫలితములే సమకూడగలవని గట్టి నమ్మకము గలిగి యున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

చిత్రలీలాస్తవము ౨

దుర్భా సుబ్రహ్మణ్యశర్మ గారు

ఒకచో మేఘుఁడవై వసుంధరను సస్యోపేతఁ గావింతు వొం
డొకచోఁ గూలుతు పల్లెలన్ బురములన్ బ్రోద్వేగకృత్ ఝంఝవై
వికటోచ్ఛిత్తియె యింపొ, కాక నిఖిలోర్వీగుప్తియే యింపొ, తా
వక సంకల్ప మెఱుంగ నేరికగు? దేవా, చిత్రచర్యానిధీ!

తరుణీ నందన బంధుమిత్రులకు డెందానన్ దమిం గూర్చి, దు
స్తర మృత్యూద్ధతిఁ దద్వియోగము నవశ్యంభావి గావించి, యొం
డొరులన్ వీడఁగలేక వా రడలఁగా నుల్లాసివై కందు వీ
వర రే! యెంతదయార్ద్రచిత్తుఁడవు, దేవా, చిత్రచర్యానిధీ!

ధనవంతున్ గఠినాత్ముఁగా, నృపుని నిర్దాక్షిణ్యుఁగా, బుద్ధిమంతుని నాచారవిదూరుఁగా, వరవదాన్యున్ గైతవాన్వీతుఁగా
నొనరన్ జల్పుదుగాని కూర్పవుగదా యోగ్యంబులన్, దుష్టక
ల్పన నీకిట్టి యభీష్ట మేమిటికొ! దేవా, చిత్రచర్యానిధీ!

పశుపతి పలయకొట్టయిపట్టగారు

మాగంటి బాపినీడుగారు, బి.యస్.సి. (కార్నెల్), యం.యస్.సి. (కాలిఫోర్నియా)

ఆంధ్రవ్యవసాయకళాశాల నిర్మాణ విచారణసంఘము కోయంబత్తూరు వ్యవసాయ కళాశాలయందు సమావేశమైనపుడు ప్రొఫెసరు బాలకృష్ణమూర్తిగారు ఈరోడ్డు దగ్గర కాంగియము పశువులను పెంచు పెద్ద రైతున్నాడనియు, అది తప్పక చూడవలసిన స్థలమనియు చెప్పినారు. ప్రధానమంత్రి సుబ్బరాయనుగారు విజయవాడ వేంచేసినపుడు కోయంబత్తూరుజిల్లాలో తమ బంధువులొకరు వేలయెకరములు భూమిగల పెద్దభూస్వామి యనియు, అతడు పశువులను వందలకొలది విక్రయించుననియు, మీబోటి రైతులు తప్పక చూడదగిన రైతనియు చెప్పియున్నారు. వారే వీరని తెలిసికొని వెళ్ల నిశ్చయించుకొన్న బాలకృష్ణమూర్తిగారు తంతినంపిరి.

రాయబహదూరు నల్లతంబిసరకారయి మనరాడియరుగారు తమ పలయకొట్టయిగ్రామమునుంచి యీరోడ్డుస్టేషనుకు తమ మోటారు పంపిరి. ఈరోడ్డు మదరాసుకు 242 మైళ్లదూరములోను, కోయంబత్తూరుకు 20 మైళ్లదూరములోను, కరూరు, ఉదకమండలము, బెంగుళూరుపోవుమార్గముల నడుమ నున్నది.

నేనును, నాతో వచ్చిన సింహళదేశవిద్యార్థియు, కోయంబత్తూరు కళాశాలనుండి వచ్చిన పశువైద్యులొకరును కలస్టేషనుకు 18 మైళ్ల దూరములో నున్న ఆగ్రామమును రాత్రి 8-30 గంటలకు చేరితిమి. మార్గమధ్యమున ప్రఖ్యాతికెక్కిన మెట్టూరుప్రాజెక్టుకు పోవురోడ్డు తగిలెను. అతిథిశాలయందు సామాను దించి ఆ గృహస్థుదర్శనము చేసితిమి. వారు ఆచుట్టుప్రక్కల మకుటములేనిరాజు; దక్షిణజిల్లాలలో గొప్ప రైతు తాలూకాబోర్డు ప్రెసిడెంటు. అతిథులకు అమిత మర్యాదచూపుటయేకాక స్వయముగా క్షేత్రములలో పచ్చికబయళ్లకు తీసికొనిపోయి చూపును. ఆతనికి ఇంగ్లీషురాదుగాని వ్యవహారనిపుణత మెండు. కార్యదర్శి సహాయముచే కార్యక్రమము కొనసాగించును. కోటలో నున్న గృహమువలె దిట్టమైన ప్రాకారములోనుండును.

మన పసుపతిపట్నంలు, ఆచార్యులు చూచిన పూర్వప్రభువుల సాంప్రదాయములుగల జమీందారుల కుటుంబములు జ్ఞప్తికివచ్చెను. ఈ పయమున పదిమంది వెట్టివాళ్లు 'ప్రభూ'యని సంబోధించి చేయుసలాములు, పెద్ద పశువులచావళ్లు, బండ్లు, గుఱ్ఱములు, భోజనసామగ్రి యుంచుకొటారములు, నూతులు, పరుసులెత్తు నౌకరులు, అన్నియు ప్రస్తుత బస్తీజీవనమునకు అలవాటుపడినవారికి ముచ్చటగ నుండును. పాపము మా మల్లెలసోదరులకుటుంబ మొకప్పుడు ఇట్లే యుండెగదా!

పూర్వచరిత్ర: రాయబహదూరు నల్లతంబి సరకారయి మనరాడియరు సేలం, మధుర, తిరుచినాపల్లి, కోయంబత్తూరుజిల్లాలలో, అనగా కొంగునాడునందు వెల్లాలసంఘమునకు మతగురువు. వెల్లాలసంఘము ఇచటి కమ్మ, కాపు, రెడ్డి మాదిరి రైతుసంఘము. సుబ్బరాయనుగారు ఈసంఘమునకు చెందినవారే. 800 సం. క్రిందట మైసూరుసంస్థానమున సేనాధిపతులు. అప్పటినుంచియు వెల్లాలసంఘమునకు మతసాంఘికవిషయములందు గురువులైరి. వీరికి పసువులను పెంచుట కుటుంబాచారము, వృత్తి అయినది. పట్టగారు అనునది జ్యేష్ఠపుత్రునకు బిరుదుగా వచ్చుచుండును.

కోయంబుత్తూరు సేలంజిల్లాలలో కావేరి ఉపనదులున్నను మొత్తముమీద భూము లంతసారవంతమైనవి గావు. కొండప్రదేశము; అచటచట రాళ్లమయము. అందినవారికి భూమి విరివిగా దొరకెను. పామరజనులలో పేదరికము మెండు. స్త్రీలదుస్తులు మనకూలిజనమువలె

గారి విచారము కలుగచేయు ఆశ్చర్యస్థితిలో నుండును. మాధత్వ మింకను ఆప్రాంతములందు ఎంతయో కలదు.

విస్తీర్ణము: మనశైను 12000 ఎకరములకు భూస్వామి. ఇందు రెండువేల ఎకరములు (2000) కేవలము పచ్చికబీళ్ల క్రింద నుండును. 1500 ఎకరములలో జొన్న, రాగి, ఉలవ పైరుచేసెదరు. 200 ఎకరములు పత్తి, 100 ఎకరములు పొగాకు పండించెదరు. కొన్ని తోట్లు కుటుంబమునకు వలయుమిర్చి, వరి, ఉల్లిపాయలు పండును.

ఈవిస్తీర్ణమున పట్టగారు సంశయములేనిరాజు. తనమాటే శాసనము. గ్రామములలో నుండి వారు కుటుంబమున కొక్కరు వంతులమీద పట్టగారి పనులకొనికి వత్తురు. 300 మంది నౌకరులు, 15 మంది పెత్తనదారులు, ఒకమేనేజరు ఉన్న సిబ్బందినంతయు చాలవరకు తానే ఆతడు స్వయముగా చూచుకొనును. ఏపాశ్చాత్యుడో ఐన సిబ్బందిఖర్చు ఎంతయుండెడిదో!

పశువులదానాకొరకు ప్రతిసంవత్సరము 30000 రూపాయల విలువగల పత్తివిత్తులు కొనెదరన్న, ఈతోట్ల ప్రయోజనమెంతయో తెలియగలదు. పత్తివిత్తులు, వేరుసెనగ చెక్కలు పశువులకు ఆహారముగా వాడుదురు. వర్షములేని గతవత్సరములలో ఇరువదివేల రూపాయల గడ్డి, యిరువదివేల రూపాయలవిలువగల చెక్కలు కొనుచుండెడివారు.

పశుజాతి-కాంగియాము:—

పశువులను సాంప్రదాయసిద్ధాంతములమీద పెంచు అలవాటు అంతగా ఆంధ్రులకు లేదు. మనకున్న ముఖ్య జాతులలో ఒంగోలు, ఒంగోలుజాతులు ప్రసిద్ధికెక్కినవి. దున్నపోతులలో విజయనగరముప్రాంతమున మన్నె పు

కాంగియము పశుపతి

రాయిబహదురు నల్లతంబి సరకారయిమనరాదియారు పలయకొట్టయి పట్టయిగారు, వెల్లాలసంఘమునకుకొంగనాడులో మతగురువు; కాంగియము ఎద్దు. కాళ్లు, మోపురపు, నల్లరంగు ప్రత్యేకలక్షణము; ఖరీదు 2000 ఉండును.

పోతులు, గబ్బిడిపోతులు దొరకును. జాతియనగా ఆ సాంప్రదాయమునకు ప్రత్యేకలక్షణము లుండును. మన భో. వివిధసంఘములు, జాతులు ఎట్లు ప్రత్యేకలక్షణములు కలిగియుండునో, పశువులలోను, పంటలలోను అట్లే కల్తీలేని బంగినపల్లి, జహంగీరు ఎట్లు బజారుర కములవలెగాక అంప శరిగిన ప్రత్యేకగుణములు కలిగి యుండునో, పశువులలోను సంకరజాతులు, ప్రత్యేకజాతులు ఉండును. ఉ. ఒంగోలు, మైసూరు, పుంగనూరు, కరాచీ మొదలైనవి. కాంగియముజాతి ఇట్లే ప్రత్యేకజాతి. పలయకొట్టయి కాంగియమునాడులో ఉన్నది.

కాంగియము ఆవు. మొదటిరకము. ఖరీదు 800.

కాన యీపశుజాతికి కాంగియమని పేరువచ్చెను. ఈజాతిఎద్దు, ఆవులు, గుబ్బముల్లు ప్రత్యేకలక్షణములు కల్గి యుండును. అవేవి?

మనప్రాంతమునకు మైసూరు ఎద్దు వచ్చును. వాటిలో కొన్ని కాంగియం ఎద్దులుండును. మదరాసులో కూడ వానిని జూతుము.

కాంగియముదూడ పుట్టగనే ఎరుపురంగుకలిగి, కాళ్లు, కడుపు తెల్లగా ఉండును. మూడునెలలయిన పిమ్మట బూడిదరంగుగా మారును.

ఎద్దుకు తల, కాళ్లు, మూపురము నల్లగా నుండును. ఈజాతికి ప్రత్యేకలక్షణము లివి. మగతనము నశింపగానే నలుపుమారి తెలుపెక్కును.

6 నెలలచూడిఆవు కనుబొమ్మలమట్టు నల్లరంగువచ్చి యీనిన 60 రోజులకు పోవును. ఇవి యీజాతిప్రత్యేకలక్షణములు.

కష్టమునకు ఓర్చుట, శరీరపు బిగి తక్కువమేత, ఎక్కువపని, పొడుగైన గట్టి ఎముకలు, 20 సంవత్సరములైనను కాళ్లతీరు మారకుండుట అను నివి కొన్ని ముఖ్యలక్షణములు బరువు లాగుటకు, మోట తోలుటకు వీటికి పెట్టినదిపేరు.

మన పశుపతి ఏడుతరములలో ఒకరంగు, తిన్నని కొమ్ములు, జిగిశరీరము, గట్టి ఎముక ఉండునట్లు మార్చ గలిగెను.

ఇవి పాలకు అంతగా పనికిరావు. పాడి వీరి ఉద్దేశ్యమే కాదు. అమెరికాలో ఏరకమైనను పశువులను పెంచిన, ఉద్దేశముంచెను. వెన్నకొరకు వెన్న ఎక్కువ నిచ్చు జాతినే పెంచును. పాలు విక్రయించువాడు పాలు విశేషముగనిచ్చు జాతులనే పెంచును. అంతేగాని మనవలె పనికిరాని పంచను పోషించేయరు. ఈ పట్టిగారు కూడ ఈపరిశ్రమ, పాడి ఒకేజాతియందుండుట అరుదనియు, లాభకారి కాదనియు తెలిసికొని, పనిచేయు లక్షణములకే పశువులను తయారు చేయుదురు.

జాతిని పెంపొందించువిధానము:—

ఉచితలక్షణము లన్నియున్న అసలైన కాంగియము ఆబోతు నొకదాని చేరి, 60 కాంగియము ఆవులతో ఆరునెలలు ఒకచోట లో నుంచెదరు. దూడియావులను విడదీసి యీచుకొనిపోకుండ వేర్వేరు బయళ్లలో నుంచెదరు. చెట్లనీడతప్ప పందిళ్లుగాని పాకలుగాని ఉండవు. ఎండవానలకు అవి ఓర్చుకొనును. అవి ఈనుటకూడ ఆబయళ్లలోనే. కాపరి చూచుచుండును. పదినూడలను పరీక్షించి, తండ్రిలక్షణములన్నియు వాటియందు స్పష్టముగ నున్న (prepotency) ఆబోతుగా నుంచుకొనెదరు. ఆబోతులకు పనికిరానివాటినన్నిటిని ఎద్దులుగా విక్రయించెదరు.

పట్టగారికి తన పశుగణమునందలి ప్రతిదూడ దేనికి పుట్టినదో, అట్లే అన్నిటిసాంప్రదాయము తెలిసియుండును. సాంప్రదాయసిద్ధాంతముమీదనే అతడు పసువృద్ధిచేయును. అందుచే తనపశువులశక్తిలక్షణములు అతనికి తెలిసియుండును. కత్తీకలిసిన కాంగియము జాతిగుణములుండవు. ఏకసంతతి కలయిక (inbreeding) లేదు. మూడవయేట ఆబోతు దాటనిత్తురు. 8_వ సంవత్సరము నుంచి పుంస్త్వము కృశించును. అంత వానిని దుక్కిటెద్దులలో చేర్చెదరు.

పొలంమీద పశువులమొత్తము 2000 ఉండును. వీటిఖరీదు 500,000 రూపాయలకు మించును. ప్రతి సంవత్సరము రు. 50,000 ఖరీదుగల పశువులు విక్రయించబడును. అమ్మకమునకు 15 ఆబోతుల్లు గలవు. మంచివి రు. 2000 వరకుఅమ్మును. 500 ఎద్లు, 200 పైనఆవులు గలవు.

పశువులను చక్కగ పెంచుట మనదేశమున కానిపింపదు. పట్టగారు వీటినన్నిటిని స్వయముగాజూచును. వయస్సును, రకమునుబట్టి వేరువేరుబీళ్లలో వీటిని పెంచె

కాంగియము పశువులు. ఆబోతు, ఆవు.

బంతికి, మోటకు ప్రసిద్ధికెక్కినవి. తక్కువమేతతో ఎక్కువ పనిచేయును. పత్తిగింజలు గానుగలో రుబ్బెదరు

వదలయి వ్రేలాడుచర్మము, మందమతి, లోతుకళ్లు ఇవిపట్టగారి సిద్ధాంతముప్రకారము పురుషత్వముపోయిన ముసలిదాని లక్షణములు. సంవత్సరమునకు సగటున ఒక్కొక్క ఆబోతు 100 ఆవులను దాటగలవట.

తరములబడి వీరిచరిత్ర వివరముగా వ్రాసియుంచిన బాగుండెడిది. అట్లు జరుగుట మంచిదని యిచ్చిన సలహా నందుకొనెను.

దరు. రోగనివారణోపాయము లుండును. ఆరోగ్యపద్ధతులను ఆచరణలో నుంచును.

అమెరికాలో తప్ప ఇన్ని పశువులను, ఇంత చక్కగా పెంచుట మరెచటను చూడలేదు. మాతాతల నాటి కాలమున, కొల్లేటిలో ఇంజనులులేని దినములలో ఆవులమందలు జ్ఞాపక మున్నదిగాని యిట్టి నేత్రోత్సవమిచ్చు ఆబీళ్లు, స్వాతంత్ర్యము నానందించి, స్వభావ

సిద్ధమైన మేత తిని, గాలిపీల్చుచు, అధికారి అంబా యని పిల్చిన శ్రీకృష్ణుడు పిల్లనగ్రోవికి చేరినట్లు చేరి, బెదరించిన లేళ్లవలె గంతెత్తు దృశ్యమును మరెచటను

తిరుపూరుసంతలో మొదటిబహుమతిపొందిన ఎద్దు.

గాంచియుండలేదు. పశువుల బీళ్లలో గోపాలునితో బండిమీద ప్రయాణము, ప్రసూత్యాలయమువలె లేగలు, ఆవులునుండు దొడ్డి, మృగరాజుమాదిరి ఆయావుల మధ్య ఆబోతు, ఆకలి ఎరుగక గంతులెత్తు ఆమూడలు, వాటి తిండిని రుబ్బుటకు ఆగానుగలు, నీటికి నూతులు, బారులు దీర్చిన కట్టుగుంజలు, రకములవారి కంపార్టుమెంటుల బీళ్లు-ఎంత కన్నుల పండువుగ నుండునో కనువారికి గాక పాఠకులకు తెలియజాలదు. స్థానిక సంఘములలో స్వామిసేవకులు, భిక్షమునకు తోడిరైతు లెంతమంది ఈరోడ్డుమీదుగాఉదకమండలము ఎన్నిసార్లు వేలకువేలు వ్యయముచేసి పరువులెత్తి యుండలేదు. కాని యిట్టిరైతుల పుణ్యస్థలమగు యాత్రచేయుటకు నోచుకొనరైరి. రైతుసోదరులందరు ఒకసారి యీ యాత్రచేసి ధన్యులగుదురు గాకయని ప్రార్థన.

వీరిని ఆదర్శముగా గైకొని ఆంధ్రదేశమందును ఇట్టిక్షేత్రములు స్థాపించుటకు హెచ్చరించుచున్నాను. రైతులలో పరిశోధకులు లేకపోలే. ఇదివరకు వగహోపట్టణమందు (కైకలూరుతాలూకా) కామినేని పట్టాభిరామయ్యగారు అక్కుళ్ల విత్తులలోను, కల్లిచిట్టి అబ్బాయినాయుడుగారు ఎరువులలోను, కానూరి వేంకటచలపతిగారు సరుకుడు మొక్కలు మరికొన్ని పంటలలోను కొంతపరిశోధన గావించియున్నారు.

ఆంధ్రదేశములందు రైతాంగమభివృద్ధికి రావలెనన్న రైతులలో స్వయంపరిశోధన సామర్థ్యము పుట్టవలెను. వ్యవసాయశాఖమీద ఆధారపడిన లాభములేదు. జమీందారులు కోడిపందెములలోను, కోర్టులలోను, బోర్డులలోనుమునిగి గుటకలువేయుటకంటె అపర్యప్రాయములగు నిట్టి పశుక్షేత్రములను నెలకొల్పి ధన్యులగుట మంచిది గాదా. విశేషముగ భూమిగల్గి, అవకాశములుగల రైతు సోదరులును మేల్కొనుట దేశక్షేమముగదా!

హృదయావేదనము

జనమంచి సీతారామస్వామి గారు

ఎందఱు నన్ను మెచ్చిన, మహీస్థలి నెంతటిగౌరవంబు నే
నందిన, నెన్నిసంపదల నందిన, విద్యలవెన్ని నేర్చినన్
డెందము నీపయిన్ నిలుప నేరనిచో బ్రదుకెల్ల వ్యర్థమా
నందము సున్నగావున మనంబును సాధ్యముఁజేయు మీశ్వరా!

జనని యురఃస్థలంబునను జక్కఁగఁ దా శయనించి నిద్దురన్
దనువును సర్వమున్ మఱచి ధన్యతగాంచెడు బిడ్డపోలికన్
మనసును భక్తిలోఁ జొనిపి మైమఱపొందెడువాఁడె ధన్యుఁడే
ననుపమ సౌఖ్యమన్న మఱి యాతనిదే యన నొప్పు నీశ్వరా!

ఏపలు కాడఁగూడదో యెఱింగియు నాపలు కాడుచుంటి, నే
నేపని చేయఁగూడదో యెఱింగియు నాపని చేయుచుంటి, సం
తాపముఁ జెందుదున్ బిదప నాయవివేకముఁగూర్చి; కాని, నన్
రేఁపెడిఁ దొంటియట్టుల యరిప్రకరం బదయేమొ, యీశ్వరా!

జననీగర్భమునందునుండి యిలపై జన్మించు నవ్వేళ బో
రున నే నేడ్చితి నొద్దు జన్మమని వాక్రువ్వన్ సమర్థుండఁ గా
నని భావించియె; కాని నీకు దయలేదయ్యెన్ జగన్నాయకా
నను సంసారమహాబ్ధిఁ ద్రోచితి విదేనా ధర్మమన్నన్, ప్రభూ!

మనుజుఁడు పూర్వజన్మమున మానక చేసిన దుష్టకర్మముల్
పొనరుచు దుఃఖసంచయముఁ బొందుట తప్పదె యిప్పు డట్టులై
న, నిఁక భవత్పవిత్రతరనామజపాచరణంబుఁగూడ ము
క్తి నొసఁగఁజాలదన్న యపకీర్తికిఁ బాల్పడకుందువే ప్రభూ ?

వెనుకటి సంచికలోఁ బ్రకటింపఁబడిన పద్యములలో "గుణరూపంబులు నీకు లేవనుచు" అను మత్తేభవృత్తము నందలి చతుర్థపాదముగా "నాకేమంచు నుపేక్షసేయక జగన్నాథా, ననుం బ్రోవవే" అను శార్దూలవృత్తపాదము పడినది. అది గొప్ప ప్రమాదము. దానిని "మనకేమంచు నుపేక్షసేయకు జగన్మాన్యప్రభూ, రక్షకా" అని సవరించుకొనుఁడని పాఠకుల నందఱను బ్రార్థించుచున్నాను.

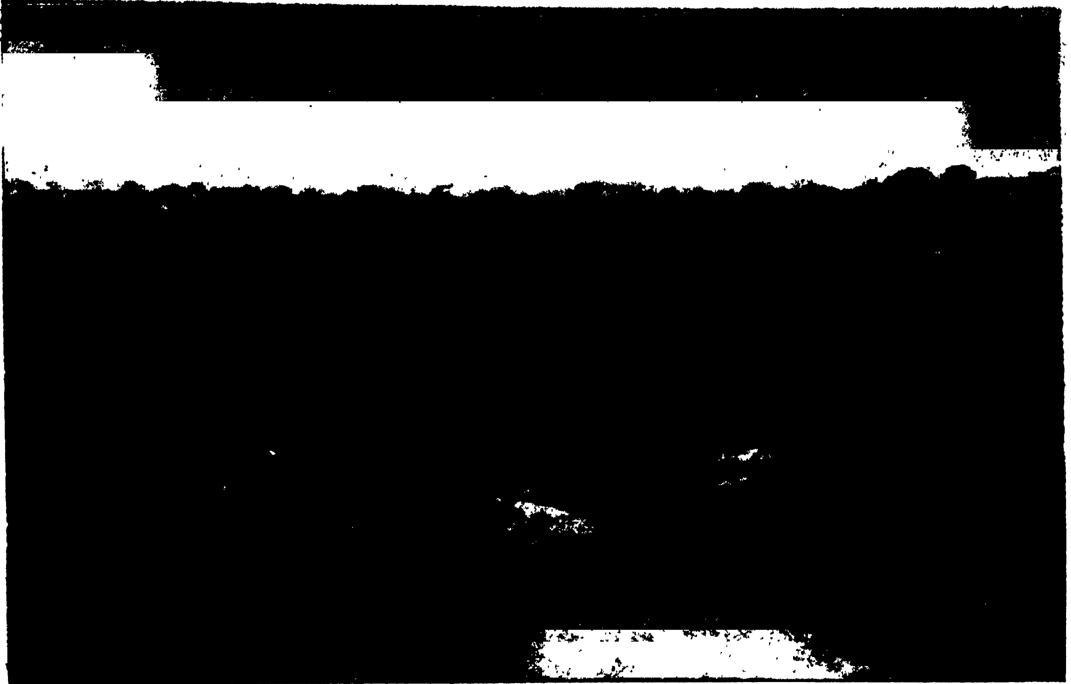
యుగధర్మంబులు మార్చుకొందువుగదా యుల్లాసివై ప్రోడవై
తగిన ట్లీవు మహాత్మ; కర్మఫలముల్ దప్పించులీలావిశే
షగతుల్ మాత్రము చూపవేల కట! పశ్చాత్తాపసంతప్తు నె
వ్వగలం గీరిచి వే కృతార్థు నొనరింపంగూడదే యీశ్వరా!

పుట్టిననాఁటనుండియును బొట్టకు బట్టకె దేవులాడు నే
నెట్టులు నిన్నుఁ గొల్వఁగల? నెప్పుడు హాయిగ నుండుఁ బ్రాణ మి
క్కట్టులఁ బాసి? నీపరమకారుణికత్వముఁ జూపవేల? నీ
విట్టు లుపేక్ష చేసిన మఱెవ్వరు ప్రోతురు నన్ను రక్షకా!

యోగిని జూచినట్టితఱి యోగిగఁ గాలముఁ బుచ్చఁగోరుదున్
భోగిని జూచినట్టితఱి భోగమునందె యపేక్ష గల్గెడిన్
త్యాగిని జూచినట్టితఱిఁ ద్యాగమె మేలని తోఁచు నక్కటా!
యేగతినైన సుస్థిరత యించుక గాంచదు చిత్త మీశ్వరా!

భాగవతాది సుప్రథితభక్తిసుధారసపూర్ణకావ్యముల్
బాగుగ నిచ్చలుం జదువువాఁడ ననిర్వచనీయహా ముదం
బేఁ గనువాఁడఁ గాని మది నింకను నిశ్చలభక్తి లేదయో!
యేగతి నీభవాబ్ధిఁ దరియింపఁగ నోపుదునయ్య, యీశ్వరా!

వారిజనాభుఁడో శివుఁడొ బ్రహ్మయొ యెయ్యది నాకు నిష్ట మా
పేరను నిన్నుఁ బిల్చుచును వేఁడుచు మ్రొక్కుచు దుస్సహాంపుసం
సారమహార్తిఁ బాపుకొన సంతతముం జతనంబు సేయుదున్
భారము నీదె యింక ననుఁ బారముఁ జేర్పఁగ దీనరక్షకా!

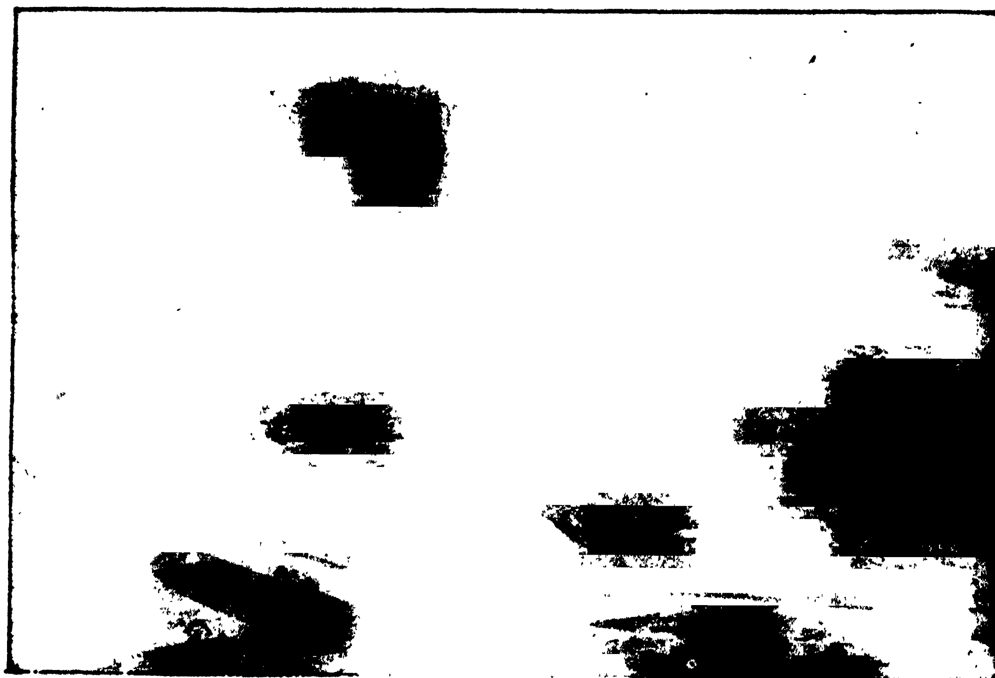
3. రంథంభోరు కోట

४. గాగ్రోను కోట

౫. చిత్తూరుకోట

మంగళేశ్వరుడు

యన్. వెంకటరమణయ్య గారు

౧

చ… బాదామిపురమును రాజధానిగ నేర్పఱచుకొని కర్ణాట కుంతల కొంకణ … … చాళుక్య … లో … చరిత్ర మూల్యమైన శాసనము … ద.

(౧) బాదామిగుహాలోని శి… (౨) నేరూరు తామ్రశాసనము [2] (౩) మహాకూట శిలా స్తంభ శాసనము. [3]

ఈమూడును మంగళేశ్వరుని శాసనములు. ఇవిగాక:

(౪) రెండవ పులకేశియొక్క … వోలె శాసనమును, [4] (౫) ఆరవ విక్రమాదిత్యుని …ను [5] మంగళేశ్వరునిచరిత్రమున … కొన్ని ముఖ్యాంశములను …జేయు చున్నవి.

…మునుగూర్చి మహాకూట శిలా … ముగ మంగి… ఈట్లు చెప్పకొని యున్నాడు. మానవ్యసగోత్రుడును హారితిపుత్రుడును … సంభూతుడును నగుజయసింహుడను నరపాలు డొకడుండెను. ఆతనిపుత్రుడు రణరాగుడు. ఆ రణరాగుని తనయుడు సత్యాశ్రయ శ్రీపృథివీవల్లభ రణవిక్రమాంకుడు. (ఈతనికి రెండవ పులకేశి యను పేరును గలదు). …

… విష

…ము మహాకూట …

" … ప్రతి…

… సుభ…

విక్రమా…ప్రియః……

మంగళేశ శ్రీపృథివీవల్లభ …

"ఆధర్మరతబుద్ధికి …మగు ప్రభావము గలవానికి (రణవిక్రమునకు) భ…ప్రవాసుభ… గలవారలు పుత్రులు … …ములగు గుణములచే నతిశ… పు… …మాజు… రణ వి… (శ్రీ)…వల్లభేంద్రుడను…

"…మహాపతివ్రతాం బట్వా… … ఫలభాగ్యపవిత్రీకృత…

1. Ind. Ant. X, P. 59.
2. " VII, P. 161.
3. " XIX, P. 7.
4. E. Ind. VI, P. 1.
5. Ind. Ant. VIII, P. 114.

శరీరాం స్వగురుపత్నీం దుర్లభా నామధేయాం దేవీ మాహూయ."

"మదయన్తిని బోలు మహాసతివ్రతను, బట్వారికులముయొక్క నొసటిమాణిక్యమును అనేకవిధములగు ధర్మకార్యముల ఫలముచే పవిత్రము సేయబడిన దేహముగలదానిని దుర్లభయను నామధేయము గల దేవిని తన తండ్రి భార్యను పిలచి."

ఈవాక్యములపై ఫ్లీటుగారిట్లు వ్యాఖ్యానము చేసియున్నారు:

"అతడు (మంగళేశ్వరుఁడు) మొదటి కీర్తివర్మకు సవతితల్లి గర్భమునఁ బుట్టిన తమ్ముఁడు. ఏలన యీశాసనముయొక్క ౧౩వ పంక్తిలో దుర్లభదేవిని "స్వమాతరం" అనక "స్వగురుపత్నీం" అని సంబోధించియున్నాఁడు. ౫వ పంక్తిలో తండ్రి వసుదేవునితోడను తనయులిరువురును బలభద్రవాసుభద్రులతోడను బోల్పఁబడియుండుటయు నట్లే సూచించుచున్నది. వసుదేవునికి (=రణవిక్రమునకు) రోహిణి (=దుర్లభదేవి) , దేవకి (=?)యు నను నిద్దరు భార్య లుండిరి. బలభద్రుని లేక బలరాము =మొదటికీర్తివర్మని ప్రథమమున దేవకియే గర్భమున ధరించినను, పిమ్మట నామె గర్భస్థశిశువు పిండమును యోగమాయ నేర్పుతో మెల్లన తిగిచి రోహిణి కడుపున నిడియెను. తత్కారణమున బలభద్రుడు రోహిణి గర్భమునుండి యుదయమాయెను. అతని తమ్ముడు వాసుభద్రుడు, వాసుదేవుడు, లేక కృష్ణుడు (=మంగళేశుఁడు) దేవకి గర్భమున జన్మించెను. (కాబట్టి బలభద్రుఁడును వాసుభద్రుఁడును అనగా కీర్తివర్మయును మంగళేశ్వరుడును సవతులబిడ్డలు). పురు రణపరాక్రమ ఉరు రణవిక్రాన్త అను బిరుదములలోని 'పురు' 'ఉరు' శబ్దములు ఈవిషయమునే సూచించినను సూచింపవచ్చును. బాదామిగుహాశాసనమున మంగళేశునకు "రణవిక్రాన్తుడ"ను బిరుదుమాత్ర మున్నట్లు చెప్పబడియున్నది. ఇచ్చట పై బిరుదములలోని "పురు" "ఉరు" శబ్దములు కీర్తివర్మ మంగళేశ్వరులభిన్నమాతృత్వమును చూపుటకై తెచ్చి పెట్టుకొన్నట్లున్నవి. సెంటుపీటర్సు బర్గునిఘంటువు ప్రకారము "అధికము" "అనేకము" నను నర్థముగల "పురు" అను వైదికపదము, ఇతిహాసములలోను తరువాతి వాఙ్మయమునందును నామపదములకు (Proper names) ముందు కనిపించుచున్నదనియు; ప్రాతవియును, అసాధారణములును నగు పదములపై యభిమానముగల భాగవతపురాణ కర్త వీని నిట్లే ప్రయోగించి యున్నాడనియు నాకు దెల్పుచు ఈయన్న దమ్ము లిద్దరును చాక్షుషమనువుకుమారులగు 'పురు', 'ఉరు' అనువారలకు బోల్పబడి యుందురని ప్రొఫెసరు కీలుహారన్ గారు చెప్పిరి. ఇందువల్ల మంగళేశుని కాలమున "పురు" శబ్దమును విశేషణముగ ప్రయోగించుటకు వీలుకాదని తేలుచున్నది. కాబట్టి యదియొక నామపద (Proper noun మని తెలిసికొనవలయును. "పురు" శబ్దమునకు సమముగ "ఉరు" శబ్దమునకు గూడ నట్లే యర్థము చేసుకొనవలయును. అయితే "పురు" "ఉరు" అనువారలు సవతితల్లి బిడ్డలో కారో నేను చెప్పజాలను."1

ఫ్లీటుగారి చర్చనుబట్టి చూడగా కీర్తివర్మయు మంగళేశ్వరుడును సహోదరులు కారనియు, సవతులబిడ్డలనియు తేలుచున్నది.

మంగళేశుని రాజ్యాభిషేకము

మొదటి పొలకేశి మరణానంతరము మొదటి కీర్తివర్మ రాజ్యము చేసెను. అతని మరణానంతరము మంగళేశ్వరుని రాజ్యాభిషేక మహోత్సవము జరిగెను. అయితే యీ రాజ్యాభిషేకము జరిగిన దెప్పుడు? ఈప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పుట సులభమైనపని

1. Indian Ant. Vol. .XIX.P.7

కాదు. ఏలన, మంగళేశునిరాజ్యాభిషేకకాల నిర్ణయము చళుక్యచరిత్రలోని గూఢతమ మగు సమస్య. ఈ ప్రశ్నకు మంగళేశుని కాలపు శాసనములు మూడువిధములగు సమాధానము లిచ్చుచున్నవి.

౧. బాదామిగుహాశాసనమున నిట్లు చెప్పబడి యున్నది:

"శ్రీమంగళేశ్వరో రణవిక్రాన్తః ప్రవర్ధమానరాజ్యసంవత్సరే ద్వాదశే శకనృపతిరాజ్యాభిషేకసంవత్సరే ష్వతిక్రాన్తేషు పఞ్చసు శతేషు" "మహాకార్తికపౌర్ణమాస్యాం." ఇత్యాది.

దీనినిబట్టిచూడగ మంగళేశ్వరుడు శకాబ్దము ౫౦౦ నాటికి ౧౨ సంవత్సరములు రాజ్యముచేసియుండెనని తెలియుచున్నది. కాబట్టి అతనిరాజ్యాభిషేకసంవత్సరము శకాబ్దము ౪౮౮ లో ననగా క్రీ. శ. ౫౬౬-౫౬౭ సంవత్సరమున జరిగెనని తెలియుచున్నది.

౨. మహాకూటశిలాస్తంభశాసనమున నిట్లున్నది:

"ఉత్తరోత్తరప్రవర్ధమానరాజ్య పఞ్చమే శ్రీవర్షే ప్రవర్ధమానే సిద్ధార్థే వైశాఖపౌర్ణమాస్యాం."

ఇందువల్ల మహాకూటశాసనము మంగళేశ్వరునిరాజ్యకాలమున ఐదవసంవత్సరమునకు సరియగు సిద్ధార్థివర్ష వైశాఖపౌర్ణమాస్య నాడు వ్రాయించినట్లు తెలియుచున్నది. అయితే మంగళేశ్వరుని రాజ్యాభిషేకవర్షమునకు సరిపోవుశకాబ్ద మిందు చెప్పబడలేదు. కాబట్టి యీశాసనకాలమును నిర్ధారణచేయుటకు వీలులేదు. బాదామిగుహాశాసనమున సూచించినట్లు మంగళేశ్వరునిరాజ్యారంభము శ. ౪౮౮ సంవత్సరమైనయెడల మహాకూట శాసనము శ. ౪౯౩లో చెక్కించి యుండవలయును.

వాస్తవము విచారించిచూచిన నిది బాదామిగుహాశాసనముకంటెను నేరూరు తామ్ర శాసనముకంటెను తరువాతిదిగా తోచుచున్నది. బాదామిగుహాశాసనమున మంగళేశ్వరుని శౌర్యధైర్యాదిగుణములు గణింపబడినవి గాని యాతనిచే జయింపబడిన దేశములు గాని యాతనిచే గెలువబడిన శత్రువులుగాని పేర్కొనబడియుండలేదు. నేరూరుతామ్రశాసనమున తాను శంకరగణునిపుత్రుని గజతురగపదాతి కోశబలసంపన్నుని బుద్ధరాజును వెడలనడచితి ననియు చాళుక్యవంశసంభవుని యదునెనిమిది యుద్ధములయందు గెలుపుగొన్న ప్రోడను స్వామిరాజును హతము చేసితి ననియు చెప్పుకొనియున్నాడు.

"తేన రాజ్ఞా శంకరగణపుత్రం గజతురగపదాతికోశబలసంపన్నం బుద్ధరాజం విద్రావ్య చలిక్యవంశసంభూతం అష్టాదశ సమరవిజయినం స్వామిరాజం చ హత్వా" ఇత్యాది.

మహాకూటశిలాస్తంభశాసనమున తాను ఉత్తరదిగ్విజయముజేసి పైబుద్ధరాజు నోడించి, యాతనిధనమును సర్వమును గ్రహించి; అటు పిమ్మట భాగీరథీకూలమున దనశక్తిజయస్తంభమును నిలుపగోరి, మొదట ధర్మజయస్తంభమును నాటుట మేలని తలచి మకుటేశ్వరనాథునికి దనమారుతల్లియగు దుర్లభ

దేవిచే భూదానమును చేయించితినని చెప్పు కొనియున్నాడు.

"సముత్తర దిగ్విజయకృతబుద్ధి ర్బుద్ధరాజ మభిజిత్య తస్య వసు సమేత ముపగృహ్య భాగీరథీహ లేశక్తిజయ స్తంభనిరోప ణోత్సుక్యేన మనసా హస్తి జయస్తంభశక్తిః ప్రసమతర మేవ నిరోపయితవ్యే త్యనన్తరత్య తదనుక రణయోగభూతాం మదయన్తీమిమ మహాపతివ్రతాం బ ట్టారకకుల లలామభూతాం నైకవిధధర్మఫలభాగ్యపవిత్రీ కృతశరీరాం స్వగురుపత్నీం దుర్లభనామధేయాన్ దేవీ మాహూయ."

ఈబుద్ధరాజు కలచూర్యనవంశజుడని యీ శాసనములోని ౧౩-వ పంక్తివలన తెలియు చున్నది.

ఇంగువర్లు తెలియు క్షేమన :

బాదామిగుహాశాసన కాలమునకు మం గళేశ్వరునకు ప్రభ్యాతిగల శత్రువులతో పో రాటము కలుగలేదు. బాదామి నేరూరు శాసన కాలములమధ్య కలచూర్యబుద్ధరాజును చాళుక్యస్వామిరాజును కలసియో వేరువేరు గనో మంగళేశ్వరునిరాష్ట్రముపై దాడివెడ లిరి. ఇరువాగులకును పోరు సమకూరెను. ఈ యుద్ధమున స్వామిరాజు హతుడయ్యెను. బుద్ధరాజు పరాజితుడై పలాయనమొనర్చె ను. నేరూరుమహాకూటశాసనములమధ్యకాల మున మంగళేశ్వరుడు కలచూర్యరాష్ట్రముపై దండువెడలి బుద్ధునిపరాజ్ముఖునిచేసి వాని సర్వస్వమును హరించెను.

కాబట్టి మహాకూటశాసనము నేరూరు శాసనమునకు పిమ్మటను నేరూరుశాసనము బాదామిశాసనమునకు పిమ్మటను లిఖింప బడినవి. అనగా మంగళేశ్వరునిశాసనములలో బాదామిశాసనము మొదటను, నేరూరుశాస నము దానికి దరువాతికాలమునను మహా కూటశాసనము కడపటను వ్రాయింపబడినవి.

మఱియు మహాకూటశాసనము ప్రవర్ధ మాన రాజ్యపఞ్చమ శ్రీవర్షమునకు సరియగు సిద్ధార్థిసంవత్సరపు వైశాఖపౌర్ణమాస్యనాడు నెలకొల్పబడినది. మంగళేశ్వరుని రాజ్యకాల మున (శ. ౫౯౭-౬౩౨) నొక సిద్ధార్థిసంవత్స రము వచ్చినది. ఫ్లీటుగారి లెక్కప్రకారము అది శ. ౬౦౧కు సరిపోవుచున్నది. అంతకు పూర్వ పు సిద్ధార్థి శ. ౫౪౧న వచ్చినది. మంగళేశ్వ రుని రాజ్యారంభము శ. ౫౯౭ అగుటచేత నతనిరాజ్యకాలమందలి సిద్ధార్థి శ. ౬౦౧నకు సరియైనదిగానే యుండవలయును. కావున ఫ్లీటుగారు మహాకూటశాసనకాలము శ.౬౦౧ అని సిద్ధాంతీకరించిరి. శ. ౬౦౧ మంగళేశ్వ రునిరాజ్యపఞ్చమశ్రీవర్షమైన అనగా శ.౬౦౦ న సింహాసనారోహణము గావించియుండవల యును. బాదామిశాసనము రాజ్యాభిషేక వర్షము శ. ౫౯౭ అనుచున్నదిగదా! కాబట్టి యీ రెండుశాసనములును ఒకదానితో నొకటి విరోధించుచున్నవి.

(3) ఇంతేకాక కొందఱిమతానుసరణ మున సత్యాశ్రయ ధ్రువరాజయింద్రవర్మగోవా శాసనము[1] శ. ౬౩౨ నకు సరిపోవు మంగళేశ్వ రుని ౨౦-వ రాజ్యవర్షమున లిఖింపబడినది.

1. Jr. Bom. R. A,S.X. 365-6.

కాబట్టి* మంగళేశ్వరుడు శ. ౫౧౨ మొదలు రాజ్యమేలనారంభించెనని భండార్కారాదు లనుచున్నారు. బాదామి గుహా శాసనమున రాజ్యారంభము శ. ౪౮౭ అని చెప్పబడియున్నదే యన్న దానికి సమాధాన మిట్లు చెప్పుచున్నారు. శాసనమున మంగళేశ్వరుడే శ. ౫౦౦ లో రాజ్యమునేలుచున్నట్లున్నను వాస్తవముగ నన్నగారు రాజుగారు. ఆతనియన్నయగు కీర్తివర్మయే రాజ్యము సేయుచుండెను. మంగళేశ్వరు డాతనియన్నకు సహాయభూతుడై యుండెను. గుహాను ఖననముచేసి విష్ణువు ప్రతిష్ఠాపనము ఫలము తనయన్నదని మంగళేశుడు శాసనమున చెప్పుకొనియున్నాడు. కాబట్టి కీర్తివర్మ యొక్కటికే ప్రాముఖ్యమున్నదనుట నిక్కము. అన్నగారి రాజ్యకాలము శ. ౫౧౨ తో పరిసమాప్తమయ్యెను. అప్పటినుండి మంగళేశ్వరుని రాజ్యకాలము ప్రారంభమయ్యెను.

పైన చెప్పబడిన చారిత్రకారులు మంగళేశ్వరుని రాజ్యాభిషేకము విషయమును గూర్చి భిన్నాభిప్రాయులై యున్నారు. దీనిని తెలుసుకొనుమార్గ మేమైన నున్నదో కను గొనవలసి యున్నది. బాదామి గుహాలోని శాసనమున జెప్పినట్లు మంగళేశ్వరుని రాజ్యాభిషేకము శ. ౪౮౭-౮౮ లో జరిగియుండు టయే నిక్కమని నాకు దోచుచున్నది. ఆ మంగళేశ్వరుడు తాను రాజ్యము చేయుచున్నట్లు చెప్పుకొనియుండుట అందరును అంగీకరించిన విషయమే. గుహాను ఖననముచేసి విష్ణ్వాలయ

మును స్థాపించిన ఫలము తన యన్నదన్నంత మాత్రమునచే నూతన దేవాలయ నిర్మాణము చేసిన యంతనే కీర్తి గాని ఫలము గాని తనకు రాదని తెలుపుట. చనిపోయిన పిమ్మటగూడ నతని కార్యములు చెందవచ్చును. దేవాలయము నిర్మాణముచేసి దేవుని స్థాపించి తత్ఫలమును తన యన్నమీదభక్తిచేత ఆతనికి చెందునని తెలిపియున్నట్లు చెప్పినారు. కాబట్టి సీవాక్యము నాధారముగ కొని కీర్తివర్మ శ. ౫౦౦ నాటికి బ్రతికియుండెననియు అప్పటివరకు మంగళేశ్వ రుడు సహాయభూతుడుగ నుండెననియు చెప్పుట కవకాశము లేదు.

ఇటీవల ప్రభుతరాజ ఇంద్రవర్మయొక్క గోవాశాసనము నాధారమును చేసు కొని శ. ౫౧౩ మంగళేశ్వరుని ౨౦వ రాజ్యవర్ష మగును కాబట్టి యతని రాజ్యాభిషేకము శ. ౫౧౨-౧౩ లో జరిగియుండెననియును పెద భండార్కారును చెప్పుచున్నారు. ఇట్టి యభిప్రాయ ములు కొందరు పండితులు విచారించిరి

"గోవాశాసనమునకును మంగళేశ్వరుని రాజ్యాభిషేకమునకు సంబంధమును లేదు." కారణములు లేవి యనగా:

(౧) గోవాశాసనమున కాలమును సూచించు భాగము శాసనాంతమున నుండు నొకవిధివాక్యము. ఇట్లు శాసనాంతమున విడి వాక్యమున రాజు రాజ్యకాలమునుసూచించుట గాని గోవాశాసనమున నున్నట్లు వర్తమాన రాజ్యవర్షమును జెప్పుటగాని సార్వభౌములగు నృపాలురకు మామూలుకాదు. ఇట్టి శాసన ములొకొకటిమాత్రి ఏకాలమునగాని యివ్వబడెనని

నిశ్చయించిచెప్పుటకు వీలులేదు. అందుముఖ్యముగ గోవాశాసనకాలమును లేదు. ఇంతేకాక సామంతరాజులు తమ రాజ్యకాలమును జెప్పుకొనుమార్గ మిదినే.

(౨) రెండవ పులకేశి హైదరాబాదు శాసనమునందు గతించిన శ. ౫౩౪ సంవత్సర మాతని రాజ్యాభిషేకమైన మూడవసంవత్సరమని తెలియుచున్నది. కాబట్టి గతించిన ౫౩౨ వ శకాబ్దమున నీరాజ్యాభిషేకము జరిగియుండవలయును. ఇది నిజమైన వో శకాబ్దము ౫౩౨ న వ్రాయించిన గోవాశాసనము రెండవపులకేశిరాజ్యకాలమున నివ్వబడి యుండవలయును. శకాబ్దము ౫౩౨ రెండవపులకేశిరాజ్యకాలపు టిరువదియవ సంవత్సరము కాజాలదు. పైజెప్పినట్లు మంగళేశ్వరుని రాజ్యకాలమును కాజాలదు. కావున గోవాశాసనమున వచింపబడిన రాజ్యకాలము సత్యాశ్రయ ధ్రువరాజ ఇంద్రవర్మదిగా నుండవలయును.

3. భండార్కరుగారి వాదప్రకారము మంగళేశ్వరునిరాజ్యాభిషేకము శ. ౫౧౨-౧౩ న జరిగిన దనుకొన్నను రాజ్యపంచమవర్షమున ననగా శ. ౫౧౭-౧౮ న సిద్ధార్థి రాలేదు. కాబట్టి భండార్కరువాదమునకు మహాకూట శాసనము ప్రతికూలించుచున్నది.

౪. మంగళేశ్వరుని రాజ్యాభిషేకము శ. ౫౧౨-౧౩ లో జరిగినదని నిరూపించుటకు భండార్కరుగారు వేరొకమార్గమును ద్రొక్కియున్నారు. రెండవపులకేశియొక్క అయ్యవొళెశాసనమున కీర్తివర్మయొక్క మరణానంతరము మంగళేశ్వరుడు రాజాయెనని చెప్పబడియున్నది.

తస్మిన్ సురేశ్వర విభూతిగతాభిలాషే
రాజాభవ త్తదనుజః కిల మఙ్గళేశః.

కీర్తివర్మకు ముగ్గురో నలుగురో పుత్రులుండిరి. అందు రెండవపులకేశి జ్యేష్ఠుడు. తండ్రిమరణానంతర మాతఁడేల రాజ్యము చేయలేదు? ఆతని పినతండ్రియగు మంగళేశ్వరుఁ డేల సింహాసన మధిష్ఠించెను? అతఁడు మిక్కిలియు పసివాడగుటచే రాజ్యము సేయుటకు అర్హుఁడు కాఁడాయెను. కావున మంగళేశ్వరుఁడు రాజాయెను. ప్రొఫెసరు కీలుహారను గారు అయ్యవొళెశాసనమును పరిశోధించి, యందలి ౧౮-వ శ్లోకమునుగూర్చి యిట్లు చెప్పియున్నారు.

“రఘువంశము ౫-౨౮ తో నీశ్లోకమును బోల్చి చూడ పులకేసి తన్ను యౌవరాజ్యమున కభిషిక్తునిగా జేయగోరెనని తోచుచున్నది.”

ఇందుచే నాతఁ డప్పుడు తరుణ వయస్కుఁడుగ నుండినట్లు తెలియుచున్నది. ఏప్రూరు శాసన మీయూహకు తోడ్పడుచున్నది. పులకేశి యాతని తండ్రిమరణకాలమున నర్భకుఁడుగ నుండెను.

“జ్యేష్ఠభ్రాతుః స్వతిసతవరేఽప్యర్భకత్వా దశక్తే
యస్మిన్నాత్మన్యకృతహి ధురం మఙ్గళేశః పృథివ్యాః.”

ఇందువల్ల పులకేశి స్వజనకుని మరణకాలమున చిన్నకుఱ్ఱవాఁడని స్థిరపడుచున్నది. అతనికి తమ్ములు కనీసము ముగ్గురైన నుండు

టచే నాతడప్పటికి కనీసము మూడేండ్లవాడై యుండవలయును. యౌవరాజ్యమునకోరినప్పటికి పదునైదు సంవత్సరముల వయస్సును, రాజ్యాభిషేక కాలమున ౨౨ సంవత్సరముల వయస్సును, అయ్యావోళిశాసనము నాటికి ౪౬ వర్షముల ప్రాయమును, యువనాశ్వాంగు వచ్చినప్పుడు ౫౦ యేండ్ల యీడును కలిగియుండెను.

శకాబ్దము ౫౩౨ న మంగళేశ్వరుని రాజ్యాంతమును రాజనవుంకేశి రాజ్యారంభమును జరిగినవి. అప్పుడు పులకేశి ౨౨ యేండ్ల ప్రాయము వాడు. అనగా సుమారు శకాబ్దము ౫౧౦ న బుట్టెను. ఆతని మూడవయేట అనగా శ.౫౧౩ లో కీర్తివర్మ గతించెను. ఆసంవత్సరముననే మంగళేశ్వరుడు సింహాసనారోహణమును గావించెను.

దాసరి

కవికొండల వేంకటరావు గారు

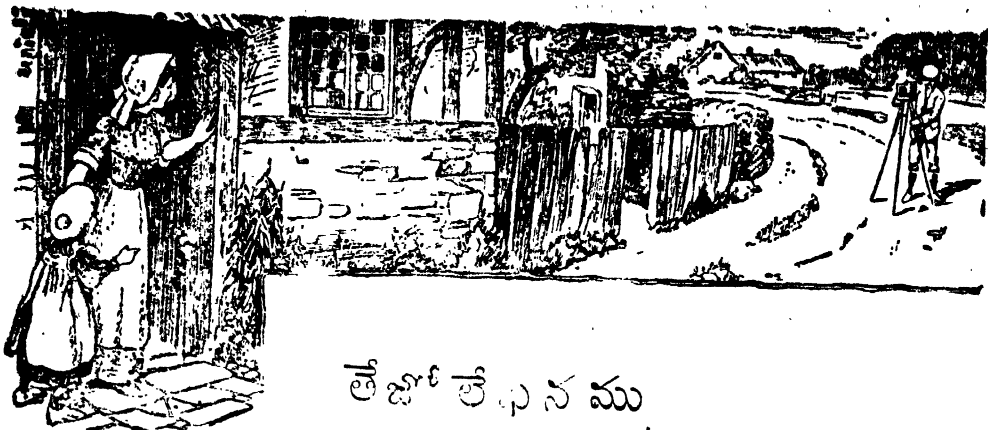
(గీతిక)

"ఓ! దాసరీ! నీతాంబ్రా కాకుచ్చు లేమిరా?
నీకుడిచెవిపై కుట్టినా ఆకాడ గేమిరా?
తెలియునివ్వు గోట మీట తీగ మ్రోగుట
తెలియ చెప్పు—కుచ్చులేల? యులివులేని దే
తెలియ చెప్పు—కాడయేల? సారము రాని దే.

రంగునూలు కత్తిరించి రాణ కుట్టేవు
తంబుర సివర వ్రేలియాడు దండ మోవేవు
తెలియుదాని సంతసయంతె—తెలియ చెప్పరా
పలుకులేని దూలు కేల? తెలియ చెప్పరా!"

[వరుస మారును]

"బాబయ్యా! బాబయ్యా! పాట బాగులు వింటారు
బాగోదంటారు తాంబురబుట్ట తెమగే మళ్ల చూసి
అందుకోసమని అలంకరిస్తా తాంబురబుట్టంతో
దానిబుట్టకే దండిగ మస్తా బట్ట తగిలిస్తే బా
బీబంగరుకాడ బొబ్బిలిపాగా నాబుట్టకూసద్దా?"

తేజోలేఖనము

పింజనూతి కృష్ణమాచార్యులు గారు

(3 వ సంపుటము 12-వ సంచిక తరువాయి)

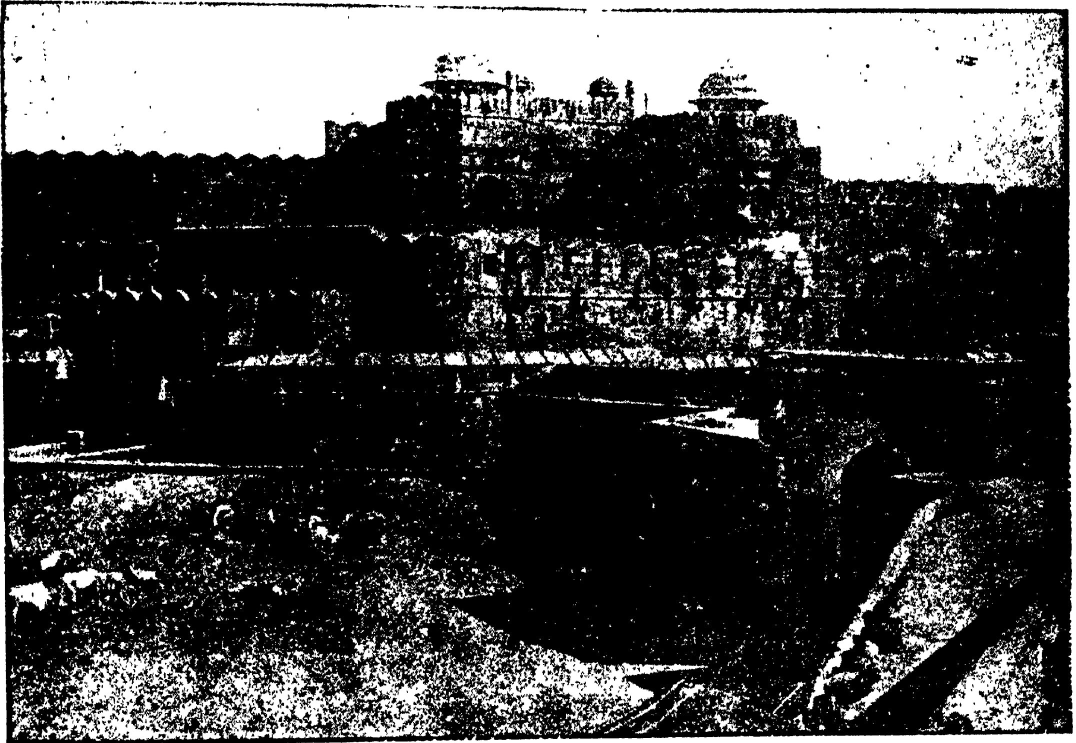
గ్యాస్‌లైట్ కాగితములు (Gaslight Papers)

గ్యాస్‌లైట్ కాగితములయొక్క వేగము బ్రోమైడ్ కాగితములకంటె చాలతక్కువగుటవలన ఎఱ్ఱదీపముతోగాని, చీకటిగదితోగాని నిమిత్తము లేకుండ మామూలు తెల్లదీపపు వెలుతురులో (దీపమునకు ౫,౬ అడుగుల దూరములో) నిలిగల స్థలమందు డివెలప్‌మెంటు వగైరా పనులన్నియు చేయవచ్చును. కాగితముయొక్క సంపుటముపై దీపపువెలుతురు పడకుండ చూచుకొనిన చాలును. వీటితో పనిచేయుటకు పగటి వెలుతురుగాని, ఎఱ్ఱదీపముగాని, చీకటిగదిగాని అవసరము లేకుండుటచే రాత్రివేళ తీరికసమయములలో చిత్రపునకలుల నచ్చువేసుకొనుటకివి మిగుల అనుకూలముగా నుండగలవు. బ్రోమైడ్ కాగితములకు వలెగాక, వీటిలో తేలిక నెగెటివులనుండియు, (డివెలప్‌మెంటు చాలనట్టివి), హెచ్చుడివెలప్‌మెంటు చేయబడిన దట్టమగు నెగెటివులనుండియు లేడాలు లేకుండ సరిగా డివెలప్ చేయబడిన నార్మల్ నెగెటివులనుండియు కూడ తృప్తికరమగు చిత్రముల నచ్చువేసుకొనుటకు వీలగునట్టి విగరస్ (vigorous), సాఫ్ట్ (soft), నార్మల్ (normal) అను మూడుతెరగతులు గలవు. ఈమూడుతెరగతుల కాగితములకును డివెలప్‌మెంటు వగైరా పనులన్నియు సమానమే.

అచ్చువేయుట

బ్రోమైడ్ కాగితములపై నచ్చువేయుటకు దెలుపబడిన విధానములన్నియు చాలవరకు గ్యాస్‌లైట్ కాగితములకు గూడ వర్తించును. అచ్చువేయుటకు పట్టు కాలపరిమితి మాత్రము వీటికి బ్రోమైడ్ కాగితములకంటె కొంచెము హెచ్చు కాగలదు. ప్రకాశమానమగు విద్యుత్ దీపమునకుగాని, గ్యాస్‌దీపమునకుగాని ఎదురుగా అచ్చువేయుటకు కొన్ని సెకనులకంటె హెచ్చుకాలము పట్టదు. తగ్గివెలుతురునిచ్చు నట్టిదీపములైనచో మాత్రము కొన్ని నిమిషములవరకు హెచ్చగలదు. ఈకారణముచే, గ్యాస్‌లైట్ కాగితములపై నచ్చువేయుటకు, ఇతరదీపములన్నిటికంటెను, దీపావళికి బాలురు వినోదముకొరకు కాల్చుమతాబాబద్ది (Magnesium Ribbon) సులువుగను, హెచ్చుతృప్తికరముగను పనిచేయును. మన కెంతపొడుగు బద్ది కావలయునో అంతమాత్ర మెప్పటికప్పుడు బైటికి దీయుచుండుటకు వీలగునేర్పాటుగల గుండ్రనిరేకుడబ్బాలు మతాబాబద్దిసహితముగా ఫోటోసామానుల నమ్మువర్తకులవద్ద లభ్యము కాగలవు. వీటికి ఫ్లాష్‌పిరాటరులని పేరు.

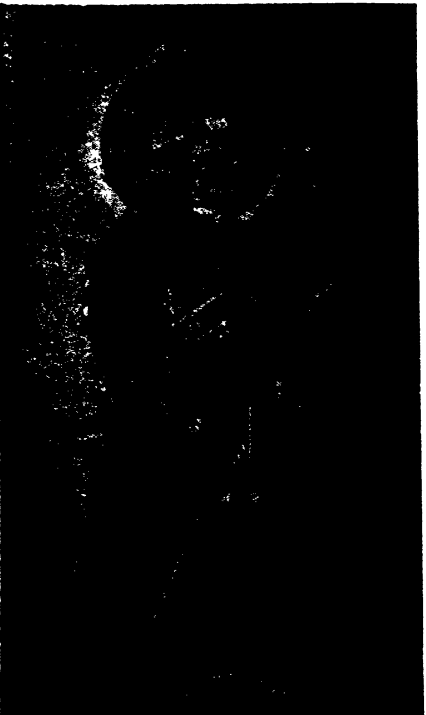
నెగెటివునకును మతాబాబద్దికిని గలదూరమును బట్టియు, నెగెటివునందలి లేడాలనుబట్టియు అచ్చు

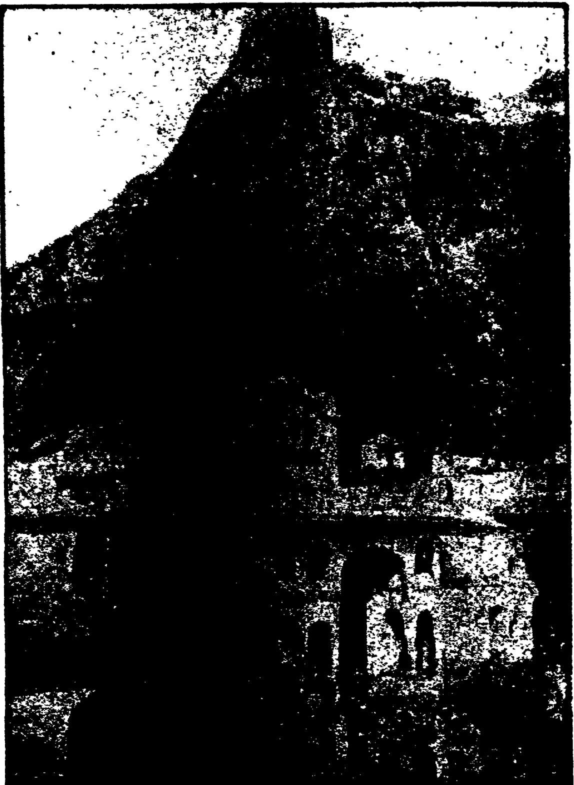
౮. ఆగ్రాలోని అక్బరుచక్రవర్తికోటయొక్క సింహద్వారము

౯. అంబరుకోట, రాచనగరు

౯. రాణా ప్రతాపసింగు

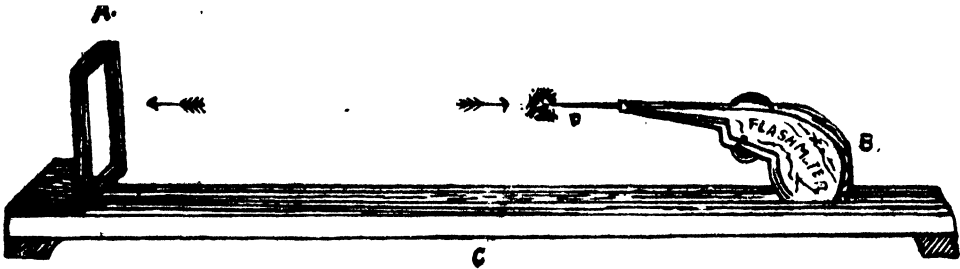

౧౦. కుచవనఠాకూరుగారికోట, రాచనగరు

౧౧. జస్వంతరావుహోల్కారుగారి కవచము

చేయుటకు పట్టుకాలపరిమితి మారుచుండును. ఈకారణముచే, సరియగుకాలపరిమితి (ఎన్ని అంగుళముల పొడుగు మతాబాబద్ది వెలిగింపవలయునో) నిర్ధారణగా తెలియచేయుటకు వీలుపడనేరదు. సరియగు నార్మల్ నెగెటివునుండి అచ్చువేయుటకు, నెగెటివున కెదురుగా 24 అంగుళములదూరములో సుమారు $\frac{3}{4}$ అంగుళము పొడుగు మతాబాబద్ది వెలిగించిన చాలును. దీని నాధారముగా కాలపరిమితికూడ మారిపోవును. ఒకచివర నెగెటివునుగల ప్రింటింగ్ ఫ్రేమును, రెండవచివర 24, అం. దూరములో మతాబాబద్దిగల డబ్బాను ఉంచి అచ్చువేసుకొనుటకువీలగునట్టి సదుపాయముగలబల్లయొక్క చిత్ర మిక్రింద చూపబడియున్నది. ఇట్టిబల్లను సులభముగా ప్రతి తేజోలేఖకుడును స్వయముగా తయారుచేసుకొనవచ్చును.

A. ప్రింటింగ్ ఫ్రేము.   B. మతాబాబద్దిగల రేకుడబ్బా.   C. బల్ల.   D. మతాబాబద్ది.

గైకొని, $\frac{1}{2}$ అం. మొదలు $1\frac{1}{2}$ అం. పొడుగువరకు, (నెగెటివులనుబట్టి) హెచ్చుతగ్గుపొడుగుల మతాబాబద్దిను వెలిగించి, చిన్నచిన్న గ్యాస్‌లైట్ కాగితపుముక్కలపై ప్రథమమున అచ్చువేసుకొని వాటినన్నిటిని డివలప్ చేయవలయును. పిమ్మట ఆడివెలప్ చేసినముక్కలనన్నిటిని పరీక్షించి, వాటిలో తేడాలులేకుండ సరిగా అచ్చుపడినముక్క కెన్నిఅంగుళముల పొడుగు మతాబాబద్ది వెలిగింపబడినదో, అదేపొడుగుచొప్పున వెలిగించుచు, నిండుకాగితములపై వలయునన్ని చిత్రముల నచ్చువేసుకొనవలయును. పైవిధముగా ప్రతినెగెటివునకు సరిపడునట్టి అచ్చువేయుకాలపరిమితులను కనుగొని, నెగెటివులపై నొకమూల వ్రాసియుంచుకొనుట మంచిది. ఇట్లుచేయుటవలన, ఆనెగెటివులనుండి మున్దెప్పుడైనను నకలుప్రతులు కావలసియుండినచో, శ్రమలేకుండ సరాసరి నిండుకాగితములపై నచ్చువేసుకొనుటకు వీలుపడును. అచ్చువేయునట్టి నెగెటివునకును, మతాబాబద్దికిని, గలదూరమెప్పుడును 24 అంగుళములకు తేడాయుండరాదు. ఈదూరము మారినచో, అచ్చువేయుటకు పట్టు

డివెలప్‌మెంటుచేయుట

బ్రోమైడ్ కాగితములకువలెనే యీగ్యాస్‌లైట్ కాగితములపైకూడ, డివెలప్‌మెంటు చేసినపిమ్మట గాని నెగెటివునుండి అచ్చువేసినచిత్రరూప మగపడదు. అందుచే, అచ్చువేయబడినకాగితములను దీపపునీడయందు డివెలప్ చేయవలసియుండును. బ్రోమైడ్ కాగితములను డివెలప్ చేయుటకు పనికివచ్చు రోడినల్, ఎజాల్, మొదలగు డివెలపరు ద్రావకములు వీటికిని పనికివచ్చును. ఈడివెలపర్ ద్రావకములన్నిటిలో నూతనాభ్యాసకులకు "రోడినల్" మిక్కిలి అనుకూలముగా నుండును. దీనితో ప్లేట్లు, బ్రోమైడ్ కాగితములు, గ్యాస్‌లైట్ కాగితములుకూడ డివెలప్ చేసుకొనవచ్చును.

నార్మల్ గ్యాస్‌లైట్ కాగితములను డివెలప్ చేయుటకు 3 అవున్సుల నీటికి 60 చుక్కలు రోడినల్ కలిపిన ద్రావకము నుపయోగించవలయును. విగరస్ కాగితములకు మాత్రము అవున్సునీటికి 60 చుక్కలు రోడినల్ చొప్పున కలిపినద్రావకము వాడవలెను. ఈ

క్రిందివిధముగా తయారుచేసుకొనినట్టి ద్రావకముగూడ బాగుగాపనిచేయును:

మెటోల్ Metol	15 గ్రెయినులు
హైడ్రోక్వినన్ Hydroquinone	45 ,,
సోడా సల్ఫైట్ Soda Sulphite	1½ అవున్సులు
సోడా కార్బొనేట్ Soda Carbonate.	200 గ్రెయినులు
పొటాసియం బ్రోమైడ్ Potassium Bromide	6 గ్రెయినులు
మంచినీరు	20 అవున్సులు

నీటిని కొంచెము వెచ్చగానుండునట్లు కాచి, అందు వరుసచెంబడి మిగిలిన పదార్థములను కరగింప వలయును. బుడ్లలోపోసి కార్కుబిగించి యుంచినచో, 5,6 నెలలవరకు చెడిపోకుండ నిల్వయుండును. విగరస్ గ్యాస్‌లైట్ కాగితములను డివెలప్‌చేయుట కీద్రావకమును సరాసరి వాడుకచేయవచ్చును. సాఫ్ట్ లేక నార్మల్ కాగితములకుమాత్రము అవున్సు ద్రావకమునకు అవున్సునీరుచొప్పున కలిపి వాడవలెను.

పై డివెలపర్ ద్రావకములలో దేనినైనను కాగితము మునుగుటకు సరిపడునంత, పరిశుభ్రముగా కడిగినట్టి తొట్టెయందు పోసి, అచ్చువేయబడిన కాగితమునందు మందుపూతగలవైపు పైకుండులాగున పడవేయవలయును. కాగితమును ద్రావకములో పడవేయుట తోడనే దానిపై ద్రావక మంతట ప్రవహించునటులు చూడవలయును.

లేనిచో, చిత్రముపై నందవికారమగు మచ్చలు పడగలవు. కాగితములను సరాసరి డివెలపర్ ద్రావకములో పడవేయుటకంటె, వేరొకతొట్టెలో మంచినీరు పోసి, అందు తడిపి, పిమ్మట డివెలపర్ ద్రావకములో పడవేయుట మంచిది. అచ్చువేయబడిన గ్యాస్‌లైట్ కాగితములను డివెలపర్ ద్రావకములో వేయుటతోడనే, అతిత్వరితముగా వాటిపై చిత్రరూప మగపడుటకు ప్రారంభించి,30 సెకనులకాలములో పూర్తిగా డివెలప్ కాగలవు. అంతకంటె హెచ్చుకాలముపట్టిన కాగితములకు అచ్చువేసిన కాలపరిమితి సరిగానుండ లేదని తెలుసుకొనవలయును. అరనిమిషముకంటె హెచ్చుకాలము డివెలప్‌చేయబడిన కాగితములు నల్లబడి చెడిపోవును. అందుచే, చిత్రరూపమంతయు నగపడుటతోడనే (30 సెకనులలోపల) వాటిని ద్రావకమునుండి వెలికి దీసి, సరాసరి యీక్రింది ఫిక్సింగ్ ద్రావకము పోసియుంచిన తొట్టెలో పడవేయవలయును. ఒకటికంటె నెక్కువకాగితముల నెప్పుడును ఒకేపర్యాయము డివెలప్‌చేయబూనుకొనరాదు. ఒకకాగితముతర్వాత వేరొకటిచొప్పున డివెలప్‌చేయుచు, ఫిక్సింగ్ ద్రావకముగల తొట్టెలో పడవేయుచుండవలయును. ఒకపర్యాయము తొట్టెలో పోసిన డివెలపర్ ద్రావకమునందు 5, 6 కంటె హెచ్చు కాగితములను డివెలప్ చేయరాదు. అంతకంటె హెచ్చు కాగితము లున్నచో ప్రాతద్రావకమును పారబోసి,తిరిగి క్రొత్తదానిని పోసుకొనవలయును.

ఫిక్సింగ్ ద్రావకము

హైపో	4 అవున్సులు
పొటాసియంమెటాబై సల్ఫైట్	½ అవున్స
మంచినీరు	20 అవున్సులు

డివెలప్‌చేయబడిన కాగితములన్నిటిని ఫిక్సింగ్ ద్రావకమునందు 10 నిమిషములకు తక్కువకాకుండ నుంచి, పిమ్మట ధారగాపడునీటిలో సుమారు అరగంటకాలము బాగుగా కడిగి తెల్లని బట్టముడతలపైగాని, అద్దపు కాగితములపైగాని ఆరబెట్టవలయును. తడి పూర్తిగా ఆరిన పిమ్మట అట్టలపై నతికింపవచ్చును. ఫిక్సింగ్ ద్రావకములో నున్నంతకాలమును కాగితము లొకదాని కొకటి అంటుకొనకుండులాగున విడదీయుచుండవలయును. లేనిచో అవి సరిగా ఫిక్సుకాక వాటిపై మచ్చ లేర్పడును. గ్యాస్‌లైట్ కాగితములపై నచ్చువేయబడిన చిత్రములు నిర్మలమగు నలుపు తెలుపురంగులలో మాచుటకింపుగా నుండును.

10-వ ప్రకరణము

ఎన్‌లార్జింగ్ (Enlarging)

(చిన్న నెగటివులనుండి పెద్దచిత్రములను దీయుట)

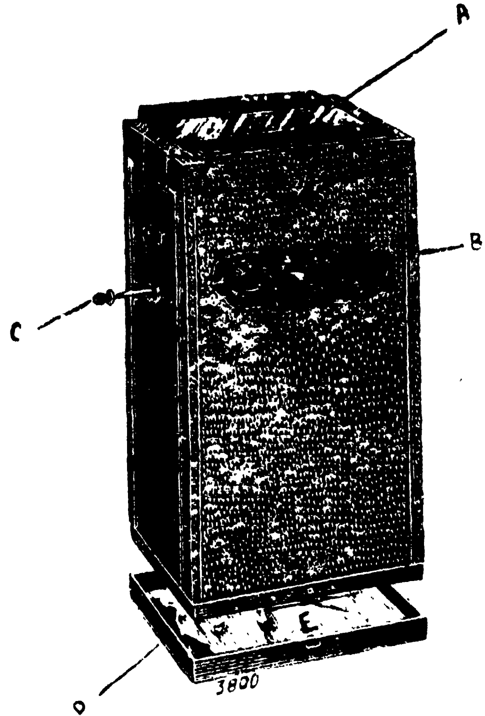
కేమెరాయొక్క పరిమాణమునకు మించిన పెద్ద చిత్రములను దీయవలయుననిన హెచ్చువెలగల ప్రత్యేకపు సాధనము లుండినగాని వీలుపడనేరదని చాలమంది తలంపు. కాని అది సరికాదు. 4¼ అం. × 3¼ అం. కొలతగల చిన్నకార్డుసైజు కేమెరాతోసహితము కొన్ని ప్రత్యేకపు ఏర్పాట్లు గావించుకొనినచో నెంతపెద్దవియగు చిత్రములనైనను దీయవచ్చును. చిన్న నెగటివులనుండి పెద్దచిత్రములను దీయుటకు ప్రత్యేకపు యంత్రములుకూడగలవు. వాటిని పగటివెలుతురులో పనిచేయునవనియు, దీపపువెలుతురుతో పనిచేయునవనియు రెండు తరగతులుగా విభజింపవచ్చును. క్రిందిచిత్రమునందు రెండురకముల యంత్రములును జూపబడియున్నవి.

పగటివెలుతురులో పనిచేయునట్టి ఎన్‌లార్జింగ్ యంత్రములు

(Daylight Enlargers.)

వీటిలో 3, 4 రకములున్నను, చిత్రమునందు జూపబడినట్టి పెట్టెవలెనుండు ఫోకస్ చేయనవసరములేని యంత్రములు హెచ్చుమందిచే వాడబడుచున్నవి. వీటితో చిన్న నెగటివులనుండి 3, 4 రెట్లు పెద్దవియగు చిత్రములను బ్రొమైడ్ కాగితములపై సులభముగా నచ్చువేసుకొనవచ్చును. ఈయంత్రములకు పైభాగమున నెగటివు నుంచుటకును, క్రిందిభాగమున బ్రొమైడ్ కాగితము నుంచుటకును వీలగునట్టి ఏర్పాటు లుండును. నెగటివునకును, బ్రొమైడ్ కాగితమునకును మధ్యముగా, యంత్రముయొక్క లోపలిభాగమున నొకలెన్సు ఉండును. వెలుపలనుండి తెరచుటకును, మూయుటకును వీలగునట్టి షట్టరొకటి లెన్సున కమర్చబడియుండును. ఈ రకపు ఎన్‌లార్జింగ్ యంత్రములతో చిన్న నెగటివులనుండి పెద్దవియగుచిత్రముల నచ్చువేయువిధ మిక్రింద తెలుపబడియున్నది.

పగటివెలుతురులో పనిచేయు ఎన్‌లార్జింగ్ యంత్రము

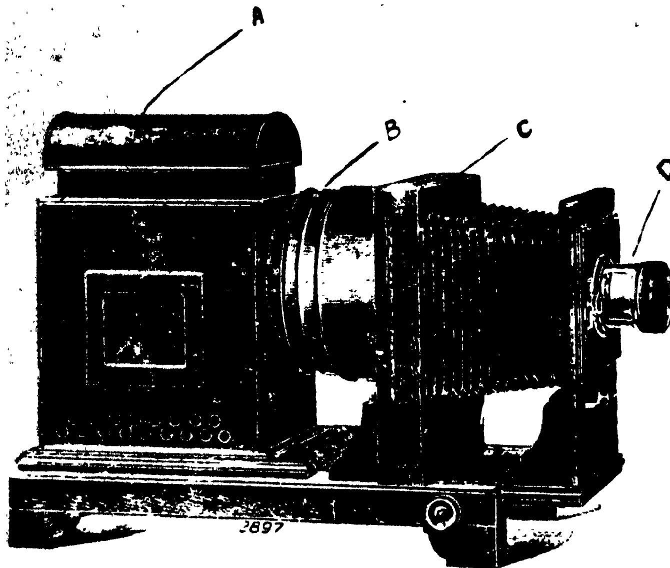

A. నెగటివు. B. లెన్సు. C. షట్టరు. D. క్రింది భాగమున నుండు మూత. E. మూతలోని అద్దముక్రింద నుంచబడిన బ్రొమైడ్ కాగితము.

ఎన్‌లార్జింగ్ యంత్రము నుపయోగింపబోవుటకుముందు దాని వివిధ భాగము లెట్లు పనిచేయునో బోధపరుచుకొనుట మంచిది. పిమ్మట, దాని పైభాగమునందలి కాలీలో నెగటివు నుంచి, యంత్రమునంతను చీకటిగదిలోనికి తీసుకొనివెళ్లి, ఎఱ్ఱదీపపువెలుతురులో దానిక్రిందభాగమునగల మూతను తెరచి, దానిలోనుండు అద్దముక్రింద సరిపడు కొలతగల బ్రొమైడ్ కాగితము నొకదానిని (మందు పూతగలవైపు పైకుండునట్లుగున) పెట్టి తిరిగి మూసివేయవలయును.

పిమ్మట లెన్సును మూసి, యంత్రమును చీకటిగదినుండి బైటికి తీసుకొనివచ్చి, ఎండలేనట్టి నీడగలచోట, నెగటివు ఆకాశమున కెదురుగానుండులాగున నిలబెట్టి,

దీపపువెలుతురుతో పనిచేయుఎన్లార్జింగ్ యంత్రము

A. దీపముగల లేనులాంతరు.

B. దీపపుకిరణములను ఘనీభవింపజేయునట్టి భూతద్దము.

C. నెగెటివునుంచుపట్టము.

D. లెన్సు.

రెండు మూడు నిమిషములకాలము లెన్సును తెరచియుంచి, పిమ్మట మూసివేయవలయును. ఎన్లార్జింగ్ యంత్రములతో చిన్న నెగెటివులనుండి పెద్దచిత్రముల నచ్చువేయుటకు పట్టు సరియగు కాలపరిమితి వెలుతురు తేడాలనుబట్టియు, చిత్రముయొక్క కొలతనుబట్టియు, బ్రోమైడ్ కాగితముయొక్క వేగమును బట్టియు మారుచుండును. అందుచే ప్రథమమున చిన్నముక్కలపై 1 నిమిషము మొదలు 4, 5 నిమిషములవరకు తేడాలుగా అచ్చువేసి చూచుకొని, సరియగు కాలమును కనుగొనిన పిమ్మట గాని నిండు కాగితములపై అచ్చు వేయబూనుకొనరాదు. సరియగు అచ్చువేయు కాలపరిమితిని తెలియజేయుటకు, చిన్న గడియారములవంటిసాధనములుకూడ గలవు. వాటినుపయోగించువిధమును తెలియజేయుకరపత్రములు వాటివెంట పంపబడును.

[సశేషము.]

*ప్రశ్నలపద్యము

కోట చెంచురామయ్యగారు

పూఁబోఁడులకునెల్ల భూషణం బగు నెద్ది? వైకుంఠవాసుని వర్ణ మెద్ది?
పశుపతిమేనిలోఁ బాల్గొనె నమ యెద్ది? సురపురి కేఁగెడి తెరువ దెద్ది?
ఒల్లనిపల్కుల నుద్భవిల్లెడి దెద్ది? కలికి వాల్చూపులఁ గలుగు నెద్ది?
భూభుజులకు నెందు ముఖ్యధర్మమ దెద్ది? యదుకులోత్తముమోవిఁ గదిసె నెద్ది?
అన్నిటికిఁ జూడ మూఁడేసియక్కరములు-నాదునిలయము మొదలివర్ణములు గూర్ప
నప్సరోగణసేవితం బదియు దీని-భావ మెట్టిదో తెలిసినవాఁడె ఘనుఁడు.

---

* ఈప్రశ్నలకు సరియైన ఉత్తరములను ౧౯౨౮ సంవత్సరము ఫిబ్రవరి నెల 15-వ తేదిలోపల మొట్టమొదట భారతీ కార్యాలయమునకు పంపువారిపేరు వ్రాసి భారతిలో ప్రకటింపబడును. —సంపాదకుడు.

బసవోదాహరణము

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు
పరిష్కర్త

పాల్కురికి సోమనాథకవీశ్వరప్రణీతములయిన తెల్గుగ్రంథములలో నేటి చరిత్రపరిశోధకు లింతదాఁక దీనిఁ దాఁకలేదు. బసవపురాణ పీఠికలో నేను దీని యాద్యంతములఁ జూపితిని. సంబోధనముతో నెన్మిది యగు విభక్తులతో నెన్మిది పద్యములును, కళికలును, నుత్కళికలును నెల్ల విభక్తులతోఁ గడపటి పద్యమును గల స్తుతిప్రశంసాపర మగు గ్రంథమున కుదాహరణ మని పేరు. సంస్కృతాంధ్ర కావ్యలక్షణకారులు దీని లక్షణమును నిర్వచించిరి. తెలుఁగునఁ గల యుదాహరణములలోనికెల్ల నిదియే ప్రాచీన మయినది. రావిపాటి త్రిపురాంతకుని త్రిపురాంతకోదాహరణము దీనికంటెఁ దర్వాతి దయినను, దీని కంటె హృద్యతరము. ఇందుఁ గడపటిపద్యమున సప్తమీవిభక్త్యంతపదము, బసవవాచకముగా లేదు. 'నీయందు'అని యా పద్యమునఁ జేర్పఁ గుదురదు. పద్యపాఠము సరిగాదేమో! చతుర్థీవిభక్తిరూపము లిందుఁ బర్యాలోచింపఁ దగినవి. ప్రాఁతకాలపుఁ దెల్గుకృతి గాన యభిమానమున దీనిని బ్రకటించితిని. సంస్కృతకర్ణాటభాషలలో నీకవి రచియించిన లఘుకృతులను శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు ప్రకటింపఁ దలంపుగొన్నట్లు నాకుఁ దెలిపిరి. అట్లు వారు ప్రకటించినచో సోమనాథుని కృతులెల్ల వెల్లడియయిన ట్లగును.

శ్రీగురులింగతత్పరుఁ డశేషజగన్నిధి శుద్ధతత్త్వసం
యోగసుఖప్రపూర్తి వృషభోత్తమమూర్తి యుదాత్తకీర్తి ది
వ్యాగమమార్గవర్తి బసవయ్య కృపాంబుధి మాకు దివ్యసం
భోగములం బ్రసాదసుఖభోగములం గరుణించుఁ గావుతన్.

కళిక—

వెండియుఁ ద్రిభువనవినుతిసమేతుఁడు మండితసద్గుణమహిమోపేతుఁడు
సురుచిరశివసమసుఖసంధానుఁడు పరమపరాపరభరితజ్ఞానుఁడు
విదితానందాన్వితమనస్కుఁడు సదమలవిపులవిశాలయశస్కుఁడు
శ్రీవిలసితపదచిరతరభద్రుఁడు గావున సాక్షాత్కలియుగరుద్రుఁడు.

ఉత్తలిక—

భువనోపకారా భవమోదవీరా। భక్తిసంయోగా ముక్తిసంభోగా
సౌఖ్యాబ్ధిలోన ముఖ్యుఁడై తాన। వెలయు శుభకరుఁడు ఇల విశ్వగురుఁడు.

చ. వసిగొని యెవ్వఁడేని బసవా యను నీసుకృతాక్షరత్రయం
బెసఁగఁ బఠించునేని గిరిజేశుని కాతనివక్త్రగహ్వరం
బసదృశగేహ మన్నయవి యార్యులవాక్యము లట్లు గావునన్
బసవనఁ బుణ్యమూర్తిఁ దలఁపంగదె చిత్తమ పాయ కెప్పుడున్.

కళిక—

వెండియును భక్తాభివృద్ధి బెంచినవాని బంధమాయాచారపథముఁ ద్రుంచినవాని
నద్వైతవాక్యసంహారుఁడై చనువాని విద్వత్తముం గొల్చి పేరుఁడైమనువాని [వాని
మీమాంసకులముక్కు మిగులఁ గోసినవాని తామసధ్వాంతంబు తగులఁ బాసిన
పెక్కుదైవంబులన్ పేరుమాపినవాని నొక్కఁడే రుద్రుఁ డని యుక్తిఁ జూపినవాని.

ఉత్తలిక—

ప్రకృతివాదము దుడిచి వికృతివేషము లుడిచి
సకలవాదుల నోర్చి సుకృతమార్గము దీర్చి
భూమిభారము బాపఁ గా మించుగతిఁ జూప
నెమ్మిఁ జాలినవాని మమ్ము నేలినవాని.

ఉ. జంగమపాత్రుచే సమయసమ్మతుచే భవరోగవైద్యుచే
మంగళమూర్తిచే గరళమర్దనుచే నసమానశౌర్యుచే
లింగకుమారుచే బసవలింగముచే బసవయ్యచేఁ గృపా
సంగతుచేఁ బ్రసాదసుఖసౌఖ్యమునొందెద భక్తిఁ జెందెదన్.

కళిక—

వెండియును వేదోక్తవిలసచ్చరిత్రుచే దండిభవబంధనలతాచయలవిత్రుచే
విధినిషేధాతీతవినుతైకగణ్యుచే బుధజనప్రోద్గీతభువనాగ్రగణ్యుచే
ప్రవిమలశివాచారభవ్యప్రసారిచే భవిజనపరిత్యాగిభక్తిబండారిచే
శివచిన్మయాపరిచ్ఛిన్నప్రమోదిచే పరమార్థతత్త్వానుభవసుఖాస్వాదిచే.

ఉత్కలిక—

సన్నుతులగరిగట్టి మన్ననలతుదముట్టి। ప్రమథకవిలియకెక్కి విమలసంపదనిక్కి
శివలీలపెంపార భువి బసవఁడనుపేర। మెఱయుసువిధజ్ఞుచే నెఱయుతత్త్వజ్ఞుచే.

చ. అతని ప్రసాదసౌఖ్యమున కంగము కీర్తికిఁ గర్ణముల్ గుణ
స్తుతులకు జిహ్వయుం జరణతోయజసంగతికిన్ మనంబు స
మ్మతగుణ దివ్యమూర్తికి నమస్కృతియున్ విధియించికూడ న
ట్లతులితపుణ్యుఁడైన బసవయ్యకునై ప్రణమిల్లు చిత్తమా!

కళిక—

వెండియును నిర్మలపవిత్రగోత్రునకునై పండితస్తవనీయపాత్రగాత్రునకునై
దురితభంజనకళాధుర్యచరితునకునై సరవి నిష్టవ్రతాశ్చర్యభరితునకునై
సవిశేషవిమలగుణజాలలోలునకునై శివయోగసంధానశీలపాలునకునై
……………………………………………………

ఉత్కలిక—

లింగచిహ్నలుమోచి దొంగలుండగఁజూచి
కొంగులనుబొదిగొన్న వంగకాయలుమున్న
లింగములుగాఁ దెల్పి జంగమేచ్ఛలు సల్పి
భవరోగహరునకై శివరూపధరునకై.

చ. పొసపరి పోరుదూషకుల పొం గణఁగించి వధించి మించి య
వ్విసము ప్రసాదిమై యనుభవించి జగంబులనెల్ల మించి పెం
పెసఁగఁగ దేజరిల్లెడు మహాత్ముయశోనిధి గాన యొప్పుదున్
బసవనదండనాథువలనన్ భజియింతుఁ బ్రసాదసౌఖ్యముల్.

కళిక—

వెండియును జగదేకవీరసత్తమువలన బండారుబసవసత్పండితోత్తమువలన
వీరమాహేశ్వరాన్వితవర్తనువలన ఘోరసంసారసంక్షోభకర్తనువలన [వలన
సుకృతదుష్కృతశుభాశుభవిదూరగువలన సకలనిష్కళతత్త్వసౌఖ్యపారగు
నాదవిద్యాసుధార్ణవవిహారునివలన ఆదిబుషభేంద్రావతారునివలన.

ఉత్కళిక—

సారజీవన్ముక్తి కారణం బగుభక్తి। చేకూరుసమ్మత మ్మేకలింగవ్రతము
త్రోవఁ బొం డని పశుపదైవజ్ఞులను మనుపనోపు ధీరునివలనఁ బాపహారునివలన.

ఉ. దుస్తరకర్మభూసురులు దూషకులై కులమెత్తి పల్కు చుర్వ
నాస్తికులౌచుఁ జూడ శివనాగయగారి గుణించి వారి శ్రీ
హస్తతలంబునందు విమలామృతధారలు వెల్లిఁ గుర్య నా
ర్యస్తుతినించు నబ్బసవరాజున కే నతిభక్తి సేయుదున్.

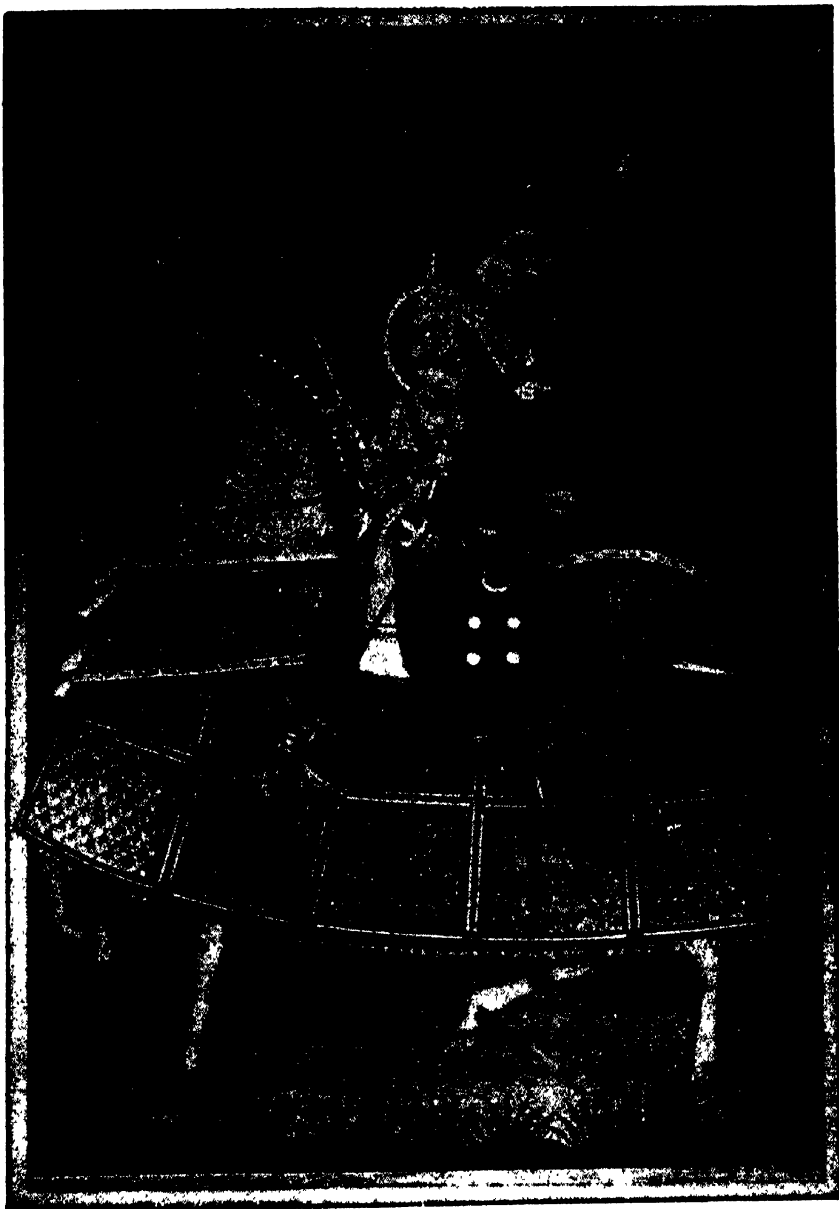
కళిక—

వెండియుం ద(?)కారసారవిదితముదితమేళనునకు
పండి నిండి పొలుపు సలుపు భక్తియుక్తిపాలనునకు
భవ్యసేవ్యశరణచరణపద్మసద్మఖేలనునకు
నవ్యదివ్యలలితగళితనాదభేదలోలనునకు
యమనియమనిరంతరాంతరాంగసాంగవర్తనునకు
సమితశమితవిషమవిషయహారిభూరికీర్తనునకు
సత్యనిత్యభోగయోగయంత్రతంత్రదూరగునకు
సత్యనిత్యశుద్ధబుద్ధసత్త్వతత్త్వపారగునకు.

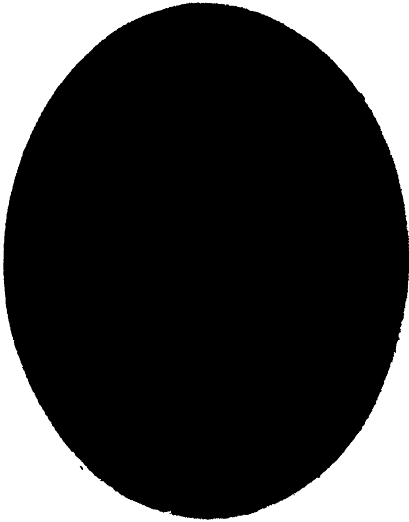
ఉత్కళిక—

మహిఁ బురాతనోక్తభక్తిమహితతత్త్వశక్తియుక్తి
యిమ్ముగొనఁగ లింగజంగమమ్ము ప్రాణలింగమునకు
సమ్మతముగ భువిని వెలసి ప్రమథ లీల సొలసి యొలసి
యున్న గణవిరాజితునకుఁ జన్న బసవపూజితునకు.

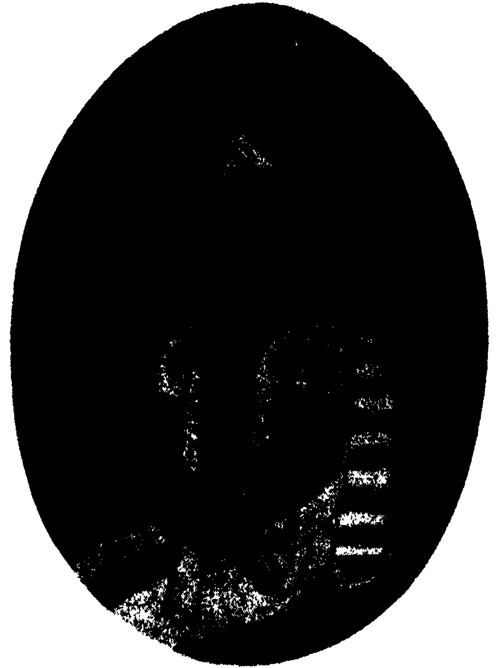
చ. అసమగుణాఢ్యునందు శరణాగతవత్సలునందు జంగమ
వ్యసనమహిష్ఠునందు భవవారణకారణమందు భక్తమా
నసపరిపూర్ణునందు గణనాథునియందు దయాపయోధి మా
బసవనియందు మాబసవపాత్రునియందు వసింపు చిత్తమా.

౧౭. కల్యాణరాజు, రథోడునాయకుడు

౧౩. శివాజీ (౧౬౨౭-౧౬౮౦)

౧౪. సాహు (౧౬౮౨-౧౭౪౯)

౧౫. నాదిర్షా (౧౬౮౮-౧౭౪౭)

౧౬. అహమ్మదుషా దురాని (౧౭౨౨-౧౭౭౨)

కళిక—

వెండియును శివాఖ్యానందుఁ డనఁదగు శౌర్యానందు
దురితభయవిదూరుఁ డనఁదగు సరసభక్తిసారుఁ డనఁదగు
సుకరశరణసూత్రుఁ డనఁదగు సకలవిషయజైత్రుఁ డనఁదగు
భువనసృష్టిప్రసిద్ధుఁ డనఁదగు శివగణప్రసిద్ధుఁ డనఁదగు.

ఉత్కళిక—

శరణజనుల పరువపుంబనుల । నొగడు దనువు ధనము మనము
సమసి సంగతముగ లింగ నిజముగాఁ గను విజయుఁ డగు.

చ. ఎసఁగ లలాటవహ్నిఁ గనుమోడ్పు దహించిన కాలరుద్ర! ముక్కు
గసిముసిఁ జేసి దక్షుసముఖంబు హరించిన వీరభద్ర! యు
న్నసుమతిఁ బుట్టి భక్తజనసన్నుతమైన కృపాసముద్ర! యో
బసవ! భవత్ప్రసాదసుఖభాజనుఁ జేయవె నన్ను నర్మిలిన్.

కళిక—

వెండియును సమస్తలోకవిదిత విమలభక్తిబీజ దండితేంద్రియ ప్రచండతరశివిషమగుణసమాజ జంగమప్రసాదభోగసారసౌఖ్యశరధిమగ్న లింగసంగతానుభావలీలశరధి నోవిలగ్న అనూనానేకానుభావ నవనానాగతార్పుణ్యమూర్తి సూతవితతవిమలసత్త్వసారసౌఖ్యజనహర్తా భవభయప్రసారదూర భవ్యసులభసుకృతికార దివ్యభక్తిసందోహద్వితీయశంభునామధేయ.

ఉత్కళిక—

నిగమాగమతానుకూలభరితసుగుణగణవిలోల! లింగపూజనావిధేయ జంగమార్చనాపాయ శ్రీమహేంద్రదివ్యమూర్తి శైవసమయచక్రవర్తి! భక్తిసత్క్రియాధురీణ భక్తిముక్తిదప్రవీణ!

ఉ. నీవు దయాపయోనిధివి, నిన్ను నుతించఁ గల్గు భక్తి, నీ
చే పరవీరశైవరతి చేకుఱు, నీకయి యిత్తుఁ గబ్బముల్
నీవలనం గృతార్థత జనించును నీకు నమస్కరింతు నా
భావమునందు నుండి ననుఁ బాయకుమీ బసవయ్య, వేఁడెదన్.

బసవోదాహరణము ముగిసెను.

శ్రీ సర్వమంగళేశ్వరశాస్త్రిగారు

నడిమింటి పతంజలిశాస్త్రి, బి. ఏ.

ఈ మహాపురుషుని గురించి 1926 డిసెంబరు నెల 'భారతి'యందు కొంత వ్రాసి యుంటిని. ఇప్పుడు మరి కొంత వ్రాయుచున్నాను:

వీరు లలితోపాసకులని యిదివరకే వ్రాసియున్నాను. వీరు లలితాష్టకమును సంస్కృతమున రచియించినారు.

అది యిప్పటి కెచ్చటను అచ్చు పడియున్నట్లు కానరాదు. కాని, అనేకులు దానిని పాడుచుండుట విని యున్నారము.

ఈ క్రింది శ్లోకములు మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారు తమ తండ్రిగారైన పేరు సయనులుగారిపై చెప్పినవి:

1 శ్లో. శుభతరవరమధ్యాగారవంశ్యప్రధానో
నృపగతబహుమానోయానకేష్టప్రదానః;
జనసుతగుణగాన స్సర్వవిద్యానిధాన
స్సకలకవినితానః పేరయజ్వా పితానః.

2 శ్లో. విదితసకలవేద స్తర్కవాగర్థపాదః
పరిహృతపరవాద స్సంస్మరచ్ఛైవపాదః;
సకలబుధవినోద శ్శ్రీసతీసత్ప్రసాదో
యతినుతిగతఖేదో మాతృతాతాదిమోదః.

కంబరపితూరీ:— మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారి చరిత్ర వ్రాయు సందర్భమున 'కంబరపితూరీ' గురించి కొంత చెప్పవలసియున్నది. 'కంబర' అనునది యొక గ్రామము. ఇది మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారి స్వస్థలమగు నాగూరగ్రహారమునకు దగ్గరగా నున్నది. అప్పటి కంబరనాయకులు కడు భుజబలము గలవారు. వారిలో అప్పారాయడు, వెంకట్రాయడు ముఖ్యులు. వీరు కంబర మొఖాసాదారులు. వీరు నూరుమంది జట్టుతో స్నేహభావము నటించుచు నాగూరగ్రహారము వచ్చి మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారు వారికై చేయించిన విందు లారగించిరి. పిమ్మట వారిపై శాస్త్రిగారీ క్రింది భూషణశ్లోకముకూడ చెప్పిరట.

శ్లో. అంబరరంజితబాహాడంబరభీతాఖిలారిసంఘాతౌ;
శంబరరిపుజనకాఙ్ఘ్రౌ కంబరనగరాధినాయకౌ జయతామ్.

కాని యాదుర్మార్గులు, తిరిగి తమ యూరికి పోవునపుడు నాగూరగ్రహారమును, చుట్టుప్రక్కల మరికొన్ని గ్రామములను కూడ దోచుకొని పోయిరట. వారిని మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారు 'మీరు అన్నవస్త్రములు లేక నశింతు'రని శపించిరట. ఆరీతిగానే మరికొన్ని దినములు పోయిన తర్వాత దొరతనమువారు వాండ్రను నాయకసహితముగా పితూరీదార్లక్రింద ఖైదుచేసి వారి మొఖాసా తీసికొనిరి.

విజయరామ గజపతి సందర్శనము:— మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారు తొలిపర్యాయము విజయనగర మహారాజగు విజయరామ గజపతి వారిని దర్శించునపుడు వారిద్దరకు నీ క్రింది విధముగ సంభాషణ జరిగెనట:

విజయ:—మీ పేరేమి?

మంగ:—మంగళేశ్వరశాస్త్రి.

విజయ:—ఇంటి పేరు?

మంగ:—నడిమింటివారు.

విజయ:—ఏమి, యింటిపేరిట్టిది పెట్టికొంటిరి! (అని రాజుగారు నవ్విరట.)

మంగ:—మహాప్రభో! పూసపాటి చేయకపోయినదా (అని శాస్త్రిగారు జబాబిచ్చిరట.)

విజయనగర మహారాజుల యింటిపేరు 'పూసపాటి'వారని వేరుగ చెప్ప నవసరము లేదు.

సూర్యాష్టకము:— 'ఘృణిస్సూర్య ఆదిత్య ఓమ్' అను సౌర మంత్రాక్షరములు వరుసగా శ్లోకాద్యక్షరములుగా నుండునట్లు మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారు సూర్యాష్టకమును రచియించినారు. దీనిని రచించుటకుగల కారణము లివి:

ఇతడు కాశీయందనేక సంవత్సరములు విద్యాభ్యాసముచేసి, పిమ్మట తనస్వస్థలమునకు మరలినాడు. ఆకాలమున రెయిళ్ళేలు లేనికారణమున ప్రయాణమంతయు గుఱ్ఱముమీదనే సాగించవలసి వచ్చెను. అట్లు వచ్చుచుండ త్రోవలో, నపుడు వర్షకాల మగుటవల్ల, మంగళేశ్వరుని హాయ మొకచోట బురదలో కూరుకొని పోయెనట. శాస్త్రిగారు దాని నాబురదలో నుండి బయటకు తీయ ప్రయత్నించుచుండ నది తన బురద తోకతో నాతి ముఖముపై కొట్టెనట. ఆదబ్బ నేత్రములకు విశేషముగ తగులుటచే నప్పటినుండియు వారికి కొద్దిగ నేత్రావరోధము కల్గెనట. లోలంబరాజీయమందు చెప్పినట్లు అతికసకషాయము సేవించినను ఆయవరోధము తగ్గనందున, సూర్యుని ప్రార్థింప మేలు కల్గునని ఆయన సూర్యాష్టకమును చెప్పెనట. ఇది చెప్పిన తర్వాతచాల వరకు కన్నులు నయమైనవట.

విశాఖపట్టణముజిల్లా కలెక్టరును, ఏజంటును అయిన డి. యఫ్. కార్మికేల్ దొరగారు 1865వ సంవత్సరములో వ్రాయించిన విశాఖపట్నం జిల్లా మేన్యూయల్ లో మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారిని గురించి యీ క్రింది విధముగ వ్రాయబడి యున్నది:

"నవీమింటి సర్వమంగళేశ్వరశాస్త్రి లేటువిజయనగరము రాజావారి (నారాయణ గజపతిగారి) కాలములో నీయన గొప్ప పండితుడు, మంచికవి. ఆయన శైలి హాస్యదూషణ రసములుకలది. ఆయనపాండిత్యమెరిగినవా రాయనను అభినవకాళిదాసని పిలిచెడివారు. 'సమాసకుసుమావళి' యన్న గ్రంథ మీయన చేసినాడు. ఈగ్రంథము గవర్నమెంటు పాఠశాలలో విద్యార్థులకు నేర్ప బడుచున్నది."

మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారు సమస్యలను పూరించుట:—

1. 'తక్రం శక్రస్య దుర్లభం' అను సమస్య పూర్వకాలమునుండియు కలదు. దీని యర్థము ఇంద్రునకు తక్రము (చల్ల) దుర్లభమైనదని. దీని ననేకు లనేక విధములుగ పూరించి యున్నారు. ఒక సభయందు శాస్త్రిగారిని పూరించమని పండితు లందరు నిర్బంధింప, నాతడీక్రింది విధముగ పూరించెనట:

శ్లో. అక్రత్వంగం యత స్తక్రం శక్రేణ నహుతం పురా;
నాదత్తమితి వాక్యార్థా త్తక్రం శక్రస్య దుర్లభమ్.

అక్రత్వంగం=క్రతువునకు (తక్రము) అంగము కాదు. అనగా నేయి, పాలు మొదలగు వానితో క్రతువు చేయుదురుకాని, తక్రముతో చేయరు. అందుచే దేవేంద్రుడు తక్రముతో నెన్నడును హోమము చేసియుండలేదు. నాదత్త మితి వాక్యార్థాత్=ఇవ్వనిదే యేదియు రాదన్న వాక్యార్థమును బట్టి దానితో నింద్రుడు హోమముచేసియుండలేదు గనుక దాని కది దుర్లభమైనది

2. ఈరీతిగనే 'గౌరీముఖం చుంబతి వాసుదేవః' అను సమస్యను కూడ మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారీక్రింది విధముగ పూరించిరట:

శ్లో. నారీశరీరార్ధమనోహరేణ
గౌరీవరేణ ప్రసభం గృహీతః;
ఊరీకృతో మోహనవేషధారీ
గౌరీముఖం చుంబతి వాసుదేవః.

[పార్వతిముఖము వాసుదేవుడు చుంబించెను; ఎట్లనగా అర్థనారీశ్వరుడు వమ్మతిమ పంచిన జగన్మోహినిని కౌగిలించి నప్పు డన్యోన్య చుంబనమున.]

మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారి దూషణకవిత్వము:—

I మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారి ప్రియశిష్యుండగు రెడ్డిశాస్త్రిగారు 'నారాయణగజపతీయము' అని యొక గ్రంథముచేసి, అప్పటి విజయనగర యుహారాజులగు నారాయణగజపతిగారివద్దకు తీసికొనపోవ నారాజాయనకు దర్శనమైన ఇయ్యలేదట. తోడనే యాతడు మంగళేశ్వరునితో దెలుప నత డీక్రింది శ్లోకమును చెప్పెనట:

శ్లో. గాయన్నటద్ద్విరేఫాళిప్రాప్తదానో గజాధిరాట్;
శ్రీమన్నారాయణాభిఖ్యగజరాడపి తాదృశః.

ఈశ్లోకమునకు రెండర్థములు కలవు:—

1. గజాధిరాట్=గజరాజు, గాయత్=గానము చేస్తున్నటువంటిన్నీ, నటత్=నాట్యము చేస్తున్నటువంటిన్నీ, ద్విరేఫ=తుమ్మెదలయొక్క, అళి=సమూహముచేతను, ప్రాప్త=పొందబడ్డటువంటి, దానః=మదముకలవాడు.

2. అయితే, యీనారాయణగజపతి యెట్టివాడనిన, గాయత్=గాయకులచేతనున్నూ, నటత్=నటులచేతనున్నూ, ద్విరేఫ=గురయాచార్యులు (అప్పటిరాజగురువు, కపటి)గారిచేతనున్నూ, అళి=వేశ్యలచేతనున్నూ, ప్రాప్త=పొందబడ్డటువంటి, దాన=ఈవికలవాడు.

II. ఈక్రింది శ్లోకము సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు తమయొక్క నాగూరగ్రహారమందపుడు ప్రబలియుండెడి యొక దుర్మార్గపు బ్రాహ్మణునిపై చెప్పినది:

శ్లో. పిక్కటుఃపత్రికాచ్ఛేదః పాత్రక్షేత్రావమర్శనాత్;
నాగపుర్యగ్రహారస్య త్రయోనర్థాః కుయజ్వనా.

పిక్కటుః=దొంగపత్రములు కల్పించువాడు, పత్రికాచ్ఛేదః=ఋణపత్రములను సంగ్రహించి చింపివేయువాడు, పాత్రక్షేత్రావమర్శనాత్=పాత్రుడనేవాని భార్యతో సంభోగించినవాడు, నాగపు........జ్వనా=నాగూరగ్రహారమునకీ మూడు అనర్థములున్నూ, యీకుత్సితుడను బ్రాహ్మణునివలన కల్గినవి.

III. ఈ క్రింది శ్లోకము సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు సత్తెనపల్లి కులమందు పుట్టిన యొకానొక దుర్మార్గపు మునసబుపై చెప్పినది:—

శ్లో. సత్తెనపల్లి కులభ్రష్టః ఘటానోర్యక్కకపాలమః;
అంగనాపాంగనాసక్తః చిరం జీవతు కాకవత్.

(సశేషము)

రాధ పిలుపు

౨

పాటిబండ అప్పారావు గారు

ఏల నా మానసమ్ము వెన్నవలె నీవేలోయి, కైకొంటి నెం
కైనక వెంబడుగోప్పు జేసితివి జేలా నేలనోగనన్ను? నీ
వేణూత్సన్న మనోజ్ఞ రాగములు నుర్వీబాధముల్ పాపతే
లా! నన్ను గతిం జేసి కాంచబడనేలా బాలగోపాలకా?

నేనువు నూదమా! గగన వీథులలోని సున్నతారకో
ద్యానవనీ విహారిణులకై యుగుగాక రిప్పరిప్వమంచు మ
న్మానసరాజహంసి నసమాన విమానముమీంద—నూదమా
నేను వింకొక్కమాటు; పెదవిం గదలింపుము శ్యామసుందరా!

గాలికిం దూలి మబ్బుతునకల్ చెంగేం గెడలిం నెమ్మది
దూలు తలంపుపోకడలు దుంగలపు కొల్ల నొక్కొక్కచూపున్.
గాలమువేసి లాగుకొని గానరసామృతవీచికా సమూం
దోళిత భావడోలికను దూంగెదనే! మురళీ మనోహరా!

తరళయౌవన రసోదయమాన నవనీత మారగించు విలాసపూరుషుండవో
నగియించి నిలువెల్లం జిగిరించి పుష్పింపం బాటవాడెడు మహానాటకుండవో
సంసారసంజాత సంతాప ధూమముల్ హరియించు కరుణాంబుధరుండవేము
మనసుబంగరు వీణెంగొని ప్రేమరాగముల్ వాయించు లావణ్యవైణికుండవో.

చెలిమిచేం బేర్మిచే నన్నుం జేరందీసి-నాజగంబెల్ల నీవె యైనాండవోయి,
ఈ ప్రణయరాగ పరిణామ మెన్నిగతుల-నడపెదవో రాధికామనోనాథ, దేవ!

సప్తద్వీపములు-పరిశిష్టము

ఓ. వెంకటరంగయ్యగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

పుష్య మాస సంచిక యందు ప్రకటింపబడిన సప్తద్వీపవ్యాసమునం దుల్లేఖింపబడిన యాకరములు గాక శ్రీవాల్మీకిరామాయణాంతర్గత కిష్కింధాకాండ యం దొకకొంత గలదు. సీతాన్వేషణమునకై సుగ్రీవుడు వానరుల నలుదెసలకు నియోగించుచు, కిష్కింధను నాభిగ జేసికొని అన్నిదిక్కులనుగల స్థలజలాదులను "[illegible] సమరోచిషం" బనునంతవరకు వర్ణించి, "న జానీమ స్తతః పరమ్" అన్ని ముగింపు చేయుచు వచ్చినాడు. పూర్వదిగ్వర్ణనము ౪౦ వ యధ్యాయమున గలదు. అందు ౨౯ వ శ్లోకమున యవద్వీపము నుడువబడుచున్నది. అటుపైన ౪౭ వ శ్లోకమున క్షీరోద జలోదములు క్రమముగ బలుకబడినవి. సప్తద్వీప సప్తసముద్రము లీ రెంటినడుమ నిమిడియున్నట్లు ముఖ్యగతశ్లోకవ్యాఖ్యలవలన దెలియగలదు. వ్యాఖ్యాతృసంప్రదాయ మిటులున్నను సహా సప్తద్వీప సప్తసముద్రముల నందు వేర్వేరు చెప్పలేదు. ప్రసంగమునకు కావలయు శ్లోకభాగములు ఈ క్రింద జూపబడినవి:—

30. ఉత్తరార్ధము:— యవద్వీప మతిక్రమ్య
శిశిరో నామ పర్వతః.

32 ,, తతో రక్తజలం [illegible] ...

35. ,, తత స్సముద్రద్వీపాంశ్చ
సుభీమాన్ ద్రష్టుమర్హథ.

36. పూర్వార్ధము:— [illegible]ర్మిమంతం మహారౌద్రం
క్రోశన్తమనిలోద్ధతమ్.

38. ఉత్తరార్ధము:— తతో రక్తజలం భీమం
లోహితం నామ సాగరమ్.

39. ,, గత్వా ప్రద్రక్ష్యథ తాం చైవ
బృహతీం కూటశాల్మలీమ్.

43. ,, తతః పాండురమేఘాభం
క్షీరోదం నామ సాగరమ్;
గత్వా ప్రేక్ష్యథ దుర్ధర్షా
ముక్తాహార మివోర్మిభిః.

44. ,, తస్య మధ్యే మహాన్ శ్వేతో
ఋషభో నామ పర్వతః.

47. ,, క్షీరోదం సమతిక్రమ్య తతో ద్రక్ష్యథ వానరాః;
జలోదం సాగరశ్రేష్ఠం సర్వభూతభయావహమ్.

ఇందు యవద్వీపమును జంబూస్థానమున బెట్టుకొని ౩౯ వ శ్లోకభాగములోని కూటశాల్మలిని శాల్మలీద్వీపముగ గ్రహించినయెడల, ౩౫ వ శ్లోకోత్తరార్ధమున గల—

"తత స్సముద్రద్వీపాంశ్చ సుభీమాన్ ద్రష్టు మర్హథ" లో కుశక్రౌంచశాకము లను మేయము చేసికొనవలయును. అవల పుష్కరద్వీపమును స్పష్టముగ జెప్పక క్షీరోదజలోదములు చెప్పబడినవిగాన ఈ రెంటినడుమ పుష్కర మున్నదని యూహింపవలయును. ఈవిధమున సమన్వయము చేసినయెడల పౌరాణిక సంప్రదాయము వాల్మీకి భూగోళజ్ఞానమున కవిరుద్ధము కాగలదు.

ఈవిధమున సమన్వయము చేసినను ౪౩ వసర్గ యందు ఉత్తరదిగ్వర్ణనము చేయునపుడు ౨౬ వ శ్లోకమున వాల్మీకి క్రౌంచగిరిని చెప్పుచున్నాడు. పూర్వదిగ్వర్ణనములో క్రౌంచము చేరవలసియుండగ ఉత్తరమున నీక్రౌంచ మెట్లు సంభవించినదియు సందేహముగ నున్నది. తూర్పుదిక్కున నుండవలసిన క్రౌంచమును, ఉత్తరపు క్రౌంచమును వేరువేరు పర్వతములనిన వివాదము లేదు. కుమారస్వామి భేదించిన క్రౌంచమే యీయుత్తరపు క్రౌంచ మనుటకు ఆధారముగ "క్రౌంచం తు గిరి మాసాద్య బిలం తస్య సుదుర్గమ్" అని మాత్ర వర్ణింపబడియున్నది. క్రౌంచపర్వతము లనేకము లున్నవియా? లేక యిందేమయిన ప్రమాద మున్నదా యని విచారింపవలసి యున్నది.

వాల్మీకివర్ణన ప్రకారమునకు సప్తద్వీపసముద్రములు కిష్కింధనుండి తూర్పుననే యున్నయెడల, సప్తద్వీపయుత మేదినియంతయు కిష్కింధాప్రాగ్దేశయం దున్నదనవలయునుగదా? అటులగునేని, దక్షిణపశ్చిమోత్తరదిక్కులం జెప్పబడినస్థలజలాదులు ఈపృథివీమండలమునకు జేరినవికావనదగునా? ఇత్యాదివిషయములను సప్తద్వీపవినిర్ణయముతోపాటు విమర్శింప ఆంధ్రవిద్వద్వరేణ్యుల వేడెద.

కైకపశ్చాత్తాపము

శ్రీ తి. వ. నారాయణస్వామి గారు

సాంక వ్యక్తినిని సులక్ష-స్వాంత్ర ని రఘురాము వసికిఁ జనుమని విభవన్
ప్రమదంబ్ గోమిసౌఖ్యము - నందతి నం. నంలోన నాఁడిచిడితిన్.

మంథరమాటలు విని యా - బంధూకాధరవిన ప్రభావము విడి ని
ర్బంధితుని జేసె సుయుతో - బంధుడు మహీపాలు ననుచుఁ బల్కిరి లోకుల్.

అతిహితుఁడైన భర్తగల యంగన గాంచిఁ యొకళ్లొకళ్లు స
స్మిత వదనారవిందములఁ "జేడరో! కాంచిత కైక" నంచు నా
గతిఁ దలపోసి యంచు కులకాంతలు పల్కులు నాలకించి యి
ట్లతిశర సభావమున నాయువుఁ ద్రోయఁగనయ్యె నక్కటా.

పలిదమైతిని వసుధా-పాల మకుటరత్నరాగ పాటలితాంఘ్రి
శ్రీల నలరారు ధరణీ-పాలుఁడు స్త్రీజితుఁడటంచుఁ బల్కుటకతనన్.

తగునీయఁట వీరపురుషో-త్తరాగ్ర్య జన్యమునఁ బతికిఁ దగుబాసటయై
నగఁ జనఁట యనెడి కీర్తికి-గుఱుతుగ మనఁబోక తెచ్చికొంటి నకీర్తిన్

స్థిరఁగల సర్వభూతతు లిసీ! యన జానపదుల్ హసింప ని
వ్వెరపడి తోడిచేడె లరవిందహితాన్వయ మింకఁ గైకచే
సరియగునోయటంచును విచారము నందఁగ మూఢనై కుమా
వరు నలయించి యాఁడికిఁ బాల్పడి చుల్కఁదనంబు నందితిన్.

ఆభరణంబులో మణిమయావసథంబులొ విత్తమో నగం
తేభచయంబొ దాసికలొ ధేనువులో పతిఁ గోరకేను వై
రీభఘటా మృగేంద్రుని శిరీషసుమోపమ కోమలాంగు లో
కాభరణున్ రఘూత్తముని కానల కంపఁగ నేల కోరితిన్.

భరతున కించునోయనుచు భావమునం దలపోసి తీవ్రని
ష్ఠురతరవాక్పరంపరల సూరిజనస్తుతు నాథు నొంచి యీ
వరములపేర రాము వనవాసిగఁ జేసిన నన్నుఁ గాంచి మా
భరతుఁడె సంతసించి హితభావముఁ జూపెనె మిన్నకుండెనే.

ఏల తలంచె మంథర, మహీశుఁ డొసంగిన యాస్వరంబు లే
నేల నృపాలు నొంచి యవనీతలముఁ క్షితిపాలధర్మముఁ
దూలఁగఁద్రోసివేసితిని దోఁచనరీతిని రాజ్యమీయఁగా
వీలగునే నృపాగ్రణికి? వీఁడును జ్యేష్ఠుఁడు రాముఁడుండఁగనే.

ఎంత విచారించె మహీ-కాంతుఁడు నాకరమునంటి కన్గ్రోలు పెక్
ముంతలఁ బోసినరీతి మ-హీరమణుండగు బాష్పములఁ బరిగించి విడియన్.

నాయజ్ఞానముగాక నేఁడగునె భూనాథాగ్రతాపుత్రురాజ
శ్రీయుక్తుండగు నాకుభూవరుఁడు నిస్సీమానుకంపామహా
శ్రేయోదాయకుఁడై చెలంగఁగను వాసిం గాంచె కేకేశి దు
ర్ధీయుక్తిన్ ధరణీసుతాపుత్రుని బాధింపంగి యోచించుటల్.

అరరే! మదాజ్ఞకై పడి జోహారను యోద్ధమగే యనాఁక ను
త్వరిగ యజార మింత యెడఁబాయక కావలియుండు మాత్రమిం
తరయక నన్ను దూఱుట హృదబ్జమునం గన నాథు నెమ్మనం
బరియఁగఁజేసి బాములిడు నూహయు నెన్నికకారణంబగున్.

అపురా! భర్తృకృపార్ద్రవీక్షణము పాలై యుండమోఁజేసి యీ
యవనిన్ మానవపాలి కెంతయును హేయంబయ్యె నాజీవనం
బు, విపశ్చిద్వరు లెంతదర్థమెకదా బోధింతు రెవ్వేళలన్
"ధవముక్తా తరుణీ తృణాదపి లఘుత్వం యాతి" యం చిమ్మహిన్.

సత్యమృదూక్తి కేవలప్రశాంతితరంబగు వర్తనంబు నా
ధత్యవిరక్తి యన్యజనతాపనివారణ సత్ప్రియత్నముల్

బత్యనురక్తి దేవగురుభక్తి యనేకజనిప్రభూత స
త్కృత్యఫలంబుగాఁ బ్రమదినిన్ వరియించు సరోజలోచనన్.

పుట్టితిఁ బాలవారికిని పుల్లసితం బగు నన్వయంబునం దే
పట్టితి శక్రసన్నిభ నృపాలవరేణ్యుని నాదుభూపు నా
చుట్టయొకింత మానినను జేసిననే ధరలోనఁ గీర్తి ను
ప్పొట్టగనైనఁ గాంతలకు భర్తృహితంబు ప్రధానధర్మమా.

ఏమి తలంచిచూచిన మహోన్నతి నాదగు సత్పథంబు వి
హై మనుజుల్ నిరంకుశ విహారులుగ బ్రహ్మలు నాకనాయకుల్
సామెతయయ్యెఁగా "మగఁడు వచ్చిన మూలకు వర్ధనమ్మిక
చేమును జేసికొన్న కొలనే బతుకిమ్ము నటంచు నాతినీ.

శ్రీసతి నాశ్రయించిన వివేకధనం బనురక్తి కోరితిన్
బావనబుద్ధితో నోసఁగెఁ బాల్యము నిచ్చిన నాకు నిచ్చినన్
గోవునే! నన్నుఁ బోలకిఁకఁ బూజ్యమనోరథ మిచ్చి తెల్ల సం
ద్భావలయంబు నం బతిహితేచ్ఛఁ జరింతునుగాక నిచ్చలున్.

నాకన్నన్ బతి వసుధైక-నాకాంతకు నుంచు టెట్లు గుర్తెయ్యుఁ బతిన్
జీకా కొనరించుటచే-నాకప్పుడు ప్రాపరచిత్తె యానఁ దేర్పరితిన్.

ఏచెలికైనన భర్తృహిత-తాచరణము ముఖ్యమని సర్వమునన్ గనినన్ నా
యాచరణోద్భాసితఫలం-బీచరితము కాంతలారా! మీకుఁ దెలిపితిన్.

తీర్మానములు, ౪౨-వ భారతజాతీయమహాసభ-చెన్నపురి

౧

సామ్రాజ్యతత్త్వము-ప్రతినిరోధక సమ్మేళనము

1927 సం. ఫిబ్రవరిమాసమున బ్రుసెల్సు నగరమున సమావేశమైన సామ్రాజ్యతత్త్వప్రతిరోధక మహాసభవారు సామ్రాజ్యతత్త్వమును ప్రతిరోధించుటకు ప్రత్యేకముగ నొక సమ్మేళనము నేర్పరచినందుల కీసభవారు తమ ఆమోదమును వెలిపుచ్చుచు, సామ్రాజ్యతత్త్వముపై గావింపబడు పోరాటమునం దీసమ్మేళనములతో కలసి పనిచేయుటకు అఖిలభారత జాతీయోపసంఘమువారు గావించిన నిర్ణయము నామోదించుచున్నారు.

౨

చైనాయెడల సానుభూతి

ఈ మహాసభవారు చైనాప్రజల నభినందించుచు, జాతీయవిముక్తికొరకు వారు సాగించుచున్న పోరాటమునందు సంపూర్ణమగు సానుభూతిని దెలుపుచున్నారు. అఖిలభారత కాంగ్రెసుసంఘము వారు తాము చైనాకు పంపదలచిన వైద్యసహాయకదళమునకు ప్రయాణానుమతి పత్రముల నొసగ నిరాకరించిన ప్రభుత్వచర్యను ఖండించుచున్నారు. చైనాలో తమసామ్రాజ్యాధికారమును బలపరుచుకొనుటకును, చైనాదేశీయులు స్వాతంత్ర్యము సాధించుకొనకుండ నిరోధించుటకును బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారు తిరిగి భారతీయ పటాలముల నుపయోగించినందుల కీ సభవారు తీవ్రమగు ఆగ్రహమును దెలుపుచున్నారు.

ఇంకను చైనాలోనున్న భారతీయపటాలములను, పోలీసుదళములను అన్నిటిని వెంటనే తిరిగి స్వదేశమునకు పిలిపింపవలెననియు, సామ్రాజ్యతత్త్వమును ప్రతిఘటించుటలో చైనీయులు, భారతీయులు ఏకకార్యదీక్షాపరులగుటచే ఇకమీద భారతీయు లెవ్వరును బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారి ఏజంటులుగ, చైనాదేశీయులకు ప్రతికూలముగ పనిచేయుటకు చైనాకు వెళ్లరాదనియు ఈసభవారు కోరుచున్నారు.

మెసపటేమియా పర్షియా దేశములనుండియు, బ్రిటిషు కాలనీలనుండియు, ఇతర దేశములనుండియు భారతీయ పటాలములను, పోలీసుదళములను, కాయబారివర్గ రక్షకపటాలములను వెంటనే పిలిపింపవలెనని ఈ జాతీయమహాసభవారు గోరుచున్నారు.

3

ప్యాసుపోర్టుల నిరాకరించుట

విదేశముల దర్శించుటకు వెడలగోరు భారతీయులలో కొందరకును, భారతదేశమును దర్శింపగోరు భారతీయులకును పాస్‌పోర్టుల నిరాకరించుటలో ప్రభుత్వమువా రవలంబించుచున్న విధానమును సభవారుఖండించుచున్నారు. అనవసరమగు పాస్‌పోర్టుల కర్మకాండమంతను వెంటనే రద్దుచేసి భారతదేశమునకు వచ్చుటకును, తిరిగి వెళ్లుటకును సంపూర్ణమగు స్వేచ్ఛనొసగవలెనని ఈ సభవారు గోరుచున్నారు. పార్లమెంటు సభ్యుడగు షాపుర్జీ సకలత్వాలాగారు భారతదేశమునకువచ్చుట కొసగబడిన ప్రయాణానుమతిపత్రమును రద్దుచేసి అతనిని తన స్వదేశమునకు వెళ్లకుండ నిరోధించి ప్రవాసితునిగ నొనర్చినందులకు బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారి చర్య నీ సభవారు ఖండించుచున్నారు. తనను బలపరచుటకు రెండవవ్యక్తియైనను సాధారణముగ గనుపింపని పార్లమెంటుసభయందు ఎంత ప్రాతికూల్యమును, కష్టములను ఎదుర్కొనవలసివచ్చినను నిరంతరము భారతదేశ స్వాతంత్ర్యముకొరకు నిలిచిపోరాడుచున్న సకలత్వాలాగారి స్థైర్య సాహసముల నీసభవారెంతయు ప్రశంసించుచున్నారు.

౪

ఖాబోవు మహాసంగ్రామము

భారత దేశమునందును, ప్రాక్సముద్రములయందును, అందు ముఖ్యముగ భారతదేశమున పశ్చిమోత్తర పరగణాలయందును బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారు గావించుచున్న అసాధారణమగు విస్తారసమరసన్నాహముల నీసభవారపరిమితాందోళిత హృదయములతో పరికించుచున్నారు. ఈసంగ్రామసన్నాహములు భారతీయుల స్వాతంత్ర్య ప్రయత్నములను అణచివైచి భారతదేశమున బ్రిటిషు సామ్రాజ్యాధికారమును దృఢతరముగ నొనర్చుకొనుట కుద్దేశింపబడుటయేకాక ఇందువలన వినాశకరమగు సంగ్రామము మన్నతికాలమున సంభవించి, ఆ సమయమున విదేశీయులు తమసామ్రాజ్యమును విస్తరింపజేసికొనుటకు భారతదేశమును సాధనముగ నొనర్చుకొనుటకు ప్రయత్నించెదరు.

భారతదేశప్రజలకు తమ ఇరుగుపొరుగువారితో నెట్టివివాదముగాని, పోరసులుగాని లేవనియు, వారితోకలసి శాంతముగ జీవింపగోరుచున్నారనియు, ఏ సంగ్రామమునందైనను పాల్గొనుటయా లేదా యనువిషయమును నిర్ణయించుకొనుటకు వారికి సంపూర్ణమగుహక్కు గలదనియు ఈకాంగ్రెసుసభవారు ప్రకటించుచున్నారు.

ఈ సంగ్రామ చిహ్నములను అంతమొందింపవలసినదనియు, బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారు భారతదేశమున సంగ్రామమును ప్రకటించి, తమ సామ్రాజ్యమును విస్తరింపజేసికొనుటకు భారతదేశము నుపయోగించుకొన బ్రయత్నించునెడల, అట్టిసంగ్రామమున పాల్గొనుటకుగాని, ఏవిధముగనైనను సహకారమొనర్చుటకుగాని భారతీయులెల్లరును నిరాకరింపవలసినదనియు ఈసభవారు ప్రకటించుచున్నారు.

౫

బహిష్కరణ తీర్మానము

భారతవర్షముయొక్క స్వయంనిర్ణయ హక్కును కేవలము తృణీకరించి బ్రిటిషుప్రభుత్వము స్టాట్యూటరీ కాయిదా కమిషనును నియమించినందున సదరుకమిషనును సర్వవిధముల బహిష్కరించుటయే భారతవర్షము అవలంబింపవలసిన ఆత్మగౌరవకరమగు ఏకైకమార్గమని ఈజాతీయమహాసభవారు తీర్మానించుచున్నారు. బహిష్కరణ మీక్రిందివిధమున గావింపవలెను:

(ఏ) దేశమునందుండెడి కాంగ్రెసుసంఘములన్నియును.

(౧) కమిషను భారతదేశమునం దడుగిడిన రోజునసే బహిష్కరణమున కనుకూలముగ ప్రజాభిప్రాయప్రకటన ప్రదర్శనమున కేర్పాటులు దేశమందంతటను గావింపవలెను. కమిషను సందర్శించెడి వేర్వేరుపట్టణములందును అట్టియేర్పాటులే కావింపబడవలెను.

(౨) కమిషనును సంపూర్ణముగ బహిష్కరించుటకై వివిధరాజకీయపక్షములవారిని బురికొల్ప ప్రజాభిప్రాయమును ప్రచారము మూలమున బలపరుపవలెనని తీర్మానించుచున్నారు.

(బి) భారతదేశమందలి శాసనసభలలోని అనధికార సభ్యులును, వివిధరాజకీయపక్ష నాయకులును, సంఘనాయకులును, తదితరులెల్లరును కమిషనువారియెదుట సాక్ష్యమొసంగరాదనియు, ప్రత్యక్షముగగాని, అంతరంగికముగగాని ఎట్టిసహకారము గావింపరాదనియు, కమిషనువారికొరకుంగడి విందులకు హాజరగుటగాని, అందు పాల్గొనుటగాని గావింపరాదనియు ఈసభవారు తీర్మానించుచున్నారు.

(సి) శాసనసంస్థలందుండెడి అనధికారసభ్యులెల్లరును

(౧) ఈకమిషను సందర్భములో నియమింపబడనుండు ఉపసంఘములకు సమ్మతుల నొసంగరాదనియు, అట్టి ఉపసంఘములపై పనిచేయరాదనియు తీర్మానించుచున్నారు.

(౨) మరియు కమిషనువారి పనులకయి అయ్యెడి వ్యయమునకుగాను శాసనసభలం దుపపాదింపబడు గ్రాంటునుగాని, ప్రతిపాదనసుగాని దేని నయినను ఓడింపవలెననియు తీర్మానించుచున్నారు.

(డి) భారతశాసన సంస్థలందున్న అనధికారసభ్యు లెల్లరును తమ సభ్యత్వములు రద్దుగాకుండ నుంచుటకు గాని, లేక బహిష్కారోద్యమమును బలపరుచుటకు గాని, లేక మంత్రివర్గము నోడించుటకు గాని, లేక భార

ప్రాత అధ్యక్షులు, క్రొత్త అధ్యక్షులు
౪౨-వ జాతీయమహాసభ-చెన్నపురి

తీయాశయములను ప్రతికూలమని కార్యనిర్వాహక వర్గ మువారు తలంచుచు చేయునట్టి ప్రతిపాదనల నెదుర్చుట కుగాని శాసనసభలను హాజరుగావలయునేకాని ఇతరస మయములందు శాసనసభల కరుగరాదు.

(ఇ) బహిష్కారమును బలయుతమును, సంపూర్ణ మును గావించుటకయి సాధ్యమైనతావులందు తాము ఇతరసంఘములతోను, పక్షములతోను సంప్రతించి వారి సహకారమును బొందుటకై వర్కింగుకమిటీవారి కీజాతీయమహాసభవా రధికార మొసంగుచున్నారు.

సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యతీర్మానము

సంపూర్ణజాతీయ స్వాతంత్ర్యము భారతదేశీయు

ఆదర్శమన్ని ఈజాతీయ మహాసభవారు ప్రకటించుచున్నారు.

౭

బెంగాలు నిర్బంధితులు

౧౮౧౮ సం. 3వ రిగ్యులేషనుక్రిందను, ౧౯౩౦ సం.పు బెంగాలు క్రిమినల్ లాసవరణచట్టముక్రిందను నిరపరాధులగు పౌరులను, కాంగ్రెసు సేవకులను విచారణలేక అంతులేనికాలమునకు కారాగారముల పాల్జేసి, నిర్బంధవిధానము ననుసరించుచున్న భారతప్రభుత్వముయొక్కయు, బెంగాలుప్రభుత్వముయొక్కయు పరిపాలనావిధానమును జాతీయమహాసభవారు తీవ్రముగ ఖండించుచున్నారు. సదరుప్రభుత్వ నిర్బంధవిధానమునకు గురియై మాతృదాస్యవిమోచనకై పలుకష్టములనంది, ప్రస్తుత మిడుమలకు లోనగుచున్నట్టివా రందరకును స్నేహపూర్వకముగ ధన్యవాదముల నంపజేయుచున్నారు.

(అ) ౧౯౩౦ సం. బెంగాలు క్రిమినల్ లా సవరణచట్టముక్రింద నిర్మితములైన ప్రత్యేక న్యాయస్థానములచే శిక్షింపబడిన రాజకీయనిర్బంధితులయొక్కయు, విచారణలులేక నిర్బంధమునంపుబడిన ప్రవాసితులయొక్కయు సత్వరవిమోచనమును కాంగ్రెసువారు కోరుచున్నారు.

(ఆ) 1818 సం.పు వంగదేశ సంస్థాన నిర్బంధితుల 8వ రిగ్యులేషన్‌క్రింద సర్దార్ శాంతసింగుగారిని నిర్బంధించినందులకు ప్రభుత్వమువారి చర్యను కాంగ్రెసు సభవారు తీవ్రముగ ఖండించుచున్నారు.

౮

కాకోరీనిర్బంధితులు

కాకోరికేసునందు శ్రీయుతులు యస్. రామప్రసాదుబిస్మల్, రాజేంద్రనాథలాహిరి, అషఫ్‌ఖుల్లా, రోషన్‌సింగుగార్లపై విధింపబడిన అమానుషశిక్షలపై ప్రజ లత్యంతాగ్రహము ప్రకటించినను గూడ దానిని ఖరుచేయక శిక్షలను తగ్గింపకుండుటలో ప్రభుత్వము వారు వహించిన అలక్ష్య భావమునకు ఈ జాతీయమహాజనసభవారు మిక్కిలి విచారమును వెల్లడించుచు, శిక్షల పాలైనవారి కుటుంబములకు మనఃపూర్వకమగు తమ సానుభూతి నంపజేయుచున్నారు.

౯

జనరలు అవారీగారు

నాగపూరు ఆయుధశాసనోల్లంఘన సత్యాగ్రహనాయకు లగు జనరలు మంచర్శ అవారిగారును, వారి అనుచరులును దృఢమగు దేశాభిమానమును, స్వార్థత్యాగమును వెల్లడించినందుకు ఈ జాతీయమహాసభవారు అభినందించుచు, అవారిగారు ఆహారనిరసనవ్రతము బూనిన యీ 75వ దినమున వారియెడల సానుభూతి దెల్పుచున్నారు.

౧౦

భారత బర్మాదేశముల సంయోగము

బర్మాను భారతదేశమునుండి ప్రత్యేకించుటకు జరుగు ప్రయత్నము లన్నిటితో ఈజాతీయమహాసభవా రసంగీకారమును ప్రకటించుచు, పశ్చిమోత్తరపు సరిహద్దు రాష్ట్రనిర్మాణాభిప్రాయము ఖండించుచున్నారు.

భారతీయులకును, బర్మాదేశీయులకును భారత బర్మాసంయోగమును సాధ్యమైనన్నివిధముల పరస్పరము బలపరచుటకై కాంగ్రెసువారు విజ్ఞప్తి గావించుచున్నారు.

౧౧

బ్రిటిషువస్తు బహిష్కారము

బ్రిటిషువస్తు బహిష్కారమునకై అఖిలభారత కాంగ్రెసు సంఘమువారు గావించిన తీర్మానమును తిరిగి బలపరచుచు రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘములవారీతీర్మానము నాచరణలో పెట్టుటకై తగినఏర్పాటులను గావింపవలయును.

౧౨

స్వదేశసంస్థానములు-బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వము

భారతవర్ష మండలి సంస్థానాధీశులయొక్కయు, అట్టి ప్రజలయొక్కయు క్షేమములను పాటించినచో స్వదేశ

సంస్థానములందు త్వరలో ప్రజాప్రతినిధిసంస్థలద్వారా బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వమును స్థాపింపవలయునని తీర్మానించుచున్నారు.

౧౩

దక్షిణాఫ్రికాలోని భారతీయులు

దక్షిణాఫ్రికాయందు యూనియను ప్రభుత్వము వారు భారతీయుల నెక్కువ వాదరముతో జూచుట కర్హ లావు గలవారని తెలుపుటకు నిదర్శనముగ నంగీకరింపబడిన ఇండోయూనియను ఒడంబడికను ఈ కాంగ్రెసు సభ వారు అంగీకరించుచు, భారతీయనివాసులకు యూనియను ప్రభుత్వమునందు ఓటింగు అధికారముగల యితర ప్రజలతో సరిసమానమగు హక్కు లొసంగినగాని సంతృప్తి నొందజాలమని తమ అభిప్రాయమును దెలుపుచున్నారు. యూనియను ప్రభుత్వము వారు వర్ణభేదముల చట్టము, భారతీయులను హోటల్సులో నౌకరులుగ నియమింపరాదని విధించు చట్టము, మునిసిపలు స్థలముల ప్రత్యేకించు నేటాలుచట్టము మున్నగు జాతిభేదము ననుసరించుకొనియున్న చట్టములను గద్దుపరిచి ఉభయదేశముల మధ్య నూతనముగా గల్గిన సఖ్యమును పెంపొందించవలెనని కోరుచున్నారు.

తూర్పుఆఫ్రికాలోను,దక్షిణఆఫ్రికాలోను భారతీయుల ప్రతిపత్తి నధికము చేయుటకు మానవసేవకు ఎక్కువ పాటుబడిన దీనబంధు సి. యఫ్. ఆండ్రూసు గారికి కాంగ్రెసువారు హృదయపూర్వకముగ కృతజ్ఞత దెలుపుచున్నారు.

౧౪

తూర్పు ఆఫ్రికాలో భారతీయులు

1. తూర్పు ఆఫ్రికను ఫెడరేషనుకమిషను భారతీయప్రతినిధు లెవరు లేకుండ నియమించి, బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వ మనునెపమున అచ్చటి అమాయకులగు దేశీయులను, ఐరోపియనులు చేరకమునుపె పోయి వారితో అనేకశతాబ్దములనుండి సఖ్యముగా నుండిన భారతీయులను అణచివేయుటకు ఐరోపియనుల కెక్కువ అధికారమిచ్చు విధానమును ఈ కాంగ్రెసువారు తీవ్రముగ నిరసించుచున్నారు. **2.** టాంగనైకా మండేటునందు ఐరోపియనులకు మాత్రము ప్రత్యేకముగ ఉన్నతస్థలముల నేర్పాటుచేయుచుండుటవలన చాలప్రమాదము గలదనియు, జాతిసమితివారు ఈవిషయమున శ్రద్ధవహింపవలెననియు కోరుచున్నారు. **3.** కెన్యాస్థానికస్వపరిపాలనముగూర్చి ఫీసముకమిటీవారి రిపోర్టు నెయిరోబీ, మొంబాసాలయందు ఐరోపియనులకె లెక్కకుమించి ప్రాతినిధ్యము అన్యాయముగ నొసంగినందున దాని నిరసించుచు, తూర్పుఆఫ్రికా భారతీయులు సరిసమానస్వత్వము కొరకు ఆందోళన పూర్తిగ కొనసాగించెదరని నమ్ముచున్నారు.

౧౫

హిందూముస్లిము సఖ్యము

౧ వ రాజకీయపు హక్కులు.

కాంగ్రెసువారు ఇట్లు తీర్మానించుచున్నారు:- ముందు సూచింపబడు రాజ్యాంగవిధానమునందు రాష్ట్రశాసనసభలయందును, కేంద్రశాసనసభయందును సమష్టి నియోజకవర్గముల నేర్పాటుచేయవలెను.

రెండు పెద్ద సంఘములకు, శాసనసభలవిషయమున వారివారికిగల న్యాయమగు హక్కులకు ఎట్టి భంగము కలుగకుండుటకై, వారుకోరినచో, సమష్టి నియోజకవర్గములందే,ఆయాసంఘములకు జనసంఖ్య ననుసరించి ప్రతినిధులసంఖ్య ప్రత్యేకించి యుంచవలెను.

పంజాబులో అల్పసంఖ్యాసంఘములకు అనుకూలముగ కొన్ని సౌకర్యములను ఒసంగవచ్చును. శాసన సభా ప్రాతినిధ్యము విషయమున అల్పసంఖ్యా సంఘములకు నిర్ణీతసంఖ్యకన్న నెక్కువప్రాతినిధ్యము గావలెనన్నచో, తామధిక సంఖ్యగానున్న యితరరాష్ట్రములందు ప్రతిపక్షమువారి కట్టి సౌకర్యము నొసంగుటకు అన్యోన్యానుకూలమగు ఒడంబడిక నేర్పరచుకొనవలెను. దానిననుసరించియే పంజాబులోని అల్పసంఖ్యాకులకు సౌకర్యమొసంగబడును. ఉభయమతములవారికి రాష్ట్రములందు

ఈ ఒడంబడికననుసరించి ప్రాతినిధ్యమునందెట్టివ్యత్యాస ముంచబడునో కేంద్రశాసన ప్రతినిధుల సంఖ్యవిషయమునగూడ అట్టి వ్యత్యాసమే యుండును.

పంజాబులో శాసనసభా స్థానముల ప్రత్యేకించుటనుగూర్చి తీర్మానించునపుడు సిక్కులనుగూడ ముఖ్యమయిన అల్పసంఖ్యాక సంఘముగ నెంచి వారిహక్కులగూర్చి పూర్తిగ విచారించుటయగును.

పశ్చిమోత్తర సరిహద్దు రాష్ట్రమునందు, బ్రిటిషు బెలూచిస్థానునందు ఇతర రాష్ట్రములలో వలెనే సంస్కరణముల ప్రతిపాదింపవలెనని మహమ్మదీయ నాయకులు గావించినసూచన చాల న్యాయముగ నున్నదని కాంగ్రెసువారు తలంచుచున్నారు. ఇది వెంటనే అమలు జరుపవచ్చును. పరిపాలనా విషయమగు ఇతర సంస్కారములతోపాటు న్యాయపరిపాలనా విధానమునందుగూడ తగిన సంస్కారము ప్రారంభింపవలెను.

సింధును ప్రత్యేకరాష్ట్రముగ వేరుచేయవలెనను సూచనగూర్చి భాషాప్రయుక్తరాష్ట్ర విభజనమునకు తగిన అవసరముగలదని, కాంగ్రెసువారుతలంచుచున్నారు. కాంగ్రెసు నిర్మాణమునందు ఈసూత్ర మంగీకరింపబడెను. వెంటనే భాషలననుసరించి రాష్ట్రముల విభజించవలెను; అట్టి యేర్పాటును ఏరాష్ట్రమయినను తాను కోరినచో వెంటనే ఒసగవలెను.

ముందుగ ఆంధ్ర, ఉత్కళ, సింధు, కర్నాట రాష్ట్రములను ప్రత్యేకరాష్ట్రములుగ నేర్పాటు చేయవచ్చును.

స్వరాజ్యవిధానమును తయారుచేయుటలో అంతఃకరణస్వాతంత్ర్యమునకు మనము భద్రమును కలుగజేయవలెను. ఈస్వాతంత్ర్యమును భగ్నము చేయునట్టి చట్టములను జేయుటకు భారతశాసనసభకు, రాష్ట్రశాసనసభకు గూడ నెట్టి అధికారము నుండకూడదు.

నమ్మకము, ఆరాధనము, మతానుష్ఠానము, సామాచర్యము, మతవిద్య, మతప్రచారము మున్నగువానిని ఇతరులకు అట్టి విషయములలో భంగము కలుగకుండ నెరవేర్చుటకు వ్యక్తులకుగల స్వాతంత్ర్యమే అంతఃకరణ స్వాతంత్ర్యము.

రాష్ట్రశాసనసభయందు గాని, కేంద్రశాసనసభయందుగాని ఏదేనియొక సంఘమునకు చెందిన సభ్యులలో ¾ వంతు సంఖ్య అభ్యంతరము దెలిపినచో, సాంఘికవిషయములకు సంబంధించినతీర్మానములనుగాని, చట్టరూపములనుగాని సభలో చర్చకు దేరాదు; చర్చ చేయరాదు; ఆమోదింపరాదు. "సాంఘిక విషయములకు సంబంధించినవి" అనగా శాసనసభలలోని హిందూమహమ్మదీయ సభ్యులనుండి యెన్నుకొనబడిన జాయింటు స్టాండింగు కమిటీవారు ఆరీతిగా నిర్ణయించునవి.

౭ మతవిషయమగు హక్కులు.

కాంగ్రెసువా రిట్లు తీర్మానించు చున్నారు:—తమ యిష్టమువచ్చినచోట వాద్యములతో ఊరేగింపు జరుపుకొను హిందువులహక్కులకును, తమ యిష్టము వచ్చినచోట గోవులను వధచేయుట లేక బలివేయుటకు గల మహమ్మదీయులహక్కులకును భంగము కలుగకుండ, వీలయినంతవరకు గోవధ విషయమున హిందువుల కోర్కెను మన్నించవలెనని మహమ్మదీయులును, మసీదులయొద్ద వాద్యములవిషయమున వీలయినంతవరకు మహమ్మదీయుల అభిప్రాయమును మన్నించవలెనని హిందువులును తమ తమ సంఘములవారికి హెచ్చరికలు దెల్పుచున్నారు.

కావున హిందువులు, మహమ్మదీయులుగూడ ఈవిషయమునందు దౌర్జన్యమునకు గడంగరాదని కాంగ్రెసువారు కోరుచున్నారు.

అన్యమతస్థులను సహేతుకముగ వాదించి, బోధచేసి, ప్రోత్సహించి తన మతములోకలుపుకొనుటకు ప్రతివ్యక్తికిని, ప్రతిసంఘమునకు హక్కుగలదు. కాని యెవ్వరుగూడ బలవంతముగ వారింప యత్నింపరాదు. మోసముచేసి, గాని, భౌతిక ప్రలోభనములజూపి కాని మతాంతరీకరణము లొనర్పరాదు. 18 ఏండ్లలోపు వారిని వారి తలిదండ్రులతో దప్ప విడిగా అన్యమత

ములోనికి చేర్చుకొనరాదు. 18 ఏండ్లలోపువారు అనాథలుగ దొరకినప్పుడు వారిని వారిమతమువారి కొప్పగించవలెను. ఒకమతమునుండి వేరొక మతములోనికి మార్చునపుడు ఆవ్యక్తినిగూర్చికాని, స్థలమునుగూర్చికాని, సమయమునుగూర్చికాని యెట్టి రహస్య ముండరాదు. ఆకార్యము నెరవేరినపిదప అమితోత్సాహప్రదర్శనము లేమియు నుండరాదు.

మతాంతరీకరణముగూర్చి బలవంతముగ, లేక రహస్యముగ జరిగినదనికాని, మోసముచే జరిగినదనికాని, అక్రమముగ జరిగినదనికాని ఫిర్యాదులు వచ్చినను, లేక 18 లోపువారిని అన్యమతస్థులు స్వీకరించినను ఆవిషయమును వర్కింగుకమిటీవారిచే నియమింపబడు మధ్యవర్తులు విచారించి పరిష్కరింపవలెను.

౧౬

స్వరాజ్యప్రభుత్వప్రణాళిక

దేశమునందుగల వేర్వేరు రాజకీయపక్షములు స్వరాజ్యప్రభుత్వ ప్రణాళికను తయారుచేయుట కేకముగుట కభిలషించుచుండుటచే, కార్యనిర్వాహకసంఘమువారీసభవారియొనుట నుంచిన చిత్తుప్రణాళికలను, ఇతరులొసగిన సలహాలను సమగ్రముగ నవలోకించి, ఇతర రాజకీయ కార్మిక సాంఘికపక్షములచే నిందునిమిత్తము నియమింపబడు ప్రత్యేకసంఘములతో కలసి చర్చించి, స్వరాజ్య ప్రణాళికను తయారు చేయవలసినదని కార్యనిర్వాహకసంఘమువారిని గోరుచున్నారు. ఆప్రణాళిక యూనియను ప్రజల పౌరసత్వపు హక్కులనుగూడ నిర్వచింపవలెను. ఆవిధముగ తయారుచేసిన ప్రణాళికను చర్చించుటకు మార్చినెలలో గా డిల్లీలో ప్రత్యేకముగ నొక కన్వెన్షనును సమావేశ పరుపవలెను. ఆసమావేశమునకు అ. భా. జాతీయోప సంఘసభ్యులు, పై నుదాహరించిన ఇతరసంస్థలనాయకులు, ప్రతినిధులు, కేంద్రరాష్ట్రీయ శాసన సభయందలి ప్రజాప్రతినిధులు ఆహ్వానింపబడవలెను.

౧౭

౧. కార్యదర్శులు

గత సంవత్సరము కార్యదర్శులుగ నుండి అమూల్యమగు సేవ యొనర్చిన ఎ.రంగస్వామి అయ్యంగారు, వల్లభాయి పటేలుగార్లకు కృతజ్ఞతను దెలుపుటకు తీర్మానించుచున్నారు.

1928 సంవత్సరమునకు— 1. షుయబ్ ఖురేషీ, 2. జవాహిర్‌లాలు నెహ్రూ, 3. సుభాష్‌చంద్రబోసుగార్లను కార్యదర్శులుగ నెన్నుకొనవలెనని తీర్మానించుచున్నారు.

కోశాధికారులు

1928 సంవత్సరమునకు జమ్నాలాలు బజాజ్, రేవాశంకర జగ్జీవనుగార్లను కోశాధికారులుగ నెన్నుకొనవలెనని తీర్మానించుచున్నారు.

రాబోవు కాంగ్రెసు

రాబోవు కాంగ్రెసును కలకత్తాలో జరుపవలెనని తీర్మానించబడెను.

తీర్మానములు, సంఘసంస్కరణ మహాసభ-చెన్నపురి

౧

స్త్రీల హక్కులు

స్త్రీ పురుషులకు సర్వ పౌరత్వపు హక్కులు, స్వాతంత్ర్యములు సమానముగ గలవను సిద్ధాంతము నీ సభవారు నొక్కి చెప్పుచున్నారు. వివాహ శాసనములు, దత్తస్వీకారము, సంతానముపై నధికారము, దాయాదృత మన్నగు విషయములలో స్త్రీ పురుషులకు పాటింపబడుచున్న విశేషముల నన్నిటిని తొలగించ వలసినదని యీ సభవారు బలముగా శిఫారసు చేయుచున్నారు.

౨

వివాహ సంస్కరణము

ఈ దేశములో స్త్రీ పురుషు లారోగ్యవంతులై, బలాఢ్యులుగ పెరుగుటకు వివాహయోగ్యవయస్సు బాలురకు ౨౧ యేండ్లనియును, బాలికలకు ౧౬ యేండ్లనియును నిర్ణయించుట యత్యావశ్యకము. పురుషులెల్ల యేకపత్నీవంతులై యుండునట్లును,తగిన కారణము లుండినచో విడియాకు లిచ్చుహక్కుండునట్లును నిర్ణయింప దగునని సలహా యిచ్చుచున్నారు.

లెజిస్లేటివు అసెంబ్లీయందు శారదాగారు ప్రవేశపెట్టిన బిల్లులో నిమిడియున్న ధర్మము నామోదించుచున్నాము. మదరాసు లెజిస్లేటివు కౌన్సిలులో బాల్యవివాహ నిషేధమునకై శ్రీమతి ముత్తులక్ష్మిరెడ్డిగారు ప్రవేశపెట్టిన బిల్లును, బొంబాయికౌన్సిలులో దౌలత్ రామగారి బిల్లును నామోదించుచున్నారు. ఈ బిల్లులను గూర్చి విచారించుట కొక కమిటీ యేర్పాటు చేయబడినది. సర్ శంకరన్ నాయరు, డాక్టరు ముత్తులక్ష్మిరెడ్డి, టి. వరదరాజులునాయుడు, సి. వి. విశ్వనాథశాస్త్రిగార్లిందు సభ్యులు. వీరు తమ కనుకూలమైనచో క్రొత్త సభ్యులను చేర్చుకొన వచ్చును. వీరు ఆ బిల్లులను చర్చించి యీ తీర్మానములోని ప్రథమభాగము ననుసరించి, లెజిస్లేటివు అసెంబ్లీలోని సెలెక్టు కమిటీ వారికిని, ముత్తులక్ష్మి రెడ్డిగారికిని, దౌలతురామగారికిని నేవైన సలహాలను, మార్పులను సూచింపవచ్చును.

దేశమంతటను హిందూవితంతువుల కష్ట జీవనమును చక్కజేయుటకు గావింపబడుచున్న ప్రయత్నములయెడల నీసభవారు సంతృప్తిని దెలుపుచున్నారు. (1) హిందూవితంతువులకు స్వతంత్రము, గౌరవనీయమునైన జీవనము గడుపుటకు తగిన విద్యాబుద్ధులు నేర్పుటయు, (2) వారికిష్టమైనచో పునర్వివాహములు జేసికొనుట కవకాశము లధికము సేయుటయు సంతృప్తికరములుగా నున్నవి. ఈసందర్భములో మైలాపూరులోని స్త్రీసేవాగృహము వారు, త్రిప్లికేనులోని శారదాగృహమువారు, గుంటూరులోని శారదానికేతనమువారు, బొంబాయి, పూనా సేవాసదనములును గావించుచున్న సేవ నిరుపమానముగ నున్నదని చెప్పవలయును. దేశములోని యితర ప్రాంతములందు గూడ నిట్టి సేవాశ్రమములను స్థాపించి స్త్రీలను లాభకరములైన వృత్తులలో ప్రవేశపెట్టుటకు దొడ్డదెదరు గాక!

హిందూ వితంతువులకు కేశఖండనాది వికృతములు నేసియు, లోక సామాన్య సుఖములు పొందుటను గూడ నిషేధించియు గావింపబడుచున్న యపచారముల నీ సభవారు ఖండించుచున్నారు. అవసరమైనచో నీ దురన్యాయములను శాసన రూపమున నిషేధింపవలయునని కోరుచున్నారు.

వివాహములలో కట్నములు కోరుట పరమ దుష్టము. దీనివలన నిదివరకే యనేక సంసారముల కపారములైన యార్థిక నైతిక కష్టనష్టములు సంభవించినవి. సంఘసంస్కర్తలెల్లరును నీ దుష్కార్యము నాపుటకై తీవ్రముగా ప్రచారము సేయగోరుచున్నాము.

లగు పెద్దలచేతను, న్యూయిండియా, జన్మభూమి, మెయిలు, లీడరు మొదలగు పత్రికలచేతను ప్రశంసింపబడినవి. ఇతేవలనే పరిచయమైన అమెరికాదేశ ప్రఖ్యాతి కవయిత్రి థామస్ ఆనీ పెయిన్ (Thomas Anne Paine) ఈయన నభినందించుచు ఇట్లువ్రాసెను.

శ్రీ సోమనాథ నెల్లూరుగారి ఛాయా చిత్రము

"Before me on my table I have ...ny things,—the most pathetic being ...e pictured scene of the last supper, The ...viour with the look of an agonised saint ....The Most poetic being "New ...owers.........I keep it among my pre...us papers........."

ఇంకొకమారు:

"Your Dreamer is an open window ...our soul thoughts."

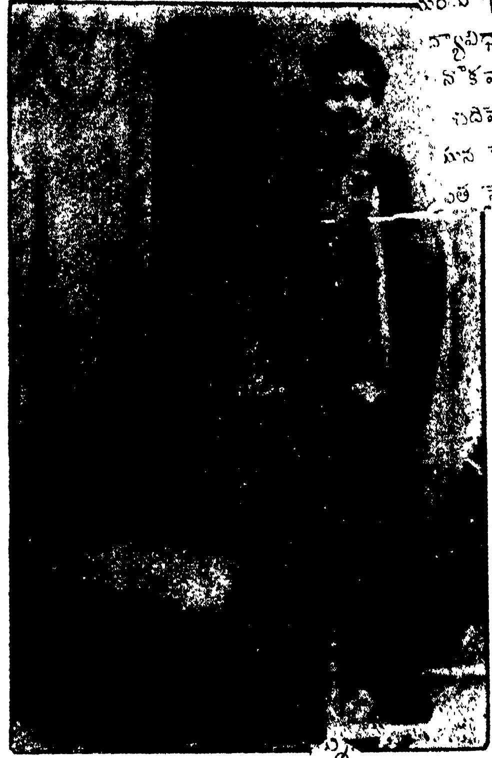
ఇట్లులే యీ యాంధ్రయువకవి ఆంగ్ల సారస్వతములలో సంచరించి కవితాకన్యకు కర్ణభూషణమై వరలిల్లుగాక!

శ్రీ నెల్లూరు నాగరాజా రావు ...

...న్న కాకి ...సభకు కా...

...నటపాత్రము

...మును ...
...మజేయు ...
...యందు ప్ర...
...న్యాయవిధాన ...
...నాకవ్యా...
...పదివేను.
...మన బాలి ...
...ంత నైతిక ...
...ము

బందరు ఆంధ్రనాటక పరిషత్తువారు చిత్రనళీయమున పాత్రధారులకు పోటీపరీక్ష నిర్ణయించిరి. అందు జయమునుగాంచిన నలపాత్రధారికి స్వర్ణ పతకమును బహుమానముగా నిచ్చిరి. శ్రీ రావు గారు విజయమునుగాంచి సువర్ణ బహుమతిని బడసిరి.

ఇందు పోటీచేసినవారు:—

1. శ్రీ రాధాకృష్ణనాయడుగారు, చెన్నపురి
2. శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్రహ్మణ్యంగారు, చిత్తూరు
3. శ్రీ నెల్లూరు నాగరాజారావుగారు, నెల్లూరు

మధుపస్వైరవిహారము

కలువలపల్లి రంగనాథశాస్త్రి గారు

మధుపా! పుష్పిణులైన వల్లికల నిమ్మాడ్కిం బనల్ గూడి, చూ
క్కి ధరన్ సిగ్గిలఁబోక, స్వైరివగుచుం గ్రీడింతు వౌ రౌర, నీ
మధుపత్వంబును, నీదుస్వైరితయు ధర్మ్యంబంచుఁ జాటించి, యీ
విధి నీబోంట్లు చరింతు రెల్లయెడలన్ వేనోళ్ల శ్లాఘించుచున్.

మల్లిన్ మంజులగాత్రి మాలతిని, రమ్యం గూడఁగాలేవు, త
ద్వాల్లభ్యంబు లభింప దజ్ఞులకు, మాద్యత్కాంక్షివై పోయినన్
తల్లాభంబు హుళిక్కి, నీకు మధుపా, తథ్యంబు వాక్రుత్తు, నం
చల్లీలం దనరారు ప్రోడకడ నీఝుంకారముల్ సాగునే.

కోమలిఁ దన్విఁ బద్మినిని గూడి మెలంగెడి మేటిజాణ వా
రామవిహారముల్ సలుపు ప్రాజ్ఞరసజ్ఞుఁడ వక్కటక్కటా !
కాముకవృత్తి నల్గడ నఖండపురుషుంకృతి వాగుఁబోతవై
నీమధుపాహ్వయం బిటులు నేఁటికి సార్థముఁ జేసితే, యళీ.

మంజులగానధోరణులు మానితి వారయ నేమికర్మమో
పెంజల మూని గంధఫలి వేఱుగఁ జూతువయో సుధీమనో
రంజనశీల, సద్గుణధురంధరఁ దాదృశఁ గాంతువే యళీ ?
కుంజములం జరింప మదిఁ గొంకవుగా పగలైన సుంతయున్ !

సుమనస్సంగతి నీకు నిచ్చలు లభించుం గాని, జ్ఞానంబు లే
శముఁ జేకూఱమికిం గతంబు, మధుపా, జన్మాంతరోపార్జితా
ఘము పెంపేసుమి; మూర్ఖతం గలుష మింకన్ సల్పుచున్నావహో
సుమనస్సంగతిసైతమున్ వితయగుం జూడంగ నొక్కొక్కెడన్.

తత్త్వాదృగ్భవదీయ పూర్వసుచరిత్రంబెల్లఁ బోనాడి, నీ
వృత్తంబున్ వినువారికెల్ల వెగటై, పెంపేద, జిల్లేళ్లు, ను
మ్మెత్తల్, వేములు, ముస్తలున్ వెదకి మేల్ మేలంచుఁ గ్రీడించు చు
న్మత్తుంబోలి చరించుచుంటి మధుపా, మర్యాదలన్ మీఱుచున్.

కఫిడెలును (లే
× సుసంగము (లేక

వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యము – ధర్మము

నవంబరు 'సుభాషి' పత్రికలో, సుసుభాగవతుల ధర్మారావుగారు (యం. ఏ.) 'సాంఘిక పరిణామము అంటే ఏమిటి?' అనేవ్యాసంలో ఇట్లు చెప్పినారు.

అయితే సంఘసభ్యత, నాగరికత వృద్ధిపొందినట్లు మనకు తెలియడం ఏలాగు! ఎప్పుడయితే తన జీవనానికి సంఘం అడ్డంకులు కల్పించదో, అప్పుడు వ్యక్తి తనస్వాతంత్ర్యం తనలోపల గ్రహించి ఇతరవ్యక్తులతో సంబంధాలు కల్పించుకుంటూ వాటితో కలిసి ఒక స్వతంత్రతతో కూడుకొన్న అవస్థను ఏర్పాటుచేస్తుంది. అప్పుడు ధర్మం అనేది కేవలం సాంఘికనిర్దేశాలని శిరసావహించడంలోనే ఉండక స్వేచ్ఛాకారణ మవుతుంది. అప్పుడు ఒకరి ప్రవర్తన మంచిదా కాదా? అని నిర్ణయించేది వ్యక్తియొక్క అంతఃకరణ అవుతుంది; కాని సంఘం కాదు. అప్పుడు వ్యక్తి తనలక్ష్యాలని బాగా ఎరిగిఉంటే, ఏసాధనాలవల్ల తనలక్ష్యం నెరవేరుతుందో ఆసాధనాలు ప్రయోగించే రోజుల తనజీవనం ధర్మజీవనమని గ్రహింపగలుగుతుంది. ఇట్టిపరిస్థితులు సంభవిస్తే వ్యక్తి గౌరవం హెచ్చి, మనుష్యులు తమ ఆత్మవిశ్వాసానికి ఎక్కువ విలువ యివ్వడం, తమ జీవితం ఇతరుల ఉద్దేశములు నెరవేర్చడానికి కాదనిన్నీ, ఏజాతిలో ఉన్నా తమవ్యక్తులకు ఇతరవ్యక్తులతోపాటు సమానగౌరవం కలదనిన్నీ గ్రహించడం కలుగుతుంది. అప్పుడు స్త్రీలు స్త్రీత్వంవల్ల పురుషులకన్న తక్కువకారు. బ్రాహ్మణేతరులు పుట్టుకవల్ల బ్రాహ్మణులకన్న తక్కువకారు. బీదవారు బీదరికంవల్ల ధనికులకంటె తక్కువ అయిపోరు. ఖండాంతరనివాసులు కంటె ఖండాంతరత్వంవల్ల తక్కువ కాపోరు.

సాహుకార్లు

మరియు నాసంచికయందే శ్రీ. నారాయణమూర్తిగారు (యం. ఏ.) 'మనదేశమునులింకను ఏల పూర్తిగా నశింపలేదు?' అని వ్యాసమును నిట్లువ్రాసిరి. ఇది సమంజసమనియే చెప్పవగును.

పనివాండ్రకు పెట్టుబడిపెట్టి వారిచే పనిచేయించి వారిసరకులను చవుకగ గొనిపోయి హెచ్చుధరల కమ్మి విశేష లాభములను బొందుసాహుకారులు వారి దారిద్ర్యమునకు కారకులని యనేకుల యూహ. ఈవిషయ మింకొకసారి విపులముగ చర్చింపబడును. ప్రస్తుతము గమనింపవలసిన దేమనగా: మనచేతిపను లింతకాల మీస్థితియందైనను మిగిలియుండుటకు కారణము సాహుకార్ల సాహాయ్యము. భగవంతు డిచ్చిన రెక్కలు తప్ప మరి యేయాస్తియును లేని యాగర్భదరిద్రులగు పనివాండ్రకు పనికల్పించి కొంత ద్రవ్యమును పెట్టుబడిపెట్టి వారిచే బలవంతముగనైనను పనిచేయించునది సాహుకార్లు. వారు తయారుచేయుసరకులను వివిధప్రదేశములకు గొనిపోయి విక్రయించువారు సాహుకార్లు. ఆసరకులకు గిరాకీని, అందుకుతగిన సప్లయిని గల్పించి అందుకు గావలసిన పెట్టుబడిపెట్టి వాని యుత్పత్తి మొదలు విక్రయమువరకును గలవివిధావస్థలకు సంబంధించియుండు

వ్యయప్రయాసల నన్నిటినోర్చి వానినింతవరకు నిలువ బెట్టినది సాహుకార్లు. బందరు తాలూకాలోని పెడన గ్రామాగులలో నేయబడుచుంగీలు ఎచ్చటనో కడుదూర మునవున్న సింగపూరు మలాకా మొదలగు ప్రదేశముల లో పనిచేయుకూలీ లుపయోగించు చుండుటకు కార ణము సాహుకార్లు. గుడివాడ కైకలూరు తాలూకాల లో తయారగుచున్న ఉన్నికంబళ్లను సింహళద్వీపము నందు తేయాకుతోటలలో పనిచేయుకూలీ లుపయో గించుచుండుటకు కారణము సాహుకార్లు. ఉంగ్రాజవర ము,రమణక్కపేట,మైలవరము మొదలగు గ్రామములలోని కంబరపని యింకను కొనయూపిరితో నైనను మిగిలియుం డుటకు కారణము సాహుకార్లు. వేయేల? వారియాయ ున్నచోట్ల నవి యింకను మిగిలియున్నవి; అదిలేనిచోట్ల నవి నశించినవి. ఏలయన: మనమనుకొను నట్లు సాహుకార్లు పనివాండ్ర శత్రువులు కారు. వారిరు వురికి గల సంబంధము తోడేలునకు మేకపిల్లకును మధ్య ఉండు సంబంధమువంటిది కాదు. పెద్దపులికిని జింకకును మధ్యనుండు సంబంధమువంటిదియును గాదు. ఒకరిలాభ మింకొకరినష్టము కాదు. వారిరువురి లాభనష్టములు నొక్కటేకాని వేరుకాదు. ఒకరికి పనియుండిన నిద్దరి కిని లాభించును. ఇద్దరి పరిస్థితులును బాగుపడును.

వార్ధక్యప్రతీకారము

మఱియు నీ పత్రికయందే శ్రీ పారనంది జగన్నాథస్వామిగారు (యం. ఏ., యల్. టి.) 'వార్ధక్యమనగా నేమిటి?' అనువ్యాసమున వార్ధక్య ప్రతీకారము నిట్లునుడివిరి.

ఈవార్ధక్యమునకు ప్రతీకారము ఒక్కటే. శరీర వ్యాపారములలో యౌవనము కల్పించాలని వైద్యులు చేస్తూన్న పరిశోధనల గురించిన్నీ, వాటిఫలము గురించిన్నీ ఇదివరకే సూచించియున్నాను. ఇప్పటికి మనకు తెలిసి నంతవరకూ శరీరములో వార్ధక్యము తప్పనిదే అని భా వించి ఏమిచేయవలసి యున్నదో చూదాము. అట్టిస్థితిలో వ్యాయామము చాలా యుపయోగకరమైనది. శరీరవ్యా యామము అవసరమే కాని దానికంటె ఎక్కువ లాభ కరమైనది మనో వ్యాయామము. ఏదోయొకపని కల్పిం చుకొని దానిని నెరవేర్చాలనే పూనిక, ప్రయత్నములు వార్ధక్యబాధను తొలగించడానికి దివ్యౌషధములు. ధీమం తులు చాలాకాలము జీవించి ఉండగలుగుటకు ఇదేకా బోలు బలమైన హేతువు. ఇట్టి వ్యాయామము లేకపో వుటచేతనే ముఖ్యముగ పనిచేసిన ఉద్యోగులు పని చేసిన తరువాత కొన్నాళ్ళు చాలాకాలము జీవించుండా ఉన్నారు. ఈవిధముగ శరీర సౌఖ్యానికి మైనట్లు కనబడ్డా మనస్సు కు ఆనందము కలుగజేసేది కానప్పుడు ఎక్కువహానికర ముగా ఉంటూ ఉన్నది. తనకు అవకాశమైన కాలమం తా వినియోగించడానికి ఉచితమైన వ్యాపారము కాన రానందున, కాలము తనకు బరువైనట్లు భావించి తాను చేయవలసిన పనిలేదని నమ్ముతూ, తన అవసానకాలము సమీపిస్తున్నట్లు తలస్తూ ఉండడమువల్ల విరామము హానికరము అవుతూఉన్నది. ఇట్లు తనమనస్సే తనకు తెలియని శత్రువు అవుతున్నది. ఏమాత్రమైనా శరీరము లో అనవస్థ కలిగినప్పుడు ఇకసరి ఇదే ఆఖరి రోగము అని బెదరక మానరు. తనకంటె వారినిచూస్తూ తనగురిం చిమాడా అటువంటి స్థితినే కల్పించుకొంటారు. ఇవంతా తన వార్ధక్యమును దృఢపరచుకొంటకే ఉపకరిస్తుంది.

ఇందుకుతగిన మందు ఒక్కటే. కాలము బరువు కానట్లు ఎల్లప్పుడూ ఏదోఒక సత్ప్రవృత్తిలో మునిగి యుంటూ, సుసంస్కారులను భావములతో తన హృదయ మును నింపుకొంటూ, దుష్టభావనలు రానీయకుండా మనస్సును నిర్మలవ్యాపారములలో ప్రవేశపెట్టుతూ ప్రవర్తించేవానికి ఈబాధ ఉండదు. ఎల్లపుడూ ధర్మ మే హృదయపీఠమును అధిష్ఠించి యుండినట్లయితే వానిమనస్సు శరీరము ఎట్లున్నా, పచ్చగా, నవయౌవన వంతముగా ఉంటుంది. అట్టివారు వార్ధక్యమును ఎరు గక, నూతనావిర్భావములతో నిండినవారుఅవుతూ,యువ కులకంటె ఎవిధానా భిన్నులుగా కానరారు. ఇందుకు ఉదాహరణములు కావలసినన్ని ఉన్నవి. కల్పనాపరు

లైన కవులు, తత్వజ్ఞులు, శాస్త్రపరిశోధకులు, వీళ్ళం దరూ ఎనభైదాటిన తరువాతకూడా యౌవనములో ఉన్నవారివలెనే మనోదార్ఢ్యమును, భావోత్కర్షను, హృదయవైశాల్యమును వ్యక్తపరుస్తూ తమధర్మములను చక్కగాను, తీవ్రముగాను నిర్వర్తిస్తూ ఉంటున్నారు. వారు నిత్యమూ చేస్తూఉండే వ్యాపార ధర్మమునుండి కించిత్తయినా దారితప్పకుండా, ఆపనిని చేస్తూనే రెండో కంటివాడికి తెలియకుండానే విగతజీవులైనట్లు వింటూ ఉంటాము. ఇట్టివారిసర్గ సామాన్యవృద్ధులచర్యకును విప రీతముగా ఉంటుంది. గదిలో ఒకమూల దాగుకొనిఉం డక, ఎల్లప్పుడూ మూలుగుతూ ఉండేవారి సహవాసము చేయక, పిల్లలతోనూ, పనిచేయువారితోనూ సంబంధము ఉంచుకొంటూ, వినోదములను సహిస్తూ, ఆనందిస్తూ దినములను నడుపుతారు. “ఆనందా ద్యేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయంతే” అన్నశ్రుతికి నిదర్శనములై మెసలుతూ ఉంటారు. వారికి వార్ధక్యము లేనందున, వారిని అమృతులని మనము పరిగణించవచ్చును. అట్టివారిచర్యలూ, వారి ప్రభావమున్నూ వారిశరీరనాశనము తరువాత కూడా వారిని ఎరిగినవారి హృదయములలోనూ, వారిని మనస్సున ఉంచుకొనికల్పించిన గాథలలోనూ సజీవములుగా ఉండుటచేతనైన వారిని అమృతులుగా చెప్పనోపును.

భారతదేశముయొక్క విద్య

‘ది యంగ్ మెన్ ఆఫ్ ఇండియా’ మాసపత్రిక యందు శ్రీ. ఇ.సి. డెవిస్ గారు ఇట్లు వ్రాయుచున్నారు:

శ్రీ మేహ్యూగారు తమయుపోద్ఘాతమున నయిదు ముఖ్యసిద్ధాంతములను పాఠకులకు చవిచూపి వానికంటకు వారిదృష్టిని మరల్పఁజూచుచున్నారు. వానియందు ఆశ, విశ్వాసము, విమర్శనము, పశ్చాత్తాపము నిండియున్నవి. ఆసిద్ధాంతముల నిట్లు సంగ్రహింపవచ్చును.—

౧

మనవిద్య భారతదేశముయొక్క భౌతికరాజకీయాభివృద్ధికంటె విజ్ఞానాభివృద్ధికి చాల తక్కువగా నుపయోగపడినది. మనము భారతదేశముయొక్క జ్ఞానమును పెనఁగొనఁజేసితిమి కాని భారతీయజీవితమున నానందము నభివృద్ధి చేయకపోయితిమి.

౨

ప్రకృతభారతజాతీయభావతరంగము తత్కాలమున ప్రాచ్యపాశ్చాత్యజీవితభావసమ్మేళమును గావించుచున్నది.

౩

మతమునుండి విడదీసిన విద్య భారతహృదయమును కెక్కదు; సంఘసంస్కరణాభివృద్ధికిని తోడ్పడదు. హైందవసంఘ సంప్రదాయమున నిమిడియున్న మతవిధానములు కేవలము మతములవలననే ఉత్తమరీతిని వ్యాప్తిని జెందగలవు.

౪

భారతదేశమున నున్నతవిద్య నూడినంతవరకు ప్రభుత్వాధికారము నుండి దూరముకావలెను. కాని సార్వజనీనమగు విద్యకు ప్రారంభమును, ద్రవ్యసహాయమును ప్రభుత్వమువారే కావింపవలెను.

౫

భారతదేశమున రాజ్యాంగముతో సంబంధము లేని ఆంగ్ల విద్యాబోధకుల సహాయము పరమావశ్యకము. భావికాలమున నయ్యది యుత్కృష్టముగ పరిగణింపబడును. విదేశప్రభుత్వముతో సంబంధము లేకుండునుగాన మఱింత మేలేయగును.

చీనా దేశపు మహిళోద్యమము

శ్రీమతి విద్యావతీ జోషీగారు ‘మనోరమ’ జనవరిసంచికయందు వ్రాసిన వ్యాసమునుండి యీక్రిందిభాగ ముద్ధృతము.

నేటి (చీనా) జాతీయాందోళనమున స్త్రీలు స్వతంత్రీకరణమునకై తోడుపడుచున్నారు. చాలకాలమునుండి చీనాదేశమున స్త్రీలు పురుషులకు పెద్ద భారముగానుండెడి వారు. బాల్యావస్థయందు తండ్రి,

యౌవనదశయందు భర్త, వార్ధకమున పుత్రసంతతియు వారిని పోషింపవలసి వచ్చెడిది. కాని యిప్పుడు కాలము మారిపోయినది. స్త్రీలకు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము లభించినది. ఈకాలమున చైనీయస్త్రీ పురుషునకు గాక దేశమునకు దాసి. "మా అవ్వలు అమెరికా స్త్రీలకంటె ౧౦౦ సంవత్సరములు వెనుకబడినచో, మా బాలికలు ౫౦ వత్సరములు ముందునడతురు." అని శ్రీమతి సన్యాతు సేనుగారు పలికిరి. దేశము వృద్ధిగాంచవలె నన్నచో పురుషులతోపాటు స్త్రీలును ముందుకురాక తప్పదని చీనాకు పరిపూర్ణమగు విశ్వాసము కలిగినది. కావున స్త్రీవిద్యకై విద్యాలయము లేర్పడినవి. స్త్రీలు తమ వీలునుబట్టి రాత్రిగాని, పగలుగాని పోయి చదువుకొనుచుందురు. ఈపాఠశాలలయందు కళలును, రాజకీయమును, ఉద్యోగసంబంధమగువిద్యయును గఱపుదురు. ఈపాఠశాలలయందు విద్యగఱపు నారీమణులు వేతనములు గాని, అలవెన్సులు గాని ఏమియు తీసికొనరు. జాతీయదళమున స్త్రీశిక్షణకై ప్రత్యేకవిభాగ మున్నది. ఈవిభాగమున స్త్రీల యభివృద్ధికై యత్నములు జరుగుచుండును. ఈవిభాగమునందలి స్త్రీలు ప్రతిగృహమునకును, ప్రతి కర్మాగారమునకును బోయి స్త్రీలకు సాంఘిక రాజకీయ పరిస్థితులను బోధించుచుందురు. గాయపడిన సైనికుల పరిచర్య మున్నగునవి నేర్పుటకును తగినయేర్పాటుగలదు. చీనాలో స్త్రీలకు మతాధికారము లున్నవి. జాతీయపక్ష మహాసభయందలి ౧౩౦ సభ్యులలోను ౧౬ గురు స్త్రీలు గలరు. చీనాదేశమున స్త్రీసంఘ మభివృద్ధి గాంచుచున్నదనుట నిశ్చయమే కాని యింకను చాల మంది స్త్రీలు గాఢనిద్రలో మునిగియున్నారు. వారింకను వెనుకటి నిద్రాపారవశ్యమునే కొనియాడుచున్నారు. వారినేత్రముల గప్పిన తెర యింకను చాలయేండ్లవరకు తొత్తిగిలదు. కాని చైనీయపురుషులు స్త్రీల యుద్యమమునకు పూర్తిగ ననుకూలురైనచో నిక దానిమార్గమున కంతరాయమే యుండదు.

ఒక టర్కీదేశపు స్త్రీనాయకురాలు

'ఆనీహార్డ్' అనునామె 'ది వుమన్ సిటిజెన్' (Woman Citizen) అనుపత్రికకు 'నెజీ ముహిద్దీన్ హానెం' అను తుర్కీదేశపుస్త్రీనాయకురాలినిగురించి యిట్లు వ్రాయుచున్నది:

ఒకప్పుడు యుద్ధమంత్రివర్గమునకు స్థానమైయుండి నేడు విద్యార్థులకు నిలయమైయున్న యాభవనమును దాటి, పారిసునగరమునబోలె పానీయములను త్రాగుచు గూర్చుండియుండెడి జనసమూహములతో నిండియుండు ముహారపందరములను దాటి, యశుభ్రములగు నాచిన్నిదుకాణములను, తుర్కిస్థాన్, ఇరాకు దేశములనుండి వచ్చెడి మనోహరకంబళములతోడను, వివిధస్వర్ణరజతాభరణాదివస్తువులతోడను నిండియుండెడి పర్యాకీర్ణని గడచి, యంత నొకయిరుకగు వీథినుండి 'మార్మొరా' తీరమును జేరి, చిత్రముల తెలుపులతోనున్న యొక సౌధముయొక్క తలవాకిలిదాటి, యిరుకగు మెట్లదారుల నెక్కిపోయి, తుదకు టర్కీస్త్రీలకు నాయకురాలగు 'నెజీ ముహిద్దీన్ హానెం' గదిలోనికి జేరుకొంటిని.

టర్కీభాషలో 'హానెం' అనగా నాంగ్లములో 'మిసెస్' అని యర్థము. (ఫలానివారిభార్య అని. "నెజీ ముహిద్దీన్ హానెం" అనగా నెజీ ముహిద్దీన్ అనునాయనకు భార్యయనియర్థము.)

ఆమెకై వేచియున్న కాలమున, ఆగదియొక్క నిరాడంబరత్వమును, ఆమె సంస్థయొక్క కార్యనిర్వాహకవర్గమునడుపుచున్న నెజీముహిద్దీన్‌యొక్క చిత్రపటమును జూచు నవకాశము నాకు లభించినది.

ఇంతలో నామె వచ్చినది. నామనస్సిక మరియొకదానిపై బోలేదు. సుందరి; యువతి; సర్వవిధములను సుందరి. పొడవై తీవిగలిగినశరీరము; తీర్చిన అవయవములు; అందముగల కనుబొమలు; ధవళమగు శరీరచ్ఛాయ. కాని యామె నేత్రసౌష్ఠవమున సౌందర్యమే కాక దయ, సంతోషము, సుస్వభావము గూడ సూచితము లగుచుండెను.

మేము ఫ్రెంచిభాషలో ప్రసంగించితిమి. ఈ ప్రాంతమునందంతటను ఫ్రెంచిభాషయే ద్వితీయభాష. అటుపై మధురమగు నిమ్మనీటిని సేవించి (ఫ్రెంచి రెండవ భాష — కాఫీకితరువాత నిమ్మనీరు రెండవ పానీయము!) టర్కీ-అమెరికాల(యునైటెడుస్టేట్సు)లోని యాడువారి ప్రవిషయమును ప్రసంగింప మొదలిడితిమి.

స్త్రీల నుద్ధరించెదు ఉద్యమమని చెప్పదగిన యొక సంస్థకధ్యక్షురాలై ప్రముఖురాలై యున్న నెజీము హిద్దీన్ హానౌంయొక్క నేటి యా యౌన్నత్యమునకు గారణము ఆమె కింటివద్దనే ప్రత్యేకోపాధ్యాయులచే విద్య నేర్పించిన యామెతండ్రియే. ఎల్లరుతండ్రులట్లు గాక యామెతండ్రి కుమారునితోపాటు కూతురుగూడ విద్యావతి కావలయునని ఆశించియుండెను. తనకుమారుడు చదివినచదువులనే, యతనికి నేర్పిన వారియొద్దనే యామెనుగూడ చదివించెను. అప్పు డామె ఫ్రెంచి, లాటిన్ భాషలను చదివెను. ప్రాచ్యదేశముల ప్రమాణగ్రంథములను బఠించెను. ఆంగ్లప్రమాణగ్రంథములనుగూడ-ఫ్రెంచి అనువాదములద్వారా-కొలదిగ జదివెను. ఇట్లుండగ నొకనాడామె శరీరశాస్త్రపఠనమునకు పూనుకొనెను. పదునైదేండ్ల నాటి టర్కీదేశమును దలంచిన నప్పటి కా కార్య మెంతగ ప్రాతికూలమైయుండునో యూహింపవచ్చును. అయినను అదియే యామెను వైద్యశాస్త్రమభ్యసింప గోరికొల్పజాలెను. అప్పటికే యామె న్యాయశాస్త్రమును జదువుచుండెను. ఇప్పు డామె దానికి వైద్యశాస్త్రపఠనమును జోడింపగలిగెను. ఆమె యింటివద్దనే చదివినను యువకులవలె విశ్వవిద్యాలయ పరీక్షలలో కృతార్థురాలయ్యెను.

ఆమె పదునెన్మిదేండ్లు నిండకపూర్వమే స్త్రీవిద్యాలయమునకు బరీక్షకురాలుగ నియమింపబడెను.

ఈలోపుగ నామె వ్రాతపని చేయుచుండెను. పదునెన్మిదవయేట నామె టర్కీయువతులను ఇంగ్లండు, ఫ్రాన్సుదేశములకు చదువుకొన బంపదగునని యొకవ్యాసము వ్రాసెను. ఇది యామె విద్యావిషయిక వ్యాసములలో మొదటివానిలోనొకటి. ఇదిమనకంతగ నచ్చెరువందదగు విషయము కాదు; కాని యువతులను సోమరులుగ నుపాయందుంచెడి పద్ధతి కిది విప్లవముగనే కన్పట్టును.

దానిచే నామెపిల్లల కట్టిలాభము గలుగలేదు. నెజీ ముహిద్దీనుకుమాత్రము ఇంక నధికతరముగ వ్రాయుటకవకాశము దొరకెను. తాను విద్యాలయపరీక్షకురాలుగ నుండిరియే కల్పితపురుషుల నామములతో వార్తాపత్రికలకు వ్యాసముల నంపుచుండెడిది.

చిరకాలమునకు-టర్కీస్త్రీయగుటచేత — అనగా ఇరువదినాల్గవయేట, నామె పెండ్లాడెను. ఆమె కొక కొమరుడు.

పెండ్లితోపాటు నూతనారంభములుగూడ నామెకు లభించినవి. ఆమె 'రోడ్ ఆఫ్ విమెన్' (Road of Women) అను పక్షపత్రికను బ్రకటింప నారంభించెను. కయిరోనగరమునందలి మేడమ్ షారూపాషా (Madam Charaoui Pasha) యొక్క పత్రికవలె ఫ్రెంచిలోగాక యామెపత్రిక టర్కీభాషలో వెలువడుచున్నది. ఈవిషయమున ప్రత్యేకముగ గమనింపవలయునని నేను కోరుచున్నాను. ఏలయన: ఈప్రాచ్యభాగమునకు బోయి మాదిననేకాని, విద్యాధికులపైనను, ఉన్నతసంఘములవారిపైనను ఫ్రెంచివిజ్ఞానమునకు, ఫ్రెంచి సాంప్రదాయములకు, ఫ్రెంచిభాషకు నెంతటి యాధికారము కలదో మనము తెలిసికొనజాలము.

[మూషరన్ రివ్యూ.]

సింధుదేశ ప్రాచీననగరములు-
౫౦౦౦ సంవత్సరములనాటి
భారతీయ నాగరికత

భారతీయ పురాతన వస్తుపరిశోధక శాఖాధికారులగు సర్ జాన్ మార్షల్ గారు 15, 22-1-28 తేదీల టైమ్సుఆఫ్ ఇండియా పత్రికలలో ప్రకటించిన వ్యాసములనుండి యీక్రింది విషయము సచిత్రముగ నుద్ధరింపబడినవి.

సింధుదేశపు పల్లపుభూములను, పంజాబు నందును గల మోహెంజోదారో, హరప్ప అనుప్రదేశములయందు పురాతనవస్తుశాఖాధికారులు భూమిని త్రవ్వించి పరిశోధింపగా ఇదివఱకుగల చరిత్రకు అందని అద్భుతవిషయములు కొన్ని బయలుపడినవి. వానిసంపూర్ణతత్త్వమును తెలిసికొనుటకై యింకను త్రవ్వి పరిశోధింపవలసి యున్నది.

మోహెంజోదారోవద్ద నీప్రదేశమునుఆరుసంవత్సరములకు పూర్వము శ్రీ బెనర్జీఅను (భారతీయుడు) నాతడుకనుగొనెను. అది మొదలు పలువు రుద్యోగు లాప్రదేశమును త్రవ్వించుచునే యుండిరి. సంపరిశోధనల ఫలితములను సచిత్రముగా మున్ముందు విస్తరించి ప్రకటింప నున్నారు.

మోహెంజోదారోవద్ద ఇప్పటికి త్రవ్విన ప్రదేశము ౧౩ ఎకరముల విస్తీర్ణముకలది. ఈప్రదేశము కనీసము మూడునగరములను చెందినది. మూడవనగరమునకు సంబంధించిన కట్టడములు చాల దిట్టముగ నున్నవి. మొదటినగరమునకు సంబంధించినవి దిట్టమయినవి కావు. అన్నియు కాల్చినఇటుకలతో కట్టబడినవి. కట్టడములయందు గచ్చుకు మారు అడుసు ఉపయోగింపబడినది. అక్కడక్కడ లోహమిశ్రితమగు గచ్చుసైతి ముపయోగింపబడినది. ఎండలో ఎండిన ఇటుకలతో గుణాగ్రములు, లోపలిగోడలు మున్నగునవి నిర్మింపబడినవి.

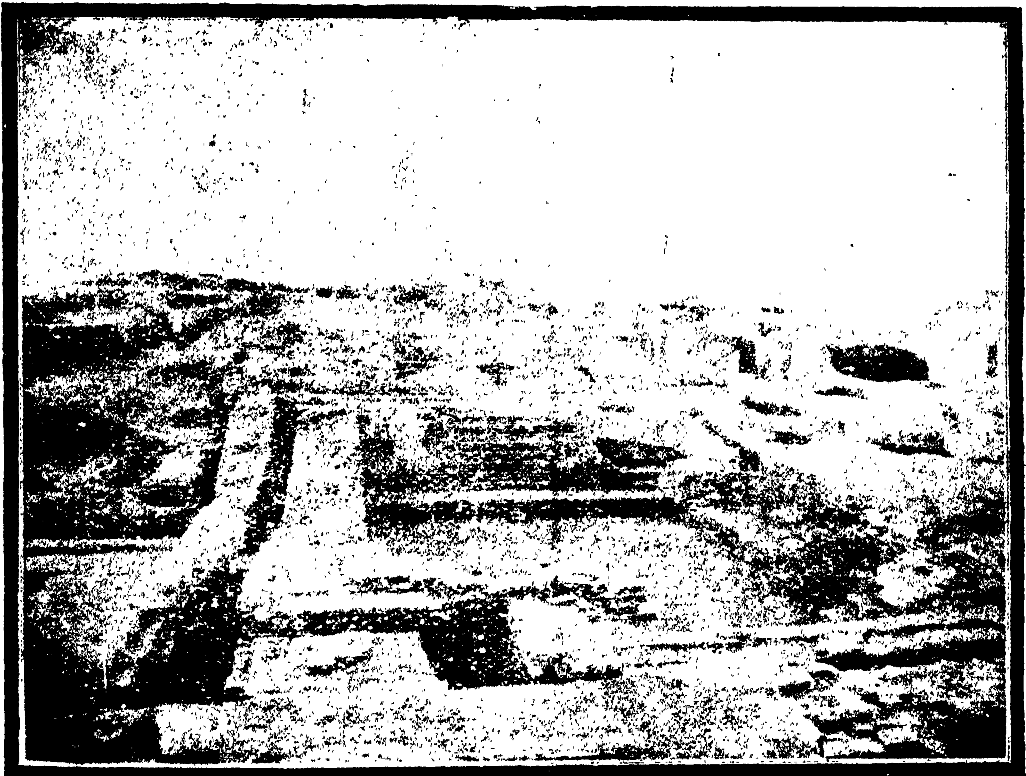
నగరమున వాయవ్యభాగమునగల యొకయెత్తయిన ప్రదేశమునకు చుట్టుప్రక్కలగల కట్టడములు చాల అద్భుతముగ నున్నవి. తరువాతికాలమున నీ యెత్తయిన ప్రదేశమున నొకబౌద్ధస్తూపము నిర్మింపబడినట్లున్నది. ఆస్తూపమున్నచోటు నగరమునందలి ప్రధానదేవాలయముండిన ట్లూహింపదగియున్నది. చుట్టుపట్టులగల నిర్మాణావశేషము లన్నియు దేవాలయపరిసరనిర్మాణములనిగ నూహింపదగియున్నవి. వానిలో ముఖ్యమైన దొక పెద్దకట్టడము. అం దొక కొలను గలదు. అది చెంతనుండిన దేవాలయమునకు సంబంధించినది కాదగును. కొలనిపొడవు ౩౯ అ; వెడల్పు ౨౩ అ; నేలమట్టమునుండి దానిలోతు. ౮ అ. దానికి నాలుగుప్రక్కలను,ముందుపైపున

మోహెంజోదారోవద్ద వెలువడిన ప్రాచీననగరదృశ్యము- రెండువైపుల నిండ్లు క్రిక్కిరిసియున్న రాజవీథి నిందు కాంచనగును

తిన్నెయును, వెనుకవైపున చిన్నగదులునుగల వసారాలు గలవు. ఆ అడుగులకు మించిన మందముగల వెలుపలిగోడలో దక్షిణమున రెండుపెద్దత్రోవలును, తూర్పు ఉత్తరముల చిన్నత్రోవలును గలవు కట్టడము తూర్పుభాగమునగల అరలలో నడిమిదానియందొక పెద్దనూయి కలదు. దానినుండి యీకొలనికి నీరు నింపుచుండవచ్చును. కొలనికి రెండువైపుల మెట్లుకలవు. కొలని లోపట్టము, వెలుపలిప్రక్క తారునంటి యొక్క జిగురుపదార్థము (బైట్యూమెను) తో ఒక అంగుళము మందమున పూత పూయబడియున్నది. కట్టమెట్లను అనుకొనుచును నాపదార్థమే యుపయోగింపబడినది. కొలనిలోని నీరు నగరము వెలుపలికిపోవుటకు ఆఱుఅడుగుల ఎత్తుగల ఒక పెద్దజలదారి ఉన్నది. దానికి పైభాగంపున కట్టినకప్పు గలదు.

మోహెంజోదారోలో బయలుపడిన నిర్మాణాం

మోహెంజోదారోవద్ద బయలుపడిన ప్రాచీననగరముయొక్క
ప్రధానదేవాలయమునందున్న కొలను

గోడలు నీరు ఇంకకుండునట్లు జాగ్రతతో, నేర్పుతో గట్టిగ కట్టబడియున్నవి. కొలనిగోడలు ౧౧ అ. మందము గలిగియున్నవి. గోడల లోపలి వెలుపలి భాగములు కాల్చిన యిటుకలతోను, మధ్యభాగము ఎండవెండిన యిటుకలతోను నీరింకకుండునట్లు లోహమిశ్రమయిన గచ్చుతో కట్టబడినవి. గోడలోవైపు భాగమునకు శేషములు, చాలవఱకు ప్రజల నివాస గృహములకును, అంగళ్లకును సంబంధించినవిగ కాన్పట్టుచున్నవి. ఇవి మెసపొటేమియా, నైలునదీప్రాంతములలో నాకాలమునందుండిన నగరముల ప్రజలకంటె మించిన నాగరికత గలిగి మోహెంజోదారోలోని ప్రజలు తమజీవితమును సుఖమయముగ గడపుకొనుచుండిరను భావమును మఱింతగట్టిపఱుచుచున్నది.

మోహెంజోదారోకు ౪౫౦ మైళ్ల మేరను సముద్రమునకు దూరముగనున్న దేశమున హరప్ప అను చోట ఇపుడు మనుపటికంటె లోతునకు త్రవ్వి పరిశోధించినారు. అక్కడ మోహెంజోదారోలో లభించిన వానికంటె ప్రాచీనములయిన వస్తువులు లభించినవి. వానిలో రాగితో చేసిన ఆయుధములతో పనిముట్లతో నిండిన యొక పెద్దరాగిపాత్ర ముఖ్యమైనది. గొడ్డళ్లు, బల్లెపు కోపులు, ఈటెకోపులు, బాకులు, పెద్దకత్తులు, అంపము, ఉలులు మొదలయినవి అందుండినవి. వానిలో కొన్నిటిపైన చిత్రమయలిపిని వ్రాసిన వ్రాత లున్నవి.

ఆలోతుననే ౧౫౦ ముద్రికలు, చిత్రితములగు మృణ్మయ శకలములును దొరకినవి. అవి పైపొర (మట్టమున)యందు దొరకిన వాటికంటె చిన్నవిగను, భిన్న స్వరూపములుగలవిగను ఉన్నవి. వానిలో గడ్డీలను, శిరస్త్రాణములను దాల్చిన ఏడుగురు మనుజులు వరుసగ నడిచుండి యెడమకు పోవుచున్నట్లున్న ముద్రిక చాల ప్రశస్తమయినది. రెండవది యొక మనుజుడు పులిని ఎదిరించుచున్నట్లున్నది. మూడవది ధ్వజమునుకొని పోవుచున్న యొక మనుజుడు గలది. ధ్వజముపైనున్న చిహ్నము పేములతో నల్లిన బుట్టవలె నున్నది. (ఈబుట్ట ప్రాయశః వారి పూజోపకరణము కానచ్చును.) ముద్రికలందు చిత్రింపబడిన జంతువుల కాహారము నిచ్చుట కుపయోగించిన బుట్టను బోలి ఆబుట్ట యున్నది.

ఈపొరలోనే మఱియొక యద్భుతమైన వస్తువు లభించినది. అది రెండుచక్రములుగల రాగితేరు. దాని పైభాగము (కప్పు) త్రికోణాకారమున నున్నది. సారథి ముందు కూర్చునియున్నాడు. ఇది ప్రాచీనతమమైన చక్రయానమున కొక దృష్టాంతము కానోపును.

హరప్పవద్ద బయలుపడిన నిర్మాణభాగములు అత్యంతము ప్రాచీనములగుటచే చాలవఱకు మిగులశిథిలములైనను మోహెంజోదారోవద్ద యిప్పటికి బయలుపడిన వానికంటె చాల మంచిస్థితియందున్న భవనమొక్కటి అక్కడ కలదు. దానిపరిమాణము ఉత్తరదక్షిణములకు ౧౬౮ అ., తూర్పుపడమరలకు ౧౩౬ అ. గలిగియున్నది. అందు ఇరుకుగా కట్టిన రెండువరుసలుగల గదు లున్నవి. ఆరెండువరుసలకు నడుమ నొకతాళ్వారము (త్రోవ) పొడుగున గలదు. ఆగదులు కొట్టుడిగదులుగా నుండవచ్చును. లోహనాణకములు చలామణికి రానికాలమున పన్నులకును, వర్తకపు మార్పులకును ఉపయోగించుకొనుచుండిన పెక్కురకముల ధాన్యమును, విస్తారముగ సాగుచుండిన వర్తకములయొక్క సరకులను దాచుకొనుటకై యిట్టిగదులు ఆవశ్యకములుగ నుండి యుండవలెను.

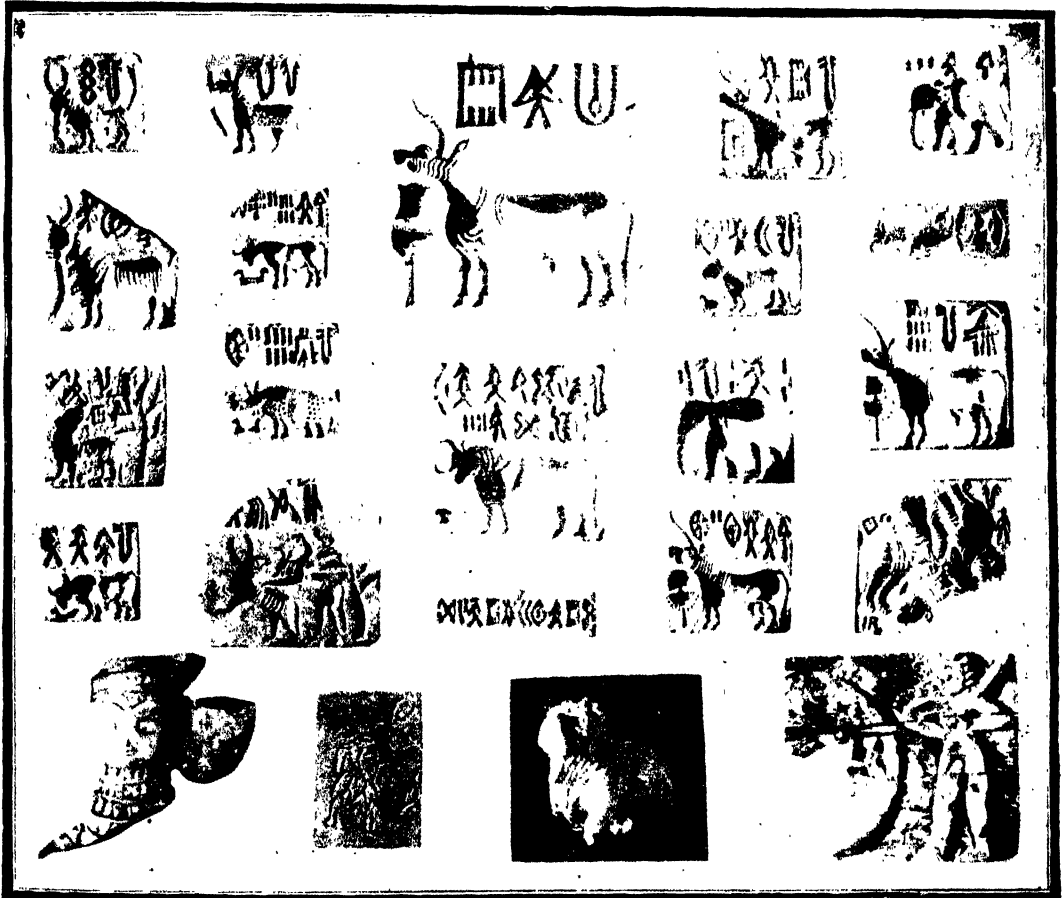
ఈస్థలములయందు లభించిన ముద్రికలపై నున్న భారతీయ గాథలను తెలుపు లేఖనములనుబట్టి వీనికాలము క్రీ. పూ. ౨౮౦౦ సంవత్సరములనదగియున్నది. ఇటీవల మఱొకచోట లభించిన కొన్నిముద్రికలపై నున్న లేఖనస్థితినిబట్టి చూడగా వీనికాలము క్రీస్తుపూర్వము మూడవసహస్రము లోనికో, ఇంకను పూర్వమునకో కొనిపోవచ్చును. మఱియు మోహెంజోదారోవద్ద లభించినవియు వీనినిపోలియే యున్నవి కాన వీనికాలము క్రీ. పూ. ౩౫౦౦ మొదలు ౨౫౦౦ కు లోపలనని గట్టిగా చెప్పవచ్చును.

ఈనగరములు పుట్టుటకును గిట్టుటకును నెన్ని శతాబ్దముల యంతరముండెనో వీనియందలి భవననిర్మాణస్థితినిబట్టి తెలుప శక్యముగాకున్నది. మూడునగరములయందలి భవననిర్మాణస్థితి, పద్ధతులు వేఱువేఱుతీరుల నున్నవి. ఇంతియకాక మూడుపొరలయందును దొరకిన చిన్నచిన్నవస్తువులయొక్క భేదమును గుర్తింపనలవి కాకున్నది. ఇన్నిటినిబట్టి యీమూడునగరములు పుట్టి గిట్టుటకు ఆఱుశతాబ్దములకాలము పట్టియుండు ననగును. అట్లయిన మొదటినగరముయొక్క కాలము క్రీ.పూ. ౨౮౦౦ సంవత్సరములనియు, రెండవనగరముయొక్క కాలము క్రీ. పూ. ౩౦౦౦ సంవత్సరములనియు, మూడవనగరముయొక్క కాలము క్రీ. పూ. ౩౩౦౦ సంవత్సరములనియు నిశ్చయింపదగును. హరప్పవద్ద బయలుపడిన మీదినగరములు ఏకకాలీనము లగును. క్రిందినగరములు మాత్రము అక్కడదొరకిన ప్రాచీనతరములగు ముద్రికలు, ఇతరవస్తువులు మొదలయినవాని స్వభావమునుబట్టి చాల ప్రాచీనకాలమునకు చెందినవిగ తలపవలసియున్నవి.

అసంఖ్యాకప్రజగల యానగరములవు వ్యవసాయమే ప్రధానజీవనోపాయముగా నుండవలెను. అప్పటి వ్యవసాయపద్ధతులనుగూర్చిన వివరములు సరిగా గుర్తింపగానున్నవి. మోహెంజోదారోలో నుపలబ్ధములయిన గోధుమలు ఇపుడు పంజాబులో పైరగుచున్న గోధుమలను బోలియున్నవి.

మిహ్రానునది సట్లెజ్ నదినుండి తూర్పుగ ప్రవహించుచుండిన హాక్ర లేకవహిందా అనుపేరుగల నది కావచ్చును. ఇంచుమించుగ నిది 'తూర్పునారా' కాలువ ప్రవహించుచున్న మార్గముననే ప్రవహించియుండును.

ఆ దేశపు ప్రజలకు గొఱ్ఱెపాలుతో పాటు పశువులు, గొఱ్ఱెలు, పందులు, తాబేళ్లు, సింధునదిచేపలు,

మోహెంజోదారోవద్ద దొరకిన ముద్రికలు-౫౦౦౦ ఏండ్లకు పూర్వపువి

సింధుదేశమునను, పడమటిపంజాబునను ఇప్పటి కంటె నప్పుడు వానలు మెండుగ గురియుచుండెననియు, ఆదేశములయందు ఇప్పటివలె ఒక్కటే నదివలనగాక అప్పుడు రెండునదులవలన నీరు పొలములకు పారుచుండెననియు చెప్పుటకు ప్రబలకారణములు గలవు. సింధునది, ప్రాచీనమైన పెదమిహ్రానునది అనునవి ఆరెండునదులు.

ఎండిన సముద్రపు చేపలు, నాహారములుగ నుండెడివి. అప్పటబయలుపడిన గృహభాగములయందుపలబ్ధములైన నిండుఎముకలు, సగము కాలినఎముకలు నీవిషయమునకు ప్రమాణములు.

ఎత్తయినమూపురములు, పొడవైనకొమ్ములుగల ఎద్దులు, (వీనిఎముకలు చాలగా దొరకినకారణమున ఇవి

అక్కడ మందలుమందలుగ నుండియుండవలెనని తోచు చున్నది. బర్రెలు, కుఱుచకొమ్ములుగల ఎద్దులు, గొర్రెలు, పందులు, కుక్కలు, గుఱ్ఱములు, ఏనుగులు వారు పెంచు కొనుచుండినజంతువులలో కొన్ని. ఒంటెలు, పిల్లులు అక్కడ ఉన్నట్లు కన్పట్టదు. దేశీయమైన యిప్పటిగుఱ్ఱమువలె వీరిగుఱ్ఱ ముండును. అక్కడి కుక్కలలో రెండుజాతు లున్నవి. ఒకటి యిప్పటి ఊరకుక్కవలెను, రెండవది ఇండ్లనుకాయుటకు పెంచుకొను కుక్కవలెను ఉండును.

(సశేషము)

వివాహోచితవయస్సు

'స్త్రీధర్మ' అనుపత్రిక ఇట్లు ప్రకటించు చున్నది.

బరోడాశాసనసభవారు వివాహోచిత వయస్సు బాలురకు ౧౮ సంవత్సరములనియు, బాలికలకు ౧౪ సంవత్సరములనియు నిర్ణయించిరి. కాశ్మీరదేశపు మహారాజుగారు బాలురకు ౧౮ ఏండ్లకును, బాలికలకు ౧౪ ఏండ్లకును పూర్వము పెండ్లి చేయగూడదని యొక శాసనము నేర్పఱచి అమలులో పెట్టించినారు. భారతీయ సంస్థానములగు గొండాల్, కోట, మైసూరు, ఇండూరు సంస్థానములు ఇట్టి శాసనమునే కావించినవి. రాజకోట సంస్థానము ఈమాసముననే ఒకచట్టమును ఏర్పఱిచిరి. అందు పెండ్లియగుటకు తగిన వయస్సు బాలురకు ౧౯ ఏండ్లనియు, బాలికలకు ౧౫ ఏండ్లనియు నిర్ణయించి ఎల్ల భారతదేశమునకును మార్గదర్శకమైనది. చీనా, జపాను దేశములలో బాలికలకు ౧౬ ఏండ్లును, బాలురకు ౧౮ ఏండ్లును ఉండవలెను.

రష్యాలో సామ్యవాదము – కారాగారములు

ఈనడుమ శ్రీ జవాహిర్‌లాల్ నెహ్రూగారు మాస్కోకేగి యటనుండి తమసోదరికి వ్రాసిన లేఖ యందు స్వానుభవపూర్వకముగ నచ్చటి శాసనపద్ధతిని సంక్షిప్తముగ వివరింప, అందలి సారాంశమును చర్చించుచు మాధురీ పత్రిక (పుష్యసంచిక) యిట్లు వ్రాసినది.

అచ్చటి చెఱసాల చరిత్ర మన్నిటికంటె నింపు గూర్చు విషయము. అచ్చటికైదీలు కైదీ కుళ్లాయి, లంగోటా కట్టరు. మెడలో నంబరువేసిన యినుపబిళ్ల వ్రేలాడదు. సాధారణముగ నెల్లరు ధరించునట్టి దుస్తులే వారును ధరింతురు. నంబరుతో పిలువబడక వారు తమ పేళ్లతోనే పిలువబడుదురు. వారి గదులయందు వెలుతురు, గాలి, పరిశుభ్రత యథేచ్ఛముగ నుండును. వారి భోజనమును దేశీయులెల్లరు భుజించుదానికన్న భిన్నము గాదు. ప్రతి కైదీకిని శీత్రముండును. అందు మూడవ వంతు భోజనాదికమునకు పోను; మిగిలినది కారాగృహాధికారులు తమకడ జమచేయుదురు. కైదీ తన గడువు పూర్తి చేసి విడుదల యైనపుడా జమరొక్కము తనకొసగుదురు. దానితో నతడు దేని పరిశ్రమ సాగించుకొని గౌరవముగ జీవనము గడుపుకొన వీలగును. ఈప్రకారము కైదీలు తమజీవనములు బాగుపఱచుకొను నవకాశమేర్పడును. అదిగాకదా, కారాగారవాసమునకు ముఖ్యాశయము! అక్కడి చెఱసాలలు జనులను మానాభిమాన విహీనులుగను, దుష్టవర్తనులు గను, దుర్మనస్కులుగను జేసెడికారాగారాలుకావు. భారత దేశమున నొకసారి చెఱసాలకుపోయిన యపరాధిజీవిత మిక మంటగలసినదన్నమాటయే. అవమానకరములు, అమానుషములు, పాశవికములునైన యిక్కడి చెఱసాల నియమములు కైదీలయాత్మల నాశన మొనరించివేయును. అపరాధియై చెఱసాలకు పోయినవాడు పశువై తిరిగివచ్చును. అతని మనసునందలి మార్దవమెల్ల భస్మీభూతమై పోవును. బ్రిటిషువిక్కలింక నేయితరసంస్కారమును చేయక కారాగృహ సంస్కారమొక్కటి మాత్రమే చేసియుండినను, వారిశాసనపద్ధతి ఉపకారకారకమనుట నిరాక్షేపణీయము.

మరణదండనము

'ది థియసాఫికల్ పాత్' అను పత్రికలో నిట్లున్నది.

హెన్రీ ఫోర్డుగారు క్రిందివిధమున చెప్పినట్లు ఈసంవత్సరపు ప్రారంభ దినములలో వార్తాపత్రికలయందు ప్రకటింపబడెను:

"మానవుని వధించుట దోషము. ఎల్లరును దీని నంగీకరింతురు. అది వ్యక్తికిగాని, సంఘమునకుగాని యెట్టి మేలును సమకూర్పజాలదు. హేతువాదము మాన్పుటకు దానమెట్లో యట్లే నేరమును మాన్పుటకు ఉరిశిక్ష యు నెన్నడును బనికిరాదు.

"కాని మనము హంతకుని (నేరస్థుని) చంపగోరుచున్నాము; చంపుచున్నాము. ఆత్మసంహారమును నిర్వహించుటకు అదియొక్కటియే సులభమైనదియు సుపాయముగ గల్పించుటయే దానికి గారణము. మనము రెండు సమస్యలను సూక్ష్మవిధమునే చేయుచున్నాము. మానవుని దండించుటకు నేనంతగ బాటింపను కాని నేను వానిని చంపుట కొప్పుకొనను. తాను స్వయముగ ఉరి తీయుటకు సిద్ధపడినవాడు ఉరిశిక్షకు సమ్మతి నొసగజాలడు కాని యీ కార్యమును నిర్వహింపగల స్థైర్యశీలురగు నాగరకు లుందురని నేనెంచెదను. అట్టిచో నొక పౌరునిద్వారా వధ యొనర్ప ప్రభుత్వము సమ్మతించుట యేల?

"ఉరిశిక్ష నేరమును మాన్పజాలదని నా నిశ్చయము. అన్యునిజంపుటకు సిద్ధముగనున్నవాడు తనచావును గూడ లెక్కసేయడు. ఒక్కపదియేండ్లకు పూర్వమునే మనము లక్షలకొలది ప్రజలను చంపుట నేర్పుచుంటిమి."

అమెరికా న్యాయవాదులలో విఖ్యాతయును, 45000 మంది సభ్యులుగల నేషనల్ ఫెడరేషన్ ఆఫ్ ప్రొఫెషనల్ విమెన్స్ క్లబ్ అనుసంస్థ కధ్యక్షురాలును, న్యూయార్కు నివాసినియు నగు లీనా మాడెసిన్ ఫిలిప్స (Lena Madesin Philips) అనునామె యీ నడుమ నాసంస్థ సమావేశము ఓక్లండ్ పట్టణమున జరిగినప్పుడు ఓక్లండ్ ట్రైబ్యూన్ పత్రికా ప్రతినిధితో నిట్లు నుడివినది:

"మానవుల నురితీయుట, విద్యుదాసనములలో చావగాల్చుట, చెరసాలలందుంచి వారి జీవితము వినష్టమొనర్చుట ఇవి దోషపరిహారకమునందలి మూఢవిశ్వాసములుగ గలిసినవని నాయభిప్రాయము. ఇట్టియనాగరికములను సమర్థించువారు దోషనివారణమున వివేకము నుపయోగింపజాలనివారిని మూఢవిశ్వాసపరులని యందురు. సహజముగ కాని యాచేశవేమే మూఢవిశ్వాసము. శిక్షయను దెబ్బయుసు మరిచేయుటయు, చెరసాలలయందుంచుటయు కారణముల నారయక ఫలితములగూర్చి విచారించెడి తెలివితక్కువని. ఇది యథార్థమగు మూఢవిశ్వాసము."

"మన సిద్ధాంతమును నేర్పుతో నెరువేర్పవలయునన్న నేమిచేయవలయును?

"ప్రభుత్వమువారిచే చిత్రవధ యొనర్పించెడి దారుణకార్యమును విసర్జించవలయును. చెరసాలలలోని మానవులను బోనులలోని క్రూరమృగములవలెగాక మరల వ్యక్తి సంఘసభ్యులను నొప్పడగలుగు వారలనుగ గావింపవలయును. కఠినులగు నేరగాండ్రతో పాటు బాలకులను చెరసాలలయందు త్రోయుట మానవలయును. దోమలు ముసురుకొనియున్న మురికిగుంటలు శీతజ్వరమును పెంచునట్లు నేరమును పెంచునట్టినిరుద్యోగసమస్యను మాన్పవలయును." అని యామె తత్క్షణమే ప్రత్యుత్తర మొసంగెను.

జార్జి బెర్నార్డుషాగారు ఉరిశిక్షను సమర్థించువారిదౌష్ట్యము విస్పష్టము నిందించుచున్నారు. 'లండన్ డెయిలీమెయిలు' పత్రికలో నీనడుమ వారువ్రాసినవ్యాసమునుండి యుద్ధరించిన దీక్రిందిభాగము:

"మానవులను శిక్షించుట మన స్వభావమునకు ప్రతిహింసాతృప్తి నొసంగును. మనము శిక్షించుటకొరకే శిక్షించుచున్నాము. ఒక్క చెడుగునకు మరియొకచెడుగు కలిసిన నొకమే లేర్పడుననికాదు; చెడుగునకు చెడుగేతగియుండునని. దండనము ధనవ్యయము గల్గించును. మనకును, దండితులకును గూడ కీడొనర్చును. కాని అది తగుననియే మన మెంచుచున్నాము.

కారణము? మనస్స్వభావ మట్టిదగుటయే. దీని కభిమానవంతులమగు మనము సిగ్గుపడి కారణములను, అందముగల పేరులను నిర్మించుచున్నాము. ప్రతిహింసకు బదులుగ ప్రతిఫల మనుపదమును వాడుచున్నాము. మన క్రౌర్యము మానవులను అపరాధములలనుగ నొనర్చుచున్నట్లు మనము నటించుచున్నాము.

దోషనిరోధ మొనరించునది శిక్షయొక్క తీవ్రత కాదు; అది దోషనిరోధము గావింపగలదను నిశ్చయభావము. ఆనిశ్చయభావము బహియాజాలనిపగుటచే దోష నిరోధమనునది ప్రతిహింసాపరత్వమున కొకకారణముగ నుపయోగింపబడుచున్నను నేరములను మాన్పువిషయమున నది వ్యర్థమని దోషనిర్ణేతలు చాలకాలమునుండియు నంగీకరింపవలసియే వచ్చుచున్నది.

[మోహరన్ రిపోర్టు.]

బుట్టదోనె

తెలుగుదేశమున కాలువలు దాటుటకు దీని నుపయోగింతురు.

[శ్రీ శనివారపు సుబ్బారావు (నిడదవోలు) గారి ఛాయాచిత్రమునుండి.]

ప్రాచీన భారతీయచిత్రకళ-మొగలుచిత్రములు

చిత్రము ౧. రంథంభోరుకోట, అక్బరుచక్రవర్తి శిబిరము, కోటయొక్క గవర్నరును స్వాధీనపఱుచుకొనుటకు కోటలోనికి అక్బరుచక్రవర్తి ప్రవేశము నీచిత్రమున సుందరముగ చిత్రింపబడియున్నవి. రేఖాచిత్రకారుడు: లాల్; వర్ణచిత్రకారుడు: శంకర్.

చిత్రము ౨. క్రీ.శ. ౧౫౬౧లో కోటసంస్థానము నంపలి గాగ్రోనుకోట గవర్నరు అక్బరుచక్రవర్తికి కోట తాళముల నప్పగించుచున్నాడు. ఇందు చక్రవర్తి స్పష్టముగను, అందముగను చిత్రింపబడి యున్నాడు. వర్ణ, రేఖా చిత్రకారుడు: మాధు (పెద్దవాడు.)

చిత్రము ౩. రంథంభోరుకోట. ఇది రాజపుటానాలో నున్న చిత్తూరు గాగ్రోను కోటలవలె కడుప్రశస్తిగాంచినది. ఎత్తయిన కొండలు, లోతయిన కనుమలుగల పీఠభూమియందు చంబాల్‌నదిలో బనాస్‌నది కలియుచోట నీకోట ఉన్నది. కోటచుట్టును అడవులు దట్టముగనుండి ప్రవేశము దుర్గమముగ నుండును. అక్బరుచక్రవర్తి యీ కోటను వంచించి స్వాధీనము చేసికొన్నను ఒకముట్టడికి ఆగి పోరాడినది.

చిత్రము ౪. గాంగ్రోనుకోట (గాంగ్రారు) రాజపుటానాలోని కోటసంస్థానమున చౌమేళజిల్లాయందిది నాల్గవపరగణాలో నున్నది. ఇది యాపరగణా ముఖ్యపట్టణము. కలిసింధునది దీని చేరువను ప్రవహించుచున్నది. ఇటుకతోను సున్నపు గచ్చుతోను చాలదృఢముగా నిది నిర్మింపబడినది. చాలప్రాచీనమయినది. కొన్ని గట్టిముట్టడులకిది ఆగినది. రాజాగగ్రాన్ ఖైచీ రాజపుత్రులు ఈకోట తమస్వాధీనమున నున్నపుడు పండ్రెండు సంవత్సరములు సికందర్‌లోడి చక్రవర్తిని నిగ్రహించినారు. ప్రఖ్యాతుడయిన జస్వంతరావు హోల్కారుగారి రాణివాసము తులసీబాయి తిరుగుబాటుచేసిన తనసైనికులచే నిక్కడ ముట్టడింపబడెను. అప్పటిజనసంఖ్య ౩౪౯౧. అల్లాయుద్దీను కోటలోని నీటినంతను అపవిత్రముచేసి హిందువులను దుర్ఘటములగు నాప్రదేశములనుండి వెడలగొట్టి

కై చీనాయకుపేగు అచీల్ అనునామెని పద్మనుంచి కోట్ను తనవశము చేసికొనెనట.

చిత్రము ౫. చిత్తూరు పర్వతదుర్గము వసకోట. ఇది యెనిమిదవ శతాబ్దమునుండు ౧౫౬౮ వ సంవత్సరమున అక్బరు చక్రవర్తి వంచిత్రి దీనిని పట్టుకొనునంతవరకు ఈ సంస్థానమునకు రాజధానిగా నుండెను. ౧౩౦౩ వ సంవత్సరమున అల్లాయుద్దీను దీనిని ముట్టడించి దుర్గమును చక్కి యమునమున్న 'చితోడియా' అనునొక చిన్నదుర్గప్రదేశమును స్వాధీనము చేసికొనెను. ౧౫౩౫ లో గుజరాతు రాజగు బహదూరుషా సైన్యములతో ముట్టడించి ... గూర్చ్యాని స్వయము ... కోటను తానాక్రమించుకొనెను.

ఈరెండు యుద్ధములయందును రాజపుత్రవీరులు మూలబలముచేత కోటలోని ... స్త్రీలను, ... వారమును ప్రమందించి ... చేతికొని ... శత్రువులను జెండాడి ... ప్రవేశించి ... కాయుదైరి. ... రంగురు. ఇది రాజపుత్రస్త్రీల ఉత్తిపులను ... టి ముట్టడిలో సుందరియగు పద్మినీరాణి, ఇతరరాణులు వీరపత్నులు, కీరండజ్ స్త్రీపరివారము, ఎల్ల స్త్రీలతోసైతము భూగర్భగృహములను, అంతఃపుర గృహములను ప్రవేశింపగా ద్వారములను బంధించి అగ్నిని రగుల్కొల్పి వారు మృతులయినారు. ... రంత యవకాశము లేమిచే సల్లు ... కోట్లులను తగులబెట్టగ వేలకొలది స్త్రీలు మృతులయినారు. అక్బరు ముట్టడించినపుడు రాణాయొక్క తొమ్మండుగురు భార్యలు, అయిదుగురు రాజపుత్రికలు ... ఇద్దరు కుమారులు, రాణా కొడుకులు, పసిపాపలిద్దఱు, ఎల్ల రాజపుత్ర నాయకుల పత్నులును మృతులయిరట.

భారతదేశమునందలి ఎల్లదుర్గములలోను చిత్తూరు దుర్గము పేరుగాంచినది. అది పర్వతముపైయుండి ౫౦౦ అడుగులఎత్తును, అరమైలు వెడల్పును, నాలుగుమైళ్లపొడవును గలిగియుండును. కోటనడుమ నేలువాలుగ నుండును. అట్లుండుటచే చిన్నచిన్న చెరువులయందును, గుంటలయందును నీటిని సమృద్ధిగ నిలువచేసి కొనుటకు వీలుగ నుండును. చితోరిగూతిప్ప తక్కినప్రదేశములు ఫిరంగుల సహాయములేక ప్రవేశింప సాధ్యము కాకుండును.

ఈ చిత్రము దుర్గాంతర్భాగమునందలి యొకదృశ్యము. ౧౪౩౯ లో మాల్వాదేశపు ఒకటవ మహమ్మదునియొక్క పరాజయమును ప్రకటించుటకై కుంభరాణా పరిపాలనమున నిర్మింపబడిన కీర్తిస్తంభము పేరుగల ఒకవిజయస్తంభమిందు కాన్పించుచున్నది. ఈ స్తంభము నకు చేరువనున్న కొండప్రక్క కనుపు పైభాగమున ప్రాచీనులగు రాణాలయొక్క గోరవాగ్ధము నిర్మింపబడినగోడలును, మూడారు ఊరును ప్రదేశములును గలవు. ౧౩ ౧౪ ల సంవత్సరముల మధ్యకాలమున నిర్మితమైన యీస్తంభమునకు ... విజయచిహ్నము. యుద్ధానంతరమున గంటలు పెద్దభేరులును, పెద్ద క్రొవ్వొత్తిదీపస్తంభమును కొనిపోయి అజ్మీరులోని క్వాజాసాహెబ్ ఆలయమున నుంచినారు. అవి ప్రవేశద్వారముచెంత నిప్పటికిని గలవు.

చిత్రము ౬. మాండ్వాగు ముఖ్యపట్టణమగుయోధపురముయొక్కకోట, నగళ్లు నిందుగలవు. పట్టణమునను, చుట్టుప్రక్కల పక్కమైళ్లమేరను ఇంతయున్నతముల గుహనములు లేవు. చాలమారమున కివి కాన్పించును. ఇసుకరాతితో నివి కట్టబడినవి. వీటిపైన చిత్రములు విరివిగ చిత్రింపబడి యున్నవి. ఇందలి భవనములన్నియు నొకమారే కట్టినవికావు. ఒక్కొక్కరి పరిపాలనమున నొక్కొక్క క్రొత్తభాగము నిర్మింపబడుచు వచ్చినది. ఇవియన్నియు సరిత్రకు అమూల్యములగు నాధారములయి పెక్కు క్రొత్తవిషయములను సమకూర్పగలిగి యున్నవి.

చిత్రము ౭. ఆగ్రాకోటయొక్క సింహద్వారము దానిపరిసర ప్రదేశములు నిందు చిత్రింపబడినవి. దీనిని పురాతనమైన యింకొకకోట యుండినస్థలమున నక్బరుచక్రవర్తి కట్టించినాడు. ఇది ఎఱ్ఱని యిసుకరాతితో కట్ట

బడినది. ఈగోప్పకట్టడము ఇప్పటికిని మంచిస్థితియం దున్నది. ఇప్పుడది బ్రిటిషువారి స్వాధీనమున నున్నది.

చిత్రము ౮. ఇందు జయపుర సంస్థానముయొక్క ప్రాచీనరాజధాని చిత్రింపబడినది. ఇది క్రొత్తరాజధాని నగరమున కైదుమైళ్ల దూరమున నున్నది. కోటక్రింది సమ తలమునందున్న భవనశ్రేణులను, పట్టణమున కుడిప్రైపునను న్నభవనములను నిది మించియున్నది. ఎదుట కొన్నియు ద్యానములు, సరోభవనములు, మాత (మృత్యువు) అనుస ఠస్సును ఉన్నవి.

చిత్రము ౯. ఇందు రాణాప్రతాపసింహుడు చిత్రింపబడియున్నాడు. ఇతడు ఉదయపూరు, మేవాడు లజాతీయనాయకుడు. రాణాఉదయసింగునకు తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చినవాడు. ఇతని రాజ్యపరిపాలన కాల ము ౧౫౭౨ మొదలు ౧౫౯౭ వఱకు పెక్కురు రాజపుత్రవీరుల సాయముగల అక్బరుచేత బాధ చెందుచున్న దేశమునకు విముక్తిని గలిగించుటకై యితడు తీవ్రముగ పోరాడెను. తాను మృతి నొందుటకు పూర్వము మేవాడులో చాలభాగమును తన యధీనము కావించుకొనెను. యోధుడగు నితని పుత్రుడు జహంగీరుతో సంధిచేసు కొనెను. ఇతనిశిరస్సు కాంతిపుంజమును వెదజల్లుచున్న ట్లిందు చిత్రింపబడినది. అల్లికతనుత్రాణమును, ఉరఃకవచఫలకములను, అయోమయహస్తత్రాణమును, శిరస్త్రాణమును, ఇప్పటికిని రాజపుత్రులు ధరించుచున్న తోలుచెప్పుల్లను, నడికట్టును అతడు ధరించియున్నాడు. హస్తత్రాణముగల ఒకఈటెను, బల్లెమును, రెండుఖడ్గలను అతడు ధరించియున్నాడు.

చిత్రము ౧౦. మార్వారు లేక యోధనాయకు లలో కొకరయిన కుచవనశాహూరుగారి దరమందిర మీచిత్రమునందున్నది. పైభాగమునందున్న కోట యీమందిరమును, చేరువనున్న పట్టణమును రక్షించుచున్నది.

చిత్రము ౧౧. ఇందు ప్రతిపపై నమ్మిన జస్వంతరావు హోల్కారుగారి కవచము చిత్రింపబడినది. ఈ హోల్కారు ఇందూరుకుచెందిన మహారాష్ట్రసేనాపతి. ౧౮౦౪ నాటి ఘటనలనమున పనిపట్టు యుద్ధమున నీతడు డీ కవచమును ధరించినాడట. ఈకవచము ఉల్వారునాయకుడగుమహారావు రాజభక్తేశ్వరసింగు స్వాధీనమునకు వచ్చినది. హోల్కారునకు ఒకకన్ను లేనందున నాతని ముఖత్రాణమున నొకకంటికిమాత్రము రంధ్రమున్నది. ఇందలి ఆయుధము లతనివికావు.

చిత్రము ౧౨. మేలటిక్ కళ్యాణరావ్ జిందు చిత్రింపబడియున్నాడు. ఇతడు రఘోడా నాయకుడు. ఈటె, కొనను బాకుగల తుపాకి, విల్లు, అమ్ములు, రెండు ఖడ్గములు ధరించియున్నాడు. ఇందలి చిత్రమున శిరస్సు చుట్టునున్న కాంతిపుంజముయొక్క వైఖరి యీచిత్రమీతని మరణానంతరము చిత్రింపబడినట్లు తెలుపుచున్నది. ఇతడెక్కిన గుఱ్ఱమునకు శిరస్త్రాణ తనుత్రాణములున్నవి.

చిత్రము ౧౩. శివాజి (సుప్రసిద్ధుడు.)

చిత్రము ౧౪. బేబరు. మొట్టమొదటి మొగలు చక్రవర్తి (సుప్రసిద్ధుడు)

చిత్రము ౧౫. నాదిర్‌షా. ఇతడు పర్షియాసింహాసనమునధిష్ఠించి ఇండియాపై దండయాత్రవెడలి మొగలుచక్రవర్తియగు మహమ్మదుషాను కార్నలువద్ద ఓడించినాడు. తనసిబ్బందిని ఎదిరించిరను కారణమున ముప్పది వేలమందిప్రజలను డిల్లీలో చంపించినాడు.

చిత్రము ౧౬. అహమ్మదుషాదురాని (అబ్దాలి). నాదిర్‌షా తర్వాత తూర్పురాష్ట్రములను పరిపాలించినవాడు. ౧౭౫౬లో డిల్లీని కొల్లగొట్టినాడు. తోలుత పంజాబుపై దండువెడలి పోయిన పిమ్మట తనరాజ్యము చేరుకొనియున్నాడు. ౧౭౫౮ లో పంజాబును మహారాష్ట్రులు ఆక్రమించుకొనిరి. మహమ్మదీయరాజులు దురానితో చేరి మూడవపనిపట్టు యుద్ధమున మహారాష్ట్రులను మలముట్టుగ రూపుమాపిరి.

[ఇండియన్ ఆర్ట్సు అండ్ ఇండస్ట్రీ జర్నల్ నుండి

రాజ్యచ్యుతుడగు మహారాజు, అతని క్రొత్త ప్రాత వలపుకత్తెలు

నాన్సీ ఆన్ మిల్లరుకన్య

వయస్సు ౨౦ సం. లు. కాలిఫోర్నియాలోని యొక ఐశ్వర్యవంతునికూతురు. ఉన్నతవిద్యావతి రాజ్యభ్రష్టుడైన ఇందూరుమహారాజును పెండ్లాడగోరి ఇండియాకు వచ్చియున్నది.

చ్యుతరాజ్యుడైన ఇందూరు మహారాజు

అమెరికాలో నుండగ తీసిన చిత్ర మిది. ఇతని కిద్దరు భార్యలు ఇందూరులో నున్నారు

ముంతాజుబేగము

వెనుక చ్యుతరాజ్యుడగు నిందూరుమహారాజును మరులుకొల్పి అతని జీవితమున గొప్పమార్పును కలిగించినది

[22-1-28 టైమ్సు ఆవ్ ఇండియా నుండి.]

స్త్రీవిద్య-ప్రస్తుతవిధానము

'వేదిక్ మేగజిను'లో శ్రీమతి చంద్రవర్తి (బి. ఏ.) గారు ఇట్లు వ్రాసెరి:

భారతదేశమున స్త్రీవిద్యావిధానములు పెక్కుతెరగుల నున్నవి. అనేకపాఠశాలలయందు ముఖ్యముగ పాశ్చాత్యవిద్యావిధానము ననుసరించి స్త్రీలకు విద్య నేర్పబడుచున్నది. గవర్నమెంటు పాఠశాలలు, డిస్ట్రిక్టుబోర్డు మునిసిపల్ బోర్డుపాఠశాలలు, ఆగ్యకన్యా పాఠశాలలు, అన్నియు నీవిధానమునే అనుసరించుచున్నవి.

భారతీయసాంఘిక పరిస్థితుల కిట్టివిద్యావిధానమనుచితమని పలువురు తలచుచున్నారు. ఇందలి ప్రధానలోపము పాఠ్యపుస్తకనిర్ణయమున గలదు. ఇపుడున్న పాఠ్యపుస్తకములయందలి ప్రదేశములును, సంఘములును వర్ణనములు భారతీయుల యావశ్యకతకు వ్యతిరేకములయినవి. అందు బాలికలు చదువువిషయములు వారు స్వయముగ జూడగల్గునవి కానందున వానిని గ్రహించుటకు వారికి చిరకాలము పట్టుచున్నది. వారికి నేర్పబడుచున్న చరిత్రము సత్యస్వరూపము గలది కాదు. అయ్యది వారినుండి మఱుగుపడియున్నది. కావున జాతీయభావము వారియందు శూన్యమగుచున్నది. మఱియు చరిత్ర ముఖ్యముగా గలిగింపవలసిన ప్రాచీనైతిహ్యములయందలి గౌరవమును గలుగింపకున్నది. ఈవిద్యావిధానము పురుషధర్మముకంటె స్త్రీధర్మము విభిన్నమైనదను విషయమునుగూడ మఱపించుచున్నది.

సంగీతము, చిత్రలేఖనము, గృహకృత్యనిర్వహణము, గృహవైద్యము, కుట్టుపని మొదలయినవిషయములు బాలికలకు చాల ముఖ్యములైనవి. సంస్కృతభాషయందు భారతీయమతవిద్యయంతయు నిండియున్నది. అంతే జాతీయచరిత్రను దెలియుటకు మూలసూత్రములును ఉన్నవి. అట్టిభాష ప్రస్తుతవిద్యావిధానమున నిర్బంధముగాక యైచ్ఛికమయినది. విదేశీయమైన ఆంగ్లము ప్రధానమైనది. విద్యయంతయు తన్మూలముననే కరపబడుచున్నది. కావున నీవిద్యావ్యాపనవిధానము కృత్రిమమును, నిరర్థకమును నగుచున్నది. బాలిక లిట్లు విదేశభాషతో విద్యనభ్యసించుటవలన, యుక్తవయస్కలై తాము జీవితరంగమున నడుగిడుసరికి తమయావచ్ఛక్తులను గోలుపోవుచున్నారు.

మఱియు నీవిద్యావిధాన మొకపక్షమునే యుద్ధరించునది. సాంఘిక, నైతిక, భౌతికవిషయములను తూలనాడుచున్నది. సాంఘికనియమములను రూపుమాపుచున్నది.

ఆంగ్లభాషా పఠనావశ్యకతను గూర్చి ఆమె యిట్లు చెప్పినది:

ఇంగ్లీషు రాజ్యాంగమున ముఖ్యభాష; దేశవ్యవహారమందు నడచుచున్నది; కాన దాని జదువుటయు నావశ్యకము. మఱియు నాధునికప్రపంచమున నిపుడు ప్రవర్తిల్లుచున్న గొల్ల విషయములును నాభాషమూలమున దెలియనగును. ప్రపంచములో నాంగ్లముననే సారస్వతసంపద యధికముగ వెలయుచున్నది. దానిని కొల్లగొనుటకు నాభాషను జదువు టావశ్యకము. సర్వథా బాలికలసారస్వతాభివృద్ధికి నాంగ్లభాషను జదువుట పరమావశ్యకముగ బరిగణింపవలెను.

స్త్రీలకు రాజకీయవిద్యయు నావశ్యకమని యామె యిట్లు నుడువుచున్నది:

బాలికలకు రాజకీయ పరిజ్ఞానము నావశ్యకమయినది. ప్రపంచమందలి దేశములలో తమ దేశమునకు గలస్థానము వారు తెలిసికొనవలెను. దేశమునకు వలసిన సౌకర్యములను వారు రక్షించుకొనవలెను. దేశము సంకటస్థితియందున్నప్పుడు స్త్రీలు సరిగా సమయమున సాయపడజాలకుందు రనుచున్నాము. వారికి దేశావశ్యకతలు తెలియమిచే వారి యాలస్యమునకు గారణము. మొత్తమున ప్రాచీనరమణీమణుల కుత్తమ లక్షణముగ వెలసిన జాతీయశౌర్య మీనాటివారికి లేకున్నది.

కుష్ఠరోగము

ఈ క్రిందివిషయములు పాట్నాలోని ఫెడరేషన్ గజెటు నుండి ఉద్ధృతములైనవి.

కుష్ఠరోగము సహింపరాని యొకఅంటురోగము. "లెప్ర బాసిల్లస్" అనుపురుగులవల్ల నది పుట్టుచున్నది.

దానివలన వికృతరూపమును, నధికబాధయును గలుగుచున్నవి. అది అతిపురాతన కాలమునుండియు భారతదేశ ప్రజలను పీడించుచున్నది. జాతిమతవిభేదములతో దానికి బనిలేదు. ప్రపంచమందంతటను కుష్ఠరోగులు ముప్పదిలక్షలు గలరనియు, వారిలో ౧౧ లక్షలు చైనాయందును, ౫ లక్షలు ఆఫ్రికాయందును ఒకలక్ష భారతదేశమునందును గలరనియు నంచనా వేయబడినది.

౧౯౨౧ సంవత్సరపు జనాభా లెక్కల ననుసరించి భారతదేశమున కుష్ఠరోగులు ప్రతిలక్షమందికిని ౫౯ మంది యుండిరనియు, ౧౯౩౧ వ సంవత్సరపు జనాభా లెక్కల ననుసరించి ప్రతిలక్షకును ముప్పదియిద్దరు మాత్రమే కలరనియు తేలుచున్నది.

సాధారణముగా నున్నతసంఘములలోని కుష్ఠరోగులు తమరోగమును దాచుకొన ప్రయత్నింతురు. అయితే భారతదేశమునందు కుష్ఠరోగులు చాలవరకు దరిద్రులగుటచే బిచ్చమెత్తుకొనుచు తమదుర్భరవేదనను వీధులయందు ప్రదర్శించుచుందురు.

కుష్ఠరోగి మంచిఆరోగ్యవంతునికి మిగుల నపాయకరమైనవాడు. కుష్ఠరోగము వ్యాపింపకుండ జేయవలయునన్న కుష్ఠరోగులనందరిని ప్రత్యేకముగా నుంచుటయే యుత్తమమార్గము.

కుష్ఠరోగము కేవలము పరంపరాగతమని చెప్పజనదు. పిల్లలు పుట్టినపు డారోగచిహ్నము లేవియు లేకయుందురు. కాని అదిముఖ్యముగా స్పర్శచే చిన్నదనమునుండి క్రమముగా వారికి సోక వచ్చును. కావున కుష్ఠరోగపీడితులగు తలిదండ్రులకు పుట్టినబిడ్డను కూడినంత చిన్నదనముననే వారితలిదండ్రులనుండి విడదీసి యుంచు టావశ్యకము. మఱియు కుష్ఠరోగులు పెండ్లాడ జనదు.

కుష్ఠవ్యాధి వ్యాపించుటకు ఈనాడు అవివేకము, అజాగ్రత, కారణము లగుచున్నవి. కుష్ఠరోగులు ప్రత్యేకస్థలములందు వాసము చేయవలెను. వారిని బజారులయందును, రైల్వేప్లాటుఫారములయందును బిచ్చమెత్తుటకై తిరుగనీయరాదు. వారిని వీధులయందు సంచరింపనీయగూడదు. అంగడియందు కూర్చుండి వస్తువుల నమ్మనీయరాదు. ఆహారపదార్థముల నంటనీయజనదు. సన్యాసుల వేషమున దేశమంతట దిరుగనీయ జనదు.

కుష్ఠవ్యాధి యంకురించిన వెంటనే దైన నివారింపవలసి యుండును. రోగచిహ్నములను గాంచిన వెంటనే సమర్థుడగు వైద్యునిచే నౌషధమును బుచ్చుకొనవలెను. చికిత్స చిరకాలము పట్టుదలతో చేయించుకొనవలెను. కుష్ఠరోగులు నిరాశతో దుఃఖితులు కానక్కరలేదు. వారికి తగినట్లు వైద్యమును చేయుటకై అనుకూలప్రదేశములందు వైద్యశాల లచిరకాలమున నెలకొల్పబడనున్నవి.

యాదవ ఇరమ్మదేవుని అశ్వి శాసనము

ఆంధ్ర హిస్టారికల్ రిసర్చి సొసయిటీ అక్టోబరు (౧౯౨౮) సంచికయందు శ్రీ డి. బి. దిస్కల్కరుగారు (యం. ఏ., రాజకోట) వ్రాసిన వ్యాసమునుండి.

బొంబాయి రాజధానిలోని అహమ్మదునగర జిల్లా సంగమనేరుతాలూకా అశ్విగ్రామములో ఈశాసనపు రేకులు దొరకినవి. పూనాలోని భారతేతిహాస సంశోధక మండలమువారు త్రైమాసిక పత్రిక మూడవ సంపుటమున మరాఠిభాషలో ఈశాసనమును ప్రకటించియున్నారు.

ఇది నాగరిలిపిని చెక్కిన మూడురేకుల సంస్కృత శాసనము. శంకరస్తోత్రముతో శాసనము మొదలుపెట్టుచున్నది. తరువాత దాని వంశవర్ణనము గలదు. అది యిట్లున్నది: ద్వారావతిపట్టణమునుండి తర్లివచ్చిన దృఢప్రహారుడను నొకరాజు చంద్రాదిత్యపురము అనుపట్టణము నొకదానిని ప్రతిష్ఠాపించెను. అతనికొడుకు సేవుణచంద్రుడు అతడు సిందినేరమున సేవుణపురమును స్థాపించినాడు. ఆతనికుమారుడు ధాడియప్ప. ఆతని తరువాత క్రమముగా భిల్లమ, శ్రీరాజ, వడ్డిగ, రెండవభిల్లమ అనురాజులు పరి

పాలించిరి. రెండవ భిల్లమభార్య లచ్చి యవ్వ. ఆ యిరువురికి వేసుకుడను కుమారుడు జనించెను. ఆ వేసుకుని కొడుకు మూడవభిల్లము. ఇతనికి 'మాలిక' అను పేరును గలదు. అతని కుటుంబమున స్యూణచంద్రుడు పుట్టి మూడవ భిల్లమ మరణానంతరము శత్రువుల నందఱను జయించి రాజ్యమును నిష్కంటకము చేసినాడు. అతని కొడుకు ఇరమ్మదేవుడు. ఇరమ్మదేవుడు భువనైకమల్లునకు జయింపరాని సప్తఖండరాజ్యమును జయించి 'పరమర్దిక' అనురాజున కప్పగించెను. అతని భార్య యోగల్ల అనునామె.

చాళుక్యచక్రవర్తి యగు త్రిభువనమల్ల పరమర్ది దేవునియొక్క జయప్రదమైన ప్రభుత్వమున స్యూణదేశమును పరిపాలించుచుండిన మహామండలేశ్వర ఇరమ్మ దేవుడు శక. ౧౧౨౧ వ సంవత్సరమున వైశాఖమాస కృష్ణపక్షు ౧౪ సోమవారమునాడు నర్మదా తీరమున నర్మదాపురమను నగ్రహారమును దానముచేసెను.

ప్రతిగృహీతలు ముప్పది యిద్దఱు. వారిలో ముఖ్యుడు కరహారమునుండివచ్చిన కాశ్యపగోత్రజుడగు మూకలపండితుడు. ప్రక్కనను కొంకణగోను అను కొంకణగ్రామము దాన మీయబడినది. స్యూణదేశైకసహస్రభాగములలో నొక్కటగు శ్రీనగరముయొక్క భాగ అంతర్భాగమయిన సంగంనెరు తాలూకాలోని దాగ్రామము. శాసనమును పలకరణి హరిశ్చంద్రుడు చెక్కినాడు.

ఇదివఱకు లబ్ధములై ప్రకటితములైన యాదవ శాసనములలో నిది నాల్గవది; కడపటిది.

హేమాద్రికృత వ్రతఖండమున స్యూణచంద్రుని కుమారుడగు పరమ్మదేవుని ప్రస్తావన గలదు. ఈపరమ్మదేవుడును ఇరమ్మదేవుడును నిస్సంశయముగ నొక్కడే. (ఇరమ్మదేవుడను పాఠము ప్రాయశః పొరపాటగును.) ఈశాసనములనుబట్టి స్యూణదేశయాదవులు దక్కను చాళుక్యచక్రవర్తులయొక్క సామంతమండలేశ్వరులుగ నుండిరనుటస్పష్టమగుచున్నది. కానియాచక్రవర్తులవారిసామంతరాజుల పట్టికయందు కుటుంబ నామము కానరాదు.

క్రీ.శ. 1088_89లో చాళుక్యచక్రవర్తియగు ఆఱవ విక్రమాదిత్యుడు నర్మదానదినిదాటి ఆవలితీరమునగల రాజులను జయించినట్లును, క్రీ. శ. 1098 లో నర్మదా తీరముల తన సామ్రాజ్యముయొక్క ఉత్తరభాగమున నుండినట్లును చరిత్రాధారములవలన తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ విషయముల నీశాసనము స్పష్టముగ ధృవపరుచుచున్నది. మఱియు ఈ చాళుక్యచక్రవర్తి సామ్రాజ్యముయొక్క ఉత్తరపుహద్దు స్యూణదేశపు యాదవులచేత సంరక్షింపబడిన నర్మదానది వఱకు కలదనియు తెలుపుచున్నది.

రష్యా దేశము-స్త్రీలు

సామ్యవాదమునందున రష్యాదేశ మిప్పు డింగ్లీషువారికేగాక అనేకదేశముల వారికిని చాల ఆశ్చర్యకారిగనున్నది. మన ఆంగ్ల 'ప్రభువులు' దానివిషయమున తప్పుడుపట్టులుగనే కాదు; ఇంకను వైచుచున్నారు. కాని ఇటీవల కేతిహాసమున వి. యఫ్. కల్వర్టన్ గారు దానివిషయమై వ్రాసిన వ్రాతననుసరించి తెలియునదేమన, నచ్చటి స్త్రీలు భారతదేశమేకాక, సభ్యతగల పాశ్చాత్యదేశములందలి స్త్రీలకంటెను గూడ సుఖముగను, స్వతంత్రముగను నున్నారు. ఆ కల్వర్టన్ గారిట్లు వ్రాయుచున్నారు:—

"పురుషులకువలెనే స్త్రీలకును అధికారములు లభించినవి. ఆర్థిక రాజకీయాధికారములు పురుషులకెట్లో అట్లే స్త్రీలకును గలవు. బహిరంగసభలలో స్త్రీలుపన్యాసము లిత్తురు. న్యాయస్థానములలో న్యాయాధిపతి పదవులందును నలువదినంపైమంది స్త్రీలున్నారు. ప్రసవావస్థయందు స్త్రీలు చాల శ్రద్ధతో కాపాడబడుదురు. కాన్పునకు ముందు కొన్నిదినములును, తరువాత కొన్ని దినములును స్త్రీలకెంతయో పరిచర్య చేయబడును. ఒకస్త్రీ యెచ్చటనైన పనిచేయుచున్నచో ఆ మొదలు రెండు వారములు జీతమునష్టములేక సెలవుదొరకును; వైద్యచికిత్సను సామ్మీయనక్కరలేదు. ఇంతేకాక, జీతమునకు తోడు తొమ్మిదిమాసములవఱకు పసిబిడ్డపోషణమునకై ధనసహాయము లభించును. తరువాత పనికిపోవుట మొదలు పెట్టిన

మీదట నడుమునడుము బిగ్గించి సంచరింపుకొనుచు కాపె కవకాశ మొసగబడుచుండెను.

"వివాహవిషయమైన పురాతనపు ధార్మిక బంధనములు తొలగింపబడినవి. పెట్టుబడిదారుల లోకములో వలె రష్యాలో స్త్రీపురుషుల యధికారములయందు భేదభావము లేదు. సోవియటు రష్యాయందొక స్త్రీ వివాహముచేసికొన్నచో నామె తన ఆస్తికాని, తన రాజ్యాధికారముగాని తనపతి కప్పగింపనక్కరలేదు. ఇంతేకాదు: సాగ దేదేని పనిమీద వేరొకచోటికి కేగిన చో స్త్రీ భర్తని వెంట నిర్బంధముగా పోనక్కరలేదని యుత్తరు వొకటి యున్నది."

సేనాక్షేత్రములందుగూడ వారు పురుషులతో సమానులగలరని యీనడుమ రష్యాదేశపుయుద్ధమంత్రి యిచ్చిన యుపన్యాసమువలన తెలియుచున్నది. ఆయన ఇట్లుపలికినాడు:—

"స్త్రీలును పురుషులవలె పదవుల గాంచుచు పని చేయుటకు వీలుగు సేన యేర్పడినది. సైనిక విద్యాలయములో ననమంది స్త్రీలు పరిపూర్ణమైన సైనికశిక్షణము నందుతున్నారు. ౭౨ స్త్రీలు నడిపింపు సేనాపతులుగ నిర్వహించుచున్నారు. వాయుయాన విహారులలో నొక స్త్రీకూడ నున్నది."

సారాంశమేమనగా, టెల్వస్కిను గారి మాటలలో, "సోవియటురష్యాలో స్త్రీలయధికారములన్నియు పురుషుల యధికారములవంటివే. పురుషులు కలలోనైన వారి యెడ నెట్టియత్యాచారము సలుపుటకును సాహసింపనేరరు."

['త్యాగభూమి' నుండి]

స్త్రీలపక్షమున

'త్యాగభూమి' మాఘసంచికయందు శ్రీమతి శారదాకుమారి బిల్లాగారు వ్రాసిన వ్యాసమునుండి:

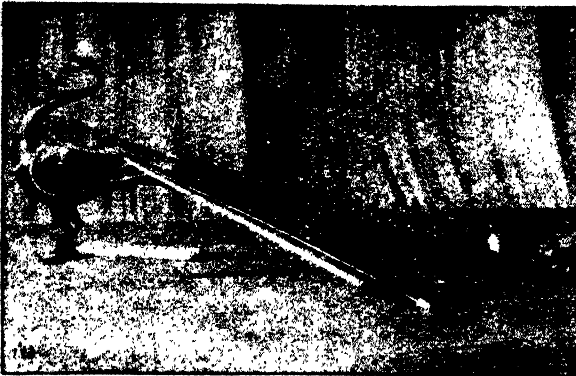
స్త్రీలను స్వతంత్రల గావించి 'షేవసభల్' గా చేయుట కనేకులు స్త్రీ సంస్కర్తలు వారి యిచ్ఛకు విరుద్ధముగ వారి స్త్రీయోగ్యభావములనుగూడ నాశ మొనరింప యత్నించుచున్నారు. ఇది స్వతంత్రత యను పేర వారికి పరతంత్రత గూర్చుటగే యగును... నిజముగా స్త్రీసంస్కారము చేయదలచినవారు వారి స్వార్థమును, వారి పరత్వమును విడిచి, మెల్ల మెల్లన వారి మానసిక ప్రవృత్తిని మార్పవలయును. అయినను, వారి స్త్రీసహజమగు సిగ్గును, అణకువను, ఆత్మగౌరవమును, సంయమమును మాత్రము సాదరింపవలయును. ఈ ఆందోళనములో వారు స్త్రీల యాశయముల నుపేక్షింపరాదు. ఆందోళనముగాని, సంస్కారముగాని చేయుతరి వారు స్త్రీల కోర్కెలను, ఆవశ్యకములను, ఆశయములను గుర్తింపవలయును.

ఏడవ అఖిలభారతసంగీత మహాసభ—మద్రాసు

మద్రాసునందు ౨౮-౧-౨౬ తేదిని ఏడవఅఖిల భారత సంగీతమహాసభ ప్రారంభమై జయప్రదముగ కొనసాగెను. శ్రీయుత కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తిగారు మహాసభ కధ్యక్షతవహించిరి. ఈమహాసభయొక్క దక్షిణభారతీయవిభాగమునకు శ్రీయుత సి. ఆర్. శ్రీనివాసఅయ్యంగారును, ఉత్తరభారతీయ విభాగమునకు శ్రీ పండితవిష్ణుదిగంబరుగారును అధ్యక్షతవహించిరి.

ఈమహాసభ కార్యక్రమము మూడుభాగములుగ వేరుపరుపవచ్చును: చర్చాదికము, గానసభలు, ప్రదర్శనము.

తొలిదినమున మహాసభాధ్యక్షుని యూరేగింపు ముగిసినవెనుక మద్రాసుమ్యూజియం థియేటరునందు స్వాగతోపన్యాసమును, ముఖ్యాధ్యక్షుల యుపన్యాసములును జరిగినవి. ౨౯వ తేదినుండి ప్రతిదినము మధ్యాహ్నము ౧౨ గం. మొదలు ౪ గం. వరకు వ్యాసపఠనము మున్నగుకార్యక్రమము జరిగెడిది. ఈమహాసభకుసుమారు ౪౧ వ్యాసములు వచ్చినవి. గొప్పగొప్పవిద్వాంసులును, శాస్త్రజ్ఞులును రచించిన విలువగలవ్యాసము లనేకము లిందు గలవు. పురుషులేకాక స్త్రీలును, భారతీయులేకాక పాశ్చాత్యులునుగూడ వ్యాసములు పంపిరనిన,మన

౧. బాలసరస్వతి

ఇది తరుచుగా హిందుస్థానీవిద్వాంసులలో ఘనికులుపయోగింతురు. దక్షిణదేశమునను శ్రీ జగన్నాథ భిక్షుస్వామిగారు ఈవాద్యమునందు మిగుల విఖ్యాతి గడించియుండిరి.

దేశమున సంగీతాభిలాష యెంత వ్యాపించుచున్నదో వెల్లడియగుచున్నది.

కాంగ్రెసునగరమునందలి సంగీతమహాసభాప్రత్యేకభవనమున అనుదినము, ఉదయమునను సాయంకాలమునను మంచిగానసభలై దారుజరుగుచుండెడివి. అందు ప్రతిదినము సాయంకాలము ౭ గం. మొదలు ౯ గం. వరకు హిందూస్థానీసంగీతసభలు జరిగెడివి పండిత విష్ణుదిగంబరుగారును, వారి శిష్యమండలియు పలుసార్లు తమ గానకళానైపుణ్యమునుజూపి శ్రోతల నానందింపజేసిరి. సంగీతమునందలి యాధ్యాత్మికప్రాధాన్యమును గ్రహించిన గాయకశిఖామణులలో శ్రీవిష్ణుదిగంబరపండితు లొకముఖ్యస్థానమలంకరింతురనియనేకులు తలంచిరి. మనప్రాంతీయు లితరప్రాంతీయసంగీతసంప్రదాయములుగూడ గ్రహించుట కిట్టివిద్వన్మణులసభలు జరుగుటావశ్యకము. ఈభవనముననేకాక మ్యూజియంథియేటరునందుగూడ ననుదినము ౪ గం మొదలుకొని రెండుమూడుసభలు జరుగుచుండెడివి. దినమునకొక్కరూపాయిమాత్రమే రుసుముగుటచే జనులు తక్కువవ్యయముతో ననేకసభలు సందర్శింపగల్గిరి. కృష్ణప్ప, రామానుజయ్యంగారు, రామకృష్ణయ్యగారు, నాగరత్నము మున్నగువారి గాత్రము, వెంకటస్వామినాయుడుగారి ఫిడేలువాద్యము, పొన్నుస్వామిపిళ్లెగారి నాగస్వరము మొదలగునవి మహాసభకు వన్నెదెచ్చెను. వీణ, గోటువాద్యము, మురళి, సితారు, రుద్రవీణ, గెత్తువాద్యము, కరమురళి, క్లారినెటు, సుబ్రవీణ, జలతరంగము, ఘటము, మృదంగము, కంజిరా, తబలా, జాలరు, క్యానన్—ఇట్టి వివిధములగువాద్యములపై వివిధవిన్యాసముల సంగీతకళ తాండవించినది.

వానిలో మనప్రాంతములకు క్రొత్తగనుండు కొన్ని వాద్యసాధనములచిత్రము లిచట ముద్రితములైనవి.

ఈ మహాసభామండపము వెనుకభాగముననే ప్రదర్శన మేర్పరుపబడెను. ఈప్రదర్శనమును ౨౮-౧ తేది మహామహోపాధ్యాయ సర్. సి. పి. రామస్వామి అయ్యరుగారు తెరచిరి. రెండు అణాలుమాత్రమే రుసుముగుటచే ననేకు లీప్రదర్శనమును సులభముగ సందర్శించుట కనువుపడినది. సంగీతప్రపంచమున శాశ్వతప్రాముఖ్యము వహించు ననేకవాద్యవిశేషములు, గ్రంథములు మొదలయిన విందు ప్రదర్శితములయ్యెను. దక్షిణభారతీయగాయకత్రిమూర్తులలో నొకరగు శ్రీశ్యామాశాస్త్రులవారి స్వహస్తలిఖితమగు 'తాళప్రస్తార' మనునమూల్యగ్రంథ మిందుండెను. ఇందలి ప్రస్తారక్రమమును విద్వద్వరు లనేకులు సరిగ భేదింపజాలకపోయిరి. ఇది రంజాపురములో శ్రీ శాస్త్రులవారి సంతతివారియొద్దనుండి శ్రీయుత పి. సాంబమూర్తిఅయ్యరు

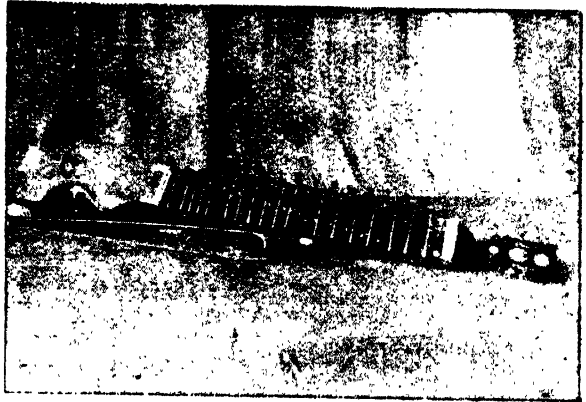

౨. గెత్తువాద్యము

దీనిని తరుచు హిందూస్థానీసంగీతమున వాడుదురు

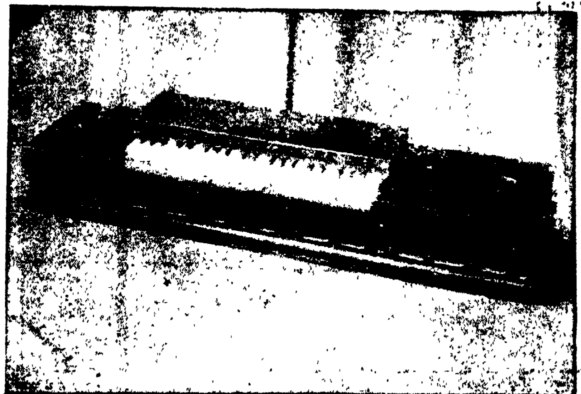
గారు తీసికొనివచ్చి యీ ప్రదర్శనమున నుంచిరి. ఆల్ఫ్రెడ్ వెస్టురాప్సుగారు రచించిన 'Music Comes from the East' (సంగీతము ప్రాచ్యభూమినుండి వచ్చినది) అను లిఖితగ్రంథము లనేకము లిందుండెను. ఇట్టి యముద్రితగ్రంథసరాజము లీ ప్రదర్శనమునకు మెరుగుపెట్టెను. ఇదిగాక హిందూస్తానీ సంగీతమున వాడెడి వాద్యములు చాల నుండెను. దక్షిణ భారతదేశమున దేవాలయములందు వాడునవియు, బైరాగులు, పండారములు, ఆదిద్రావిడులు నుపయోగించునవియు ననేకవాద్యవిశేషము లిట ప్రదర్శితములయ్యెను. మురళీవాద్యమునకు పునరుద్ధారకులగు కీ. శే. శ్రీశరభశాస్త్రిగా రుపయోగించిన మురళియు, ఫిడేలువాద్యమున నఖండప్రఖ్యాతి గడించిన కీ. శే. శ్రీతిరుకూడికావల్ కృష్ణయ్యరుగారి ఫిడేలు మున్నగు వస్తువులు పవిత్రకళాసంపదలకు స్మృతిచిహ్నములై సంగీతకళోపాసకుల యాచార్యభక్తి నుత్తేజింపజేసినవి. ఒక రాతి పిల్లనగ్రోవి, ఒక దంతపు ముఖవీణయు గూడ నిందుండెను. గాయకులయు, ప్రాపకులయు, కీర్తనారచయితలయు ఛాయాచిత్రములు, ముద్రితములగు సంగీతగ్రంథములు ననేకము లీ ప్రపర్శనమున నుండెను.

ముఖ్యముగ, ఇందలి సుబ్రవీణ యను వాద్యవిశేషమునుగూర్చి యిట కొంత వివరింపదగును. ఇది బెంగుళూరునివాసి శ్రీయుత సి. యస్. సుబ్రహ్మణ్యఅయ్యరుగారు నాల్గయిదు సంవత్సరములక్రిందటనే క్రొత్తగ కనిపెట్టిరి. ఇది పైకొకసాదవైన హార్మోనియమువలె నుండును. దీనిలోపల వీణదండివంటిదండి తీగెలతో నమర్చియుండును. పైభాగమున నెడమప్రక్కగల మీటుగజ్జ నెడమచేతితో కదపుటచే లోపలితీగెల నది మీటును. కుడిచేత మెట్లు నొక్కినచో చిన్నిచిన్ని సుత్తులు తంత్రిపైనాయా స్వరస్థానముల స్పృశింప, వీణానాదమువంటి నాద ముప్పతిల్లును. ఇం దొక్కతీగెమీదనే రెండున్నర స్థాయులు పలుకును. వీణకుగల నాదసౌష్ఠవాదులును, హార్మోనియమునకుగల వాద్యసౌకర్యాములు నీ సాధనమున కలిసి యున్నవి. ఇది త్వరలో వ్యాప్తిలోనికి రాగలదు. ఇట్టి గొప్పయంత్రమును గనిపెట్టిన

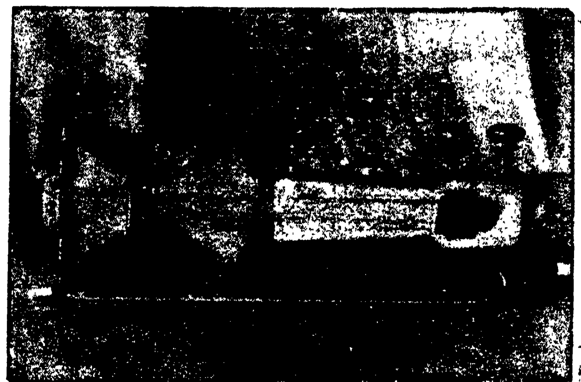

3. దిల్‌రుబా

ఇది యొక సంగదేశపు వాద్యవిశేషము.

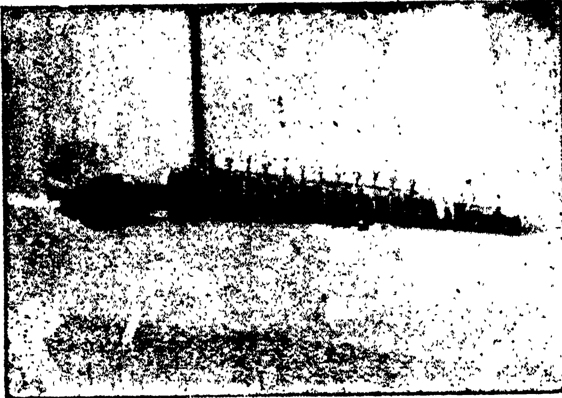

౪. సుబ్రవీణ

౫. సారింద

ఇది యొక హిందూస్తానీ వాద్యవిశేషము.

౬. ఎస్‌రాజ్
ఇది యొక వంగదేశపు వాద్యవిశేషము.

౭. సిత్తార్
ఇది యొక హిందూస్తానీ వాద్యవిశేషము

౮. రుద్రవీణ
దీనిని తరుచు హిందూస్తానీ సంగీతమున వాడుదురు.

శ్రీ అయ్యరుగారు భారతదేశమున కలంకారప్రాయులు; దక్షిణభాగతమునకు గర్వకారణులు; సంగీతకళోపాసకులకు వందనీయులు.

౧-౧-౩౮ తేదిని, మహాసభలో వివయసర్భలయందు పాల్గొనిన ప్రముఖులకును, తమ గానకళాకౌశల్యమును ప్రదర్శించిన సంగీత విద్వాంసులకును బంగారుపతకములును, యోగ్యతాపత్రములును సత్కారరూపమున సమర్పితములైనవి. పిదప మహాసభ ముగిసినది.

ఈమహాసభ దక్షిణభారతదేశమున జరుగుట కిది రెండవసారి. ౧౯౩౩-సం.న కాకినాడయం దిది తొలిసారి జరిగియుండెను. అక్కడకంటె నిక్కడ ననేకవిధముల నిది బాగుగ కొనసాగినది. కాని సత్కారము విషయమై విద్వాంసుల కసంతుష్టి చేకూర్చు పద్ధతులు జరుగకుండెనచో, దీనిప్రఖ్యాతి నిష్కళంకముగ నుండెడిది. నిర్వాహకులింకను మెలకువతో వర్తించినచో నట్టిదిహాటిల్లకుండెడిది.

ఈమహాసభయందు చదివిన వ్యాసములను వీరు త్వరలో ప్రకటించినచో మనదేశమున సంగీతకళకు మంచి ప్రోత్సాహము చేసినవారై, వ్యాసముల ప్రయోజనమును, మహాసభ ఆశయమును ఉచితరీతి నెరవేర్చగలరు.

ఇట్లు ప్రతివత్సరము నుత్తరోత్తరాభివృద్ధితో ఈమహాసభ జరుగుచుండగాను విరాళములు సేకరించి తగినయేర్పాట్లు చేయుచు, వివిధప్రాంతములయందు శాఖాసంస్థలు, భాండాగారములు నిర్మించి యీలలితకళ నభివృద్ధిలోనికి దీసికొనివచ్చుటకు మహాసభవారు పూనుకొందురుగాక!

అఖిలభారత హిందీసాహిత్యసమ్మేళనము

అఖిలభారత హిందీసాహిత్యసమ్మేళనము ౧౯౩౭ డిసెంబరు ౨౮వ తేదీని మద్రాసులో శ్రీమతి సరోజినీదేవి యధ్యక్షత క్రింద సమావేశమయ్యెను. దేవిగారి యధ్యక్షోపన్యాసము శ్రోతల నుత్తేజింపజేయుచు హిందీ నేర్చుకొనుటకును, నేర్పుటకును వారి మనముల నొక

కర్తవ్యజ్ఞానము నాపాదించెను. 'జాతి స్వాతంత్ర్యము' అని ఒక్కటేభాషయందు కంతకు నొక్కభాష యుండవలసిన యావశ్యక సమస్తలోకమునకు నుద్ఘోషించుట వారిపని" కతనుగూర్చి చెప్పుచు, అది యెల్లరకు సుబోధకమగు రీతిని హిందీభాషయే కాన లయునని శ్రీ దేవిగారు మహాత్మాగాంధిగారి బోధల స్మరింపజేసిరి. "విచారకులు, తత్త్వజ్ఞులు, కవులును రాష్ట్రీయ భాషయందే మాటలను గలదని సచించినది యథార్థము. 'మాది ఒక్కటేభాష, ఒక్కటే అభిలాష, ఒక్కటే సిపితాశయము: ఆది విదేశీయ శాసనమున నలుగుచుండిన మా మాతృభూమి కని, మా ఆత్మకును యని శ్రీ దేవిగారు నొక్కి చెప్పిరి.

శ్రీమతి సరోజినీ దేవిగారు అధ్యక్షురాలు, హిందీమహాసభ

భారతదేశమునకు హిందీని రాష్ట్రభాషను గావించుటయందు నాయకత్వము వహించిన మహాత్మాగాంధిగారి కపారమగు కృతజ్ఞతను వెల్లడించుచును, హిందీప్రచారమును స్వయంపోషకముగను, సుస్థిరముగను, జయావహముగను గావించుటకు వలయు ధనజనసహాయమును గావింప దేశీయులను ప్రార్థించుచును తీర్మానములు గావింపబడెను.

గ్రంథములు

నీతిద్విషష్టిక

నాగరాక్షరములతో ఘనరుచియైటు పేపరుపై చక్కఁగా ముద్రింపఁబడినది. ప్రకాశకులు బ్రహ్మశ్రీ కనుపర్తి మార్కండేయశర్మగారు, బృందావనము, కిల్పాకు, మద్రాసు — వెల 0—8—0

ఇది బహు ప్రాచీనమును, బహు రసవంతమును నైన నీతిగ్రంథరత్నము. క్రీ. 500 కంటెను పూర్వకాలమున దక్షిణ మథురాపురమునఁ బ్రఖ్యాతి గాంచిన సుందరపాండ్యాచార్యుఁడు దీనిని రచియించెను. ప్రాచీన గ్రంథములు పెక్కింటిలో (పంచతంత్రము, హితోపదేశము, సుభాషితావళి మొ.) నీగ్రంథమునుండి శ్లోకము లుదాహృతము లయినవి. తెలుఁగు కవీశ్వరులగు మంచెనకవి, శ్రీనాథకవి సార్వభౌముఁడు, సుమతీకారుఁడు నీ గ్రంథమునందలి శ్లోకములఁ దెలిఁగించిరి. శ్రీశంకర భగవత్పాదులు, కుమారిలభట్టును, నీమహావిద్వాంసుని గ్రంథాంతరమును శారీరక మీమాంసా భాష్యమునను, తంత్రవార్తికమునను నుదాహరించిరి. క్రీ. 590లో నున్న జనాశ్రయమహారాజు-కృష్ణాతీరాంధ్రదేశము నేలినవిష్ణుకుండినవంశ్యుఁడు-(మాధవవర్మ) తన జానాశ్రయీఛందమున నీగ్రంథము నుదాహరించెను. ఈగ్రంథమెల్ల నార్యావృత్తములతో నున్నది. మాదిరికి రెండు శ్లోకములు:—

శ్లో. నచ హసతి నాభ్యసూయతి
నపరా న్పరిభవతి నానృతం వదతి,
నాక్షిప్య కథాం కథయతి
లక్షణ మేత త్కులీనస్య.

శ్లో. గన్తవ్యం రాజగృహం
ద్రష్టవ్యా రాజసమ్మతాః పురుషాః,
యద్యపి నభవం త్యర్థా
భవ న్త్యనర్థ ప్రతీకారాః.

బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు సంస్కృతభాషలో దీనికి విలువగల యుపోద్ఘాతము వ్రాసిరి. బ్రహ్మశ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు కొన్ని విశేషములతో దాని నింగ్లీషులో వ్రాసిరి. అందు కవిని గూర్చి, గ్రంథమునుగూర్చి మంచిపరిశోధనముగలదు. ఈగ్రంథము పాఠశాలలోఁ జదువు విద్యార్థులకును పాఠ్యగ్రంథముగా నుపయోగింపఁదగినది.

ఆంధ్రదేశపు ప్రఖ్యాత సంస్కృత కవీశ్వరులు రచియించిన గ్రంథములను నాగరాక్షరములతో నిఁకమీఁదఁ బ్రకటింతుమని ప్రకాశకు లిందుఁ దెలిపిరి.

అగస్త్యకవి బాలభారతమును, నరసింహకవి కాదంబరీనాటకమును బ్రకటింపనున్నారు.

సంస్కృతసారస్వతాభిమానులగు ప్రముఖులెల్లరు వీరికిఁ దోడ్పడఁదగుదురు. తెలుఁగు దేశమునఁగూడ నిఁక నీ కావ్యమాల వర్ధిల్లుఁగాక.

జంతుశాస్త్రము

గ్రంథకర్త బుఱ్ఱా సత్యనారాయణగారు, సహోపాధ్యాయులు, గవర్నమెంటు ట్రెయినింగుస్కూలు, ఏలూరు. ప్రకాశకులు: రామా అండుకో, ఏలూరు. క్రౌను సైజు 3౧౮ పుటలు; వెల రు. ౧-౮-౦.

దీనినిగూర్చి గ్రంథకర్తగారీక్రిందివిధమున నుడివినారు: "బోధనాభ్యసన పాఠశాలలో వాడబడుచుండు జంతుశాస్త్ర పాఠానుక్రమణిక ననుసరించి యీపుస్తకము వ్రాయబడినది;" "ప్రతిపాఠమునకు చివర విశేషాంశములు నుదహరింపబడినవి." "అంతంను 'అధికపాఠము' లీయబడినవి;" అచ్చటచ్చట 'లోకోక్తులు, పద్యములు' సమయానుకూలముగ నుదాహరింపబడినవి." ఇదియంతయును నిశ్చయమే.

శైలియొక్క మచ్చును పాఠకులకు సవిమాపుకు క్రింది భాగము:

"పక్షులలో సామాన్యముగ నేదైన నొకతూరి యాకలూడిపోయి వానిస్థానమున క్రొత్తవి పుట్టుచుండును. సమస్తలమాగ్నన్నిటిలో నొకేసారిజరుగదు. మగపక్షులలో వివాహప్రయత్నములకు పూర్వమును, ఆడుపక్షులలో ప్రసవానంతరమున నిది జరుగుచుండును. మఱియు నీయీకలన్నియు నొకేసారి యూడిపోవు. అట్లయినచో బొత్తుగ నెగురలేక కొంతకాలము శత్రుకంటబడక మఱుగున దాగియుండవలసి వచ్చును. సామాన్యముగ జతలు జతలుగ నూడుటవానికగు యున్నది. ఘోరములగు పక్షులలో మాత్ర మీయీకలన్నియు నొకేసారి యూడిపోవును. క్రొత్తయీకలు వచ్చునంతవఱకు మఱుగుస్థలములందు దాగియుండి ప్రాణరక్షణ గావించుకొనుచుండును."

వృక్షశాస్త్రము

గ్రంథకర్త: బుఱ్ఱాసత్యనారాయణగారు, సహోపాధ్యాయుడు, గవర్నమెంటు ట్రైనింగుస్కూలు, ఏలూరు. ప్రకాశకులు: రామా అండుకో, ఏలూరు. క్రౌను సైజు; 3=3 పేజీలు. వెల రు. ౧-౧-౧.

వృక్షశాస్త్రనిర్వచనము, వృక్షప్రాధాన్యము, తత్ శాస్త్రపఠనావశ్యకత మొదలయినవిషయములను వివరించుచు గ్రంథకర్తగారు పీఠికను వ్రాసినారు. గ్రంథమున వృక్షముల ఉత్పత్తికి కారణభూతములైన బీజములు మొదలుకొని వృక్షములయుపయోగములవఱకు గలవిషయమును ౧౮ ప్రకరణములయందు వివరించినారు. పాఠశాలలోని చిన్నతరగతులవిద్యార్థులకిది ఉపయోగకరము. పరిశోధనలు, పాఠసంగ్రహములు, ప్రశ్నలు, బొమ్మలు నున్నవి. శైలి—మచ్చునకు:

"ఇంకొన్నిటిలో కణుపునకు రెండేసి ఆకులు పుట్టి ఒకదానికొకటి యెదురు బొదురుగా కాడతో చేరియుండును. ఇట్టియమరికకు "అభిముఖచేరిక" (Opposite) అందురు. బీర్నగన్నేరు, మద్దిచెట్టు యందీ ఆకులట్లే చేరియుండును. ... ఆకులట్లే చేరియుండును. ... యమరికను "... చేరిక" (Decussate) అందురు. మరికొన్ని ... కణుపు ... పుట్టి ... యుండును. ఇట్లుండుటను "పళ్లెరపుయమరిక" (Whorled) యందురు. గన్నేరు, ... పులపాల ... ఆకు లట్లేయుండును."

భారతకథాసంగ్రహము (భాగము ౧)

శ్రీ. తి. అ. స్వామినాథయ్యగారు పద్యములకు తాత్పర్యమును, భారతకథాప్రక్రియా సంగ్రహచరిత్రమును వ్రాసినారు. క్రౌను సైజు ;౪౧ పేజీలు వెల. రు. ౦-౩-౧.

ఇందు తెలుగుభారతమునుండి పురుషప్రయత్నము, నీతిమార్గము, ... అనుశీర్షికల క్రిందికి వచ్చు పద్యముల కొన్నిటిని చేర్చినారు. వానికి సంగ్రహముగా తాత్పర్యమును వ్రాసినారు.

పరశురామ విజయము (వచనము)

గ్రంథకర్త: శ్రీ. ఇ. శ్రీనివాసవరదాచార్యులుగారు. క్రౌను సైజు; ౧౧౩ పేజీలు; వెల రు ౧-౮-౧.

ప్రాచీన సంస్కృతాంధ్ర వాఙ్మయములం దచ్చటచ్చటనున్న పరశురామ విషయికవృత్తాంతము నంతయు చేర్చితెచ్చి యిందు ...దించినారు. శైలి సరళముగానున్నది.

పైరెండు పుస్తకములకు ప్రకాశకులు : శ్రీరామకృష్ణబ్రదర్సు, చెన్నపురి.

అభిమన్యుడు

గ్రంథకర్తలు: వారణాసి శ్రీనివాసరావుగారు యమ్. ఎ.,యల్. టి., హోతా వేంకటకృష్ణయ్యగారు.

క్రౌనుసైజు; ౪౦ పుటలు. దీనివెల ౨అణాలు. పెద్దఅచ్చున చదువునపుడు కన్నులకు బాధకలుగకుండ నుండును. కూడి నంతవరకు వాక్యములుకూడ చిన్నవిగనే ఉన్నవి.

హిందూదేశ చరిత్ర (రెండవపుస్తకము)

క్రౌనుసైజు; ౨౫౬ పుటలు. పి. టి. శ్రీనివాసయ్యంగారు (యం. ఏ., యల్. టి.) గారు విరంచిచినది. గిడుగు వెంకటసీతాపతి, బి. ఎ., యల్. టి. గారు తెనిగించినది.

'ఈపుస్తకము విద్యాశాఖాధికారులు (Department of Public Instruction) రెండవ ఫారమునకు విధించినప్రణాలికను (Syllabus) అనుసరించి వ్రాసినది. ఇందులోని చారిత్రిక విషయములు చిన్నపిల్లలకు సులభముగా బోధపడునట్లు కథారూపముగాను, దేశాభిమానముకలుగుటకు అనుకూలమైనవర్ణనలతోను రచించినాము.' అనిగ్రంథకర్త పీఠిక. తర్జుమాకూడ చాలసులభశైలిలో ముచ్చటగానున్నది. అరటిపండొలిచి చేతికిచ్చినట్లు విషయము బాలురకు పిక్కిలి సులభముగను, విశదముగను బోధపడును. ఇట్టిపుస్తకములే బాలుగ తరగతులకు పఠనీయములుగా నుండవలెను.

మాక్మిలన్ వారి ప్రథమ శాస్త్రగ్రంథములు (మూడవపుస్తకము)

గ్రంథకర్తలు:(౧) ప్రకృతిశాస్త్ర విషయములు: కాళ్లకూరి సూర్యనారాయణరావుగారు, బి.ఎ., యల్.టి.; (౨) వృక్షశాస్త్రము: దివాన్ బహదరు కె. రంగాచార్యులవారు; (3) జంతుశాస్త్రము: ప్రొఫెసర్ ఆర్. గోపాలయ్యరుగారు. క్రౌనుసైజు. (౧) ౬౬ పుటలు. (౨) ౫౪ పుటలు. (3) ౪౦ పుటలు. వెల ౧౧ అణాలు.

ఇది మూడవఫారమునకు నిర్ణయించిన సిలబసు ననుసరించి విరచితమైనది. ఉపాధ్యాయులు బోధించుటకును, బాలురు గ్రహించుటకును గూడ చాలనుపకరించు పద్ధతి నీపుస్తకము విషయములను వివరించుచున్నది.

హిందూదేశ రాజ్యాంగపద్ధతి (సివిక్సు)

(ప్రథమపాఠపుస్తకము). క్రౌనుసైజు; ౨౧౪ పుటలు. గ్రంథకర్త: కె. సీతారామయ్యగారు, బి. ఏ., యల్. టి. ఇది ఏడవకూర్పు. వెల ౧౨ అణాలు.

ఈపైనాల్గు గ్రంథములకును ప్రకాశకులు: మాక్మిలన్ అండ్ కంపెని లిమిటెడ్ వారు, మదరాసు.

భారత దేశ చరిత్రము

గ్రంథకర్త: అక్కపెద్ది రామకోటి శాస్త్రిగారు; ప్రకాశకులు: వేంకటరామ్ అండ్ కంపెనీ; బెజవాడ. క్రౌనుసైజు ౬౧ పుటలు. వెల ౪ అణాలు.

ఇంగ్లండు దేశ చరిత్రము (మొదటిభాగము)

క్రౌనుసైజు; ౧౫౧ పుటలు. గ్రంథకర్తలు: యన్. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, బి. ఎ., వి. మల్లికార్జునయ్యగారు, బి. ఎ., యల్. టి. వెల రూ ౧-౧-౧.

నార్మను విజయమునకు పూర్వమునుండి పదునైదవ శతాబ్దాంతమువఱకు గలచరిత్ర మిందు గలదు.

దలయువారు: వి. మల్లికార్జునం, ౧౪, సుంకువారి వీథి, ట్రిప్లికేను, మద్రాసు అని వ్రాయవలెను.

రాధారమణ శతకము

కృతికర్త: సబ్నవీసు సత్యకేశవరావుగారు, కవితాసమితి, విశాఖపట్టణము. వెల ౨ అ. ఇందు ౧౧౫ కందపద్యము లున్నవి. శైలిసులభముగ నున్నది.

క్రొత్తస్వరాజ్యం పాటలు

క్రౌనుసైజు ౨౧ పుటలు. గ్రంథకర్త: గరిమెళ్ల సత్యనారాయణగారు. ఇది శారదాగ్రంథమాల నవకుసుమము. భారతీముద్రణాలయము, బరంపురం, గంజాము నందు ముద్రితము. వెల ౬ అణాలు.

ఈగ్రంథసంపాదకుల యభిప్రాయమున ఇప్పటి స్వరాజ్యోత్సాహంబునకు రాజభక్తిప్రాణము; ఆంగ్లేయవిద్య అన్నము; రాయల్ కమీషనుకు స్వాగతమిచ్చుట రహదారీత్రోవ. 'ఇంతగడబిడలోనూ ఏమరకుండా బిగ్గపట్టుకొని నిబ్బరంగా నూరోచ్చవలసిన తిరుకాస్త్రం రాట్నమూ, స్వదేశవస్త్రం అను గాంధీగారి కేక అవశ్యాకర్ణనీయమని అతి వివేకు లొప్పుకుంటారో ఒప్పుకోరో కాని, హిందూదేశములో మూర్ఖు లనుకొనబడేవారంతా ఒప్పుకుంటున్నా రనడానికి మహాత్మాగాంధీగారికి సర్వత్రా ఒసగబడుచుండు ఈస్వాగతములూ, సంచులే సాక్షు

లు' అని వీరుపోద్ఘాతమున నుడివినారు. ఈవిషయము లకు సంబంధించినవే యీపాటలు. అట్టిమార్గములు వీరు చెప్పినట్లు 'సర్వత్రా' ఉండగా, 'ఇవి ఆంధ్రప్రజల ఆనందములకు పాత్రము లయియే తీరును' అను వీరి నిశ్చితాకాంక్ష యెంతవరకు నెఱవేఱునో తెలియదు.

ఇం దెనిమిదిపాట లున్నవి. వాడినది వాడుక భాష. భావములించుక వికటవిన్యాసము వెలిబుచ్చుచున్నవి. ఇందు సాహిత్యనిర్మాతల నేర్పుఅంతగా కనబడదు.

వచనాంధ్ర కాదంబరి

అనువాదకులు: కీ. శే. సత్యవోలు సోమసుందర కవిగారు. ఇది సకలానంద గ్రంథమాలికయందు ౭వ పుష్పము; కాదంబరీనిలయం, కాకినాడ. డెమ్మీసైజు; ౧౫౧ పేజీలు; వెల రు ౧—౧—౧.

అనువాదసారస్యమున కొకటి మచ్చు:

మూలము: యది తావ దకథయిత్వా అనిపత్య చరణయో రనాఘ్రాతశిరసి అగృహీతాశీః సహసా ఉచ్ఛృంఖలితఏవ తాతేనాంబయా చ విసృష్టస్సన్ స్వయమ్ప్రస్థాస్యామి; తతో గతస్యాపి మమ కుతః సుఖం కిం శ్రేయః కుతో వా ఫలావాప్తిః కీదృశీ వా హృదయనిర్వృతిః.

అనువాదము: విచారించి చూడగాఁ జెప్పకయే, చరణములందు బడకయే యనాఘ్రాతశిరస్కుండనై యాశీర్వచనంబును గ్రహింపకయే సాహసించి విశృంఖలవృత్తి గలవాడనై తండ్రితోడను దల్లితోడను జెప్పదగినదానిని విడిచి వెళ్లుచున్నాను; అట్లు వెళ్లిన నాకెట్లు సుఖంబు గల్గును; ఏమి శ్రేయస్సు; ఫలావాప్తి యెట్లగును; హృదయంబున కెట్లు సంతుష్టి గలిగి యుండును?

పుష్పబాణ విలాసము

అనువాదకుడు: ఊటుకూరి సత్యనారాయణరావు బహద్దరు జమీందారు, ఆర్లపాడు, గంపలగూడెం పోస్టు, కృష్ణాజిల్లా. క్రౌనుసైజు; ౧౧ పేజీలు; వెల రు. ౧-౪-౧. ఇందు సంస్కృత మూలమును ఉన్నది.

మూలము: శ్లో॥ కాచిత్ సర్వజనీన విభ్రమపరా
మధ్యే సఖీమణ్డలం
లోలాక్షీ భ్రువసంజ్ఞయా విదధతీ
దూతీవ్యాస హోభ్రామణమ్;
అక్ష్ణో రఞ్జన మఞ్జసా శశిముఖీ
విన్యస్య వక్షోజయోః
మాలంభావుకయోః స్థితం మణిసరం
చేలాంచలేన వ్యధాత్.

అనువాదము:

చ॥ సకలజనీన విభ్రమవిశ
శాంకసమాస్య చలత్విలాస భ్రూ
ప్రకటితసంజ్ఞ మాతికిని
బల్కు చెలుల్ గుమిగూడి యుండఁగా
టుక కనుదోయి దీర్చుచును
కనుంగవ ముజ్జృంభితమౌకునస్థిత
ప్రకటమణీసరంబు లిన
పయ్యెదగప్పుచు భావమేర్పడన్.

అనువాదసారస్యమును దెలియుట కీయొక్క యుదాహరణము.

నెల్లూరిగాలివాన (పద్యఖండకావ్యము)

గ్రంథకర్త: శ్రీదీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు. క్రౌనుసైజున ౨౪ పేజీలు: వెల రు. ౧-౨-౧.

రెండునెలలకు పూర్వము గాలివానచే విధ్వస్తమయిన నెల్లూరుపురముయొక్క విషాదస్థితి యిట్లు రసవత్పద్యకావ్యరూపమును గాంచినది. మార్గశీర్షమాసభారతి యందు ప్రకటితములైన యిందలి కొన్నిపద్యముల సారస్యమును భారతిపాఠకులు చవిచూచియే యున్నారు.

కౌసల్యాచరిత్ర (వచనము)

గ్రంథకర్త: శ్రీ. చెలికాని సూర్యారావుగారు. శ్రీరామవిలాసగ్రంథమాల, చిత్రాడ, పిఠాపురం. క్రౌనుసైజు; ౯౧ పేజీలు. వెల రు ౧-౬-౧.

రామాయణ ఉత్తరరామాయణాదుల నుపలబ్ధములగు కథాభాగములను పురస్కరించుకొని యీగ్రంథము రచియింపబడినది. శైలి సులభముగ నున్నది.

అద్వైతామృతసారము

గ్రంథకర్త: శ్రీ శేషులూరు కృష్ణస్వామయ్యగారు డెమ్మీసైజు; ౧౬౬ పేజీలు; వెల రు ౧-౮-౧. విలాసము: మేనేజరు, విక్టోరియా జూబిలీ ముద్రాక్షరశాల, చిత్తూరు.

అద్వైతమతానుసారముగ బ్రహ్మవిద్యాతత్త్వము నీగ్రంథము ప్రతిపాదించుచున్నది. సంస్కృతవాఙ్మయమునగల ప్రాచీనాధునాతనాద్వైత గ్రంథములసహాయమును, స్వానుభవమును పురస్కరించుకొని యీగ్రంథము తేటతెలుగున రచియింపబడినది. ఈగ్రంథమున నుపనిషత్తులనుండియు, స్మృతులనుండియు, భగవద్గీతాదులనుండియు పరిశ్రుతములుగ ప్రమాణములు గైకొనబడినవి. బ్రహ్మజిజ్ఞాసువులగు నాంధ్రులకిది ముంగొంగు బంగారము.

శృంగారకాళిదాసకథలు (ప్రథమభాగము)

శ్రీ కే. కృష్ణస్వామిశర్మగారు సంపాదించినవి. ప్రకాశకులు: జి. యస్. శాస్త్రులండుకో, తపాలుపెట్టె నెంబరు ౧౧౧, చెన్నపురి. క్రౌనుసైజు; ౧౪౧ పేజీలు; వెల రు ౧-౧-౧.

భోజమహారాజసభాలంకారమైన కాళిదాసమహాకవియొక్క చరిత్ర యిందు చక్కగ, సరసముగ, సరళశైలిని రచియింపబడినది. ఈకథలు చదువ జదువ నింపులూరించుచుండును. రసపిపాసువు లిందలి చమత్కారరసమునుగ్రోలి యానందింపవచ్చును. మరియు సత్పురుషానీయుని చరిత్రమునుండి యిప్పటివారు తెలిసికొని తామాచరింపదగిన విషయములు వేనవేలు గలవు. రసపుష్టిగము లగు సంస్కృతాంధ్ర పద్యములు సందర్భానుసారముగ నిందు జేర్చబడినవి.

ఆకొండివారి వైద్యము

గ్రంథకర్త: శ్రీ మసునాపంతుల సత్యనారాయణ మూర్తిగారు. క్రౌనుసైజు; ౯౨పుటలు; వెల తెలియదు. విలాసము తెలియదు.

కృష్ణాగోదావరిమండలములయందు చిరకాలము నుండి ప్రశస్తిగాంచిన వైద్యశిఖామణులగు నాకొండి వారి యద్భుతచరిత్ర మిందు సప్రమాణముగ గూర్చ బడినది. ఏతద్వంశీయుడు, కవి పండితవైద్యవర్యుడు నగు శ్రీఆకొండి రామమూర్తిగారు ప్రస్తుతము పోలవరగ్రామమున నివసించుచు నెల్లవిధముల దయాపూర్వుల కింతయేని దీసిపోనక రోగిజనకల్పకముగ నున్నారట. గ్రంథకర్త వీరికి మేనల్లుడు, శిష్యుడు, అల్లుడు నయ్యెనట; ఉపోద్ఘాతకర్తయగు శ్రీపానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారును(సాక్షిగ్రంథకర్త) నీయాకొండివారి వైద్య ప్రశస్తిని కొనియాడినారు. ఆకొండివారి వైద్యవిద్యారహస్యముల నీ గ్రంథకర్తగారు మున్ముందు ప్రకటింపనున్నారట. ప్రకటనరూపమగు నీగ్రంథముకంటె దానివలన నెక్కుడు ప్రయోజనము గలుగగలదు.

ఉత్తమస్త్రీలు (మొదటిభాగము)

గ్రంథకర్త: బుక్కపట్టణము రామానుజయ్యగారు. క్రౌనుసైజు; ౮౭ పేజీలు. వెల రు ౧-౬-౧. విలాసము: గ్రంథకర్త, 24, సోమైయప్పన్‌వీధి, దేవాంగపురము, ప్రాంతి చాకలపేట, మద్రాసు.

ఆంధ్రభాగవతము ననుసరించి కొంత కొంత మార్చిమార్చి రుక్మిణీకథను, భారతము ననుసరించి తపతీ సావిత్రుల చరిత్రములను ఇందు గ్రంథకర్తగారు సరసశైలిగల వచనమున వ్రాసిరి. ఇది బాలురకును, బాలికలకును చదువ నుపయోగించును.

చాటుపద్యరత్నాకరము (౧)

క్రౌనుసైజు; ౨౨౩ పుటలు. సంపాదకులు, ప్రకాశకులు: దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు, కళానిధిగ్రంథమాల, నెల్లూరు. ద్వితీయముద్రణము. వెల రు ౧-౮-౧.

ఇది యాంధ్రలోకమున నిదివరకే ప్రసిద్ధివడసిన గ్రంథము. సంపాదకులు సరసమైన శైలి నింపుగ గథాసందర్భముల దెలియజేయుచు ననేకసుఖ్యాతకవుల చాటుపద్యము లిందు గూర్చినారు.

'సకలజనసుబోధములును, సరసకర్ణరసాయనములును నగు ఖండకావ్యములు, (ప్రాచీన) ప్రబంధములు, నాటకములు, నవలలు, గద్యప్రబంధములు, ఆంధ్రీకరణములు మున్నగు వివిధగ్రంథములను నాలుగుమాసముల కొకటిచొప్పున బ్రకటించి పాఠకుల కందింపదలంచి'

యున్న యీకళానిధి గ్రంథమాల జయాపహముగ మాతృభాషాపరిచర్య గావించుగాక!

ఆంధ్రవీరులు (రెండవభాగము)

క్రౌను సైజు; ౧౫౮ పుటలు. గ్రంథకర్తలు: శేషాద్రిరమణ కవులు. ప్రకాశకులు: వేంకటరామ్ అండ్ కో, బెజవాడ. వెల ౧౧ అ.

హిందూదేశ రాజ్యాంగచరిత్రము

డెమీ సైజు; ౧౧౧ పుటలు. గ్రంథకర్త, ప్రకాశకులు: కోన వేంకటరాయశర్మగారు. ఏలూరు శ్రీసీతారామాంజనేయ ముద్రాక్షరశాల యందు ముద్రితము. వెల ౧౨ అ.

విమలానందము(సాంఘికనవల)

క్రౌను సైజు; ౧౧౨ పుటలు. గ్రంథకర్త: ఆంధ్రవిద్యావాచస్పత్యాది బిరుదాంకితులు దోమా వెంకటస్వామి గుప్తగారు. ప్రకాశకులు: పి. బుచ్చయ్యశెట్టి అండ్ సన్, జనరల్ మర్చంట్సు అండ్ ఏజంట్సు, బళ్లారి. వెల ౧౨ అ.

బుద్ధపురాణము (ప్రథమఖండము)

క్రౌను సైజు; ౧౧౯౬ పుటలు. గ్రంథకర్త. గుగ్గిరాల బలరామకృష్ణయ్యగారు దీనివెల రు ౪-౧-౧. ప్రకాశకులు తిపిర్నేని లక్ష్మీనారాయణగారు, మేనేజరు, మానవాధర్మ గ్రంథమండలి, అంగలూరు, కృష్ణాజిల్లా.

ఆంగ్లగ్రంథములు

సౌత్ ఇండియన్ మ్యూజిక్ సీరీస్ ప్రైమర్ (స్టేజ్ ౧)

(South Indian Music Series: Primer-Stage I.)

క్రౌను సైజు; ౩౬ పుటలు. వెల ౪ అ.

ఇందు సంగీత ప్రథమపాఠములు సుబోధముగా వివరింపబడినవి. ఎడనెడ వలయుపట్టికలును, ఆంగ్ల హిందూస్థానీ సంప్రదాయ వివరములును గలవు. ఇది మంచిపద్ధతి నున్నది.

దిఫ్లూట్ (ఏ స్టడీ) **(The Flute-A Study.)**

క్రౌను సైజు; ౩౫ పుటలు. వెల ౬ అ.

మురళి సనాతనచరిత్రమును, వాద్యనియమములును, అభ్యాసక్రమమును ఇందు సంగ్రహముగ వివరింపబడినవి. గ్రంథకర్తగారు స్వానుభవపూర్వకములగు కొన్ని క్రొత్త సిద్ధాంతములగూడ నిందు ప్రతిపాదించినారు. దీనికి రెవరెండ్ హెచ్. ఏ. పాప్లీ గారు తొలిపలుకు నుడివినారు.

ఈపైరెండుగ్రంథములకును రచయిత శ్రీ పి. సాంబమూర్తిగారు బి.ఏ., బి.యల్.; ప్రకాశకులు: ది ఇండియన్ మ్యూజిక్ పబ్లిషింగ్ హౌస్, జి.టి., మద్రాసు.

మిస్ మేయోస్ మదర్ ఇండియా, ఏ రిజాయిండర్

(Miss Mayo's Mother India a Rejoinder)

ఈపుస్తకము భారతదేశమునంతను మహోద్రేకముపాల్గావించినదియు, 'మిస్ మేయో' అను అమెరికా స్త్రీచే వ్రాయబడినదియు నగు 'మదర్ ఇండియా' అను పుస్తకమునకు జవాబుగ బొంబాయిలోని 'ఇండియన్ సోషల్ రిఫార్మరు, ఇండియన్ డెయిలీ మెయిలుపత్రికా' సంపాదకులును, సుప్రసిద్ధసంఘసంస్కరణవాదులును, గడచిన డిసెంబరుమాసమున మద్రాసునజరిగిన అఖిలభారతసంఘసంస్కరణమహాసభ కధ్యక్షులును అగు నటరాజన్ గారిచే వ్రాయబడినది. దీనిని చెన్నపట్టణములోని జి.ఏ. నటేశన్ అండుకోవారు ప్రకటించినారు. ఫూల్సుకాప్ సైజున 126 పుటలుగలిగియున్నది. పుస్తకమునకు చివర మహాత్మాగాంధి, లాలా లజపతిరాయి మున్నగు ప్రముఖులు మిస్ మేయో పుస్తకముపై నిచ్చిన యభిప్రాయములుగూడ చేర్పబడియున్నవి. వెల 12 అణాలు.

నటరాజన్ గారు ఇండియన్ సోషల్ రిఫార్మరు పత్రికలో వ్రాసినవ్యాసములే ఇట్లు గ్రంథరూపమును దాల్చినవి. ఈవ్యాసములలో నటరాజన్ గారు మిస్ మేయో పుస్తకములోని యపకతపక్షపాత

బను యుక్తాయుక్తముగ, సోదాహరణముగ ఖండించి యున్నాడు. ది కేవలద్వేషభావముతోడనే యన్యదేశములలో భారతదేశముపై నసహ్యభావము గలుగజేయు తలంపుతో మాత్రమే వ్రాసినదనియు, నామె చెప్పకొనుచున్నట్లు భారతీయులపైగల యభిమానముచే గాదనియు చాల చక్కగ నిరూపించినారు. సుపర్ ఇండియను ఇండియానాను వారే వ్రాయించియుండురను విషయము ఆ పుస్తకములోని యీ క్రిందిమాటలచే సూచింపబడుచున్నది.—

వంగయువకులవిషయమున నామె యిట్లు వ్రాయుచున్నది:

"Many little book-stalls where narrow-chested, anaemic, young Indian students, in native dress, brood over piles of fly-blown Russian Pamphlets."

దుర్బలులగు భారతీయవిద్యార్థులు కలకత్తాలో చిన్నచిన్న పుస్తకములనుకొనుచుండ్ల వద్దజేరి రాల్లి విప్లవకరపత్రములను కట్టలు కట్టలుగ నెసరుచున్నవానిని తిరుగవేయుచుందురట. మరల వంగదేశమునుగురించి మరియొకచోట నిట్లు వ్రాయుచున్నది:

వంగదేశము హంతకులకు, నరాజకమునకు నివాసస్థానమనియామె యభిప్రాయము.—

"Bengal is the seat of bitterest political unrest the producer of India's main crop of anarchists, bomb-throwers and assassins."

(Mother, India, p. 118.)

బ్రిటిషువారికి వంగదేశ మన్న సింహస్వప్నము. అందుచే వారు భారతవర్షము నెల్లప్పుడు వంగదేశముపై నొకకన్ను, అన్యప్రాంతములపై నొకకన్ను నైచియుంచుచుందురు. ఈభావమునే మిస్ మేయోగూడ ప్రకటించుచున్నది. లేకున్న వంగదేశముపై నామెకు ప్రత్యేకముగ నంతటి క్రోధము కలుగుటకు వేరుకారణమేమియు గన్పింపదు. మిస్ మేయోపుస్తకములో భారతీయుల దేవతావిగ్రహములనుగురించియు, భారతీయవనితలనుగురించియు గాన్పించెడి యసహ్యపుమాటను, సిగ్గుమాలినవ్రాతలను మరల నెత్తివ్రాయుట భాషాదేవత నవమానించుటయే యగును. ఈవిషయమున నటరాజన్‌గారు వ్రాసిన వాక్యముల నిందుదాహరించుచున్నాము:

"We are ashamed to write all this; but when a shameless woman, herself too obviously suffering from the sex-complex, proclaims to the world that these things are normal to Indian life we have perforce to do so."

(Rejoinder, p. 80.)

రాజకీయస్వాతంత్ర్యమే సాంఘికాభివృద్ధికి పట్టుగొమ్మనియు, మొదటిది లేనినాడు రెండవదానికి భంగము రాక తప్పదనియు నటరాజన్‌గారి యభిప్రాయము. ఈవిషయమున వారిట్లు వ్రాసినారు:

"It is our considered opinion that the acceleration of self-Government in India will accelerate the pace of social progress and that without it social stagnation is not a distant possibility."

ఈయభిప్రాయముతో మేము సంపూర్ణముగ నేకీభవించెదము. సాధారణముగ సంఘసంస్కరణవాదులు సంఘవిభేదము లంతరించి, సంఘసంస్కరణ మభివృద్ధిగాంచిననేకాని రాజకీయస్వాతంత్ర్యముమాట తలపెట్టగూడ దనుచుందురు. అది పొరపాటని నటరాజనుగారి యభిప్రాయమే తెలియచేయుచున్నది. సర్వవిధముల యభివృద్ధికిని రాజకీయస్వాతంత్ర్యమే మూలాధారము. అది లేనినాడు మనగతి సర్వవిధముల నధోగతియే.

భారతదేశమున సంఘసంస్కరణము భారతీయసాంప్రదాయానుగుణముగ, భారతీయుల సంస్కృతి ననుసరించియే, జరుగవలయునుగాని యితరులకు దానిని నడుపుహక్కు లేదనియు, దానిని భారతీయు లెన్నడును విడువరాదనియు నటరాజన్‌గారు స్పష్టముగ జాటుచున్నారు.

"India must go about her reforms in her own way in keeping with the Historic

continuity of her culture and civilisation. She will not be bullied into it by the calumnies of a Miss Katherine Mayo ....We cannot on any account allow the social initiative pass out of our hands into those even of our most friendly outsiders."

(Rejoinder, pp. 92, 93.)

నటరాజన్ గారి యీపుస్తకము భారతీయులందరును తప్పక చదువదగినది. నూతనవిషయము లనేకములు దీనిని చదువుటచే తెలిసికొనవచ్చును. ఇట్టిపుస్తకమును ప్రచురించిన (జి. ఏ. నటేశన్ అండు కో) వారు ప్రజల కృతజ్ఞతకు పాత్రులు. [ప్ర. రం.]

పత్రికలు

త్రివేణి

రెండునెలల కొకసారి వచ్చే ఇంగ్లీషు పత్రిక. ౧౯౨౭ వ సం. జనవరినెలలో ప్రారంభమయినది. సంపాదకులు: శ్రీ కోలవెన్ను రామకోటీశ్వరరావు గారు, బి.ఏ., బి.యల్. (బందరు ఆంధ్రజాతీయకళాశాలకు ఉపాధ్యాయులుగా ఉండినవారు.)

ప్రకాశకులు—శ్రీ కే. శ్రీనివాసన్ గారు, బి. ఏ. (ఆనర్సు), మలబారీ హౌస్, వేపేరి, మదరాసు. రాయలు సైజు; ౧౨౧ పుటలు. ఘనమైనయిటుకాగితము, సుందరమైన స్వరూపము. సంవత్సరానికి రు ౫-౦-౦; విడి కాపీ వెల రు. ౧.

దేశం అన్నివిధాలా ప్రబోధంకలిగి అభివృద్ధికి రావాలంటే దేశంలో అన్ని ప్రాంతాలసాహిత్యం, కళలు, చరిత్ర మొదలయినవాటిలో విశేషాలు అందరూ తెలుసుకోవడం చాలా ఆవశ్యకం. ఎవళ్ళమట్టుకు వాళ్ళు సరిపుచ్చుకుంటే లాభం లేదు. ఇప్పుడు భారతదేశంలో ఆయాప్రాంతాలవారు తమతమ భాషల్లో పత్రికలు ప్రకటించుకుంటూ తమ మట్టుకు తాము కృతార్థుల మనుకుంటున్నారు. అందువల్ల తమకు లాభం ఉండడం వాస్తవమేకాని, ఇరుగుపొరుగు భాషలవారికి అంతగా లాభం ఉండదు. అందరికీ లాభం కలగడానికి దేశసామాన్యభాషలో కొన్ని పత్రికలు ఉండడం అవసరం. వాటివల్ల ఏయేభాషలవాళ్ళు ఎట్లాఎట్లా అభివృద్ధికి వస్తున్నారో తెలుసుకొని వాళ్ళువాళ్ళు ఆ మార్గాల్లో ముందుకు పోవడానికి వీలుంటుంది. ఈ త్రివేణి మనదేశాని కంతటికి అట్లాంటి అవకాశం కల్పించడానికి కంకణం కట్టుకుంది.

త్రివేణి సాహిత్యం, కళలు, చరిత్ర వీనికి చేరిన విషయాల్లో దేశచరిత్రలోని భాగాలన్నిటిని ఘనపుష్టివంతం చేయడానికి ప్రయత్నిస్తుంది. ఈపత్రిక అన్నిదేశాలకు, అన్నిభాషలకుచెందిన వాఙ్మయాలను స్త్రీపురుషులను, స్వదేశవిదేశీయు లనేక విద్వాంసుల వ్యాసములను నోట్సు సమాచారాలను, ఇతరభాషలలో వెలసిన పద్యాల ఇంగ్లీషుభాషాంతరాలను వ్యాఖ్యానంతో సహా చెప్తుంది. ఇంగ్లీషు భాషాజ్ఞానం లేని—అంటును మనసుం ప్రదేశంలో వారు—కేవలం ప్రయత్నానికి చేయదగినంత యిదిగా విమర్శనార్హమని, ఆదరణీయమనుప్రపంచంలో వారుమెచ్చుకునేటట్లు ఆదర్శప్రాయముగా నడుపుచున్నారు.

తొలిసంచికయందు శ్రీ సి. ఆర్. రాజగోపాల్, యం. ఏ., శ్రీ జేమ్సు హెచ్. కజిన్సు (డి. లిట్.), శ్రీ టి. జి. ఆరావముదము, యం. ఏ., బి. యల్. గార్లు కళలను గూర్చియు, రెండు హాస్యకథలు, యం. ఏ., శ్రీ యస్. వెంకటరామయ్య, యం. ఏ. గార్లు చరిత్రనుగూర్చియు, శ్రీ రామానుజాచారియర్ యం. ఏ. చంద్రరావు, శ్రీ యస్. శ్రీనివాసఅయ్యంగారు, ఆనరబుల్ వి. రామదాసు పంతులుగార్లు రాజకీయమునుగూర్చియు, మరికొందరు మరికొన్ని విషయములనుగూర్చియు వ్రాసిన వ్యాసములును, కొన్ని తెనుగుఆదిపద్యముల అనువాదములును ఆంగ్లపద్యములును గలవు.

శ్రీ ఎ. ఎస్. సుబ్బారావు గారు చిత్రించిన సావిత్రీ సత్యవంతుల త్రివర్ణ చిత్రము పత్రికాముఖమున నలంకారంగా ఉంది. శిల్పమునకు ముగ్గులకు సంబంధించిన ప్రాచీనచిత్రాలు కొన్ని ఉన్నవి.

సాభిప్రాయవిశేషములు

కాంగ్రెసు ప్రచారము గత మాసమునం దత్యద్భుతముగ దేశమునందంతటను మారు మ్రోగినది. దేశమునందంతటను సైమను కమిషను తెల్లకమిషను పేరులు మారు మ్రోగినవి. సర్ జాన్ సైమనుగారు అదృష్టవంతులు. సులభముగ వారిపేరు మూల మూలలను వ్యాపించినది. భరతవర్ష చరిత్రమునందు శాశ్వతముగ నిలువగలదు. సైమను గారు బ్రిటీషు సామ్రాజ్యాభిమానులందగ్రగణ్యులు; కుశాగ్రబుద్ధిగలవారు. లిబరలుకక్షికు జెందినను లేబరుసంఘములను స్తంభింపజేసిన మహానుభావుడు. సైమనుగారును వారి సహచరులును ప్రసాదింప నున్న రాజ్యాంగ సంస్కరణ మే రూపమునుదాల్చనున్నను సంఘనియామకము, నిర్మాణము నిర్ణీతమైన కార్యవిధాన మాత్మగౌరవముగల స్వాతంత్ర్య ప్రియులకు విశ్వాసపాత్రములుగాకున్నవి. సైమనుకమిషను తెల్లకమిషనుగ నున్నది. కేవలము తెల్లకమిషనే కాకనుఊరుపేరులేనికమిషనుగనున్నది. సభ్యులందరును బ్రిటీషు సామ్రాజ్యాభిమా నాంధులు. తెల్లకమిషనును నియమించుటయందు భారతీయులకు స్వయంనిర్ణయాధికారము లేకున్నది. భారతీయులకు వారి రాజ్యాంగములను నిర్ణయించుట కధికారము లేకుండుటయును, సంగతి సందర్భముల నెరుగని తెల్లదొరలకు మాత్ర మధికారమును గల్పించుటయును సనుచితమని ధర్మజ్ఞు లంగీకరించుచున్నారు. కార్మికపక్షనాయకుడు రామ్సే మేక్డొనాల్డుగారు సైమనుకమిషనును సమర్థించినను స్టాట్యూటరికమిషను భారతీయ ప్రజామోదమును బడయజాలదు.

స్వతంత్ర లేబరుపక్షము సైమనుకమిషనును నిరసించుచున్నది. డైయిలీహెరాల్డు పత్రిక కమిషను ఏర్పాటుధర్మప్రతికూలమని విస్పష్టము చేయుచున్నది. అమెరికా పత్రికలు బ్రిటీషు రాజ్యతంత్రము నాక్షేపించుచున్నవి. భారతీయ నాయకులందరును తెల్లకమిషనును నిరాకరించుచున్నారు. హిందువులు, మహమ్మదీయులు, పార్శీలు, సిక్కులు, క్రైస్తవులు కమిషను బహిష్కారణమును బోధించుచున్నారు. హిందూనాయకులు లాజపత్రాయి, మోతిలాలు నెహ్రూ, మాలవ్య, మూంజి, కేల్కరు, సేనుగుప్త, జయకరు, శ్రీనివాసయ్యంగారు, ప్రకాశముగారులు మొదలగువారును, మహమ్మదీయ నాయకులు కిచ్లు, మహమ్మదాలి, షౌకతాలి, అబ్దులుకలముఆజాదు, మహమ్మదాలిజిన్నా, యాకూబుహాసన్, డాక్టరు బెజంటు, రాజా రామారాయణంగారులు మొదలగునాయకులందరును బహిష్కరణదండయాత్రను తీవ్రముగను జేయుచున్నారు. మహమ్మదుషాఫి, ఫరూకి, వెంకటరెడ్డినాయుడు, దొరైరాజాగార్లు మొదలగువారు శ్వేతకమిష

నుకు స్వాగతంబు నొసంగుచున్నను వారిసంఖ్య యత్యల్పముగ నున్నది.

కాంగ్రెసు, మూస్లిములీగు, ఖిలాఫతుసమితి, జస్టిసుపక్షము, మితవాదపక్షము స్వాతంత్ర్యపక్షము మున్నగు రాజకీయపక్షములన్నియును తెల్లకమీషను బహిష్కారము నాదేశించుచున్నవి. శ్వేతాధమసమూహమునందు బర్కెన్హెడు ప్రభువును, ఢిల్లీ నగరమునందు ఇర్విను ప్రభువును చెప్పిన సమాధానములన్నియును స్వపక్షవాదనములు. వారి వాదములందు బ్రిటీషు ప్రభుత్వమునకును బ్రిటీషు పార్లమెంటునకును గల ప్రాబల్యము భారతీయులకుగాని భారతశాసనసభలకుగాని కనుపడదు. బ్రిటీషు రాజ్యాధికారుల హృదయములందు గాని ఆశయములందు గాని మార్పుగలుగలేదని వారి ప్రసంగములు, కార్యములు విశదము చేయుచున్నవి. నాగరికతా ప్రేమునకును పరిమితిగలదు. ఎల్లప్పుడును ఒకరను నడుచుట ఎవరికిని సాధ్యము గాదు. కొంతకాలము మితవాదులను, కొంతకాలము మహమ్మదీయులను, కొంతకాలము బ్రాహ్మణేతరులను, కొంతకాలము నిమ్నజాతులను విడదీయుట సాధ్యమైనను నిట్టికుతంత్ర మెల్లకాలము సాధ్యముగాదు. విభజించి పాలించుటకును మితిమేరలు గలవు. బ్రిటీషు రాజ్యాధికారు లందరకును నొకటోపినె పెట్టుచున్నారు. అనుభవము వలన నందరకును నీ రహస్యము క్రమముగ దెలియుచున్నది. నిరంకుశాధికారులతో చేతులను గలిపి నిర్బంధదండయాత్ర నామోదించిన చింతామణి, రామస్వామయ్యరు సప్రూగారిలు మొదలగు నాయకులును కన్నులను తెరచి ప్రభుత్వహృదయమును గనుగొనగలిగిరి. ప్రభుత్వవిశ్వాసమునకు పాత్రులైనతాత్కాలికమును పొందిన ప్రముఖులు స్వదేశమునకు గలిగిన పరాభవమునకు సిగ్గుపడుచు ప్రతీకారమును చేయజాలకున్నారు. అవసరమున్నంతవరకును నానుకొనుటయును, అవసరము తీరిన వెంటనే పరిహరించుటయును బ్రిటీషు రాజ్య [illegible].

అసహాయవాద్యాందోళనము భారతీయులను స్వహస్తాంతరప్రాప్యులను చేసినది; చేయుచున్నది. ఆరంభమునం దగ్రజాతులనావహించిన ఉద్యోగాధికారపిశాచ మిప్పుడితరజాతులను పీడించుచున్నది. బ్రాహ్మణనాయకులయుద్యోగలాభములు బ్రాహ్మణసంఘముల ప్రయోజనములకును, బ్రాహ్మణేతరనాయకుల యుద్యోగలాభములు బ్రాహ్మణేతరసంఘముల ప్రయోజనములకును సాధనములుగాక విభేదములకు సాధనములైనవి. అద్రావిడ నాయకులకును, ఇతరనాయకులకును నిదిగుణపాఠముగాగలదు. కాని ఈయుద్యోగలాభములు బ్రిటీషు నిరంకుశత్వమును పోషించుచు భారతీయసత్త్వమును క్షీణింపజేయుచున్నవి. స్వప్రయోజనపరాయణత్వము గలుగజేయుచున్న పరమార్థములు సర్వత్ర ప్రత్యక్షముగ నున్నవి. అయినను స్వప్రయోజనపరాయణులైన స్వదేశీయులకు జ్ఞానోదయము గలుగకుండుట భారత

భూమి నావహించిన దౌర్భాగ్యస్థితికి నిదర్శనముగ నున్నది. దేశావృతమైన విభేదములే బ్రిటీషు రాజ్యాధికారుల నిర్లక్ష్యమునకు మూలకారణములుగ నున్నవి. తల్లీ, భారతదేశమతల్లీ, నీదైన్యమునకు నీబిడ్డలయజ్ఞానమె కదా మూలకారణము! ఇర్వినుప్రభువు సామ్రాజ్య శాసనసభయందు చేసిన ప్రసంగము భారతీయుల విషాదస్థితిని తెలుపుచున్నది.

* * * *

ఇర్వినుప్రభువుయొక్క ప్రసంగ మెప్పటివలెనే తియ్యనిమాటలతో నిండియుండి ప్రయోజనశూన్యముగ నున్నది. ఇర్విను ప్రభువుయొక్క సద్భావనముల నెవరును శంకించుటలేదు. వారి లక్ష్యము బ్రిటీషుసామ్రాజ్యపరముగ నున్నది. భారతవర్షపరముగ లేదని మాత్రమువారు గ్రహించుట వివేకము. ఇర్విను ప్రభువు పూనినలక్ష్యమునె బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులును, పార్లమెంటును పూనుచున్నపుడు భారతీయుల సహకారమును గోరుట యనుచితము. ఇర్వినుప్రభువునకు సైమనుకమిషను పట్లను, సహకారముపట్లను గల కారణములే భారతీయులకు బహిష్కారముపట్లను గలవు. బ్రిటీషు అధికారవర్గమునకుగల సామ్రాజ్య ప్రయోజనముల కన్నను భారతీయులకు గల స్వరాజ్య ప్రయోజనములు సమాదరణీయములుగ నున్నవి. సైమనుకమిషను భారతీయ స్వరాజ్య విధానమును విమర్శించుటకు వచ్చినదిగాని స్వరాజ్య ప్రదానము చేయుటకురాలేదు. స్వరాజ్యవిధానమును విమర్శనమును జేయుటకువచ్చిన కమిషనునకు భారతీయుల సాహచర్య మత్యవసరము. భారతీయుల సాహచర్యము, విమర్శనమునందు వారలకు సమానప్రతిపత్తి యున్నపుడు సంభవము గాని సమానప్రతిపత్తి లేనపుడు సంభవము గాదు. ఇర్విను, బర్కెన్‌హెడు ప్రభువులుగాని, బ్రిటీషు సామ్రాజ్యాభిమానులుగాని, సైమను కమిషనుగాని నిర్ణయించవలసిన విషయము భారతవర్ష ప్రయోజనములు గాని బ్రిటీషు ప్రయోజనములు గావు. భారతవర్ష ప్రయోజనములని యంగీకరించునపుడు భారతీయులు లేని సైమనుకమిషను ధర్మవిరుద్ధమై ప్రజా విశ్వాసమునకు పాత్రముగాకున్న విధమును నాయకుల యభిప్రాయమును ప్రజాభిప్రాయమును విశదము చేయుచున్నవి. సైమనుకమిషను ప్రస్తుతము దేశస్థితులను గనుగొనుటకు వచ్చుచున్నను నిర్ణయమునందు లేనిఫలము భావికాలమునందు సంప్రాప్తము గాజాలదు. అధికారములేని శాసనసభల యుక్త సంఘములతో జేసెడి సంప్రతింపులును నిష్ఫలములు. సైమను కమిషనుబహిష్కారమువలనను నష్టము గలుగునని రాజప్రతినిధి చేసెడి బెదరింపులు నిరర్థకములు. ప్రయోజనము లేనిప్రయత్నములు సాహచర్యమువలన ఫలప్రదములు గాజాలవు. ఇర్వినుప్రభువుచేసిన ప్రసంగమువలెనే సైమనుకమిషను నిర్ణయములును సారరహితములుగ నుండునని రాజనీతిజ్ఞులకు దెలిసియున్నది. బ్రిటీషురాజ్యాధికారులు వ్యక్తముచేయుచున్న నిర్లక్ష్యము, తొం

దర, సంయోగాభిప్రాయము భావిఫలమునకు చిహ్నములుగ నున్నవి. భారతీయుల సంయోగాభిప్రాయములును ఈఫలమునె తెలుపుచున్నవి. గతశుక్రవారమునాడు భరతవర్షము నందంతటను జరిపిన హరతాళము భారతీయులసంకల్పమును విస్పష్టము చేయుచున్నది. ఇర్విను బర్కెను హెడు ప్రభువులకును, సైమనుకమిషనుకును హరతాళము యథోచితమైన భారతీయుల ప్రత్యుత్తరముగ నున్నది.

* * * *

స్వాధీనభారతచరిత్రమునందు ప్రభవసంవత్సర మాఘ శుద్ధ ౧౩ శుక్రవాసరము స్మరణీయ దినముగ నున్నది. భారతస్వాతంత్ర్య శృంఖలములను దృఢతరము చేయుటకు సైమనుకమిషను హిందూదేశ ముఖద్వారమైన బొంబాయియందు దిగినది. ఆసేతుహిమాచలపర్యంతముగల భరతవర్షము సైమనుకమిషను నేకగ్రీవముగ నిరాకరించినది. భారతీయులు జాతిమతకులభేదములను విసర్జించి స్వరాజ్యసంకల్పముచేసి హరతాళరూపమునను స్వరాజ్యదేవి నారాధించిరి. ఏడేండ్లకు పూర్వమారంభమైన సత్యాగ్రహ వ్రతాచరణము తిరిగి తలయెత్తినది. వేలకొలది స్థలములందు ప్రజలు దౌర్జన్యరహితముగ హరతాళములను జేసిరి. నిత్య జీవనోపాధిలేని సామాన్యప్రజలు నిత్యకృత్యములను విడనాడి భారతమాతను యథాశక్తిని సేవించి ధన్యవాదములకు పాత్రులైరి. ప్రజాహృదయమునందు పొంగి పొరలుచున్న స్వరాజ్యోత్సాహమును వారిత్యాగము విశదము చేయుచున్నది. బొంబాయియందు హరతాళము జయప్రదముగ జరిగినది. సైమనుకమిషను వచ్చినమార్గముననే వెడలిపోవలయునను గంభీరనాదము బొంబాయినగరము నావరించినది. బొంబయినగరము నిశ్శబ్దరూపమును దాల్చినది. కరాచీ, హైదరాబాదులందు, హిందువులును మహమ్మదీయులును హరతాళమును జయప్రదముగ జరిపిరి. లాహోరునందు ప్రబలిన మహమ్మదీయవిభేదముల కనుగుణముగ హరతాళము కొంతవరకు మాత్రము విజయమును పొందినది. అనేకస్థలములందు హరతాళము సంపూర్ణముగ విజయమును పొందినవిధమును ప్రజలయుత్సాహము విశదము చేసినది. కలకత్తాయందును, చెన్నపురియందును దౌర్జన్యకార్యములు జరుగుటమాత్రము శోచనీయము.

చెన్నపురియందు ముఖ్యముగ కొన్నిప్రదేశములందు హరతాళమువలనను శాంతికి భంగము గలిగి దౌర్జన్యకృత్యములు జరుగుట శోచనీయముగనున్నది.

కాంగ్రెసునాయకులు దౌర్జన్యమును నిరసించుచున్నారు. ఉద్రేకకారకులు నిందార్హులైనను ప్రాణత్యాగము చేసినధీరులు ప్రశంసార్హులు. మహాసంరంభసమయములందు నిరపరాధులు దుర్మార్గులకును, దురాగ్రహులకును బలియగుట సంతాపకరముగ నున్నది. స్వార్థపరులైన యపరాధులు వెనుకనుండి లాభములను బొందుటయును సంబంధము లేని నిరపరాధులు బలియగుటయును, సంతాపమును

గలుగజేయుచున్నది. ఉద్రేకసమయములందు ద్రేకానలమున కాహుతులనువేసి ప్రజారౌద్రమును ప్రజ్వలింపజేసెడి మహానుభావుల నేమనవలయునో తెలియకున్నది. హరతాళదినమునందు చెన్నపురి హైకోర్టుదగ్గరను, ఇతరస్థలములందును జరిగిన దౌర్జన్యములకు గారకులు హరతాళధర్మమును నిరర్థకముచేయుట శోచనీయముగ నున్నది. రాళ్ల ప్రయోగమునకు గుండ్లప్రయోగము ప్రతిఫలమను సిద్ధాంతము నెరిగిన ప్రాజ్ఞు లజ్ఞులను బలిదానము చేయుట యధర్మముగ నున్నది. కలవర సమయములందు తుపాకుల ప్రయోగము బ్రిటీషుప్రభుత్వమునందు పరిపాటియైనది. చెన్నపురియందు శుక్రవారమునాడు ప్రయోగించిన గుండ్లను తిరిగి ఈకథనె స్మరింపజేయుచున్నవి. గూఢప్రవర్తకులైన దుర్మార్గులు శిక్షితులగుటకు బదులు నిరపరాధులు దండనమునకు పాలగుట నిరసింపదగియున్నది. చెన్నపురి హరతాళము క్రొత్తవిషయమును బయలుపెట్టినది.

అల్లరులకు గారకులు వేరైనను బ్రాహ్మణులమీదను పీడంతయును విరిగిపడినది. ఖద్దరుబట్టలు, ఖద్దరుటోపీలు దుర్మార్గుల దురాగ్రహమునకు పాల్పడినవి. ఖద్దరుధారులందరును బ్రాహ్మణు లనుభ్రమ నిరపరాధులను బాధించినది. బ్రాహ్మణులైన ఖద్దరుధారులు ప్రహరణములకు పాలగుచుండిరి. వారు బ్రాహ్మణేతరులని తెలిసినపుడు పరిహాసవాక్యములతో విమోచనమును బొందుచుండిరి. బ్రాహ్మణులు పాపములకెల్లను భైరవులగుట విచిత్రపరిణామముగ నున్నది. మహమ్మదీయ సంఘము నందును, బ్రాహ్మణేతర సంఘములందును గలిగిన విభేదములు బ్రాహ్మణుల మీదుగను కొట్టుకొనిపోవుటయును యుక్తముగ నున్నది. దుర్మార్గము చేసినవారికిని, చేయించిన వారలకును ప్రతిఫలము సంక్రమించుట ప్రకృతిధర్మమని కర్తలు గ్రహించుట వివేకము.

హరతాళము శాంతియుతముగ జరుగినపుడు ధర్మబలము సంకల్పమునకు గెలుగు చున్నది. హరతాళము దౌర్జన్యముతో గూడినపుడు ధర్మబల మంతర్హితమై పశుబలము ప్రబలుచు ధర్మసంకల్పము క్షీణించుచున్నది. హరతాళసంరక్షకులైన స్వచ్ఛంద సేవకులు సుశిక్షితులైన నిగ్రహానుగ్రహ పరాయణులుగ నుండుట హరతాళ విజయమునకు పరమసాధనముగనున్నది. హరతాళ సేవకులు శాంతికవచధారులైనపుడు ధర్మగ్లాని గలుగజాలదు. దౌర్జన్యము, రాళ్లు, గుండ్లు శాంతికవచధారులను సంచలింపజేయజాలవు. గాంధిమహాత్ముని సహాయనిరాకరణ ప్రస్థానము నాపుటకుగల కారణములు కలకత్తా, చెన్నపురములయందు సంప్రాప్తములైనదురంతములు వెల్లడిచేయుచున్నవి. దుష్టుల హస్తములందు నిరపరాధులు బొమ్మలై బీభత్సమునకు గారకులగుచుందురు. దుష్టులవలె డంబాచారులును దురంతములకు బాధ్యతను వహించవలసియుందురు. నిష్కారణముగ ప్రకోపమును గలుగజేయుటయు, పరమానర్థములకు మూలమగుచున్నది. సందిగ్ధావస్థయందు ప్రజలును, నాయకులును

స్వీయబాధ్యతలను గ్రహించి ప్రవర్తించుట సకలవిధములను శాంతికిని, విజయప్రాప్తికిని సాధనముగ నుండగలదు.

స్వల్పములైన యల్లరులు హారతాళమునకు కొంత కళంకమును గలుగజేసినను హారతాళ విజయము ప్రజాసంకల్పవిజయమును విశదము చేయుచున్నవి. చెన్నపురియందలియల్లరులకు కాంగ్రెసుప్రచారకులు బాధ్యులుగారని శ్రీమూర్తి సత్యమూర్తిగారు, డాక్టరు వరదరాజులునాయుడుగారు ప్రకటించిన ప్రకటనలు విశదము చేయుచున్నవి. కొందరు ప్రముఖులు హారతాళమునకు విఘ్నమును గలుగజేయుటకు బద్ధకంకణులైయున్న విషయమును ట్రేడ్సుకేనుసభ వెల్లడిచేసినది. నిన్న జరిగిన దౌర్జన్యములు కొందరవరకాయుద్యమాంగములుగ నున్నవి. కాంగ్రెసు ప్రచారకులు దౌర్జన్యమును బూనుటవలన పవిత్రమైన హారతాళమునకు కళంకము గలిగినది. ఇట్టికళంకము గలుగకుండునటులు కాంగ్రెసునాయకులును, ప్రచారకులునుమున్ముందు శ్రద్ధనువహించి హారతాళమునకు ప్రాణమైన దౌర్జన్యరాహిత్యధర్మమును రక్షించుట పరమధర్మము. భారతీయులేకగ్రీవముగ సైమనుకమిషనుకు జూపుచున్న ప్రతిఘటన స్వాగతమునకు ... ఢిల్లీ వెళ్ల ... కారి వర్గమునకు ... న్నవి. ఫిబ్రవరి ... జగ్గ...ను, నిగ్రహాము ... ము చెన్నపురి

భారతీయ మహిళామండలి
పునర్విమర్శనములు——నేపాళ
ప్రణయాశ్రువులు——కొత్త జగ్గ
కలగూరగంప——జీవన మేమిః; ప్రాచీ
త్యము; గ్రామపు
రాణుల చిత్రములు

పౌరులు ప్రదర్శించి మాతృభూమి విమోచనమునకు దోడ్పడుదురుగాత! కాంగ్రెసు సందేశమును పాలించిన ప్రజలందరును నాయకుల కృతజ్ఞతకును, మాతృదేశాశీర్వాదములకును పాత్రులగుచున్నారు. ఆసేతుహిమాచలపర్యంతము జయప్రదముగ ముగిసిన హారతాళము ప్రజాసంకల్పమును విస్పష్టము చేసినది. సైమనుకమిషనుకు బొంబాయిరేవునందొసగిన స్వాగతము నల్లజెండాలతోను హారతాళరూపమునగూడ నొసంగినది. సైమనుగారును, వారి సహచరులును ఢిల్లీయం దేమిచేయగలరో కాలము తెలుపగలదు. స్వరాజ్యసంరంభమునందు ఫిబ్రవరి హారతాళము సకలవిధములను సంస్మరణీయమై స్వరాజ్యప్రస్థానమునకు సాధనభూతముగా గలదు. వర్తమాన హారతాళప్రస్థానమునందు పాఠశాలలు, స్థానికసంస్థలుచూపిన స్వాతంత్ర్య ప్రయత్నము ప్రశంసనీయముగ నున్నది.

*　　*　　*　　*

కళాశాలలు-స్థానికసంఘములు

పచ్చయప్పకళాశాలాధికారులు ఫిబ్రవరి 3, 17 తేదీలందు కళాశాలను మూసివేయుట కంగీకరించి విద్యాలయాధికారులకు మార్గదర్శకులుగ నున్నారు. రోమనుకాథలికుకళాశాలానిర్వాహకులును, ఇతర క్రైస్తవకళాశాలల నిర్వాహకులును ప్రెసిడెన్సీ కళాశాలాధికారులును సమానభావమును దాల్చుటయును ప్రశంసనీయముగ నున్నది. న్యాయకళాశాలాధికారి 3 వ తేదీని పరీక్షను పెట్టుట కేవల మసం

గతముగనున్నది. రత్నస్వామిగారీమార్గము నేల యవలంబించిరో వారి స్వామిభక్తియే విశదము చేయగలదు. పరీక్షకు 700 విద్యార్థులందును 200 మాత్రమె హాజరైనటులు తెలియుచున్నది. వీరు హాజరగుటయును భారతీయులు నావరించిన భావదాస్యమును విశదము చేయుచున్నది. దేశమునందంతటను విద్యార్థులు చూపిన స్వాతంత్ర్యోత్సాహము భావి స్వరాజ్యభాగ్యోదయమునకు నిదర్శనముగ నున్నది. బాలబాలికలు పాఠశాలలను నిర్భయముగను మానుకొనుట కుత్సాహమును జూపిరి. యువజనసమితి సభ్యులు పరమోత్సాహముతో బహిష్కార ప్రచారమును జేసి స్వాతంత్ర్యప్రయత్నమును విశదము చేసిరి. అన్ని ప్రాంతములందును విద్యార్థులు పాఠశాలలను మాని హారతాళోత్సవమును జయప్రదముచేసిరి. యువజన ప్రబోధముతో స్వరాజ్యప్రస్థానమునందు క్రొత్తవ్యూహ మారంభమగుచున్నది. విద్యార్థులవలెనే స్థానిక సంస్థల నిర్వాహకులు హారతాళవిజయమునకు దోడ్పడి స్వాతంత్ర్య ప్రస్థానమునందు మార్గదర్శకులగుట శుభలక్షణముగ నున్నది.

కలకత్తా, బెజవాడ, కరాచి మొ॥ మ్యునిసిపలు సంఘములు, కార్యాలయము పాఠశాలలను మూసి వేసి జిల్లాబోర్డులు, తాలూకాబోర్డులు, ... యములను పాఠశాలలను మూసివేసినవి. ... స్థలములందు నిరుపేదలు సయితము వారివృత్తులను విసర్జించి స్వరాజ్యకైంకర్యమునకుదోడ్పడుట ప్రశంసనీయముగ నున్నది. చెన్నపురి కార్పొరేషను సభ్యులుచూపినయవజ్ఞత యవమానకరముగ నున్నది. కనిష్ఠసంఖ్య లేక సభాసమావేశము గాకుండుట చెన్నపురి నావహించిన కళంకమునకు నిదర్శనముగ నున్నది. స్వప్రయోజనపరాయణత్వము తాత్కాలికముగ సఫలతనొందినను చిరకాల మిట్టిఫలము నిలువజాలదు. ధర్మము విజయమునుపొందుట సత్యము. గతించినహారతాళము పాఠము నన్ని పక్షములవారును, మతముల వారును, కులములవారును గ్రహించి స్వధర్మనిర్వహణమును యథోచితముగజేసి భగవత్ప్రసాద మునకు పాత్రులగుదురుగాత!

...చారులును దురంతము
... వహించవలసియుందురు.
ప్రకోపమును గలుగజేయు
...ర్థములకు మూలమగుచున్నది.
...దు ప్రజలును, నాయకులును

Edited and Published by K. NAGESWARA RAO, at the Andhra Patrika Press

విషయానుక్రమణిక

చిత్రములు

త్రివర్ణ చిత్రములు—మీనాపురంగిణీ, మాలశ్రీరాగిణీ.

సాధారణ చిత్రములు—ప్రాచీనభారతీయ చిత్రకళచిత్రములు ౭; సింధుదేశ ప్రాచీన నగర చిత్రములు ౧౧; పానశాల చిత్రము ౧; ప్రాచీన మహారాణులచిత్రములు—౫. క్లియోపాత్రా మృత భర్తృసందర్శనము; మల్లయుద్ధచిత్రములు ౪; మురళీసమాహ్వానము; హిందూ మహమ్మదీయ వివాహము-దంపతుల చిత్రములు; ఇతర చిత్రములును.

వెనుకటి సంచికలోని ప్రశ్నలపద్యమునకు ఉత్తరము

(హంస పలుకునటులు పూర్వంబడినది)

మా న స స రో వ ర ము

మానసము

నలుపు — ౧. ఆర్. వీరరాఘవస్వామిగారు, ఉపాధ్యాయుడు, బోర్డుఎలిమెంటరీ బాలకపాఠశాల, చల్లపల్లి, కృష్ణాజిల్లా.

నగము

సత్యము

రోసము

వలపు — ౨. వేంకట వీరరాజకవులు, కవితాసమితి, విశాఖపట్టణము.

రణము

మురళి

చిత్రకారుడు: శ్రీ సి. యస్. వాసుదేవనుగారు, నేషనల్ తియసాఫికల్ కాలేజి, అడయారు.